

REHBER PEYGAMBER (S.A.S.)
Nebevi Eğitimin İlkeleri

SELMAN KOÇ

REHBER PEYGAMBER (S.A.S.)
Nebevi Eğitimin İlkeleri

SELMAN KOÇ

REHBER PEYGAMBER

Copyright © Süreyya Yayınları, 2025

Bu eserin tüm yayın hakları Süreyya yayımlarına aittir.

Eserde yer alan metin ve resimlerin, Süreyya yayımlarının önceden yazılı izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

ISBN

978-1-68236-784-1

Birinci Baskı: Haziran-2026

Clifton, New Jersey

Süreyya Yayınları

<http://www.sureyyayayinlari.com>

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	17
SAKİN OL.....	17
Hurma Ağacını Taşlayan Çocuk: Râfi' İbn Amr	18
Zina İçin İzin İsteyen Genç: Cüleybib	19
Mescid-i Nebevi'ye Beveden Bedevi.....	19
Hz. Âişe'ye Sükûnet Çağrısı	20
Namazda Konuşan Sahabi: Muaviye İbn Hakem	21
Sonuç.....	22
SEV VE ŞEFKATLİ OL	23
Allah İçin Sev ve Söyle.....	23
Sevginin En Bariz Yansıması: Şefkat	25
Cemaatle Namazda Bile Şefkati Gözeten İnsan	26
O'nun Şefkati Bütün Çocukları Kucaklıyordu	27
Şefkat Göstermeyen Bizden Değildir.....	28
Sonuç.....	28
MÜSAMAHALI OL	30
Hor Görme, Hoş Gör	31
Müsamahalı Ol ve Hataları Ört.....	32
Ezanla Alay Eden Genç: Ebû Mahzûra	33
Hoş Gör Onları Ey Ömer!	34
Necran Hristiyanlarına Gösterilen Hoşgörü	34
Sonuç.....	35
KOLAYLAŞTIR, ZORLAŞTIRMA	37
1. Öfkeli Davranmama.....	38
2. Tedriciliğe Riayet	39
3. Seviyenin Gözetilmesi.....	40
4. En İsaletli Zamanı Tercih Etme	40
5. Tane Tane ve Anlaşılır Konuşma	41
6. Gerektiğinde Tekrar Etme	41

7. Şekil ve Çizimlerden İstifade Etme	42
8. Benzetmelerden İstifade Etme	42
9. Uygulamalı Öğretme	43
10. Mukayese Yapma.....	43
11. Soru Sorma Yöntemi	43
Sonuç.....	44
SEVGİ VE MERHAMET AŞILA	45
İnsanı Yürekten Seven Son Nebî (s.a.s.)	45
Sevgiye Dayalı Talebe-Muallim İlişkisi.....	46
Muallimini Bu Kadar Seven Görülmemiştir	47
O, İnsanlara da Birbirini Sevmeyi Salıklamıştı	47
Diğer Canlılara da Sevgi ve Merhamet Göstermek	49
Sonuç	50
SEVDİR, NEFRET ETTİRME	51
Müjdeleyici Üslup Sevdirebilir	51
Güler Yüz ve Tebessüm Sevdirebilir	52
Yumuşak Söz ve Tatlı Dil Sevdirebilir.....	53
Nefret Ettirmeyin	54
Kaba Dil Nefret Ettirir	55
Baskı ve Zorlama Nefret Ettirir	56
Şiddet Nefret Ettirir	56
DEĞER VER	58
Allah Resûlü Muhataplarına Değer Verirdi	59
Değer Veriyorsan, Merhamet Göster ve Saygı Duy	60
Değer Veriyorsan, Empati ve Sempati Duy.....	61
Değer Veriyorsan, İltifat, Teşekkür ve Takdir Et	61
Değer Veriyorsan, Zaman Ayır, Emek Sarf Et.....	62
Değer Veriyorsan, Gizleme Söyle	63
Sonuç	64
GÜZEL HİTAP ET	65
Hitap Ederken Samimi Ol	65
En Güzel Şekilde Hitap Et	67
Hitabında Şefkatli Ol.....	68
Rıfkla Hitap Et	69
Kötü Lakap Takma.....	70
Sonuç	71
SORUMLULUK KAZANDIR	73
İnsan Yaptıklarından Sorumludur	73

İÇİNDEKİLER

Sorumluluk Şahsidir	74
Zaman ve Yol Haritası.....	75
Önce Sev, Şefkat Göster ve Saygı Duy	75
Kabiliyetleri ve Gücü Ölçüsünde Sorumluluk Ver	75
Şiddet ve Baskı ile Sorumluluk Kazandırılmaz.....	76
Öfkene Kapılma, Sabırlı Ol	77
Onun işini Sen Yapma	77
Örnek Ol.....	78
Sorumluluğunu Yerine Getirince Takdir Et.....	79
Sonuç	79
BAĞIRMA!	80
Kur'an Bağırma'yı Yasaklar	80
Allah Resülü Nezaket İnsanıydı.....	81
Bağırma Tesir Etmez.....	82
Bağırma, Bağırıtı Olarak Kalmaz	83
Bağırarak, Kişinin Kendi Saygınlığına Zarar Verir.....	83
Bağırma Sabret.....	84
Bağırdıysan Özür Dile	85
Bağırdıysan Sebebini İzah Et.....	85
Sevgini Tekrar İfade Et	86
Bağırma, Bilakis İyilik Yap	87
Sonuç	88
HATAYI YÜZE VURMA!	89
Hatayı Asla Yüze Vurma.....	89
Önceden Tedbir Al	90
Utandırmada Değil, Rehberlikte Acele Et.....	92
Utandırma, Doğruyu Öğret.....	93
Müdahalede Geç Kalma.....	94
Hataları Ört ve Tevbeye Teşvik Et.....	95
Sonuç	96
ADİL OL	97
Sevgi ve İlgide Adil Ol.....	97
Allah Resülü Çocuklara Karşı Adildi	99
Erkek ve Kız Ayırımı Yapma	101
Mali Konularda da Adaleti Gözet.....	102
Sonuç.....	103
İYİLİK YAP	104
Allah Kullarına Bol Bol İyilik Yapandır.....	104
Sadece İyilik, Kötülükleri Yok Eder	106

Hiçbir İyiliği Küçük Görme.....	107
Yaptığın İyiliği Başa Kakma	108
Gördüğün İyiliklere Teşekkür Et	109
KÖTÜLÜĞÜ İYİLİKLE SAV	110
İyilikle Kötülüğün Sonuçları Aynı Değildir	110
Kötülüğü İyilikle Sav	112
İyilikten Dostluk Doğar	114
Kötülüğe Karşılık İyilik, Sabredenlerin Kârıdır	115
Vesveseler Sabrını ve Seni Esir Almasın	115
Kötülükler Karşısında İyilik Yapamasan Bile.....	116
GÜZELLİKLERİ GÖR, MÜSPET DÜŞÜN	118
Allah Kullarının İyiliklerine Değer Verir	119
Kötülük İşleyene Lanet Yok.....	120
Had Cezası Alsa Bile Kardeşini Kucakla	121
Kardeşinizin Kötülükleriyle Değil, İyilikleriyle İlgilenin	121
Kardeşinin İmanına Odaklan	122
Kureyşlileri Zemmeden Katâde'ye İkaz	123
Sonuç	123
YAKIN OL	125
Muhataba Yakınlık İlahi Ahldır	125
Muhataba Yakınlık Nebevi Bir Ahldır.....	127
Ashabı da Resûlullah'a Yakındı.....	128
YAKINLIĞINI DUYUR	130
İsmiyle Hitap Etmek	130
Güzel Davranışları Dua ile Takdir	132
Gıyabında Methetmek.....	133
Hâl ve Hatır Sormak	134
Memnuniyeti İfade Etmek.....	136
YAKINLIĞINI DAVRANIŞA DÖNÜŞTÜR	137
Sevgi ve Merhametle Yakın/Yakını Olmak	137
Kucaklama ve Öpmek.....	138
Dizlerine Oturtmak	139
Omuza Almak	140
Başını ve Yanaklarını Okşamak	140
Elini Başına Koymak ve Yüzünü/Göğsünü Sıvazlamak	141
Hediye Vermek ve Beğendiğini İfade Etmek	142
Sonuç	143

İÇİNDEKİLER

VELİLERİ ZİYARET EDİN	144
Muhatabına Vakit Ayır, Ziyaret Et	144
Enes İbn Mâlik'in Ailesini Ziyareti	145
Muhatablarının Derdiyle de Dertlen	146
Ziyaretleri de Eğitimin Bir Parçasıydı	147
Muhatabı Zor Zamanında Mutlaka Ziyaret Et	148
Muhatabın Yakınlarını da Ziyaret Et	149
Sonuç	150
İLME TEŞVİK ET	151
Kur'an İlme Teşvik Eder	152
Allah Resûlü'nün İlme Teşviki	152
İlim Meclislerinden Uzak Durmak	154
İlim Yok Olmadan Önce Talip Olun	155
Ahir Zaman Fitnesine Karşı İlim	156
İnsan Ölse de Miras Bıraktığı İlmiyle Yaşar	156
İlmin Peşine Düş	156
ÖDÜLLENDİR	158
İlahî Ahlak Açısından Ödüllendirme ve Cezalandırma	158
Sünnette Ödüllendirme	160
Spor Karşılaşmalarında Ödüllendirme	161
Kız Çocuklarına Özel Ödülleri	161
Teşvik İçin Ödül/Hediye İlanı	162
Sonuç	162
ÖDÜLLENDİR (2)	164
Kur'an ve Sünnet'e Göre Çocuk Gelişiminde Ödül ve Ceza	164
Sevgi ve İlgisi	164
İltifat, Dua ve Takdir	165
Sarılma ve Kucağa Alma	166
Sonuç	168
CEZALANDIRMA	171
Çocukların Fıtratı İşlemeye Müsaittir	172
Cezalandırmayı Düşüneceğine Önce Öğret	174
Cezalandırmayı Düşüneceğine Kötülüğün Sonuçlarını Göster	175
Cezalandırmayı Düşüneceğine Affı Dene	175
Cezalandıracağına Hatanın Kaynağına İn	176
Ceza Yerine Manevi Ödülle Ödüllendirme	177

Cezalandırma Yöntemi Faydalı mı?	177
Sonuç.....	178
CEZALANDIRMA (2)	180
Nebevi Eğitimde Ceza.....	180
1. Fiziksel Ceza.....	180
2. Sözlü Ceza	182
3. Sevgiden Yoksun Bırakma ve Azarlama	184
Sonuç.....	186
HİKMETLE UYAR	189
Önce Kendine Saygıya Davet.....	190
Peygamber Efendimizin (s.a.s.) Hz. Ebû Zerr'e Uyarısı	191
Hz. Üsâme'ye Tatlı-Sert Uyarısı.....	191
İyi Niyetle Yapılan Hataya Ceza.....	193
Ey Âişe! Öyle Bir Söz Söyledin ki!	194
Sonuç.....	195
HİKMETLE UYAR (2)	197
Seferden Geri Kalanlarla Konuşmama Cezası.....	197
Kendisine Ceza Veren Sahabi.....	200
İçinizde Nefret Ettirenler Var	203
Sonuç.....	203
BİBLİYOGRAFYA	205

ÖN SÖZ

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bütün insanlığa gönderilmiş bir elçi/peygamber olduğu gibi aynı zamanda bir muallim ve en mükemmel bir rehberdir de. O, “*Ben bir Muallim olarak da gönderildim.*” (İbn Mâce, *Sünnet* 17) buyurur. Bu açıdan O, tebliğle mükellef olduğu kadar gelen vahyi yaşamak, öğretmek ve yaşanılmasını temin ve tesis etmekle de yükümlüdür. Tebliğ ve irşatla başlayan görevi talim-terbiye ile devam eder. O’nun talim-terbiye hayatında bir diğer tabirle insan yetiştirmede takip ettiği ve uygulamalı olarak gösterdiği nice hikmet dolu prensipler vardır. Mümin, O’nu her yönüyle örnek alarak kemali yakalamaya çalışır ve insan-ı kâmiller yetiştirmeye gayret eder. En iyinin, en güzelin ve en ideal olanın bütün örnekleri onda cem edilmiştir. Zira O’nu, Rabbi en güzel şekilde eğitip yetiştirmiş; nübüvve hazırlamış ve insanlığın önüne “*en güzel örnek*” (Bkz. Ahzab, 33/21) olarak takdim etmiştir.

Allah Resûlü’nün hayatında ilim, eğitim ve öğretim bir esastır. İslâm’da insanlara gösterilen yol, beşikten mezara kadar ilim tahsili ve kemal arayışıdır. Zira insanın eğitimi tabir-i diğerle manevi terakkisi son nefese kadar devam devam eder. Kendini ilimden, eğitim ve öğrenimden müstağni gören zamanla doğrulardan kopar, ‘sırat-ı müstakim’den sapar. Onun için sünnetin verdiği ölçüler içerisinde eğitim-öğretim, insanı hem dünya hem de ahirette cennete götürebilecek yollardan birisidir. (Bkz. Tirmizi, *İlim* 19) Bu çerçevede Kur’an-ı Kerim’de, ilme, eğitim ve öğretime/öğrenime önem veren fert ve toplumların maddi-manevi derece derece yükseltileceği özellikle belirtilir. (Bkz. Mücadele, 58/11)

Eğitim ve öğretim kısa bir zaman dilimi değil, bir ömür devam eden uzun bir süreçtir. Dolayısıyla talim-terbiye sevgi ve şefkat kadar, sabır ve sükûnet isteyen bir iştir. Sabır, sabredeni de kendisine sabredileni de ol-

gunlaştırır ve zaman içinde meyvesini verir. Sabır başlangıcı itibarıyla zor ve acı da olsa sonuçları yönüyle tatlıdır. Sabrın lezzetini tatmayan aceleci fitratlar ise öğretmenlik ve rehberlik yapamaz, erken pes ederler. Allah Resûlü'nün beyanıyla “*Teenni Rahman'dan, acelecilik ise şeytandandır.*” (Beyhâkî, *es-Sünenü'l-Kübra*, 10/104 (3011)) Nice acul rehber, öğretmen ve anne-baba kendilerine emanet talebelere/evlatlara sahip çıkamamış, onların kalp ve ruhlarını Hakk'a göre şekillendirememiş, bilakis hakikatten kopmalarına sebebiyet vermişlerdir. Tasavvuf ehlinin birbirlerine sordukları “*Sen kaç kişinin katilisin?*” sorusu, bu zaviyeden her muallimin/rehberin üzerinde durması gereken önemli ve kilit bir sorudur. Zira muallimlerin/rehberlerin muhasebe hasletini kaybettiği bir toplumda, eğitim-öğretim kurumları zahiren varlığını korusa da kendisinden beklenen güzel sonuçları veremez. İşin daha acısı da topluma/nesle vereceği hiçbir şeyi kalmamış bu kadroların ve kurumların varlığıyla övünmek ve yetinmek olacaktır ki bunun bir ülkeye vereceği zararı telafi etmek kısa vadede mümkün değildir.

Eğitim-öğretim, ilim ve sabır isteyen bir iş olduğu kadar, hilm ve silm gerektiren zor bir sanattır da. Sert tabiatlı, yumuşak huyluluktan mahrum, müsamaha hasletinden yoksun kimseler rehberlik/öğretmenlik hatta ebeveynlik yapamazlar. Hilm ile davranmaları gerektiği yerde öfkelerine hâkim olamayan ham ruhlar eğitip yol gösteremez ancak bağırrılar, bazen de -hızlarını alamaz- masum yavrulara hakaret ederler, önce kendilerine duyulan güveni yıkar sonra da saygıyı. Karşılıklı güvenin ve saygının olmadığı bir ortamda ise eğitim-öğretim ve rehberlik yapabilmek mümkün değildir. Zira ‘insani onur’u koruyup gözetmeyenler ve muhataplarına değer vermeyenler rehberlik yapamaz, onlara şahsiyet ve değer kazandıramazlar. Bu açıdan Allah Resûlü'nün ‘insan onur ve şahsiyetinin korunmasını’ canının ve malın korunmasıyla eş değer tutması çok manidardır. (Bkz. Tirmizî, *Birr* 18)

Muallim muhataplarının akıl ve anlayış seviyelerini gözetmediği kadar, özellikle onların faziletlerine odaklanır ve onlar hakkında daima olumlu düşünür. O bu yönüyle tam bir hüsnüzan ve ümit insanıdır. Öğrencilerini suizanlarına ya da ön yargılarına kurban eden kimseler, değil rehberlik, öğretmenlik dahi yapamaz, onları heder ederler. Hâlbuki gerçek muallim, hiçbir öğrencisinin zayıf olmasına gönlü razı olmayan himmeti âli bir çilekeştir. O, zeki ya da vasat, çok ya da az anlayışlı, ilme hayli ilgili ya da daha az istidatlı fark etmez, her öğrencinin gönlü sarayına girebilen, ilmi sev-

direbilen ve öğrendiğini yaşama heyecanı aşılabilen bir hakikat âşığıdır. Onun nazarında her bir muhatap, ilim ve irfan ile donatılıp yüceltilmesi ve korunması gereken ilahi bir emanettir. Bu yönüyle o ne öğrenmeye doyar ne de öğretmeye. Zira mümin, cennete girinceye kadar her bir hayra, salih amele, iyiliğe ve ilme açıtır. (Bkz. Tirmizi, *İlim* 19)

Gerçek muallim bağırıp çağıran ya da hakaret eden değil, öğrencilerini mülayemetle bilgiyle buluşturan, sahip olduğu ilim, ahlak ve vakar ile gönüllere taht kuran bir hâl ve disiplin insanıdır. Hz. Aişe validemiz Allah Resûlü'nü tanıtırken şöyle der: “O, sahip olduğu ahlak ve karakterinin gereği olarak sesinin fitri sınırlarını aşmaz, ağzını bozamaz ve bağırarak üste çıkmaya çalışmazdı. Çarşı pazarda dahi yüksek sesle bağırarak konuşmaz, kötülüğe karşı kötülükle karşılık vermezdi. Bilakis af ve mûsamaha gösterir, bağışlardı.” (Tirmizi, *Birr* 69; *Müsned*, VI/174)

Başka bir ifadeyle hakiki muallim tenkit eden, azarlayan ve muhataplarının kalplerini kıran ‘muannif’ değil, gönülleri/vicdanları sevgi, şefkat ve merhametle yeniden inşa eden kimsedir. Nitekim muallimler muallimi Allah Resûlü ‘muannif’ ile ‘muallim’i birbirinden şu kesin hatlarla ayırır: “Öğretiniz, bağırıp çağırmayınız! Muhataplarınızı tehdit edip korkutmayınız! Sözlü şiddette bulunarak duygularını yaralamayınız! Onları ayıplamayınız, kinamayınız ve alay etmeyiniz! Gerekli ve yeterli sevgi, ilgi ve şefkatten de mahrum bırakmayınız! Zira gerçek muallim, muanniften yani böyle davrananlardan daha hayırlıdır.” (Tayâlisî, *Müsned* (2659) Kaldı ki sahip olduğu hakikat ve değerlerin doğruluğuna ve gücüne tam olarak inanan bir kimse sesin değil fikrin, temsil ettiği hakikatlerin, sevginin/şefkatin, en güzel anlatımın (mevize-i hasene) ve tatlı dilin gücünü kullanır. Bu da ona yeter ve artar bile.

Allah Resûlü'nü bize tanıtan Hz. Enes İbn Mâlik'in şu sözleri de her muallime/rehberine daima bir ölçü olmalıdır: “Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) asla kötü sözlü, bağırıp çağıran ve çevresine lanet yağdıran birisi değildi. İçimizden bir kimse yanlış yaptığında -mutlaka bir şey söyleyecekse- onu iyiliğe yönlendirmek için yumuşak bir üslupla şöyle buyururdu: O, nasıl böyle bir şey yapar! Önce kendisine saygı duymalı değil mi?” (Buharî, *Edeb* 38)

Bir toplumda eğitim-öğretime, ilme, âlimlere/öğretmenlere ve talebelere gerekli değer verilmezse nesillere ilim aşkı aşıl原因amaz. Böyle bir durumda ise toplumu maddî-manevî besleyen can damarları kopar. Sonuçta o toplum ve arkadan gelen nesiller, sadece ilmi kaybetmekle kalmaz, imanı, İslami hayatı, hukuk, ahlak, fazilet ve adaleti de kaybeder. En so-

nunda bu hâl topyekün bir milletin yıkılışını/kıyametini netice verir. Nitekim Allah Resûlü'nün ilme yatırım yapmamayı ve âlime değer vermemeyi kıyamet alametleri arasında sayması çok açık bir uyarıdır. (Bkz. Buhârî, *İlim* 21) Şurası unutulmamalıdır ki geçmişte hak yoldan sapan ve helak edilen kavimler önce ilmi terk etti sonra da âlimlerini değersizleştirdiler. İlimin yerini cehalet, âlimlerin yerini cahiller alınca da yeryüzünden silinmeyi hak ettiler. (Bkz. Müslim, *İlim* 11)

Eğitim-öğretim sadece bilgi aktarımı değil, akıl, duygu, düşünce ve davranışların da şekillendirilmesidir. Bu açıdan gerçek muallim ya da rehberler kalp ve ruh mimarlarıdır. Kalp ve ruh işçiliği ise çok ince bir işçilik gerektirir. O, ilim ve tecrübenin yanında ihlas/samimiyet ve emek isteyen yorucu bir sanattır. Kendilerini bu sanata ve talebelerine adanmayanlar, çıraklarını gönüllerinden yakalayıp onları istidatlarının zirvesine çıkaramazlar. Kim bilir bugüne kadar nice kabiliyetler, ehliyesiz ve aşksız/şevksiz kimselerin elinde heder olup-gitmiştir. Ancak adanmış ruhlar talebelerinin içindeki ilim ve hakikat aşkını uyarılmış, himmetlerini katlamış ve onları kemale yönlendirebilmişlerdir.

Elhasıl, Allah Resûlü çocuklara, gençlere ve ashabına ilmi nasıl sevdirmiş, çok kısa bir zaman diliminde Cahiliye toplumunu bir ilim toplumu hâline nasıl getirmiştir? Göçebe topluluklar olarak yaşayan Arap kabilelerini yirmi üç yıl gibi kısa bir sürede, "Allah'ın insanlar arasından çıkardığı en hayırlı ümmet olma" konumuna nasıl yükseltmiştir? Onun eğitim ve öğretimdeki başarısının sırları nelerdir? O, çocukların, gençlerin ve yetişkin ashabının talim ve terbiyesinde hangi temel ilkeleri kullanmıştır? O'nun, kendisinden sonra eğitim ve öğretim gibi iki kutsal mesleği sürdürecektir muallimlere/rehberlere yaptığı temel tavsiyeler nelerdir?

Eğitim-öğretim bir anlamda rehberliktir. "*Usûlsüz vüsûl olmaz.*" fehvasınca değişen ve gelişen şartlara göre asla/öze bağlı kalarak yeni ve daha etkin metotlar/yöntemler geliştirilmezse rehberlikte istenilen sonuçlar alınmaz. Peki bu konuda asıl ve öz olan prensipler nelerdir? Kur'an ve sünnetin eğitim-öğretim kadrosuna önerdiği temel kaideler hangileridir?

İşte elinizdeki eser, Allah Resûlü'nün eğitim-öğretimde takip ettiği temel ölçüleri keşfetmek isteyen herkes için kaynak bir çalışmadır. Nebevî metotların inceliklerini örnekleriyle açıklayan bu kitap sadece öğretmenlere değil, anne-babalara, eğitimcilere ve sorumluluk bilinci taşıyan herkese yardımcı olmayı hedeflemektedir.

ÖNSÖZ

Rabbimizden niyazımız odur ki bu eser, yeni nesillerin inşasında küçük de olsa bir katkı sunsun. Cihan çapında bir 'sevgi toplumu'nun oluşturulmasında rehberlik yapsın, sevgi ve şefkat medeniyetinin doğuşunda bir ışık olsun.

SAKİN OL

Allah Resûlü'nün, çocuk ve gençlerin eğitiminde, ashabının yetiştirilmesinde takip ettiği birçok ilke vardır. Bunlardan bir tanesi de yapılan yanlışlar karşısında hatayı büyütmemeye, yanlış bir yola girmeme, iletişim köprülerini yıkmama, doğru davranışı öğretme ve muhatabı kazanma adına “sakin olma ve sükûneti koruma” ilkesidir. Bu yaklaşımın bir adı da “teenni”dir. Teenni, acelecilikten ve öfkeden sakınmak; hilm, vakar, sabır, sağduyu ve yumuşaklıkla hareket etmek demektir. Efendimiz'in beyanıyla, “*Teenniyle hareket etmek Allah'tan, aceleyle hareket etmek şeytandır...*”¹ Zira teenni, beraberinde itidali ve çözüm endeksli düşünmeyi getirir. Böylece en isabetli olan çözümün bulunmasına vesile olur. Acelecilik ise aklı ve düşünceyi değil, duyguları ön plana çıkarır. Çözüme katkı sunmadığı gibi daha birçok yanlışın işlenmesine sebebiyet verir. Bunun içindir ki acelecinin harmanında en çok bulunan şey hatadır.

Teenni ile hareket edildiğinde öfke, ses tonu, jest ve mimiklere kadar her şeye hâkim olunur, iletişim kanalları açık tutulur ve böylece çocukla/gençle ya da muhatapla tam bir sükûnet içinde konuşma imkânına kavuşulur. Böyle sakin bir ortamda hem onlar kendilerini rahat ifade ederler hem de yanlışlarına rağmen ebeveyn/muallim/idareci tarafından karşılıksız sevildiklerinin ve kendilerine şefkatle yardımcı olunmaya çalışıldığının farkına varırlar. His ve duyguların değil, akıl, mantık ve merhametin hâkim olduğu bu ortamda artık yapılması gerekenler birlikte düşünülüp konuşulur, karşı tarafı içine düştüğü yanlıştan kurtarma imkânı kendiliğinden doğar. Aksi takdirde yangına kö-

1 Tirmizî, *Birr* 66; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübra* X/104 (20270)

rükle gidilmiş olur, çözüm adına doğru zaman kaçırılır ve muhataplara rehberlik yapma ihtimali tamamen kaybedilir.

Yanlış istek ve davranışlar karşısında sükûneti koruma hususunda Allah Resûlü'nün hayatında birçok örnek vardır. İşte onlardan birkaçı:

Hurma Ağacını Taşlayan Çocuk: Râfi' İbn Amr

Râfi' İbn Amr, bir gün Ensar'dan bir sahabinin bahçesine girer. Hurma ağaçlarından birine taş atar ve düşürdüğü hurmalardan yer. Bu esnada bahçe sahibi onu görür ve kendisini yakalayarak Efendimiz'in huzuruna getirir. Şikâyetçi olur ve Râfi'in cezalandırılmasını ister. Allah Resûlü ise sakin bir şekilde Râfi'e yaklaşır ve şefkat dolu bir ses tonuyla, “*Yavrum! Hurma ağacını niçin taşladın?*” diye sorar. Çocuk “*Karnım açtı, yemek için taşladım.*” cevabını verir. Bunun üzerine Allah Resûlü, “*Bir daha ağacı taşlama! Fakat dibine dökülenlerden yiyebilirsin!*” buyurur. Allah Resûlü ona biraz daha yaklaşır ve bir taraftan başını okşarken diğer taraftan şöyle dua eder: “*Allahım! Buna karnını doyuracağı rızık lütfet.*”²

Görüldüğü üzere Allah Resûlü, olayı sakin bir şekilde dinliyor, öfkele-nip çocuğu azarlamıyor, “*Sen nasıl böyle bir şey yaparsın?*” diye çıkışmıyor ve korkutmuyor. Bilakis ona sevgi ve şefkatle yaklaşır, “*Yavrum!*” diyerek hitap ediyor, sakin bir şekilde konuşuyor ve “*Bir daha acıktığında ağacın dibine düşenlerden yiyebilirsin.*” diyerek alternatif bir yol gösteriyor. Bunun yanında başını okşayarak duayla kucaklıyor.

Eğitimin mayası sükûnet, sevgi ve şefkattir. Bu yönüyle anne, baba ve muallimlerin her şeyden önce sakin olmayı başarmaları şarttır. Zira çocuklar, çok defa yaptıkları yanlışın ya da yaptıklarının yanlış olduğunun farkına varamazlar. Bu durumda çocuğa kızmak, bağırarak ve cezalandırmak onların psikolojilerinde bir daha onarılamayacak yaralar açabilir. Böyle bir olay anında çocuğun veya gencin, muhatabını (anne, baba, muallim, rehber, idareci...vb.) sığınabileceği sakin ve güvenli bir liman olarak görmesi her şeyden önce gelir.

2 Tirmizî, *Büyük* 54; İbn Mâce, *Ticaret* 67

Zina İçin İzin İsteyen Genç: Cüleybib

Allah Resûlü'ne Cüleybib adında bir genç gelir ve zina etmek için izin ister. Bu isteği duyan ashab-ı kiram doğal olarak öfkelenir ve ona haddini bildirmek için ayağa kalkarlar. Yaşananlara şahit olan Allah Resûlü ise hem sükûnetini muhafaza eder hem de “Onu bana bırakın.” buyurarak arkadaşlarını yatıştırır. Ardından gençten önüne oturmasını ister ve ona sakin bir şekilde şu soruyu sorar: “Cüleybib! Birinin, senin annenle ya da kız kardeşinle böyle bir şey yapmasını ister misin? Bu çirkin filin onlarla işlenmesi hoşuna gider mi?” Bu soru karşısında hiddetlenen Cüleybib, “Hayır asla istemem!” diye cevap verir. Bunun üzerine Allah Resûlü, “Bil ki hiç kimse böyle çirkin bir işin, kendi akrabalarıyla yapılmasını istemez!” buyurur.

Görüldüğü üzere Allah Resûlü, Cüleybib’i sakin bir şekilde karşılıyor, ortamı yatıştırıyor. Daha sonra onu yanı başına oturtturarak “Sen nasıl böyle bir şey istersin?” diye azarlamıyor. Bilakis soru ve açıklamalarıyla onu, aklen ikna ediyor, elini şefkatle göğsünün üzerine koyuyor: “Allahım! Sen bu gencin kalbini temiz kıl! Namus ve şerefini muhafaza eyle ve günahlarını bağışla.”³ diyerek duygularına da sesleniyor. Bu yaklaşımla kendini toparlama imkânına kavuşan Cüleybib, daha sonra Medine’nin en iffetli gençleri arasında yerini almış, Allah Resûlü tarafından da evlendirilmişti. Onun için eğitici konumunda bulunan kimseler, muhataplarının en olumsuz arzu ve istekleri karşısında bile sakinliğini korumalı; olayı, akıl, mantık ve duygulara birlikte hitap ederek çözmeye çalışmalı, öfke, tehdit ve şiddet ile onları yanlışın kucağına itmemelidir.

Mescid-i Nebevi’ye Bevleden Bedevi

Allah Resûlü, mescidinde iken bir bedevi gelir, mescidin bir köşesine çekilir ve bevletmeye başlar. Manzaraya şahit olanlar, hemen adamın üzerine yürür ve onu engellemeye kalkışır. Durumu fark eden Allah Resûlü, “Bırakın, rahatsız etmeyin!” der. Adam işini bitirince orada bulunanlara, “Şimdi kalkın ve idrar yapılan yere bir kova su dökün. Siz zorlaştırıcı değil,

3 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, V/256,257

kolaylaştırıcı olarak gönderildiniz.” buyurur.⁴ Ardından bedeviyi yanına çağırır, sakın ve yumuşak bir üslupla, “Mescitler, bevletmek için uygun yerler değildir. Zira buralar, sadece Allah’ı zikir, namaz ve Kur’an okumak için tahsis edilmiş mekânlardır.” nasihatinde bulunur.

Bu olayda da Allah Resûlü, bedeviye “Sen nasıl mescitte böyle bir şey yaparsın?” diye bağırıyor ve anlayabileceği bir dille ona yol gösteriyor. Ashabına da mülâyemetle yaklaşmayı ders veriyor. Öbür taraftan Nebevi eğitimin temel ölçülerinden birisi olan “Kolaylaştırın, zorlaştırmayın!”⁵ prensibine atıfta bulunarak ancak böyle davranılırsa muhataplara yardımcı olunabileceğine işaret ediyor.

Hiz. Âişe’ye Sükûnet Çağrısı

Bir grup Yahudi, Allah Resûlü’nü evinde ziyarete gelir ve “es-Sâmu aleyküm!” şeklinde selam verir. Böylece “es-Selâmu aleyküm” cümlesindeki “selam” kelimesini ölüm manasına gelen “es-Sâmu” kelimesiyle değiştirir ve Efendimiz’e ölüm dilerler. Kötülüğü fark eden Hz. Âişe validemiz, öfkelenir ve onlara “Ölüm ve lanet sizin üzerinize olsun!” diye sert bir şekilde tepki gösterir. Buna şahit olan Allah Resûlü ise ziyaretçilere sakince “Ve aleyküm” der. Sonra da eşine dönüp “Sakin ol Âişe! Allah, bütün işlerde yumuşak davranmayı (rıfkı) sever.” buyurur.

Ziyaretçiler ayrıldıktan sonra Allah Resûlü tekrar Hz. Âişe validemize yönelir ve “Âişe! Neydi o sertlik ve beddua! Şüphesiz ki Allah kötü sözü, kötü söz söylemeyi ve bir de sertliği sevmez.” buyurur. Hz. Âişe validemiz, “Fakat ey Allah’ın Resûlü! Onların ne dediklerini duymadın mı?” diye sorar. Bunun üzerine Efendimiz şu hikmetli cevabı verir: “Evet! Senin duyup anladığın gibi ben de onların ne söylediğini işittim ve ne kastettiklerini anladım. Ancak sen, benim onlara nasıl cevap verdiğimi duymadın mı? Ben de onlara ‘ve aleyküm’ yani ‘Sizin üzerinize olsun.’ dedim. Şüphesiz ben, kötü sözlü birisi olarak gönderilmedim. Onların bize dua ettiği şeyle biz de onlara dua ettik. Şu kadar var ki onların bedduasına icabet edilmez bizim duamıza ise Allah icabet eder.”⁶

4 Buhârî, *Vudû’* 58; *Edeb* 80; Ebû Dâvûd, *Tabâret* 136; Tirmizî, *Tabâret* 112

5 Buhârî, *İlim* 12, *Edeb* 80; Müslim, *Cibad* 6,7 (1732, 1733)

6 Buhârî, *Edeb* 38; Müslim, *Birr* 79 (4144) ya da bak, 2592

Bu hadisede de görüldüğü üzere Allah Resûlü, ziyaretçilerine “Siz nasıl bana ve üstelik evimde, ailemin yanında böyle bir dil oyunuyla beddua edersiniz?” diye çıkmadığı gibi Hz. Âişe validemize de öfkelenerek “Sen, ben varken niye araya giriyorsun?” dememiş; hem sükûnetini korumuş hem de Hz. Âişe’ye sakin olmasını söylemiştir. Zira bu tür olaylarda sükûneti muhafaza etmek, ortamın gerilmesini ve olayın büyüyüp kavgaya dönüşmesini engeller. Bilakis duygusal davranıp kötülüğe ya da yanlışla kötülükle karşılık vermek her iki tarafa da bir şey kazandırmaz, kaybettirir.

Bir seferinde de Ensar kadınlarından Esmâ bint-i Yezid, Allah Resûlü’nü, Hz. Âişe validemizin yanındayken ziyarete gelir ve bir meselesini ona sormak ister. Efendimiz, kendisine müsaade edince o da “Hayızlı bir kadın nasıl gusül abdesti alır?” diye sorar. Hz. Âişe validemiz bu soruyu duyunca canı sıkılır ve sert bir şekilde araya girer, “Dur, hay anası ölesice! Kadınları rezil ettin!” diye çıkışır. Bunun üzerine Efendimiz, “Sakin ol Âişe!” diyerek onu sükûnete davet eder. Ardından da “Ensar kadınları fıkihtan soruyorlar. Ensar kadınları ne basiretli kadınlardır ki hayâları, dinlerini öğrenmelerine mâni olmuyor.” buyurur.⁷ Hz. Esmâ’ya kızmadığı gibi hem onu hem de onun şahsında bütün Ensar kadınlarını takdir eder.

Namazda Konuşan Sahabi: Muaviye İbn Hakem

Allah Resûlü namaz kıldırırken cemaatten biri hapşırır. Hz. Muaviye İbn Hakem de hemen kendisine “Yerhamukellâh” yani “Allah, sana merhamet etsin!” der. Ancak cemaat kendisine öfkeli bir şekilde göz ucuyla bakmaya başlar. Hz. Muaviye bu bakışlardan rahatsız olur ve onlara “Vay başıma gelenler! Niye bana böyle bakıyorsunuz ki?” diye sorar. Onlar kendisine cevap vermediği gibi ellerini de uyluklarına vurmaya başlarlar. Hz. Muaviye sonunda onların kendisini susturmak istediğini anlar, kızar ve susar. Biraz sonra namaz biter ve Allah Resûlü, sakince “O konuşan kimdi?” diye sorar. Cemaat Hz. Muaviye’yi işaret edince Efendimiz, onu yanına çağırır ve kucaklayıcı bir üslupla “Ey Muaviye! Bu ibadetin adı namazdır. Namaz kılarken konuşulmaz. Namaz sadece tesbih, tekbir ve Kur’an okumaktan ibarettir.” buyurur. Bunun üzerine Hz. Muaviye, “Ey Allah’ın

⁷ Buhârî, *İlim* 32; Ali el-Muttakî, *Kenzu’l-Ummal*, IX/27765

Resûlül! Ben yeni Müslüman oldum.” der ve hoşgörüsünden hareketle Efendimiz’e başka sorular da sorar.⁸

Görüldüğü üzere Efendimiz, Hz. Muaviye’ye “Sen nasıl namazda konuşur ve cemaatin huzurunu bozarsın?” diye çıkışmamış, sakin bir şekilde kendisiyle konuşmuş ve namazda bunun doğru olmadığını anlatmıştır. Bu rıfıkla muamele karşısında çok etkilenen Hz. Muaviye, o anı unutmaz ve Efendimiz anıldığında şöyle derdi: “Anam babam O’na feda olsun! Hayatımda ondan daha sakin, daha iyi bir öğretici görmedim. Vallahi yaptığım bu şeyden dolayı beni ne azarladı ne kınadı ne de dövdü. Sadece sakin ve yumuşak bir şekilde namazda dünya kelamı konuşulmayacağını bana öğretti!”

Sonuç

Eğitim ve öğretimde “sakin olma” prensibinin değeri tahmin edile- nin çok ötesindedir. Zira problemi çözme ve yanlışı düzeltme adına en isabetli metodoloji ve yaklaşım tarzları, sükûnet muhafaza edildiğinde belirlenebileceği gibi, en sağlıklı kararlar da ancak böyle bir ortamda alınabilir. Sükûneti muhafaza, çözümün yarısıdır denilebilir. Çocuklar ve gençler başta olmak üzere muhataplarda karşılaşılan menfi tutum ve davranışlar karşısında sakin kalmak ve onlara şefkatlice yaklaşma en isabetli yoldur. Aksi takdirde acelecilik ve öfkeyle atılan adımlar ve verilen kararlar sonucunda, ebeveyn/muallim/idereci/rehber zararlı olur.

Anne, baba ve muallim, çocuk hatalı bir davranışta bulunduğu- nda hemen ona kızıp bağırılmamalı, tedirgin etmemelidir. Zira kendisine bağırılan çocuk korkar, kendisini emniyet ve güvende hissetmez. Üstelik içinden ebeveynini/öğretmenini suçlayarak onlara karşı içinde öfke ve kin biriktirir, içine kapanır. Dolayısıyla sakinliği muhafaza edip çocuklara/gençlere yumuşaklıkla yaklaşma onlarda sevgi ve saygıyı artırıp güven duygusunu pekiştirirken, acele ve öfkeyle yaklaşılması tam tersi bir etkiyi meydana getirir. Hiç şüphesiz sakinlik, yuvada kaynaşmayı/kucaklaşmayı; acelecilik ve öfke ise birbirinden uzaklaşmayı ve içe kapanmayı netice verir.

8 Müslim, *Mesâcid* 33; Ebû Dâvûd, *Salât* 167

SEV VE ŞEFKATLİ OL

Eğitimin mayası ve temeli sevgidir. Şefkat de sevginin hayata yansımış ve eyleme dönüşmüş hâlidir. Bu yönüyle rahmet/şefkat, sevginin meyvesi, sevgi de merhametin çekirdeğidir. Bu iki temel dinamik olmadan eğitim ve öğretim düşünülemez. Zira olumlu psikolojik sonuçlarından öte, sevgi ve şefkat, zihin ve muhakemeyi açık güçlendiren, hafızayı besleyen en etkili iki temel dinamiktir. Sevgi olmadan ilmi ve muallimi sevdirmek, şefkat olmadan gönül kapılarını hakikatlere ısındırmak ve açmak mümkün değildir. Nitekim Allah Resûlü'nün eğitim anlayışının temelinde de bu iki esas vardı. O hem çocuklarına hem eğitimiyle meşgul olduğu talebelerine hem de ashabına karşı sevgi ve şefkat dolu bir yaklaşımla hareket ediyor ve bunu da tavsiye ediyordu:

Allah İçin Sev ve Söyle

Eğitim sevgi işidir ve eğitimde sevgiyi ifade etmek, sevmek kadar önemli bir sünnettir. Zira çocuk/genç sevildiğini bilirse ve bu kendisine ifade edilirse hocayı da dersi de sever. Aksi taktirde dillendirilmeyen sevgi, kendisinden bekleneni veremez ve eğitime katkı sunamaz. “Sevdiğimi söylersem otoritemi kaybederim ya da şımarırlar.” gibi mülahazalarla sevgiyi seslendirmemek yanlıştır. Çünkü ifade edilmeyen sevgi, çoğu zaman bilinemez ve bu davranış talebeyi muallimden, muallimi talebeden

koparabilir. Sonuçta okulda öğretmen ve öğrenciler, yuvada ebeveyn ve çocuklar, muvakkaten aynı ortamı paylaşan yabancılar hâline gelirler.

Allah Resûlü'nün eğitimde uyguladığı ve tavsiye ettiği yöntem ise sevgi ve sevginin açıkça ifade edilmesidir: “Sizden bir kimse Allah için sevdiği kardeşine, onu sevdiğini haber versin.”⁹ Nitekim Allah Resûlü'nü mescidinde ziyarete gelen birisi, bir sahabeyi işaret ederek, “Ya Resûlallah! Ben şu insanı çok seviyorum.” der. Efendimiz, kendisine “Peki bunu ona ifade ettin mi?” diye sorar. O, “Hayır!” karşılığını verince “Git ve sevdiğini ona söyle.” buyurur. Bunun üzerine adam bahsi geçen kişinin yanına varır ve Allah için kendisini sevdiğini belirtir. O şahıs da “Beni kendisi için sevmiş olduğun Allah da seni sevsin.” diye dua ile karşılık verir.¹⁰

Allah Resûlü tavsiye ettiği bu ölçüyü hakkıyla yaşar, çeşitli vesilelerle hem ashabına ve onların çocuklarına hem de ailesine ve torunlarına karşı sevgisini izhar ederdi. Mesela torunlarını kucağına alır, şefkatle sarılır ve onları öperdi. Dahası “Ey Rabbim! Bunlara merhamet et! Ben bunları çok seviyor, çok şefkat duyuyorum, Sen de sev!” diyerek hem onların hem de yanında bulunanların duyacağı şekilde onlara dua ederdi.¹¹

Bir defasında torunu Hüseyin sokakta arkadaşlarıyla oynarken Efendimiz onu görür ve yanına çağırır. O ise oyuna dalar ve dedesinin çağırısına kulak vermez. Bunun üzerine Efendimiz, onu yakalamak için gülerek ardından koşar ve kaçmak isteyen torununu yakalayıp kucağına alır. Şefkatle sevdikten sonra da şöyle buyurur: “Hüseyin, benden ben de Hüseyin'denim. Hüseyin'i çok seviyorum. Allah'ı seven Hüseyin'i de sever. O, benim torunumdur.”¹²

Allah Resûlü bu sevgisini ashabının yanında da gösterir, çocukların sevgi ile yetiştirilmesinde onlara örnek olurdu. Bir defasında torunlarının birini sağ dizine, diğerini de sol dizine oturtur. Şefkat dolu gözlerle bir ona bir de diğerine bakar. Bu tatlı tablodan etkilenen sahabilerden birisi, “Ey Allah'ın Resûlü! Onları çok mu seviyorsun?” diye

9 Bkz. Tirmizî, *Zühd* 54 (2392); Ebû Dâvûd, *Edeb* 122 (5125)

10 Ebû Dâvûd, *Edeb* 122 (5125)

11 Buhârî, *Büyü* 49 (2122), *Libâs* 60 (5884); Müslim, *Fedâilü's-Sababe* 8/56-59 (2421)

12 İbn Mâce, *Mukaddime* 11; Hâkim, *Müstedrek*, III/177

sorunca Efendimiz, “Kim onları severse beni sever! Kim de onlara buğzederse bana buğzeder.”¹³ buyurur ve sevdiklerinin de sevilmesi gerektiği dersini verir.

Yuvada ilk eğitim sevgi ve şefkat eğitimidir ve sevgi anne-babadan alınır. Allah Resûlü’nün ifadesiyle “Sevgi veraset yolu ile kazanılır.”¹⁴ Bunun yolu da sevmekten, bunu en güzel şekilde ifade etmekten ve sevgiyi şefkate, merhamete, hoşgörü ve yumuşaklığa dönüştürerek yaşamaktan geçer. Aynı zamanda bunun bir hak olduğu da göz ardı edilmemelidir.

Sevginin En Bariz Yansıması: Şefkat

Anne sütü çocukların beden ve fizik gelişimi için ne kadar önemliyse, sevgi de onların ruhi gelişimi adına o kadar önemlidir. Zira çocuğun temiz fitratında var olan her türlü iyiliği ve güzelliği, filizlendirip yeşertecek olan şey sevgidir. Ancak ilgi, şefkat ve merhamete dönüşmeyen sözde bir sevginin eğitim değeri yok denecek kadar zayıftır. Bir diğer ifadeyle sevgiye tesir kazandıran şey onun ilgi, şefkat ve merhamete dönüşmüş hâlidir. Bu yönüyle şefkat ve rahmet, sevginin en tatlı ve besleyici meyvesidir. Muhabbet ve Rahmet Peygamberi’nin hayatı bu hususta pek çok örnekle doludur.

Allah Resûlü’ne on yıl kesintisiz hizmet eden Hz. Enes, O’nun bu yönünü bize tanıtırken şöyle der: “Peygamber Efendimiz, çocuklara karşı insanların en şefkatlisiydi. Oğlu İbrahim’in -Medine’nin- Avâli denilen semtinde bir sütanesi vardı. Bazen onu görmeye giderken yanında beni de götürürdü. Varınca demircinin evine girer, oğlunu kucaklar, koklar, öper ve bir müddet onunla vakit geçirir sonra da dönerdik.”¹⁵

Bu konuda Hz. Enes, müşahede ettiği başka bir olayı şöyle anlatır: “Bir defasında Peygamberimizi hutbe okurken gördüm. Baktım Hasan dizinin üstündeydi. Cemaate söyleyeceğini söylüyor sonra eğilip çocuğu öpüyor ve bir taraftan da ‘Ben, bunu çok seviyorum.’ buyuruyor, sevgisini dillendiriyordu.”¹⁶

13 Bkz. İbn Sa’d, *Tabakât*, VI/360-362

14 Buhârî, *Edebu’l-Müfref*, s. 15 (43)

15 Buhârî, *Edeb* 18; Müslim, *Fedâil* 63

16 Müslim, *Fedâilü’l-Sahabe* 56

Buna yakın bir örneği de Ebû Büreyde şöyle anlatır: Allah Resûlü hutbe irad ediyorlardı. O esnada Hasan ile Hüseyin de mescidin kapısından içeriye girdiler. Yürüyor, koşuyor zaman zaman da tökezleyip düşüyorlardı. Onların bu hâlini gören Efendimiz, hemen hutbesine ara verdi ve minberden inip onları kucaklayıp önüne oturttu. Hutbeye devam etmeden önce kendisini izleyen cemaate dönerek şöyle buyurdu: “Meğer Cenâb-ı Hak, ‘Doğrusu mallarınız ve çocuklarınız sizin için bir imtibandır. Asıl büyük müekâfat ve mutluluk ise Allah’ın katındadır.’¹⁷ buyurmakla ne kadar doğru söylemiş. Bu iki yavruya baktım, yürürken yere düştüklerini görünce dayanamayıp konuşmamı kestim ve gidip onları alıp geldim.”¹⁸

Cemaatle Namazda Bile Şefkati Gözeten İnsan

Allah Resûlü, çocuklara karşı şefkatini, gerektiğinde ibadet anında bile ihmal etmez; namazını bozmayacak kadarıyla onlara ilgi ve şefkat gösterirdi. Mesela bir defasında yatsı namazını kıldırarak üzere mescide gelirken torunlarından birini de yanında getirir. Namaza başlarken çocuğu yanına oturtur fakat secdeye vardığı zaman çocuk sırtına çıkarır. Secde uzayınca bundan haberi olmayan cemaat, “Acaba Efendimiz’e bir şey mi oldu? Yoksa O’na vahiy mi geliyor?” diye düşünmeye başlar. Namaz tamamlanınca durum kendisine sorulur. Bunun üzerine şöyle buyurur: “Hayır! Bunlardan hiçbirisi olmadı. Sadece secde esnasında torunum sırtıma çıkınca oyununu bozarak onu rahatsız etmek istemedim. Bunun için secdemi uzattım.”¹⁹

Allah Resûlü’nün şefkatinin bir tezahürüdür ki ibadet esnasında cemaatin genel durumunu nazar-ı itibara alır, yaşlıları ve çocuklu anneleri de düşünürdü: “Ben bazen uzun uzun namaz kılmak niyetiyle başlarım. Fakat o esnada bir çocuk ağlaması işitince, annesinin hissedeceği üzüntüyü düşünerek hemen kıraatimi kısa tutarım.”²⁰ Rahmet Peygamberi

17 Teğâbun, 64/15

18 Buhârî, *Fiten* 20; Ebû Dâvûd, *Salât* 225-227 (1109); Tirmizî, *Menâkıb* 30 (3774)

19 Nesâî, *Tatbîk* 82. Yine bu minvalde rivayet edilen bir vaka da torunu Ebû Ümâme’yle ilgilidir. Allah Resûlü bazen omuzuna bindirerek onunla mescide gelir ve öylece namaza durur. Rükuya varırken indirir, ayağa kalkarken de tekrar omuzuna bindirir.” Buhârî, *Salât* 106, Edeb 18; Müslim, *Mesâid* 41

20 Buhârî, *Ezan* 65

namazla ana yüreği arasında kalınca şefkati ağır basar ve tercihini anneden yana kullanırdı.

O'nun Şefkati Bütün Çocukları Kucaklıyordu

Allah Resûlü sadece kendi çocuklarına/torunlarına karşı değil, ashabın bütün çocuklarına sevgi ve şefkatini esirgemezdi. Mesela Hz. Ca- bir İbn Semure bir hatırasını şöyle anlatır: “Allah Resûlü ile birlikte öğle namazını kılmıştık. Ailesinin yanına doğru gitmek için kalktı ve ben de peşinden çıktım. Derken sokağın başında duran çocuklar O’nu karşıla- yınca ben de onların arasına karıştım. Efendimiz tek tek onlarla ilgilendi ve yanaklarını okşadı. Bana sıra gelince beni de sevdi ve okşadı. O esnada elinde bir serinlik ve hoş bir koku hissettim.”²¹

Yine Saib İbn Yezid anlatıyor: Çocukluğumda teyzem, Allah Resûlü’nü ziyarete giderken beni de yanında götürmüştü. O, başımı ok- şamış ve bana dua etmişti.”²² Amr İbn Hureyre de annesinin kendisini Efendimiz’in huzuruna götürdüğünü ve O’nun, başını okşayıp kendisine bol rızık verilmesi için Allah’a dua ettiğini anlatır.²³ Abdullah İbn Selâm da oğlu Yusuf doğunca onu Allah Resûlü’ne götürür. Efendimiz, çocuğu kucağına alır ve hem ismini koyar hem de şefkatle başını okşar.”²⁴

İbn Rebîa İbni’l-Hâris de başından geçen bir olayı şöyle anlatıyor: “Babam beni, Abbas da oğlu Fadl’ı Resûlullah’a gönderdi. Huzurlarına girdiğimiz zaman bizi sağlıklı-sollu bir şekilde dizlerine oturttu. Ardından da bizi o kadar şefkatli ve sıkı bir şekilde kucakladı ki o güne kadar bizi öylesine samimi bir şekilde bağrına basan kimse görmemiştik.”²⁵

Bütün bunların ötesinde Allah Resûlü çocukların dertleriyle de ilgi- lenirdi. Beşir İbn Akrebe’nin babası Uhud’da şehit düşmüştü. Hamrau’l- Esed’den döndükten sonra evlerini ziyaret eden Allah Resûlü, onun ağla- dığını görünce kendisiyle ilgilenmiş ve “Ağlama! Ben, senin baban; Âişe de annen olsa istemez misin?” diyerek teselli etmişti. Beşir bu teklife çok

21 Müslim, *Fedâil* 80

22 Buhârî, *Daavât* 30

23 Buhârî, *Edebu’l-Müfref* s. 221 (632)

24 Buhârî, *Edebu’l-Müfref* s. 134 (367)

25 İbn Hacer, *el-Metâlibu’l-âliye*, II/441

sevinmiş ve “Evet” demişti.²⁶ Artık onun da kendisini bağrına basacak müşfik bir babası olmuştu.

Şefkat Göstermeyen Bizden Değildir

Allah Resûlü'nü torunlarını öperken gören bir bedevi, hayretle Efendimiz'e, “Siz çocuklarınızı öper misiniz? Benim on çocuğum var, bugüne kadar hiçbirini öpmedim!” der. Rahmet Peygamberi ona, “*Merhamet etmeyene merhamet edilmez.*” buyurur.²⁷ Bir seferinde de aynı tepkiyi veren başka bir kimseye, “Allah, senin kalbinden merhameti söküüp aldıysa ben ne yapabilirim!”²⁸ buyurmuş ve insanları, çocuklara sevgi ve şefkat yoksunluğu yaşatmama noktasında apaçık bir ifadeyle uyarılmıştı. Hatta bu ikazının daha da iyi anlaşılması için “*Çocukları sevip merhamet göstermeyen bizden değildir...*”²⁹ buyurmuş ve onları sevmeyi, eğitim anlayışının merkezine yerleştirmişti. Yine bir vesileyle, “*Merhamet, ancak şaki olanlardan sökülüp alınır.*” buyurarak şefkatsizliğin insanı sürükleyebileceği kötü akıbeti dikkat çekmişti. Allah Resûlü çocuklarına çok şefkatli davranan Kureyş kadınlarını sena etmiş ve onların şahsında kıyamete kadar gelecek bütün şefkat kahramanı anaları, babaları ve muallimleri de takdir etmişti.

Sonuç

Sevgi, insan mahiyetine yerleştirilen fitri bir duygudur. Allah'ın insan fitratına yerleştirdiği bu duygu, eğitim ve öğretimle inkişaf ettirilmeli ve geliştirilmelidir. Bediuzzaman'ın ifadesiyle “insan bu dünya hayatına taallümlü tekemmül için” gönderilmiştir. Bu da ilk planda anne-babanın oluşturacağı sevgi ve merhamet ortamında, sonra muhabbet dolu muallimlerin eğitim atmosferinde, ardından da bilinçli toplumun inşa ettiği sevgi ve merhamet dolu sosyal çevrede gerçekleşir. Eğitimin başı da sonu da sevgi ve şefkattir. Yalnızca sevgisini şefkate dönüştürebilen ebeveyn ve muallim, emek verir. Zaten eğitim, sevgi kadar emek de ister. Emek vermeyenin,

26 Buhârî, *Târîhu'l-Kebîr*, II/78

27 Müslim, *Fedâil* 65; Tirmizî, *Bîrr* 12

28 Buhârî, *Edeb* 18; Müslim, *Fedâil* 164

29 Ebû Dâvûd, *Edeb* 66 (4943); Tirmizî, *Bîrr* 15 (1919)

SEV VE ŞEFKATLİ OL

kuru sevgisi de bir Şey ifade etmez, talebeye hayat kaynağı olamaz. Bu açıdan sevgi ve Şefkat, motive eder, ebeveynle ocuk arasında ya da öğretmenle talebe arasında sağlam bir bağ kurar. Bu bağın kurulamadığı bir zeminde eğitim-ğretim adına gerekli motivasyon da sağlanamaz.

MÜSAMAHALI OL

Sevgi ve şefkatin, eğitime, insani muamele ve münasebetlere kısacası hayata yansımalarından birisi de müsamahadır. Müsamaha, hiç kimseyi hor görmemek, hatalarından dolayı ayıplamamak ve aşağılamamaktır. Yine o, yanlışları örtmek ve affetmek, onların yerine mülayemetle doğruları inşa etmeye çalışmak ve farklı inanç/görüş sahiplerine karşı dengeli davranmaktır. Müsamaha, Allah Resûlü'nün örnek ahlakının özüdür. Hiç şüphesiz bu fazilet, hem eğitim ve öğretimde hem de toplumla sağlıklı ilişkiler kurabilme ve bunu geliştirme adına önemli bir sünnettir. Yuvada, eğitim müesseselerinde ve sosyal hayatta karşılaşılan problemlere karşı yapıcı/kalıcı çözümler üretebilmek adına temel bir dinamiktir. Müsamahanın yerini taassup ve şiddetin alması durumunda ise insanoğlunun en çok muhtaç olduğu sevgi, saygı, şefkat, güven, barış ve huzur ortamı ortadan kalkar.

İslam'ın temel değerlerinden biri olan müsamahanın en güzel örneklerini yine Allah Resûlü sergilemiştir. Herkesin kendi görüşünü kabul ettirmek için düşmanlığa, şiddete kilitlendiği ve başkalarının farklılıklarını yok etmek için zulmettiği bir dönemde O, sevgi, merhamet ve sulh dini İslam'ın hoşgörü anlayışını hem insani ilişkilerinde hem de eğitim anlayışında bir ilke olarak benimsemiş ve bunu uygulayarak göstermiştir. O'nun eğitim alanındaki bu uygulamaları ve bu mevzuda verdiği emirleri-nehiyeleri kıyamete kadar bütün anne-baba ve öğretmenler için örneklik teşkil etmekte ve birçok ölçü koymaktadır.

Hor Görme, Hoş Gör

Allah Resûlü'nün eğitimde takip ettiği ilkelerden birisi de hiç kimseyi hor görmemektir. O'nun terbiye metodunda her zaman muhataba hoşgörüyle yaklaşma prensibi esastır. O'nun bu hususta uyguladığı ve tavsiye ettiği temel ölçü "*Kişiyi kötülük olarak bir başkasını hor ve hakir görmesi yeter.*"³⁰ prensibidir. Zira Allah, insanı değerli yaratmış ve ona ruhundan üflemiştir.³¹ Yüce Yaratıcı'nın kerim olarak yarattığını ve değer verdiğini, hor görüp ona hakaret etmek, şeytana tâbi olmaktır. Çünkü şeytan, ilk insan Hz. Âdem'in, topraktan yaratılmış olmasını ileri sürerek kibre kapılmış, onu hor görmüş ve sonunda Rabbinin emrine isyan etmiştir. Bunun üzerine huzur-u ilahiden kovulmuş ve kıyamet gününe kadar da lanetlenmiştir.³² Dolayısıyla kendisini büyük, başkalarını ise hor ve hakir görenler, kaybedecekleri/kaybettecekleri bir yola girerler.

Ne anne-baba ne muallim ne de bir rehber, muhataplarını küçük görüp aşağılayarak, azarlayarak hatta hor görerek, onlara bir değer kazandırabilirler. Fakat onlara saygı duyup farklı fikir ve düşüncelerini dinleyerek, küçük-büyük hatalarını hoşgörüyle karşılayarak ve bu davranışlarla onlara değerli olduklarını hissettirerek çok şey anlatabilir, doğrularla ruhlarını bezeyebilirler. Bunun içindir ki Allah Resûlü, eğitim ve öğretimiyle meşgul olduğu kimselere baskı yapmaz, mesajını ve maksadını yumuşak bir dille anlatır, şayet eksik ve yanlışları varsa onları da hoşgörüyle karşılar, sonra doğruları öğretme adına emek verir. On yıl kendisine hem talebelik yapan hem de hizmet eden Hz. Enes İbn Mâlik, O'nun engin hoşgörüsü ve mülayemetini şöyle ifade eder:

"Resûlullah'a on yıl hizmet ettim. Her işim O'nun arzu ettiği gibi oluyordu. Hizmetim sürecinde yaptığım herhangi bir şey için 'Bunu niye böyle yaptın?', yapmadığım bir şey için de 'Niye şöyle yapmadın?' demedi. O, beni ne azarladı ne ayıpladı ne incitici bir söz söyledi ne bir kez olsun yüzünü ekşitti ne de vurdu. Bırakın bunları bir kez olsun bana 'öf' bile demedi."³³

30 Müslim, *Birr* 32; Ebû Dâvûd, *Edeb* 35; Tirmizî, *Birr* 18

31 Bkz. İsrâ Sûresi, 16/70; Hicr, 15/29

32 Bkz. Hicr Sûresi, 15/30-35

33 Ebû Dâvûd, *Edeb* 1

Hasılı, eğitimin başlangıç noktası, muhatabı yanlış, eksik ve farklı düşünce, davranış ve inanışlarından dolayı hor görmemek ve aşağılamamak, bilakis ona değer vermektir. Zira kibir ve buna bağlı kaba davranış, kötü söz ve hakaretin herhangi bir eğitim değeri yoktur. Bilakis böyle menfi bir tutum, muhatabın duyguları üzerinde olumsuz tesir yapar ve uygun bir eğitim ortamı oluşmasına izin vermez. İnsanı, insandan uzaklaştırmakla kalmaz, onu, eğitimcinin vereceği mesajdan, eğitim verdiği müesseseden hatta bizzat ilim ve ahlaktan da soğutur ve koparır. Ki bu hususta sahabe Alla Resûlü'nün takip ettiği çizgiyi şöyle anlatır: “O, hiç kimseye karşı asla kötü söz söylemez ve davranışlarda bulunmazdı. Çarşı-pazarda insanlarla münakaşaya girmez, kötülüğe, kötülükle karşılık vermezdi. Bilakis bağışlayıcı ve müsamahalı davranırdı.”³⁴

Müsamahalı Ol ve Hataları Ört

Hoşgörü, hataları görmemenin yanında, şahsi yanlışları, günahları ve eksiklikleri de örtmektir. Zira hataları yüzüne vurulan ya da günahları ifşa edilen kimseler, eğitim ve öğretim adına gözden çıkarılmış demektir. Hiç kimse hata ve eksiklerinin başkaları tarafından bilinmesini ya da açığa vurulmasını istemez ve bunu kabullenmez. Böyle yapan kimselere de kin duyar ve düşmanlık beslerler. Bu, anne ve baba ise çocuklar/gençler ebeveynlerinden kopar ve evden uzaklaşır. Muallim ise öğrenciler öğretmenlerinden kopar ve derse katılmak istemez, okuldan kaçır. Mecburen derslere katılsalar bile dinlemez, dinliyor gözükseler bile istifade etmez, kendilerini tamamen kapatırlar. Bir şey öğrenmeye ve bir ruh almaya değil, öğrenmemeye odaklanırlar. Onun için eğitimde temel ilke, sadece çocuğun/talebenin hata ve günahlarını hoş görmek değil, ayrıca onları örtterek kendisini düzeltmesine imkân tanımak, zemin hazırlamak ve yol göstererek ona yardımcı olmaktır.

Allah Resûlü'nün bu hususta ortaya koyduğu temel ilke şudur: “... *Kim dünyada bir kardeşinin ayıbını örterse, Allah da onun ayıbını ahirette gizleyip kapatır.*”³⁵ Kusuruna ya da eksikliğine hoşgörüyle yaklaşıldığını hatta örtül-

34 Tirmizi, *Birr* 69

35 Müslim, *Birr* 58, 72

düğünü gören çocuk/genç, bu davranıştan çok etkilenir; ailesine ya da muallimine medyuniyet duyar. Samimi olarak kendisine yardımcı olunmaya çalışıldığı kanaatine ulaşır ve bu hoşgörü ve mürüvvet karşısında, kendisini eğitimcilerin ellerine güvenle teslim eder. Böylece müsamaha ile yaklaşılan/örtülen hatalar, eğitim için vazgeçilmez olan güven ortamının da oluşmasına ve güçlenmesine vesile olur. Bu şekilde muhataba, “hoşgörü ve hataları örtme ahlakı” da aşılır. Allah Resûlü, “*Kardeşinin ayıbını ve kusurunu örten kişi, ölü birini diriltmiş gibi olur.*” buyurarak bu davranışın yüksek değerine veciz bir şekilde dikkat çeker.³⁶

İşte birkaç misal:

Ezanla Alay Eden Genç: Ebû Mahzûra

Allah Resûlü, insan tabiatını iyi tanır ve muhataplarına, sabır, hoşgörü ve hikmetle yaklaşırdı. Bunu bizzat yaşayan Ebû Mahzûra’dan dinleyelim:

“Peygamber Efendimiz Huneyn harbinden dönüyordu. Ben de on kişilik Mekkeli bir grup gençle birlikteydim. Henüz Müslüman olmamıştım, olmayı da düşünmüyordum. Derken namaz vakti gelmiş olacak ki müezzin ezan okumaya başlamıştı. Biz de beraber olduğumuz gençlerle bir kenara çekilmiş, hem okunan ezanı dinliyor hem de alaylı bir şekilde tekrar edip dalga geçiyorduk. Bizi gören ve ezanla eğlendiğimizi anlayan Allah Resûlü, az sonra hepimizi yanına çağırtdı ve hangimizin sesinin daha güzel olduğunu sordu. Arkadaşlarımın hepsi beni gösterdi. Bunun üzerine bana ezanın sözlerini öğretti ve benden ezan okumamı istedi. Ondan hiç hoşlanmadığım hâlde mecburen önünde ezan okumaya başladım. Ezanı bitirdiğimde bana bir miktar para da verdi. Daha sonra beni alnımdan öptü ve sırtımı sıvazladı. Bunun üzerine ben de onun bana bu yaklaşımından cesaret alarak “Ey Allah’ın Resûlü! Kâbe’de ezan okumama izin verir misin?” diye talepte bulundum. O da izin verdiğini söyledi. İşte o andan itibaren içimde O’na karşı duyduğum nefretten eser kalmadı, kalbim iman ve sevgiyle doldu. Mekke’ye geldim ve O’nun emriyle müezzinlik yapmaya başladım.”³⁷

Örnekte de görüldüğü üzere Allah Resûlü, ezanı hafife alan ve onunla eğlenen genç yaştaki Ebû Mahzûra’yı “Sen nasıl ezanla alay edersin?”

36 Buhârî, *Mezâlim* 3; ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, *Edeb* 38

37 Nesâî, *Ezan* 5,6; İbn Mâce, *Ezan* 2

diye azarlamamış, bilakis onun bu hatasına karşı hoşgörülle yaklaşmış ve kendisinden ezan okumasını istemiştir. Bir de okuduğu ezanı sonuna kadar dinlemiş, kendisine iltifat etmiş ve ardından da onu ödüllendirmiştir. Ebû Mahzûra da azarlanmayı hatta cezalandırılmayı beklerken gördüğü bu hoşgörüyü, takdir ve iltifat karşısında yumuşamış ve o ana kadar nefret ettiği Efendimiz'i sevmeye başlamış ve Müslüman olmuştur.

Hoş Gör Onları Ey Ömer!

Allah Resûlü'nün yakınlarından birisi vefat eder. Kadınlar taziyeye gelir ve ağlamaya başlarlar. Manzarayı gören Hz. Ömer kalkar ve onları susturmaya ve oradan uzaklaştırmaya kalkışır. Bunu üzerine Allah Resûlü, "*Onları bırak ey Ömer! Zira kalp musibete yeni düçar olmuştur, acı tazîedir. Dolayısıyla gözler, yaş dökülebilir. Bunda bir beis yoktur.*"⁸⁸ buyurur. Yine Sa'd İbn Muaz'ın cenazesinde ağlayan Ümmü Sa'd'ı susturmak isteyen Hz. Ömer'e şu karşılığı verir: "Sakin ol ey Ömer! Bırak ağlasın. Ümmü Sa'd hariç her ağlayanın ağlamasında yalan vardır. O dediklerinin hepsinde doğrudur."⁸⁹

Görüldüğü üzere bu olayda da Allah Resûlü, kadınlara "Niye ağlıyorsunuz? Kesin sesinizi ve ağlamayı!" vs. gibi sözlerle yaklaşmamış, onları susturmak isteyen Hz. Ömer'e de onların acılarının taze olduğunu hatırlatarak yumuşak ve hoşgörülü olmasını tavsiye etmiştir.

Necran Hristiyanlarına Gösterilen Hoşgörü

Allah Resûlü, birçok ülke ve kabileye İslam'ı tebliğ için elçi ve mektuplar yazıp göndermiş; onları Müslüman olmaya davet etmiştir. Bunlardan birisi de Necrân bölgesinde yaşayan Hristiyanlardır. Bu topluluk kendilerine Efendimiz'in mektubu ulaşınca aralarında durum değerlendirmesi yapmışlar ve seçtikleri 60 kişilik bir heyeti, Efendimiz ile görüşmeye göndermişlerdir. Heyet, Medine'ye gelir ve bir ikindi vakti Mescid-i Nebevi'ye girerler. Allah Resûlü ikindi namazını ashabıyla eda etmek için hazırlanırken onlar da bir kenarda kendi ibadetlerini yapmak için doğu tarafına yönelirler. Bunun üzerine sahabiler-

38 Nesaî, (1974); ve buna yakın farklı bir vaka için bkz. İbn Mâce (1576 ya da 1587)

39 Ali el-Muttakî, *Kenzu'l-Ummal*, XV/42483

den bazıları onlara mâni olmak ister. Efendimiz arkadaşlarına, “Onları kendi hâline bırakınız!” buyurarak, misafirlerin kendi inançlarına göre mescitte ibadet etmelerine müsaade eder hatta on beş gün de heyeti orada ağırlar.⁴⁰

Görüldüğü gibi bu olayda da Efendimiz, bazı sahabilerin engel olmaya kalkışmasına rağmen Necranlılara, “Siz benim mescidimde nasıl ayin yapmaya kalkarsınız?” dememiş, bilakis engin bir müsamaha duygusuyla hareket ederek onlara kendi inançlarına göre ibadet etme izni vermiştir. Ayrıca yaklaşık on beş gün onları mescidinde misafir etmiştir. Onun bu hoşgörüsü ve hikmetli davranışdır ki kısa zaman sonra Necran halkının İslam’a girmesine kapı aralamıştır.

Sonuç

- Hoşgörü, sadece sünnette değil, Kur’an’da da takdir edilen faziletli bir davranıştır: “*Kim sabreder ve bağışlarsa, şüphesiz bu, azme değer işlerdendir.*”⁴¹ ayeti açıkça hoşgörünün Allah katındaki değerine dikkat çeker. Zira hoşgöründe sabır da vardır, bir miktar af da.

- Allah (c.c.), Efendimiz’e ve onun şahsında eğitim ve tebliğle meşgul olan herkese, muhataplarının olumsuz ve sert davranışları karşısında durum ne olursa olsun “safh-ı cemîli” yani müsamaha ve hoşgörüyü elden bırakmamaları gerektiğini ders verir:

“*Öyle ya, Biz gökleri, yeri ve bu ikisinin aralarında bulunan varlıkları elbette boşuna değil gerçek bir gaye ve hikmetle yarattık. Hiç şüphe yok ki o kıyamet saati gelip çatacaktır. Öyleyse hoş gör ve güzelce davran onlara.*”⁴²

- Başka bir ayette yine inanmayanlara karşı kendisine hoşgörü emredilen Allah Resûlü’ne şöyle buyrulur: “*Sen onları azarlamadan, kınamadan müsamaha göster ve ‘Selam olsun size!’ de. Çünkü onlar zamanı geldiğinde anlayacaklar.*”⁴³ Demek ki hoşgörü, zaman içerisinde onların cehalet, bağınazlık ve sertliklerinin kırılmasına vesile olacak ve onları Hakk’a ve hakikate yaklaştıracaktır.

40 İbn Hişam, *Sîre* II/224; İbn Sa’d, *Tabakât*, I/357

41 Şûrâ Sûresi, 43

42 Hicr Sûresi, 15/85

43 Zuhurf Sûresi, 43/89

- Allah Resûlü, yanlış ve hatalı davranışlar içinde bulunan muhataplarına, “Onlar henüz bilmiyorlar!” ve “Bilmemek, ayıp değildir ve bilmeyen bir de mazereti geçerli olan kınanamaz.” ilkesiyle yaklaşmış ve onları 23 yıl gibi kısa bir sürede bütün beşeriyete örnek bir nesil konumuna yükseltmiştir.

- Allah Resûlü, gördüğü ve işittiği yanlış söz ve davranışlar karşısında son derece nazık ve hoşgörülle hareket etmiş, muhatapları ile arasında bulunan sevgi ve saygı perdesine zarar vermemeye azami derecede özen göstermiştir. Hiç kimsenin hatasını yüzüne vurmamış; hiç kimseyi toplum içinde küçük düşürüp rencide etmemiştir.

- İnsanlardan hoşgörü bekleyenler başkalarına karşı hoşgörülü olmalıdır. Allah Resûlü'nün ifadesiyle “Hoş gör ki, hoş görülesin.”⁴⁴ Horgörü-yü ahlak edinenler, hoşgörüye muhtaç olduklarında onu bulamazlar.

- Hoşgörülü kimse daima muhataplarının ortak fikirlerine ve iyi yönlerine bakıp ilişkilerini ortak payda üzerine kurar. Hoşgürsüz kimse ise daima onların farklı fikir ve davranışlarına odaklanır; on tane doğru ve güzel davranışı değil de bir tanecik kötü söz ve davranışı esas alır. Bundan dolayı çoğu zamanda bir yanlışta, dokuz masum fazileti kurban ederler. Hâlbuki bu konuda Allah Resûlü'nün verdiği ölçü şudur: “*Hiçbir mü'min, bir mü'min eşine/ kardeşine/ talebesine herhangi bir buyundan dolayı kızıp onu aşağılamasın, ona buğzetmesin. Zira onun bir buyunu beğenirse de başka bir özelliğini beğenir, ondan razı olur.*”⁴⁵

- Hoşgörü, tevazunun, horgörü ise kibrin/gururun kardeşidir. Allah Resûlü'nün beyanıyla, “...*Kibir, haksız kabul etmemek ve insanları küçümse-mek, hor görmektir.*”⁴⁶ Allah, kibirden ötürü horgörüyle davranan kimseleri batırırken, tevazu ve hoşgörüyle davranan kimseleri ise yüceltir.⁴⁷ Hasılı Mevlana'nın ifadesiyle eğitimci, “Hoşgörüde deniz gibi ol!”malıdır.

44 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, I/249 (2233); Heysemî, *Zevâid*, X/196

45 Müslim, 1469

46 Müslim, *İman* 39/147 (91); Ebû Dâvûd, *Libas* 27 (4092)

47 Irâkî, *Tabrîcu'l-İhya*, I/70

KOLAYLAŖTIR, ZORLAŖTIRMA

Nebevi eğitimn temel ilkelernden birisi de ‘‘KolaylaŖtırın, zorlaŖtırmayın!’’ prensibidir. Allah Resûlü, eğitim-öğretimde bu ölünün esas alınması gerektiğini farklı vesilelerle dile getirmiŖ ve emretmiŖtir: ‘‘*KolaylaŖtırınız, zorlaŖtırmayınız.*’’⁴⁸

Eğitim ve  ğretim felsefesini özetlediği bu cami hadisinde Efendi-miz (s.a.s.), zıtları birlikte ifade ederek bu ilkelerin hem iyice anlaŖılmasına hem de öneminin idrakine vurguda bulunmuŖtur. Zira her Ŗey en iyi zıddı ile bilinir ve anlaŖılır. Sadece ‘‘KolaylaŖtırın!’’ buyurup bıraksaydı, ara sıra kolaylık gösterip daha sonra bunu terk eden kimse de bu ilkeye tâbi olduğunu zannedebilirdi. Dolayısıyla burada kolaylığı, zıddı olan zorlukla birlikte zikrederek her Ŗart ve durumda kolaylığın esas alınması gerektiğini nazara vermiŖtir.

Nitekim insan beyni ve yapısı kolay olana meyyal yaratılmıŖtır. Bu yüzden nefis, kendisine zor gelen sorumluluklar altına girmek istemez ve çoğu zaman bahaneler uydurup bundan kaçınır. Hz.  iŖe validemiz, ‘‘İki Ŗey arasında muhayyer bırakıldığında, günah olmamak Ŗartıyla, mutlaka en kolay olanı tercih ederdi. Eğer kolay olan g nahsa ondan da halkın en uzak duranı olurdu.’’⁴⁹ buyurarak Allah Resûlü’nün daima bu ilkeyi esas kabul ettiğini ve uyguladığını haber verir.

48 Buhâri, *İlim* 11, Edeb 80, *Cihad* 164

49 Buhâri, *Menâkıb* 23

Resûlullah Efendimiz, eğitim-öğretimde kendisi bu düsturu esas aldığı gibi ashabına da her halükârda bu ölçüye göre hareket etmeyi tavsiye etmiştir. Bu gerçeği ifade eden en çarpıcı örneklerden birisi, Mescid-i Nebevi’de yaşanan şu hadisedir:

Efendimiz, mescidinde iken bir bedevi gelir, iki rekât namaz kılar ve ardından şöyle dua eder: “Allah’ım! Bana ve Muhammed’e merhamet et; bizimle birlikte başkasına merhamet etme!” Duayı işiten Efendimiz, bedeviye döner ve “Çok geniş olanı daralttın!” buyurur. Biraz sonra aynı şahıs kalkar ve mescidin bir köşesine çekilerek ihtiyacını gidermeye başlar. Olaya şahit olan kimseler, hemen onun üzerine yürür ve engellemeye kalkışırlar. Durumu fark eden Allah Resûlü, “Bırakın onu, rahatsız etmeyin!” der. Adam işini bitirince orada bulunanlara, “Haydi idrarını yaptığı yere bir kova su dökün. Siz zorlaştırıcı değil, kolaylaştırıcı olarak gönderildiniz.” buyurur. Ardından bedeviyi yanına çağırır, sakın ve yumuşak bir üslupla, “Mescitler bevletmek için uygun yerler değildir. Zira buralar sadece Allah’ı zikir, namaz ve Kur’an okumak için tahsis edilmiş mekânlardır.” nasihatinde bulunur.⁵⁰

Allah Resûlü, bu olay münasebetiyle ashabına eğitimin “kolaylaştırma” ilkesini hatırlatmış, bunu yerleştirmek için vazifeli olduklarını beyan etmiş ve böylece bu ilkeyi ümmetinin muallim ve rehberlerine talim etmiştir. O, ashabını farklı yerlere muallim, memur ve idareci olarak gönderirken de bu ilkeyi hatırlatır; dikkatli olmalarını tavsiye ederdi.⁵¹

Allah Resûlü bu ilkeyi gerçekleştirmek için bazı esaslar da ortaya koymuştu:

1. Öfkeli Davranmama

Eğitim-öğretimi kolaylaştırmak için dikkat edilmesi gereken ilkelerden birisi, öfkeye hâkim olmaktır. Zira öfkeyle yaklaşılan kimseler hem eğitim-öğretimden hem de muallim ve rehberden soğur ve uzaklaşırlar. Bu anlamda öfkenin eğitime kazandıracağı bir şey yoktur.⁵²

50 Bkz. Buhârî, *Vudu*’ 58; Ebû Dâvûd, *Tabaret* 138

51 Bkz. Müslim, *Cihad* 6; Ebû Dâvûd, *Edeb* 20

52 Disiplin ve otorite meselesi ise öfke konusunun haricinde ele alınması gerekli başlı başına ayrı bir konudur.

Bunun için Allah Resûlü üç kere üst üste “İlim öğretin ve kolaylaştırın, asla zorlaştırmayın!” buyurmuş, ardından iki kere de, “O esnada öfkeleniyerseniz öfkenize hâkim olup mutlaka susun!” uyarısında bulunarak bu ilkenin önemine dikkat çekmiştir.⁵³ Hilim, rıfk ve mülayemet ise eğitimi kolaylaştırır ve sevdirebilir. Efendimiz’in beyanıyla, “Bir kimse yumuşak davranmaktan mahrum ise hayrın tamamından mahrumdur.”⁵⁴

Her hayırlı işin/teşebbüsün başı yumuşaklık olduğu gibi eğitim ve öğretimin de temel esaslarından biri yumuşaklıktır. Allah Resûlü, bu prensibe dikkat çektiği başka bir hadislerinde “Allah, refik yani rıfk sahibidir ve yumuşak davranmayı sever. Bir de O, rıfka mukabil vereceği sonuçları başka hiçbir şeyle vermez. Onun için ailede rıfk-tan yoksun davranan kimse her türlü hayırdan mahrum kalır.”⁵⁵ bu-yurur. Talim ve terbiyede öfkeye hâkim olup yumuşak davranmanın ve şefkatle kucaklamanın alternatifi olmayan temel bir esas olduğunu hatırlatır.

2. Tedriciliğe Riayet

Eğitim ve öğretimi kolaylaştırabilmenin önemli yollarından biri de tedriciliktir. Tedricilik, insanı bir şeye aşama aşama alıştırmak, adım adım ilerletmek, derece derece mesafe kat ettirmek demektir. İnsanın diğer kabiliyetleri gibi aklı da sınırlıdır. Bundan dolayı o, her şeyi hemen algılayıp idrak edemez. Allah Resûlü, ashabın eğitim ve öğretiminde tedriciliğe göre hareket ederek İslam’ın öğrenilmesini kolaylaştırmıştır.

Hz. Cündüb İbn Abdillâh: “Ergenlik çağında bir grup gençle Peygamber Efendimiz’den eğitim alıyorduk. Kur’an’ı öğrenmeye başlamadan önce itikadi konularla ilgili dersler aldık. Sonra Kur’an’ı öğrenmeye başladık ve onu öğrendikçe imanımız daha da arttı.”⁵⁶ der ve Resûl-i Ekrem’in (sallallahu aleyhi ve sellem) bu husustaki yöntemine işaret eder.

53 Buhârî, *Edebu’l-Müfrefed*, s. 68 (245); Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, I/239 (2136, 2556); Heysemî, *Zevâid*, VIII/73

54 Müslim, *Bîrr* 75 (2592)

55 Münzirî, *et-Terğîb ve’l-Terhîb*, III/361

56 İbn Mâce, *Sünnet* 9 (61); Beyhâkî, *Sünenü’l-Kübra* (5498)

3. Seviyenin Gözetilmesi

Eğitim ve öğretimde “kolaylaştır, zorlaştırmâ” ilkesinin bir gereği de muhatapların akıl, hafıza, muhakeme ve idrak seviyelerinin yanında sosyal, psikolojik ve bedenî-duygusal gelişimlerini de dikkate almaktır. Zira fertler arasında seviye farklılığı göz ardı edilemeyecek bir realitedir ve bu hususta en çok dikkat edilmesi gerekli alan, eğitimidir. Allah Resûlü, “*Biz peygamberler topluluğu daima insanların seviyesine inmek ve onların anlayacağı şekilde konuşmakla emrolunduk.*”⁵⁷ buyurmuş ve bu prensibe daima sadık kalmıştır.

Bunun tabii bir sonucu olarak O, üslubunu herkesi içine alacak şekilde ayarlamış; çocuklarla çocukların, gençlerle gençlerin, ihtiyarlarla da ihtiyarların anlayacağı ve benimseyeceği bir şekilde diyalog kurmuştur. O “*İnsanlara akıllarına ve seviyelerine göre hitap ediniz.*”⁵⁸ buyurarak, irşad/tebliğ ve eğitimde muhatapların anlayış seviye ve farklılıklarının ihmal edilmemesi gerektiğini ayrıca vurgulamıştır.

Hz. Âişe validemiz, “Ashabına bir şey emredeceği zaman daima amellerin kolaylıkla üstesinden gelebilecekleri miktar ve şeklini emrederdi.”⁵⁹ buyurarak O’nun, muhataplarının istidat ve kabiliyetlerini, sahip oldukları güç ve kuvveti göz önünde bulundurduğunu ve asla onları zora koşmadığını haber verir.

4. En İsaletli Zamanı Tercih Etme

Eğitim ve öğretimde kolaylaştırmayı netice veren temel bir disiplin de sohbet ve ders için en uygun zamanın tespit edilmesidir. Muhatapların çok yorgun, isteksiz ve dinlenmeye ihtiyaç duyduğu bir zaman diliminde, zihinlerin çok dolu ya da dağınık olduğu esnada verilecek eğitim-öğretim çok verimli olmayacaktır. Nitekim Peygamber Efendimiz’in en yakın talebelerinden biri olan Abdullah İbn Mes’ud “Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) vaaz ve nasihat etmek istediğinde usanç gelmesin diye bizim durumumuza/hâlimize bakar ona göre en

57 Sehâvî, *el-Makâsîdül-Hasene*, s. 120; Zebidî, *İthafü’l-Sâde*, II/65

58 Ebû Dâvûd, *Edeb* 23; Münavî, *Feyzül-Kadîr*, III/75

59 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, VI/56

uygun bir zamanı belirlerdi.”⁶⁰ der ve O’nun bu husustaki duyarlılığına özellikle dikkat çeker.

Yine zaman zaman kendisine sorulan soruların cevabını erteler daha sonra ilgili kişiyi tekrar yanına çağırır ve sorusuna cevap verirdi. Bunu muhatabının dağınık zihin ve dikkatini toparlaması ve söyleyeceğini daha iyi bellemesi için bir yöntem olarak kullanırdı.

5. Tane Tane ve Anlaşılır Konuşma

Eğitim ve öğretimi kolaylaştırmanın bir yolu da tane tane, net ve anlaşılır konuşmaktır. Aksi takdirde muhataplar, konuşmasını net duyup anlayamadığı bir muallimin/rehberin anlattıklarını ve maksadını kavrayamaz. Böyle problemleri bir dille muallim de muhataplarıyla iletişime geçemez.

Hz. Âişe validemiz, “Allah Resûlü’nün konuşması, herkesin anlayacağı şekilde açık ve net idi.”⁶¹ diyerek Efendimiz’in bu husustaki dikkatini/örnekliliğini bize haber verir. Yine O, konuştuğu zaman, çabuk çabuk konuşmaz hatta kullandığı kelimeleri saymak isteyen rahatlıkla sayabilir hatta ezberleyebilirdi.⁶² Aksi takdirde verilmek istenen mesaj net olarak ortaya konulamayacağı gibi bazen ciddi yanlış anlamalara da sebep olur.

6. Gerektiğinde Tekrar Etme

Eğitim ve öğretimi kolaylaştıracak bir diğer dinamik de konunun girifliliğine ve önemine göre yapılacak tekrarlardır. Zira muallim, mürşit ve rehberlerin zaman zaman yapacağı tekrar anlatımlar hem öğrenmeyi kolaylaştıracak hem de bilginin zihinlere yerleşmesini ve daha kalıcı hâle gelmesini temin edecektir. Bundan dolayıdır ki Allah Resûlü, bazen bir söz söylediğinde, onun iyice anlaşılması için kelimeleri ya da cümleyi üç kere tekrar ettiği olurdu.⁶³

60 Tirmizî, *Edeb* 72

61 Ebû Dâvûd, *Edeb* 18

62 Buhârî, *Menâkıb* 23

63 Bkz. Buhârî, *İlim* 30 Tirmizî, *Menâkıb* 9

7. Şekil ve Çizimlerden İstifade Etme

Eğitim-öğretimi hem kolaylaştıracak hem de bilginin daha da kalıcı hâle gelmesini temin edecek hususlardan birisi de anlatımda yazı ve şekillerden istifade etmektir. Allah Resûlü, bu hususa da dikkat eder bazen anlatacağı mevzuyla ilgili şekiller çizerdi. Mesela bir gün, Allah Resûlü oturduğu esnada konuşurken önüne bir çizgi çizmiş ve “*İşte bu, Allah’ın doğru yoludur.*” buyurmuştu. Ardından o çizginin sağına ve soluna da birer çizgi çizmiş ve “*Bunlar da şeytanın yollarıdır.*” diyerek şu ayeti okumuştur: “*Bir de şu: İşte Benim dosdoğru yolum! Ona tâbi olun. Yoksa başka yollara sapmayın ki sizî O’nun yolundan ayırmasın. İşte kötülüklerden sakınasınız diye Allah, size bunları tavsiye etti.*”⁶⁴

8. Benzetmelerden İstifade Etme

Kolaylaştırma adına tatbik edilebilecek bir yöntem de benzetmelerdir. Allah Resûlü, bir konuyu anlatırken zaman zaman benzetmeler yapardı. Mesela müminlerin birbiriyle olan kardeşlik bağlarını bir misalle şöyle anlatmıştı:

*“Birbirlerini sevmeye, birbirlerine merhametli davranmada birbirlerine şefkat göstermede müminlerin misali, bir vücudun uzuvları gibidir. Ondan bir uzuv hasta olsa diğer uzuvlar da uykusuzluk ve ateşle onun elemine ortak olurlar.”*⁶⁵

Yine doğru arkadaş seçimi ve kötü kimselerin arkadaşlığından sakınmanın önemini şöyle bir benzetmeyle anlatmıştı: “*İyi arkadaşla kötü arkadaş misk taşıyan kimse ile körük üfüren kimse gibidir. Misk taşıyan ya sana ondan ikram eder yahut sen ondan satın alırsın ya da ondan senin üzerine güzel bir koku siner. Körük üfüren kimse ise ya senin elbiseni yakar ya da o ortamın kötü kokusu üzerine siner.*”⁶⁶ Bu durumda anne-baba ya da muallim ve rehberler eğitim-öğretimde, misallerin anlamayı kolaylaştıran ve sevdiren özelliğinden istifade etmeyi ihmal etmemelidir.

64 En’am, 6/153; Müsned, (4142, 4437); Beyhakî, Sünen (11174)

65 Müslim, Birr 17 (2586); Buhârî, Edeb 27 (6011)

66 Müslim, Birr 146 (2627)

9. Uygulamalı Öğretme

Talim ve terbiyede kolaylaŖtırmanın bir yolu da anlatılanların pratikte gösterilmesidir. Zira uygulamalı öğretim, öğrenilen bilgilerin hayata taşınma ve davranıŖa dönüŖtürölme sürecinde önemli bir yer tutar. Nitekim Allah Resûlü'nün eğitim ve öğretim anlayıŖı genelde bu yönetime dayanır. O, kendisine indirilen ayetleri önce yaşayıp uygulamıŖ sonra tebliğ etmiŖ ve hatta uygulamalı olarak göstermiŖtir.

Onun eğitimi sadece teori ve telkinden ibaret değildir. Mesela O, namazı bütün detaylarıyla anlattıktan sonra ashabına “*Namazlarınızı, benim, namaz kıldığım gibi kılınız.*”⁶⁷ buyurmuŖ ve namazın kılınıŖını bizatihi göstermiŖtir.

10. Mukayese Yapma

Eğitim ve öğretimi kolaylaŖtırma adına başvurulması gereken bir yöntem de mukayesedir. Bir konunun daha iyi anlaşılmasını ve bellenmesini temin için yeni meseleyi daha iyi bilinen bir başka konuyla karŖılaŖtırmak, anlaşılmayı hem kolaylaŖtıracak hem de daha kalıcı hâle getirecektir. Allah Resûlü bu yöntemi de zaman zaman kullanırdı.

Bir gün kendisine bir adam gelmiŖ ve “Ey Allah'ın Resûlü! Annem öldü fakat üzerinde bir aylık Ramazan orucu borcu kaldı. Onun yerine ben kaza oruçlarını tutabilir miyim?” diye sormuŖtu. Bunun üzerine Efendimiz, “*Onun birisine borcu olsaydı onu ödeyecek miydin?*” sorusunu sormuŖ; adam “Evet” diye cevap verince Allah Resûlü, “*İŖste onun gibi, annenin Allah'a olan borcunu ödemen daha haklıdır.*” buyurmuŖtu.⁶⁸

11. Soru Sorma Yöntemi

Anlatımda soru yöntemine başvurma da eğitim ve öğretimi kolaylaŖtırmanın ayrı bir yoludur. Allah Resûlü zaman zaman ashabına anlatmak istediği mevzularda bu yöntemi kullanır, böylece onların hem meraklarını uyarır hem

67 Buhârî, *Ezân* 18

68 Müslim, *Syam* 27 (1148)

de bütün dikkatlerini anlatacağı şeyin üzerine yoğunlaştırarak meselenin kolay ve iyice anlaşılmasını temin ederdi.

Mesela bir gün ashabına abdest ve namazın insanı nasıl arındıracağını anlatacaktı. Sözlerine şöyle bir soruyla başladı: “*Sizden birisinin evinin önünden bir nehir aksa ve bu nehirde her gün beş kere yıkansa acaba üzerinde hiç kirden eser kalır mı, ne dersiniz?*” Orada bulunanlar, “Tabii ki kirden bir eser kalmaz.” diye cevap verdiler. Bunun üzerine O, “*İşte bu beş vakit namazın misalidir. Allah bu ibadet sayesinde kullarının bütün hatalarını siler.*” buyurdu.⁶⁹

Sonuç

İslam, inançtan ibadete ve muamelattan eğitim sistemine kadar özü kolaylık üzerine kurulu bir dindir. Kur’an’ın beyanıyla Allah, dini insanlara onları zora koşmak üzere indirmemiş⁷⁰ ve onlara dinde bir zorluk kılmamıştır. [Bkz. Hac, 22/78] Kur’an’da bu hususta ortaya konulan temel ilke “*Allah, kullarına zorluk değil, kolaylık diler.*”⁷¹ prensibidir. Allah Resûlü tarafından da “*Mubakkak ki din, kolaylıktır.*”⁷² buyurularak bizatihi İslam, kolaylık vasfıyla nitelendirilmiştir.

Bunun yanında Efendimiz’in, kulluğu kendi nefesine zorlaştırmaya çalışan ashabından bazı kimseleri “*Ben, semâbat ve kolaylık üzerine kurulu bir dinle gönderildim.*”⁷³ buyurarak uyarması da bu gerçeği açıkça ifade eder. Dolayısıyla hem İslam’ın bu temel karakteristik yapısı hem Allah Resûlü’nün “*Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız.*” emri göz önünde bulundularak, günümüzde ortaya çıkan eğitim anlayış ve teknolojilerinden de azami seviyede istifade edilerek eğitim-öğretimi kolaylaştırmaya çalışmak önemli bir sünnettir.

69 Buhârî, *Mevâkîf* 6 (528); Müslim, *Mesâcid* 282 (667)

70 Bkz. Tâhâ, 20/2

71 Bkz. Bakara, 2/185

72 Buhârî, *İman* 29; Nesâî, *İman* 28

73 Bkz. Buhârî, *İman* 29, (Bab başlığında.); Müsned, I/236; Heysemî, *Zevâid*, II/263;

Buhârî, *Edebu’l-Müfred*, s. 78 (287)

SEVGİ VE MERHAMET AŞILA

Allah Resûlü'nün hayata ve varlığa bakışında sevgi ve merhamet, çok belirleyici ve öne çıkan esaslardandır. O, âlemlere rahmet olarak gönderilmesi hasebiyle ailevi hayatından komşuluklarına, tebliğ ve irşad faaliyetlerinden sosyal ve idari ilişkilerine kadar bütün muamele ve münasebetlerini sevgi ve merhamet üzerine bina etmiştir. O'nun eğitim ve öğretim faaliyetlerinin temelinde de sevgi ve merhamet vardır ve O, hayatı bütün üniteleriyle sevgi ve şefkat otağına dönüştürmüş bir muallimdir.

Allah Resûlü sadece inananlara değil, âlemlere rahmet olarak gönderilen bir peygamberdir.⁷⁴ Rahmet, sevgi, ilgi ve emeğin bileşiminden ortaya çıkan bir olgudur. Bunun âleme yansımaları ise karşılıksız hizmettir. Bundan dolayıdır ki Kur'an'ın beyanıyla bütün peygamberlerin ortak ifadesi: *"Ben yaptığım tebliğim/hizmetim karşılığında sizden bir ücret talep etmiyorum. Benim ücretim/mükâfatım sadece ve sadece Allah'a aittir."*⁷⁵ olmuştur. Bu fedakârlık insana duyulan derin bir sevginin net bir ifadesi ve yansımasıdır. Seven sevdiği için yaptıklarından mukabele beklemez.

İnsanı Yürekten Seven Son Nebî (s.a.s.)

Allah Resûlü'nün insanlığa karşı duyduğu bu derin sevgi, ilgi ve merhameti takdir, tebcîl ve tadîl eden Kur'an, O'nun bu husustaki hassasiyeti-

74 Enbiya, 21/107

75 Şua'râ, 26/109

ni/adanmışlığını bize şöyle haber verir: “Ey Resûlüm! Onlar iman etmiyor diye üzüntüden neredeyse kendini yiyip tüketeceksin.”⁷⁶

Sevmeyen ilgi duyamaz, şefkat gösteremez, muhatabına katlanamaz ve hayatını, kalbini ortaya koyamaz. İlgisi ve emeği olmayanın da kuru sevgisi, bir değer ifade etmez. Bunun için hakiki sevgi ve merhamet, eğitim ve öğretimin mayasıdır. İnsanı karşılıksız sevmeyen tam manasıyla muallimlik yapamaz, yapsa da her açıdan muvaffak olamaz. Dünyasını imar yollarını gösterse de ebedî hayatına giden yolu aydınlatamaz.

Yaratandan ötürü insanı sevmek eğitimin ruhu mesabesindedir. Yirmi üç yıl gibi kısa bir sürede en azılı düşmanlarının gönüllerinin İslam’a açılmasında en büyük vesile Allah Resûlü’ndeki bu derin insanlık sevgisi ve onun yansımaları olan şefkat ve merhamet dolu tavır ve davranışları olmuştur. O, beklentisiz sevgisiyle muhataplarının kalbindeki kin, nefret, intikam ve düşmanlık duygularını eritmiş ve hepsinin gönlüne taht kurmayı başarmıştı. Yine O’nun, “İnsanların en hayırlısı ve Allah’a en sevimlisi, insanlığa en faydalı olanıdır...”⁷⁷ buyurması da bu evrensel sevginin farklı bir ifadesidir. Zira O’nun, inananları bütün insanlığa faydalı olmaya davet etmesi, bütün insanları sevdiğini, kucaklamak istediğini ve düşündüğünü açıkça gösterir.

Sevgiye Dayalı Talebe-Muallim İlişkisi

Beşeriyete muallim olarak gönderilmiş Allah Resûlü’nün, ilk talebeleri olan ashabıyla münasebeti, sevgi ve merhamet üzerine kuruludur. Bu anlamda Kur’an, O’nu tanıtırken,

“Sizce kendi aramızdan öyle bir Peygamber geldi ki zahmete uğramanız ona ağır gelir. Kalbi üstünüzde tir tir titrer, müminlere karşı pek şefkatli ve merhametlidir.”⁷⁸ buyurur. Bu açıdan O, müminleri sadece sevmez, sevmenin tabii bir gereği olarak üzerlerine bir baba şefkatiyle titrer. Onları eğitip yetiştirirken, sevgi ve şefkatle yaklaşır. Yine Kur’an’ın beyanıyla, en sıkıntılı zamanlarda bile O, Rabbinin kalbine yerleştiği engin rahmetle arkadaşlarına yumuşak davranırdı.⁷⁹

76 Şu’arâ, 26/3; 35/8; 18/6

77 Taberânî, *Mu’cemul-Evsat* (5787 ve bkz. 6026)

78 Tevbe, 9/128

79 Bkz. Âl-i İmran, 3/159

O bir muallim olarak talebelerini sevdiği gibi onlar da kendisini, öz canlarından daha çok seviyordu. Zira bir sevgi peygamberi olarak Habîbullah, onların ruhuna sevgi tohumları ekmışti. Gördüğü sevgi, ilgi ve saygı da ektiği bu güçlü sevginin meyvesiydi. Onlar muallimlerini, canlarından ve her şeyden öte seviyor, çok dikkatli dinliyor ve sünnetine tâbi olmaya azami derecede riayet ediyorlardı. Öylesine seviyorlardı ki bir dediğini iki etmiyor; emir ve nehiyelerine can u gönülden itaat ediyorlardı. Zaten Allah Resûlü'nü sevmenin tabii sonucu ve en bariz göstergesi de O'nun sünneti üzere yaşamaktı.

Muallimini Bu Kadar Seven Görülmemiştir

Eğitim bir sevgi ve gönül işidir. Muallim de sevgi ve şefkatle kalb kapılarını açıp, gönüllere taht kurmayı başarabilen kimsedir. İşte bu hususta da Allah Resûlü örnek alınacak emsali olmayan bir muallimdir:

Bir gün Ensar'dan bir sahabi, Allah Resûlü'nü ziyarete gelir ve kendisine, “Ey Allah'ın Resûlü! Sizi canımdan, ailemden ve malımdan daha çok seviyorum. Sizi hatırladığım zaman duramıyorum ve hemen sizi görmeye geliyorum. Ancak ben sizin vefatınızı ve kendi vefatımı düşündüğümde şunu görüyorum: ‘Siz cennete girdiğinizde peygamberlerle birlikte yüksek makamlarda olacaksınız. Ben ise cennete girsem bile orada sizi görmeyeceğimden korkuyorum.’” diyerek içini döker ve bir kenara çekilir. Çok geçmeden Efendimiz'e: *“Kim Allah'a ve Resûlü'ne itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine liitüflarda bulunduğu peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salih kimselerle beraberdir. Bunlar ne güzel arkadaşlardır.”* âyet-i kerimesi nazil olur. Bunun üzerine onu yanına çağırın Allah Resûlü, bu ayetle kendisini müjdelir. Böylece sahabi içini kavuran endişelerden kurtulur.⁸⁰

O, İnsanlara da Birbirini Sevmeyi Salıklamıştı

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), insanları sevmek ve onlara merhametle davranmakla yetinmemiş ayrıca birbirlerini sevmelerini de ders vermiştir. Bunu da imanın kemâliyle irtibatlı ele alıp anlatmıştır: *“Nef-*

80 Kâdı İyâz, *es-Sijâ*, II/18; Taberânî, *Mu'cemul-Ensar*, I/152

simi kudret elinde tutan Allah'a yemin olsun ki sizler iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de gerçekten iman etmiş olamazsınız.” Hatta aralarında bu sevgiyi tesis edebilmeleri için onlara yol da göstermiştir: “Size, uyguladığınız takdirde birbirinizi seveceğiniz bir şey söyleyeyim mi? Aranızda selamı yayın!”⁸¹

Bu karşılıklı sevginin, sıradan bir sevgi gibi olmadığını, imanın tadını duyma adına Allah ve peygamber sevgisinden hemen sonra gelen bir değer olduğunu belirtmiştir.⁸² Ancak O’na göre bu sevgi sırf Allah için olmalıdır: “*Amellerin en faziletlerinden biri de sırf Allah için sevmek ya da birisine buğzedecek seniz sırf Allah için buğzetmektir.*”⁸³ Böyle bir sevginin içinde nefis ve bencillik yoktur. Onun için mü’min, iman ve insan kardeşlerini sırf Allah için sever ve bu amelinin mükâfatını da sadece Allah’tan bekler.

Allah Resûlü insanlığa sevgiyi ders verirken onu sadece sözde bırakmamış, hayata ve ikili ilişkilere empati ve sempati olarak taşınmasını yine imanla irtibatlı olarak ele almıştır: “*Sizden birisi kendisi için istediğini, kardeşi için de istemedikçe gerçek anlamda iman etmiş olmaz.*”⁸⁴ Burada ne kastettiğini Hz. Ebû Hureyre’ye hitaben söylediği şu ifadelerden daha iyi anlıyoruz: “... *Kendin için sevdiğin şeyleri insanlar için de sev ki mü’min olasın...*”⁸⁵ Zira bu durum insan gönlünün başkalarına karşı hile, yalan, aldatma, haset vs. kötülüklerden uzak, onun yerine uhuvvet, sevgi, şefkat ve merhametle dolu olduğunu gösteren güçlü bir emaredir.

O güne kadar emsali görülmemiş bir sevgi ve kardeşlik anlayışıyla örnek bir toplum ve medeniyet inşa eden Allah Resûlü’nün bu konuda ümmetine verdiği düsturlardan birisi de bir vücudun azaları gibi olmadır: “*Müminler, birbirlerine karşı sevgi, şefkat ve merhamette tek bir vücut gibidir. Vücudun bir uzvu rahatsız olunca bütün vücut ona iştirak eder, rahatsız olur ve uykusuz geceler.*”⁸⁶

Bundan dolayı Allah Resûlü, Müslümanlara, ilişkilerini sevgi ve sevginin farklı yansımaları olan saygı, müsamaha, sulh, şefkat, iyilikte yar-

81 Müslim, İman 93, 94; Tirmizî, Et’ime 45

82 Bkz. Buhârî, (6941)

83 Ebû Dâvûd, Sünnet (4599)

84 Buhârî, İman 6; Müslim, İman 71; Tirmizî, Sıfatu’l-Kıyame 59

85 Tirmizî, Zühhd 2; İbn Mâce, Zühhd 24

86 Buhârî, Edeb 26, 27; Müslim, Birr 66

dımlaşma ve karşılıklı dayanışma çerçevesinde geliştirmelerini; sıkıntıları paylaşmalarını ve aralarında işlerini istişareyle yürütmelerini emretmiştir.⁸⁷ Hatta birbirlerini Allah için sevenlerin bu sevgilerinden muhataplarını da haberdar etmelerini onlara bir sünnet olarak tavsiye etmiştir.⁸⁸

Diğer Canlılara da Sevgi ve Merhamet Göstermek

Peygamber Efendimiz arkadaşlarından Cenab-ı Hakk'ı ve elçilerini sevmelerini, birbirlerine ve insanlığa muhabbet duymalarını istemiştir, fakat bunun yanında, hayvanat başta olmak üzere diğer varlıkları da sevmeye ve onlara merhamet etmeye, haklarını gözetme şuuru da aşılamıştır. Zira içinde yaşadığı çevreyi, tabiatı sevmekten mahrum kimseler, asıl sevilmesi gerekenleri de hakıyla sevemezler. Yaratılışın özünde sevgi ve merhamet vardır. Kâinat bir bütün hâlinde sevgi ve merhamet yumağıdır. Olumsuz vasıfları hariç, tabiatın içinde bir şeye karşı sevgisizlik ya da nefret, Allah'ın fitrata koyduğu muhabbet duygusuyla bağdaşmaz ve zamanla onu ifsat da eder. Dolayısıyla insan tabiiattaki hayvanları sevmelidir.⁸⁹ Zira onlar, hem üzerlerinde Allah'ın isim ve sıfatlarının tecelli ettiği, O'nu anlatan sanat eserleri hem de ekolojik dengede gördükleri vazifelerle insanoğlunun emrine/hizmetine musahhar kılınmış ve emanet edilmişler canlılardır. Hatta Kur'an'ın beyanıyla onlar bir ümmettir: *“Hem yerde hareket eden hiçbir canlı, kanatlarıyla uçan hiçbir kuş türü yoktur ki sizin gibi birer toplum teşkil etmesinler...”*⁹⁰

Hayvanların yaşam hakları yanında sevgi ve merhamet hakları da vardır. Onların birbirlerinin haklarına tecavüz etmemeleri gerektiği gibi insanların da onların haklarını çiğnememesi gerekir. Zira Haşir günü onlar da diriltilecek⁹¹, boynuzsuz koyun, boynuzlu koyundan hakkını alacak⁹², insan da onlara yaptığı zulmün hesabını verecek ve gösterdiği sevgi ve merhametin karşılığını alacaktır. Bir sahabi, “Ey Allah'ın Resûlü! Bizim için

87 Bkz. Buhârî, İman 7, Mezâlim 3, Edeb 57; Müslim, Zikir 38, Birr 32, 58; Tirmizî, Birr 18

88 Bkz. Tirmizî, 2392; Ebû Dâvûd, 5125

89 Peygamber Efendimiz'in hayvanlara muamele hassasiyeti yazısını peygamberyolu.com sitesinden okuyabilirsiniz.

90 En'am, 6/38

91 Bkz. Tekvîr, 81/5

92 Bkz. Müslim, 2582; Müsned, II/363 (8741); Heysemî, Zevaid, X/352

hayvanlara yaptığımız iyilikler için ecir var mıdır?” diye sorunca Habîb-i Ekrem: “*Her ciğer taşıyan canlı için yapılan iyilikte sevap vardır.*” buyurmuş ve bu gerçeğe dikkat çekmiştir.⁹³ Yine O birçok vesileyle tüm canlılara karşı sevgi ve şefkat gösterilmesi gerektiğini ashabına talim etmiştir:

Hız. Sa’d İbn Ubâde, vefat eden annesinin defin işlemlerini tamamladıktan sonra Efendimiz’in yanını gelmiş ve “*Ölen annem adına sadaka verebilir miyim?*” diye sormuştu. Efendimiz, ona, “Evet, verebilirsin.” buyurunca bu kez o, “Peki hangi sadaka onun adına daha hayırlı ve değerli olur?” diye bir açıklama istemişti. Efendimiz de kendisine “*İnsan ve hayvanların su ihtiyaçlarına cevap vermektir.*”⁹⁴ buyurmuştu. Dikkat edilirse Allah Resûlü cevabında hayvanları da zikretmiş ve böylece insanlığa onları koruyup gözetmeyi ders vermiştir.

Allah Resûlü’nün, sevgi ve merhamet aşılama adına talebelerine verdiği evrensel ölçülerden birisi de şuydu: “*Merhamet edenlere Allah da merhamet eder. Siz yeryüzündekilere merhamet ediniz, ki göktekiler de size merhamet etsinler.*”⁹⁵

Sonuç

Âlemlere rahmet ve muallim olarak gönderilen Allah Resûlü’nün isimlerinden birisi de “el-Habîb”dir.⁹⁶ Habîb, seven ve sevilen demektir. Kendisine özellikle bu adın verilmesi ve Allah’a nispetle “Habîbullah” denilmesi, O’nun tebliğ, irşad ve eğitim/öğretim yolunun tamamen sevgi üzerine kurulu olduğunu açıkça gösterir. Şair bunu ne güzel ifade eder: “Muhabbetten, Muhammed oldu hasıl; Muhammed’siz, muhabbetten ne hasıl?”

O’nun asıl cevherinin muhabbet olduğunu sezenler de muhabbetle yola çıkacak ve daima sevgi diyecek, sevgiyle oturup sevgiyle kalkacak, hep sevgi ve merhamet soluklayacaklardır. O’nu seven ve yolundan giden anneler, babalar, muallimler, mürşitler, muhataplarına her vesileyle sevgi ve merhamet aşılmalı, şiddete giden yolu daha işin başında tıkamalı ve onları, birer muhabbet ve merhamet fedaisi olarak yetiştirmelidirler.

93 Buhârî, Musâkât (1094), Vudu’ 33, Mezâlim 23, Edeb 27; Müslim, Selam (2244)

94 Nesâî, Vesâya 9; İbn Mâce, Edeb; Müsned, V/284

95 Ebû Dâvûd, Edeb 66; Tirmizî, Birr 16

96 Bkz. Tirmizî, Menâkıb 1; Dârimî, Mukaddime 8

SEVDİR, NEFRET ETTİRME

Nebevi eğitimin temel esaslarından birisi de “*Sevdirin, nefret ettirmeyin.*” ilkesidir. Buna göre insan yetiştirme ya da insanı ve toplumu idare ve ıslah konumunda bulunanlar, hak ve hakikati gönüllere duyurmaya çalışırken, muhataplarının mevzuu sevgi ve ilgiyle takip etmelerini sağlayacak metotlar kullanılmalıdır. Eğitimci, ilmi sevdiği kadar öğretmeyi, öğretmeyi sevdiği kadar da talebeyi sevmeli ki hem ilmi hem de ilmiyle amel etmeyi seven/isteyen nesiller yetiştirebilsin. Zira eğitim ve öğretimin temeli sevgidir ve sevgi eğitimin ruhudur. Eğitim müesseselerine sevgiyi taşıyacak ve hâkim kılacak olan da örnek muallim ve rehberlerdir. Onlar, muhabbet fedaisi olmalı, talim ve terbiyede sevmeyi beraberinde getirecek usul, üslup ve metotları kullanmalı hem kendilerine hem anlattıkları değerlere nefreti doğuracak tavır ve davranışlardan uzak durmalıdırlar.

Müjdeleyici Üslup Sevdirebilir

Hak ve hakikatleri anlatıp öğretirken muştulayıcı bir üslup kullanmak bilgiyi/eğitimi/öğretimi sevdirebilir. Bunun içindir ki bütün peygamberler gibi⁹⁷ Efendimiz (aleyhissalatü ve’s-selam) da “beşîr, mübeşşir” olarak gönderilmiştir.⁹⁸ Beşîr, “güzel haberler vererek doğru yola teşvik eden, sevdirecek ve imrendirecek iyiliklere yönlendiren ve mükâfatlar vadederek

97 Bkz. Bakara Sûresi, 2/213; Nisa Sûresi, 4/165; Kehf Sûresi, 18/56

98 Bakara Sûresi, 2/119; Maide Sûresi, 5/19; A’raf Sûresi, 7/188; Sebe’ Sûresi, 34/28; Fâtır Sûresi, 35/24; Fussilet Sûresi, 41/4; Fetih Sûresi, 48/8

insanlara yüksek hedefler gösteren sevimli, güleç yüzlü müjdecî” demektir. Bunun mukabili olan “nezîr” ise hata ve günahların kötü neticelerini bildiren, Allah’a kulluk ve itaatten uzak yaşamının tehlikelerine dikkat çeken ve böylece insanları dünya ve ahirette felakete düşmekten sakındıran “şefkatli uyarıcı” demektir.

“Beşîr”in manasında teşvik etme, sevdirme, isteklendirme ve imrendirme vardır. “Nezîr”de ise uyarma, tedbir aldırma, koruma maksatlı insanları kötülüklerden uzaklaştırma, fakat bunu yaparken de nefret ettirmeme adına şefkatle ve merhametle sunma vardır. Dolayısıyla Allah Resûlü’nün “beşîr” sıfatı, “Sevdiriniz.” ilkesini, “nezîr” sıfatı ise “Nefret ettirmeyiniz.” ilkesini çok açık bir şekilde ifade etmektedir. O, iyiliklere teşvik ederken sevindiren ve sevdiren bir üslupla bunu yapmış, insanları kötülüklerin akıbetinden sakındırırken de nefret ettirmeden bu vazifesini eda etmiş ve bu ilkeyi ümmetine sünnet olarak miras bırakmıştır.

Güler Yüz ve Tebessüm Sevdirebilir

Tebliğ, talim ve terbiyede “sevdirme ve nefret ettirmeme” adına önemli bir vesile de güler yüzlülüktür. Güler yüz, insanın özünü muhatabına sevdireceği gibi sözünü de sevdirebilir. Buna karşılık somurtkan yüzlerden herkes nefret eder ve uzaklaşır; onlardan bir şey dinlemek ve öğrenmek istemezler. Allah Resûlü daima güler yüzlü bir insandı. O, bütün ashabına da “*Kardeşine karşı gülümsemen sadakadır.*” buyurarak hep güler yüzlü olmayı tavsiye eder ve bunu, ibadet kapsamında ele alırdı.⁹⁹ Yine “*Din kardeşini güler yüzle karşılamak bile olsa hiçbir iyiliği küçük görme!*”¹⁰⁰ buyurarak “güler yüzün” ilişkilerdeki önemine dikkat çekmiş ve bunu, terk edilmemesi gerekli bir sünnet olarak ümmetine emanet etmiştir. Efendimiz’in beyanıyla aslında bu en kolay ikram ve gönle girme yollarından birisidir: “*Siz mallarımızdan yapacağınız ikramlarla insanları memnun edemezsiniz. Fakat güler yüzlülüğünüzü ve güzel ahlakınızla onları kucaklayabilirsiniz.*”¹⁰¹

Bütün bunlara binaen her eğitimi ve rehberin hem kendini hem de anlatacağı/öğreteceği hakikatleri muhataplarına sevdirebilmesi için daima

99 Tirmizî, *Bîrr* 3

100 Müslim, *Bîrr* 43/144 (2626)

101 Beyhâkî, *Şuabul-İman* VI/2742; Münzirî, *et-Terğîb ve'l-Terhîb*, III/358

güler yüzlü olması gerekir. İnsan bazen yorgun olabilir ya da başına bir bela ve musibet de gelmiş olabilir. Her şeye rağmen o, olup bitenleri muhataplarına yansıtmamalı, onları mütebessim bir çehreyle karşılamalı ve tatlı dille hitap etmelidir. Zira bu davranış, muhataplarını hem kendisine hem de anlattığı hak ve hakikatlere yaklaştırır. Aralarındaki birlik ve beraberlik bağlarını ve samimiyeti güçlendirir.

Yumuşak Söz ve Tatlı Dil Sevdirebilir

Eğitim ve öğretimi sevdirecek ve muallimlerin/rehberlerin işini daha da kolaylaştıracak olan temel dinamiklerden birisi de tatlı dil ve yumuşak sözlülüktür. Bunun aksine öfkeli ve sert bir üsluba sahip olan kimseler ise muhataplarını son derece rahatsız eder ve ilim tahsilinden soğutur, nefret ettirirler. İnsanlığa rehber olarak gönderilen bütün peygamberler, hak ve hakikate “kavl-i leyyin” yani yumuşak bir hitapla tercüman olmuş ve insanları en güzel bir üslupla davet ve ikaz etmişlerdir.

Kur’an bu hususta örnek olarak Hz. Musa ve Hz. Harun’un (aleyhime’s-selam) Firavun’a gönderilişini anlatır ve: “*Firavun’a gidin çünkü o azgınlaşmıştır. Ona yumuşak bir tarzda hitap edin. Belki öğüt alır yabut hiç değilse biraz çekinir.*”¹⁰² buyurur. Zira söz, sadece ağızdan çıkan ses ve kelimelerden ibaret değildir. Atalarımız “Üslup, aynıyla insandır.” der. Sözün söyleniş tarz ve biçimi, yumuşaklığı ve sertliği, seçilen kelimeler ve seslendirilişi, o andaki jest ve mimikler, konuşanın samimiyeti, ahlak ve karakteri hakkında da bilgi verir. Dolayısıyla yumuşak ve tatlı bir dille yapılan hitap, muhataplar üzerinde daha etkili olur.

Bu hakikate işaret eden Efendimiz (aleyhissalâtü ve’s-selam) “*Allah, Refîk’tir. O, kullarına yumuşak ve nazîk davranılmasını da sever. Yine hiç şüphesiz O, sert ve katı söz ve davranışa vermeyeceğini, nazîkçe söz ve davranışa (rifka) verir.*”¹⁰³ buyurur. Yine Allah Resûlü “*Bir kimse yumuşaklıktan/nezaketten mahrum ise hayrın tamamından mahrumdur.*”¹⁰⁴ buyurarak, tebliğ, eğitim ve öğretimde bu yolu benimsemeyen muallim ve rehberlerin başarılı olamayacağını da beyan eder.

102 Taha Sûresi, 20/43,44

103 Müslim, *Birr* 23/77 (2593)

104 Müslüm, *Birr* 23/74 (2592)

Peygamberimiz bu ölçüleri vermenin yanında onları bizatihi uyguluyor, muhataplarına daima hikmet ve güzel öğütle yaklaşıyordu.¹⁰⁵ Kendisine yanlış yapanlara karşı bile af ve safh ile muamele ediyor her türlü kabalık ve sertlikten uzak duruyordu.¹⁰⁶ Kendisiyle mücadele edenlerle de “... *Onlarla en güzel şekilde mücadele et...*”¹⁰⁷ emrine imtisal ediyor ve bu husustaki ilkelere, adalet, ahlaki anlayış ve duruşundan asla taviz vermiyordu.

Nefret Ettirmeyin

Hadis-i şerifte “Sevdiriniz...” ilkesine bağlı olarak dikkat çekilen başka bir husus da “Nefret ettirmeyiniz!” ölçüsüdür. Bununla Allah Resûlü, sürekli yapıcı olmaya ve bir taraftan yaparken diğer taraftan kırıp dökmemeye dikkat çekmiştir. Ayrıca “Eşya zıddıyla bilinir.” kaidesine nefret ettirmemeyi de zikrederek aynı hususa vurguda bulunmuştur. Dolayısıyla hem tebliğde hem de talim ve terbiyede bu prensip son derece önemli bir sünnettir. Zira nefretin hâkim olduğu ortamlarda gönle işleyen, ruha etki eden tebliğ, talim ve terbiyeden bahsedilemez.

Ashabına bu ilkeyi ders veren Allah Resûlü, çeşitli vesileler ve şikâyetler üzerine de hatırlatmada bulunuyordu. Bir gün sahabilerden birisi gelmiş ve mahallesinde bulunan mescidin imamının sabah namazında kıraati çok uzatmasından dolayı cemaate katılmak istemediğini söylemişti. Buna çok celalenen Allah Resûlü ayağa kalkmış ve şöyle buyurmuştu: “*Ey insanlar! İçinizden bazıları insanları nefret ettiriyorlar! Sizden kim imam olursa namazı hafif kıldırın. Zira saflar arasında yaşlı, zayıf ve farklı ihtiyaç sahipleri bulunabilir.*”¹⁰⁸ Yine Hz. Muaz’ın namazı uzattığı haberi kendisine getirilince ona da “Sen fitneci misin?” diyerek ikazda bulunmuş ve insanları, cemaatle namazdan soğutmaması için kısa sureler okumasını tavsiye etmişti.¹⁰⁹

Allah Resûlü aynı prensibi eğitim ve irşad faaliyetlerinde de uygulamış ve buna dikkat edilmesini tembihlemiştir. Kendisi, ilim ve öğrenmekten

105 Bkz. Nahl Sûresi, 16/125

106 Bkz. Âl-i İmran Sûresi, 3/159

107 Nahl Sûresi, 16/125

108 Müslim, *Salât* 37/182 (466)

109 Bkz. Müslim, *Salât* 36/178, 179 (465)

bıkmamaları, nefret etmemeleri için ashabına her gün nasihat etmez ara ara sohbet yapardı.¹¹⁰ Abdullah İbn Mes'ud da bu sünneti aynen takip eder haftada bir, sadece perşembe günleri sohbet ederdi. Kendisine her gün ders yapması teklif edilince, Allah Resûlü'nün insanları nefret ettirmemek için takip ettiği bu uygulamayı hatırlatmış ve "Sizin usanma ihtimaliniz beni bundan alıkoyuyor." diye cevap vermişti.¹¹¹

Dolayısıyla "nefret ettirmeme" ilkesine azami riayet edilmeli, 'Nasıl da dinî mevzular konuşuluyor' mülâhazasıyla, gereksiz uzatma, yoğun ders ve sohbetlerle insanlar, eğitim ortamlarından soğutulmamalı ve nefret ettirilmemelidir. Programlı bir şekilde yapılan ve insanların şuurunu besleyip ilim ve irfanını artıran kısa dersler, usandıran yoğunluk ve uzatmalardan daha hayırlıdır.

Kaba Dil Nefret Ettirir

Tebliğ, irşad, eğitim ve öğretim faaliyetlerinde insanları hak ve hakikatlerden uzaklaştırıp nefret ettiren ana sebeplerden birisi üslubun sertliği ve kabalığıdır. Rahmet Peygamberi, hayatı boyunca her türlü nezaketsizlik, sertlik ve kabalıktan uzak durmuş, en zor ve sıkıntılı süreçlerde dahi sevgi, rahmet ve şefkatle davranmayı öncelemiştir. Uhud gibi çok büyük bir sarıntının yaşandığı, yetmiş sahabenin şehit düştüğü ve kendilerine müslu yapıldığı hengâmede bile O, sertliği değil yumuşaklığı esas almıştır: "*Allah'tan bir merhamet/ sevgi sayesinde ki sen onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın senin çevrenden kesinlikle dağılır giderlerdi...*"¹¹² İstenmedik ve beklenmedik olaylar, Efendimiz'in üslubunu değiştirememiş bilakis O, peygamberane duruşuyla tarihin akışını şekillendirmiştir.

Allah Resûlü, sadece eğitim ve öğretimiyle meşgul olduğu ashabına karşı değil, başkalarına karşı da nezaketten ayrılmaz hatta iltifatkâr davranırdı. Mesela bir gün kendisiyle görüşmek isteyen birisi odasına girmek için izin istemişti. Gelen şahsın ismi zikredilince önce "Aşiretinin ne kötü adamı!" ardından da "Müsaade edin gelsin!" buyurmuştu. Adam içeri girince Efendimiz kendisiyle yakından ilgilenmiş ve hep yumuşak bir üslup-

110 Bkz. Buhârî, *İlim* 11 (68)

111 Buhârî, *İlim* 12 (70); Müslim, *Sıfatı'l-Kıyamet* 19/82 (2821)

112 Âl-i İmran Sûresi, 3/159

la konuşmuştu. Adam ayrıldıktan sonra Hz. Âişe validemiz, “Ey Allah’ın Resûlü! Onu çok güzel karşıladın ve onunla çok mülayim bir dille konuştun. Hâlbuki daha önce hakkında farklı düşüncelerini ifade etmiştin.” dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü, “*Ey Âişe! Sen, Beni, ne zaman sert, katı ve kaba sözlü gördün ki? Şüphesiz kıyamet günü, Allah katında, makamca insanların en şerlisi, dil ve davranışlarının kabalığından kaçınarak insanların uzak durup terk ettiği kimsedir.*”¹¹³ buyurdu.

Baskı ve Zorlama Nefret Ettirir

Tebliğ, irşad ve eğitim-öğretim faaliyetlerinde zorlamak da muhatapları hem muallim/rehber hem de hak ve hakikatlerden nefret ettirir ve koparır. Bunun için Cenab-ı Hak, İslam’a girmede dahi “*Dinde zorlama yoktur...*”¹¹⁴ buyurarak insanlara karşı baskı uygulamayı yasaklar. Çünkü insanlar zorla mümin olamaz, sadece iman ediyor gözükür ve münafık olur. İslam’ın emrettiği iman ise baskıya dayalı sahte bir iman değil, insanların hür iradeleriyle yapacağı halis imandır. Bundan dolayıdır ki Kur’an, davetin zorla değil akla, mantığa ve duygulara tesir edebilecek şekilde “*hikmetle ve güzel öğütle yapılmasını*” emreder.¹¹⁵ Yine Kur’an, “*Rabbim isteseydi, yeryüzündekilerin hepsi mutlaka inanırdı. O hâlde sen mi insanları inanmaları için zorlayacaksın!*”¹¹⁶ buyurarak tebliğin baskı değil, sadece en güzel şekilde davet olduğunu hatırlatır. Bu açıdan bütün peygamberlerin ana görevi, kavimlerinin imanı için onlara baskı yapmak değil, sadece tatlı bir üslupla davette/irşatta bulunmaktır.

Şiddet Nefret Ettirir

Eğitim ve öğretim sürecinde sıklıkla karşılaşılan sözlü ve fiili şiddet de insanları nefrete sevk eden yanlış bir yoldur. Muhataplarına hakaret eden ve küçümseyici tavırlarla muamele eden muallim ve rehberler, onları hem ilim ve eğitimden hem de tercüman olmaya çalıştıkları hak

113 Buhârî, *Edeb* 38; Müslim, *Birr* 22/73 (2591)

114 Bakara Sûresi, 2/256

115 Bkz. Nahl Sûresi, 16/125

116 Yunus Sûresi, 10/99

ve hakikatlerden soğuttur. Sözlü ya da fiili şiddet, muhataplarda korku, üzüntü, inkisar, ümitsizlik ve nefret uyandırır. Zamanla bu kimseler ciddi bir güven bunalımı yaşayarak depresyona da girebilirler. Eğer muhatap, arkadaşlarının gözü önünde böyle bir durumla karşılaşmışsa yaşadığı olumsuz duygulara, küçük düşme ve mahcubiyet de eklenir. Sonuçta bu kimseler, eğitim ve öğretimden nefret etmekle kalmaz şiddeti de öğrenmiş olurlar.

Allah Resûlü'ne on yıl hem hizmet eden hem de talebelik yapan Hz. Enes, O'nun bu husustaki hassasiyetini şöyle anlatır: “Her yaptığım iş, O'nun istediği gibi olmuyordu. Asla yaptığım bir şey için, ‘Bunu niye böyle yaptın?’ ya da yapmadığım bir şey için ‘Niçin şöyle yapmadın?’ demedi. O beni ne dövdü ne bana kötü bir söz söyledi ne de bana karşı yüzünü ekşitti. Bir kere bile olsun bana ‘öf’ bile demedi. Beni hiçbir zaman ayıplamadı da.”

Yine o, Efendimiz'in kendilerini ikaz ihtiyacı hissettiğinde bunu her çeşit şiddetten uzak durarak yaptığını belirtir: “Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) asla kötü sözlü, bağırıp çağırın, çevresine lanet yağdıran bir kimse değildi. İkimizden bir kimse yanlış yaptığında onu iyiliğe yönlendirmek için yumuşak bir şekilde şöyle derdi: O, nasıl böyle bir şey yapar! Önce kendisine saygı duymalı değil miydi?”¹¹⁷ Hz. Âişe validemizin ifadesiyle “O, ne hizmetinde bulunanlara ne -eşleri dahil- bir kadına ne de herhangi bir şeye vurmuştur.”¹¹⁸

Allah Resûlü, “*Yumuşaklıktan nasibi olmayan kimse, her türlü hayırdan mahrum kalır.*”¹¹⁹ buyurarak hayır, iyilik ve güzellik peşinde olan herkesi şiddetin ve zor kullanmanın her çeşidinden uzak durmaya davet etmiştir. Zira yine O'nun beyanıyla “*Mülayemet, yapılan işi güzelleştirir, her türlü sertlik ve kabalık ise çirkinleştirir.*”¹²⁰

117 Buhârî, *Edeb* 38

118 Bkz. Müslim, *Fed'ail* 20/79 (2328)

119 Müslim, *Birr* 23/66 (2592)

120 Müslim, *Birr* 23/78 (2594)

DEĞER VER

Nebevi eğitimin temel esaslarından biri de muhataba “değer verme” ilkesidir. Muhataplarını gerçekten seven ve eğitimi önemseyen kimseler, onlara değer verir ve saygı gösterir. İnsanoğlu psikolojik bir ihtiyaç olarak başkalarının kendisine güvenmesini, değer vermesini ve saygı duymasını bekler. Bu açıdan insan ruhunun ve kabiliyetlerinin inkişafında, ona “değer verme ve saygı duyma” temel esaslardandır. İnsanı yaratan Allah da ona değer verir. Bu değer Kur’an’da farklı açılardan dile getirilir ve insan, “halife” olarak nitelendirilir. Ona takdir edilen görev (hilafet) nazara verilerek meleklerden onun bu konumuna değer verip saygı duymaları (secde) istenir.¹²¹

Yine Kur’an’da, hem insanın en güzel yaratılışa mazhar kılındığı belirtilir¹²² hem de “Gerçekten Biz, Âdem evlatlarını değerli/şerefli kıldık. Karada ve denizde kendilerini taşıyacak vasıtalar nasip ettik. Onlara helal ve hoş rızıklar verdik ve yarattığımız varlıkların çoğuna üstün kıldık.”¹²³ beyanıyla, insanın değeri açıkça ifade edilir. Ayrıca yerde ve gökte her şeyin onun tasarrufuna boyun eğdirildiğini ve hizmetine sunulduğunu ifade eden ayetler de insana atfedilen değeri gösterir.¹²⁴

121 Bkz. Bakara Sûresi, 2/30-34

122 Bkz. Tîn Sûresi, 95/4; Teğâbün Sûresi, 64/3; Secde Sûresi, 32/9

123 İsrâ Sûresi, 70/16

124 Bu konuda bir çok ayet vardır. Bkz. İbrahim Sûresi, 14/32,33; Ra’d Sûresi, 13/2; Hicr Sûresi, 15/28,29; Nahl Sûresi, 16/12-14; Hac Sûresi, 22/36, 65; Lokman Sûresi, 31/20

İnsanın talim ve terbiyesinde sorumluluk alan kimselerin, bu ilahi ahlak ile ahlaklanmaları ve muhataplarına değer vermeleri eğitim-öğretim adına önemlidir. Zira her ferdi, “Cenab-ı Hakk’ın isimlerinin câmi bir aynası” olarak kabul edip kıymet vermeyen kimseler, muhataplarına kendi değerlerini kazandıramazlar. Nitekim Allah Resûlü bir tavaf esnasında insanın değerini, Kâbe üzerinden şöyle ifade eder: “*Ey Kâbe! Sen ne güzelsin ve kokun da ne güzel! Sen ne yücesin ve değerini/saygınlığın da ne yüce! Fakat nefsim kudret elinde bulunan Allah’a yemin olsun ki O’nun nezhdinde müminin canı, malı ve şahsiyetinin değeri senden daha yükücedir.*”¹²⁵

Allah Resûlü Muhataplarına Değer Verirdi

Allah Resûlü sahip olduğu yüce ahlakın bir yansıması olarak çevresindeki insanlara değer verir, onlara karşı son derece saygılı, anlayışlı ve nazik davranırdı. O, bu hususta zengin fakir, köle hür ya da makam-mevki sahibi vs. ayırımı yapmaz, herkese mürüvvetle muamele ederdi. Görüştüğü kimseleri güler yüzle karşılar, onlarla selamlaşır, yer yer şakalaşır ve hatırlarını sorardı.¹²⁶ Bu güzellikleri toplumda yaygınlaştırma adına da güler yüzlü olmayı ve tanıdık-tanımadık herkese selam vermeyi ashabına da sünnet olarak tavsiye ederdi.

O, beraber oturduğu kimselere değer verir, onlarla ilgilenir ve her birine farklı vesileler bulur iltifat ederdi. İnsana verdiği değerdir ki O’nunla oturup kalkanlar, en çok kendilerinin sevildiğini hisseder hatta içlerinden, Allah Resûlü’nün yanında onlardan daha kıymetli bir kimsenin olmadığını düşünürlerdi. Amr İbnu’l-Âs, “Allah Resûlü, iyi ya da kötü herkesle oturur, yüz yüze sohbet eder ve bir şekilde onların gönüllerine girerdi.” der ve bu hususta yaşadıklarını şöyle anlatır: “Kendisiyle bir araya geldiğimizde bana doğru dönmüş ve yüz yüze konuşmuştuk. O’nun bu alakası karşısında kavmin en hayırlısının ben olduğum kanaatine kapılmış ve kendisine, ‘Ben mi daha hayırlıyım Ebû Bekir mi?’ diye sormuştum. O, ‘Ebû Bekir.’ diye cevap verince bu sefer ‘Ben mi daha hayırlıyım Ömer mi?’ diye sordum. O, ‘Ömer.’ deyince, bu defa ‘Ben mi

125 Tirmizî, *Birr* 85; İbn Mâce, *Fiten* 2 (3932)

126 Daha geniş bilgi için bkz. Tirmizî, *Şerh-u Şemâilî'n-Nebî*, s. 275-291

daha hayırlıyım, Osman mı?’ dedim. O, bu soruma karşılık da ‘Osman!’ diye cevap verince artık sustum, hatta keşke Efendimiz’e bu konuda bir şey sormasaydım diye de hayıflandım.”¹²⁷

Değer Veriyorsan, Merhamet Göster ve Saygı Duy

İnsana değer vermenin hem eğitimde hem de günlük hayatta pek çok yansıması vardır. Muamele ve münasebetlerdeki “merhamet” bunun bir tezahürüdür. Bundan dolayıdır ki Allah Resûlü, “*Küçüklerimize merhamet etmeyen, büyüklerimize değer verip saygı göstermeyen bizden değildir.*”¹²⁸ buyurur ve büyüklerin küçüklere değer vermesini merhamet, küçüklerin büyüklerine değer vermesini de saygı üzerinden temellendirir ve açıklar. Zira soyut bir kavram olan “değer verme”, ancak davranışlarla ortaya konulabilir. Bu ilkenin eğitim hayatına en büyük yansıması, talim-terbiyede sevgi, saygı ve merhameti hâkim kılmaktır.

Efendimiz en yakınlarından başlayarak herkese değer verir, onlara değerli olduklarını hissettirirdi. Mesela torunlarını kucagina alır, şefkatle sarılır ve öperdi. Bununla da yetinmez, “*Ey Rabbim! Ben bunları çok seviyor, çok şefkat duyuyorum, Sen de sev! Onu sevdire ve seveni de sev.*”¹²⁹ buyururak onlar için özel dualar ederdi. Yine “*Hüseyin Ben’den, Ben de Hüseyin’denim...*”¹³⁰ beyanıyla herkesin anlayacağı şekilde onlara verdiği değeri dile getirirdi.

Bir defasında O’nu torunlarını bağrına basıp öperken gören bir bedevi, “*Siz, çocuklarınızı öper misiniz? Benim on çocuğum var, bugüne kadar hiçbirini öpmedim!*” deyince, Rahmet Peygamberi, “*Merhamet göstermeyene, merhamet edilmez.*”¹³¹ buyurmuş ve şunu ilave etmişti: “*Allah, senin kalbinden merhameti söküp aldysa Ben ne yapabilirim!*” Bununla O, bazen bir öpücük bazen bir baş okşama bazen de güzel bir cümleyle olsun, çocuklarına değerli olduklarını hissettirmeyen anne-babaları uyarmıştı.

127 Bkz. Tirmizî, *Şerhu Şemâil*, s. 407

128 Tirmizî, *Birr* 15

129 Buhârî, *Fedâilü’s-Sahabe* 18; Müslim, *Fedâilü’s-Sahabe* 57-59

130 İbn Mâce, *Mukaddime* 11; Hâkim, *Müstedrek* III/177

131 Müslim, *Fedâil* 65; Tirmizî, *Birr* 12

Değer Veriyorsan, Empati ve Sempati Duy

Muhataplara değer vermenin bir göstergesi de onlara empati ve sempatiyle yaklaşımdır. Bir muallim, rehber ve lider olarak Allah Resûlü'nü bize tanıtan Rabbimiz, *“Andolsun ki size öyle bir peygamber geldi ki sıkıntıya uğramanız O'na ağır gelir. Kalbi üstünüze titrer. Mü'minlere karşı çok şefkatli ve merhametlidir.”*¹³² buyurur; O'nun empati ve sempati özelliğine dikkat çeker. Yine bu çerçevede *“O, müminlere öz canlarından daha dost ve yakındır.”*¹³³ buyrulur.

Allah Resûlü de ashabına ve ümmetine empati ve sempatiyi imanla irtibatlı bir şekilde ders verir ve *“Kendisi için arzu ettiği bir şeyi başkaları için de arzu etmeyen kimse, hakekıyla iman etmiş olamaz.”*¹³⁴ buyurur. O, verdiği çok etkili bir örnekle yakalamaları gerekli şu ufku gösterir: *“Müminler birbirlerini sevmeye, birbirlerine merhametli davranmada, birbirlerine değer verme, birbirlerinin dertlerini hissedip dertlenmede ve birbirlerini desteklemede bir beden gibidir. Tıpkı bir vücudun herhangi bir organı rahatsızlandığında diğerlerinin de uykusuzluk ve ateşlenmede ona ortak olması gibi.”*¹³⁵

Ayrıca O, bu konuda gevşeklik yaşanmaması adına şu ikazda bulunur: *“Müslümanların dertlerini bağrında duyup hissetmeyen ve onların çözümünü adına ibtimam göstermeyen kimse onlardan değildir!”*¹³⁶

Değer Veriyorsan, İltifat, Teşekkür ve Takdir Et

Talim terbiyede değer vermenin önemli bir göstergesi de yer yer muhataba iltifatta bulunmak, hak ettiğinde teşekkür ve takdir etmektir. Modern psikolojinin önemli isimlerinden William James'in tespitiyle, *“İnsan tabiatının en derin özlemi takdir edilmektir.”* Zira takdir, insanı hem motive eder hem de ona kendisini değerli hissettirir. Bu itibarla Allah Resûlü, muhataplara teşekkür ve takdiri Allah'a şükürle birlikte ele alır ve şöyle

132 Tevbe Sûresi, 9/128

133 Bkz. Ahzab Sûresi, 33/6

134 Buhârî, İman 6; Müslim, İman 71 (45); Tirmizî, *Sıfatul-keyyame* 60 (3517); Nesâî, İman 19 (3, 115)

135 Buhârî, *Edeb* 27; Müslim, *Birr* 66

136 Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, I/151, VIII/7; Zeynuddin Irâkî, *Tabrîc'ul-İhya*, II/261

buyurur: “İnsanlara teşekkür etmeyen Allah’a da şükredemez.”¹³⁷ Zira insanların iyiliklerini göremeyen bir kimse, o nimetleri veren Rabbinde de bilemez.

İslam ahlakında temel sorumluluklardan biri de Allah’ın nimetlerinin kendisine ulaşmasında vasıtalar durumunda olan insanlara teşekkür edip, onlara değer verdiğini göstermektir. Bu çerçevede Allah Resûlü, “*Kim bir iyiliğe mazhar olursa, imkânı varsa karşılığını hemen versin. O an imkânı yoksa verene iltifat ve takdirdir bulunsun. Zira onu medh u sena etmekle teşekkürünü yerine getirmiş olur. Karşılık vermeyen ise nankörlük yapmış olur.*”¹³⁸ buyurur. Nankörlük, yapılanları görmemek ve değer bilmezliktir.

Allah Resûlü evlatlarına, torunlarına ve ashabına değer vermiş, yer yer iltifat etmiş ve uygulamalarıyla onlara bu davranışı aşılamıştır. Mesela Efendimiz, Hz. Hasan ve Hüseyin’i kucığına alır ve “*Hasan ve Hüseyin, benim dünyada kokladığım iki reyhanımdır.*”¹³⁹ buyurarak onlara iltifat eder ve nezdinde ne kadar değerli olduklarını gösterirdi.

O, gönlüne girmek istediği kimselere değer verir, sözlü ve fiili davranışlarıyla bunu hissettirirdi. Mesela Ebû Cehil’in oğlu İkrime, Mekke’nin fethinden sonra büyük bir pişmanlık içerisinde huzuruna gelince “Hoş geldin, ey süvari muhacir!” buyurarak iltifat etmiş ve kendisini ayakta karşılamıştı. Efendimiz’in bu iltifat ve özel karşılamasından çok etkilenen İkrime, oracıkta Müslüman olmuştu. Kendisi o anı zaman zaman hatırlar ve “Yaşadığım sürece Allah Resûlü’nün bu alicenap davranışını ve iltifatını hiç unutmadım!” derdi.

Değer Veriyorsan, Zaman Ayır, Emek Sarf Et

Muhatabı sevme ve ona değer vermenin bir ölçüsü de onunla geçirilen kaliteli zamanlardır. Değer veren kişi, çocuklarına/talebelerine ya da rehberlik yapacağı kimselere vakit ayırır ve onlarla ilgilenir. Bilhassa çocukların beklediği şey, sadece oyun ve oyuncak değil, ilgi ve ebeveynle beraber vakit geçirmektir. Bu hem onları tanıma hem değerli olduklarını hissettirme hem de hayata hazırlama adına çok önemlidir. Kur’an’ın be-

137 Tirmizî, *Birr* 35; Ebû Dâvûd, *Edeb* 12

138 Tirmizî, *Birr* 86; Ebû Dâvûd, *Edeb* 12

139 Tirmizî, *Menâkıb* 31

yaniyla, “*İnsan için emeğinin karşılığında başkası da yoktur.*”¹⁴⁰ Dolayısıyla yetişmesine katkıda bulunulacak bir kimseye yapılacak en büyük iyiliklerden birisi ona vakit ayırmaktır.

Allah Resûlü, ashabının içindeydi ve hayatı, bütün zorluklara rağmen onlarla beraber yaşıyordu. O kadar onlarla bütünleşmiş ve onlardan birisi hâline gelmişti ki dışardan gelenler O’nu diğer sahabilerden ayıramıyor ve “Hanginiz Muhammed?”¹⁴¹, “Hanginiz kavmin efendisi?”¹⁴² diye sorma ihtiyacı duyuyorlardı. Amcası Hz. Abbas, Efendimiz’in halkla bu kadar haşır neşir olup onlardan birçok eziyet ve sıkıntıya maruz kalması karşısında ıstırap duyar ve bunun için özel bir mekân ve yüksek bir taht yapmayı düşünür. Bunu teklif ettiğinde Allah Resûlü, “Hayır! Allah, Beni içlerinden alıp huzura kavuşturuncaya kadar onların aralarında bulunacağım. Varsın ökçelerime bassınlar, elbisemi çekiştirsinler, kaldırdıkları tozlarla beni rahatsız etsinler!” cevabını verir.¹⁴³ Ardından da bütün ashabına ve ümmetine şu hakikati haber verir: “*İnsanların arasına karışıp onların eza ve cezalarına katlanan bir Müslüman, onlara karışmayıp ezalarına katlanmayanlardan daha hayırlıdır.*”¹⁴⁴

Değer Veriyorsan, Gizleme Söyle

Muhatalara verilen değerın sözlü olarak da ifade edilmesi de çok önemlidir. Zira muhataplar her zaman bunu davranışlardan anlayamayabilirler. Anlasalar bile bunun sözlü olarak ifade edilmesinin eğitim değeri daha da yüksektir. Zira davranışlar artık beyanla da teyit edilmiştir. Bu konuda Allah Resûlü’nün hayatından birçok örnek verilebilir. Biz bir taneyle yetineceğiz:

Zâhir İbn Haram, bâdiyede yaşayan bir sahâbi idi. Zaman zaman Medine’ye gelir, Efendimiz’i ziyaret eder ve O’na, köyünde yetişen özel ürünlerden hediyeler getirirdi. Ayrılacağı zaman da Allah Resûlü ona bâdiyede bulamayacağı temel ihtiyaçlarını ayarlar ve “Zâhir, bizim köylümüz,

140 Necm Sûresi, 53/39

141 Bkz. Buhârî, *İlim* 57; Müslim (12); Ebû Dâvûd, *Salât* 26

142 Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, I/561

143 Heysemî, IX/21; İbn Sa’d, II/193

144 Tirmizî, *Kyamet* 55 (2507)

biz de onun şehriliyiz.” diye iltifat ederdi. Bir gün Zâhir, köyünden getirdiği ürünleri pazarda satarken Efendimiz, arkasından yaklaşır ve elleriyle gözlerini kapatır. Zâhir, bunu kimin yaptığını bilmediği için “Kim O? Bırak beni!” diye çırpınmaya başlar. O esnada göz ucuyla bakma imkânı bulur ve kendisine şaka yapanın Efendimiz olduğunu görür ve rahatlar. Allah Resûlü, “Bu köleyi kim satın almak ister?” diye çevresindekilere seslenir. Bunun üzerine Zâhir, “Ey Allah’ın Resûlü! Kimse beni satın almak için beş para vermez. Bu satıştan sen zararlı çıkarsın.” der. Allah Resûlü ise “Zâhir! İnsanlar senin kıymetini bilmeseler bile sen Allah katında değerlisin.”¹⁴⁵ buyurur ve onun hem kendi hem de Allah katındaki değerine işaret eder.

Sonuç

Talim terbiyede muhataplara değer verme, en az sevgi ve şefkat göstermek kadar önemli bir dinamiktir. Bu açıdan ebeveyn/muallim ve rehberler, muhataplarına kendilerini değerli hissettirecekleri fırsatları kaçırmamalı hatta bunun için vesileler oluşturmaldırlar. Onlara hak ettikleri ve taşıyabilecekleri kadar değerli olduklarını, iltifat ve takdir dolu söz ve davranışlarla hem sözlü hem de fiili olarak hissettirmelidirler. Muhataplarına değer verenler, kendilerini de onların nazarında daha değerli ve etkin bir konuma yükseltirler. Bunun da eğitim ve öğretime, müspet anlamda çok büyük katkıları olur. Unutulmamalıdır ki değerler, muhataplara değer verilerek kazandırılabilir. Zira insan değer vermediğine emek vermez, kendisine değer verilmeyen de müspet anlamda bir şeyler kazanmak için emek harcamaz.

145 Tirmizî, *Şerhu’s-Şifâ*, Müsned, III/161; Ebû Ya’la, *Müsned*, IV/173,174

GÜZEL HİTAP ET

Nebevi eğitimin ilkelerinden biri de güzel hitaptır, muhataplara hitap keyfiyeti ve tarzı, seçilen kelime ve sözlerdir. Zira hatip ile muhatapı buluşturan kelime ve cümlelerdir. Bir konu anlatılırken, ders işlenirken, tepki ortaya konulurken ya da bir hakikat ve maksat ifade edilirken tercih edilen kelimeler kadar, onların söyleniş tarz ve üslubu da önemlidir. Bu manada kelimelere âdeta ruh ve şekil veren, onların zatî güzelliğinin yanında telaffuzundaki bu hassasiyetlerdir. Onun için sevgi, şefkat, saygı ve samimiyetten uzak, soğuk ve suni hitaplar, iki taraf arasında iletişim köprüleri kuramaz, hakikatleri taşıyamaz ve muhataplar üzerinde, arzu edilen etkiyi meydana getiremez.

Hitap Ederken Samimi Ol

Hitapta samimiyet, yani iyi niyet ve içtenlik yoksa sözün, duygular üzerinde tesiri olmayacaktır. Samimiyet bu işin de ruhu mesabesindedir. Zaten muhatabın ihtiyacı, içerik kadar içtenliktir. Bundan dolayıdır ki Allah Resûlü, “*Din, samimi nasibattır.*” buyurur ve yürekten yapılan hitap ve nasihatlerin önemine dikkat çeker. “Kim için?” denilince “Allah ve O’nun Resûlü için, Müslümanların yöneticileri ve bütün Müslümanlar için.” ce-

vabını verir.¹⁴⁶ Bu çerçevede Kur'an, özü ve sözü başka münafıkları tarif ve tenkit ederken "...*Dilleriyle, kalplerinde olmayı söylüyorlar...*"¹⁴⁷ buyurur ve onların iki yüzlülüğüne yani sözlerindeki samimiyetsizliklerine vurgu yapar.

Allah Resûlü, ashâbına hitap ederken samimiyeti esas alır, hitap ve konuşma esnasında suni/yapmacık söz ve davranışlardan sakınır,¹⁴⁸ samimi olmaya davet eder, bilgiçlik taslamak maksadıyla sözü uzatmayı, aşırılığa kaçıp haddi aşmayı yasaklar.¹⁴⁹ O, samimiyet dolu hitap sözcükleriyle kimseyi nefret ettirmez; daha söze başlarken muhataplarının gönlünü fethe-der, kolaylaştırır, müjdelere ve meseleyi çözüm yoluna koyardı.¹⁵⁰

Huneyn ganimetlerinin dağıtıldığı gün, Efendimiz'in kalplerini İslam'a ısındırmak istediği kimselere şahsi hissesinden bol bol vermesinin hikmetini, o an idrak edemeyen Medineli bazı gençler dağıtımı sorgulamaya başladılar. Bunun üzerine Ensar'ı bir vadiye toplayan Efendimiz konuşmasına, "Ey Ensar topluluğu!" hitabıyla başlar. Ardından Allah'ın, kendilerine ih-san ettiği bazı nimetleri sayar, onları hem ikaz eder hem de yaptığı icraatın hikmetini açıklar. Fakat her seferinde "Ey Ensar topluluğu!" diye seslenir; misyonlarını tekrar tekrar nazarlarına verir ve bamtellerine dokunur. Konuşmasını, "İnsanlar deve ve davarlarla evlerine giderken, siz Allah'ın Resûlü ile yurdunuza dönmeye razı değil misiniz? Hicret olmasaydı Ensar olurum. İnsanlar bir vadiye, Ensar da başka bir vadiye girecek olsa Ben Ensar'ın vadisine girerdim. Allah'ım! Ensar'a, çocuklarına ve çocuklarının da çocuklarına merhamet et!" cümleleriyle bitirir. Onların "ensar olma" vasıflarına özellikle vurgu yapan bu hitap karşısında Medineli Müslümanlar, çok duygulanır, pişmanlık içerisinde başlarını önlere eğerek ve ağlamaya başlarlar.¹⁵¹

Hiç şüphesiz hitapta seçilen kelime/ler ve o andaki samimiyet en etkili keramettir. Zira her türlü iyilik ve güzellik ancak samimiyet ikliminde yetişebilir. Samimiyetin ve samimane hitapların olmadığı ortamda talim-

146 Müslim, İman 95

147 Bkz. Â-i İmran Sûresi, 3/167; Fetih Sûresi, 48/11

148 Tirmizî, *Edeb* 72

149 Bkz. Müslim, *İlim* 4 (2670)

150 Bkz. Buhârî, *İlim* 11

151 Bkz. Vâkıdî, II/353-355

terbiye faaliyeti ideal manada yapılamaz. Mevlana'nın ifadesiyle, samimiyet yoksa, bilgi, birikim, liyakat, ehliyet, tecrübe vs. hepsi aksesuardan ibaret kalır. Kaldı ki samimiyet, eksiklikleri telafi ve yanlışları izale eden hatta imkânsızlıklar içinde bile yeni imkânlar doğuran önemli bir vesiledir.

En Güzel Şekilde Hitap Et

Sözün, hitabın ve hitabetin duygular üzerindeki tesiri küçümsenemez. Allah Resûlü, “*Şüphesiz beyanda sibir vardır.*”¹⁵² buyurur ve kullanılan kelimelerin tesirini etkili bir şekilde dile getirir. Kur'an'ın da “*Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır...*”¹⁵³ buyurması, hitapta en isabetli/hikmetli sözü bulmanın ve onu seslendirirken de hikmete yani en etkili/isabetli üsluba riayet etmenin önemini belirtir. İşte burada hitabın en güzelini seçmek ve söylemek ilk temel ilkedir. Kur'an'ın “*Kullarıma söyle daima sözün en güzeli ni söylesinler..!*”¹⁵⁴ emri, ailevi ve içtimai ilişkilerin yanında, eğitim-öğretim hayatında da temel düstur olmalıdır. Zira müminlerin bariz vasıflarından birisi de “güzel söz” söylemedir: “*Allah yoluna çağırın, salıh amel işleyen ve Ben, Müslümanlarımdım.*” diyen kimseden daha güzel söz söyleyen kim olabilir.”¹⁵⁵

Başkalarına yol gösteren ya da onların eğitiminden sorumlu olan kimseler, konuşmalarında daima hitabın/hitabetin inceliklerine ve güzelliğine dikkat etmeli, iletişimde her zaman terbiye ve nezaket kullarına riayet etmelidir. Kötü ve kaba hitap, insan fitratına/ruhuna aykırı olduğundan hem anlatılacak hakikati perdeler hem de muhataplarda tepkiye sebebiyet verir. Kur'an'ın beyanıyla kötü söz, “*...gövdesi toprağın üstünden kolayca çıkarılabilen, kökleşip yerleşmeyen değersiz bir ağaca benzer.*”¹⁵⁶ Kötü sözün, muhatabın gönlüne/duygularına girip ona bir değer kazandırma imkân ve özelliği yoktur. Güzel hitapta seçilen isabetli kelimeler ise “*...kökleri yerin derinliklerinde sabit, dalları ise göğe yükselmiş bir ağaç gibidir ki Rabbinin izniyle her zaman meyvesini verir...*”¹⁵⁷ O, daima gö-

152 Buhârî, *Nikâh* 47; Ebû Dâvûd, *Edeb* 95; Tirmizî, *Edeb* 63

153 Nahl Sûresi, 16/125

154 İsrâ Sûresi, 53

155 Fussilet Sûresi, 41/33

156 İbrahim Sûresi, 14/26

157 İbrahim Sûresi, 14/24

nüllere ve duygulara tesir etmeye, muhatabın hayatında ahlak ve fazilet meyveleri vermeye devam eder.

Allah Resûlü, “güzel hitabın” bu önemi ve değerinden dolayıdır ki -başka hikmetleri de mahfuz- kötü manalara gelen şahıs adlarını değiştirir ve çocuklara güzel isim konulmasını emreder. Bunu fiilen de uygulayan Efendimiz, birden çok isim ve künyesi bulunan şahıslara en güzel isim ve künyeleriyle hitap edilmesini isterdi. Bir defasında isimlerde aradığı güzelliği açıklarken misal olarak “*İsimler Allah katında en sevimli ve makbul olanı, Abdullah ve Abdurrahman’dır.*” buyurur.¹⁵⁸ Nitekim Allah Resûlü’nün hayatı incelendiğinde, O’nun hem ailevi hem de içtimai hayatında sözlü ve fiili sünnetinin daima bu istikamette olduğu görülür. Bundan dolayıdır ki O, “*Müminin, kardeşi üzerindeki bir hakke da onu, kendisine en sevimli gelen isimle çağırmasıdır.*”¹⁵⁹ buyurur ve bunun bir kul hakkı olduğu vurgusunu da yapar.

Hitabında Şefkatli Ol

Eğitimin her seviye ve aşamasında dikkat edilmesi gerekli bir prensip de hitaba daima sevgi, saygı ve şefkati hâkim kılmaktır. Kur’an, peygamberlerin en zor ve olumsuz şartlarda dahi çocuklarıyla iletişimlerinde kullandıkları, “Ey oğulcuğum! Yavrucuğum!” ifadelerini nakleder. Sevgi ve şefkatle yapılan hitapların sağlıklı bir iletişim ve eğitim ortamı oluşturmadaki değerine dikkat çeker. Gemisi dağlarvarı dalgalar arasında yol alırken Hz. Nuh, kendisine isyan eden oğluna bile büyük bir sevgi ve şefkatle şöyle seslenir: “*Yavrucuğum! Gel, bizimle birlikte bin gemiye; inkâra gömülüğündenlerden olma!*”¹⁶⁰ İnanmayan babasını İslam’a davet ederken Hz. İbrahim, her cümlesine “Ey babacığım!” hitabıyla başlar ve ona, sevgi ve şefkat dolu bir yürekle seslenir.¹⁶¹

Hz. Lokman da oğluna nasihat ederken yapacağı her öğüdün başında “Ey oğulcuğum!” hitabını tekrar eder. Sözlerinin, oğlunun duyguları üzerinde daha da tesirli olmasının zeminini hazırlar.¹⁶²

158 Müslim, *Adab* 2

159 Bkz. Taberânî, *Mu’cemul-Kebîr*, IV/13 (3499)

160 Hûd Sûresi, 42/11

161 Bkz. Meryem Sûresi, 19/42-45

162 Bkz. Lokman Sûresi, 31/13-19

Yine Hz. Yakub, oğlu Yusuf kendisine rüyasını anlatınca ona “*Yavrucuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma, yoksa (haset damarları depreşir de) sana bir tuzağ kurarlar...*” diye şefkatle hitap eder ve onu korumak için tedbir alır. Güzel hitap ve şefkat/nezaket adına ilk derslerini babasından alan Hz. Yusuf da yıllar sonra Mısır’ın girişinde karşıladığı babasını tahtına oturttur ve sonra kendisine “*Ey babacığım!..*”¹⁶³ diye şefkatle hitap eder.

Hz. İbrahim de oğlu İsmail’e kendisini rüyasında kurban etmeye giriştiğini gördüğünü ifade ederken ona olan sevgi ve şefkatini “*Ey oğulcuğum!*” diye seslendirir. Babasından yeterli sevgi ve şefkat dersini alan Hz. İsmail de kurban olma konusunda babasına fikrini beyan ederken büyük bir saygıyla şöyle der: “*Ey babacığım! Hiç düşünüp çekinme, sana Allah tarafından ne emrediliyorsa onu yap. Allah’ın izniyle benim de sabırlı, dayanıklı biri olduğumu göreceksin.*”¹⁶⁴

Bütün bu örneklerden de anlaşılacağı üzere peygamberler, her ne olursa olsun tebliğ, talim ve terbiyelerinde muhataplarına hitap ederken daima sevgi, şefkat ve saygıyı koruyacakları kelimeleri seçmişlerdir. Allah Resûlü’nün de çocukları ve torunlarıyla iletişim kurarken “*Yavrucuğum, kızcağızım, reyhanem (gülüm), (Hamîm) canım-ciğerim, Enescik, Seyyid (gençlerin efendisi)*”¹⁶⁵ vs. sevgi ve şefkat içeren, motive eden kelimeler seçmesi, hitapta kullanılan sözcüklerin eğitim açısından değerini açıkça gösterir.

Rıfkla Hitap Et

Talim ve terbiyede söze hem değer hem de güç katan bir özellik de ona hâkim olan yumuşaklıktır. Yumuşak söz, gider ta duyguların kapısına dayanır ve bir şekilde onları açar ve içeriye yerleşir, zamanla meyvesini de vermeye başlar. Bundan dolayıdır ki Allah (c.c.), azgınlaşan ve zulmü yol olarak belleyen Firavun’a gönderdiği Hz. Musa ve Hz. Harun’a, “*Ona tatlı, yumuşak bir tarzda hitap edin. Olur ki aklını başına alır yabut hiç değilse biraz çekinir.*”¹⁶⁶ buyurur ve tebliğde/talimde yumuşak üslubu tercih etmelerini

163 Bkz. Yusuf Sûresi, 12/100

164 Bkz. Sâffât Sûresi, 37/102

165 Bkz. Buhârî, *Sulb* 9; Müslim, *Fedâil* 54; Ebû Dâvûd, *Hatem* 8; Tirmizî, *Menâkıb* 46, *İlim* 16; Heysemî, *Zevâid*, IX/181, 187

166 Tâhâ Sûresi, 44/20

emreder. Zira rıfkla söylenen söz, kucaklar, düşündürür, yakınlaştırır, sevdirebilir ve duyguları yumuşatarak anlamaya hazır hâle getirir. Aksi takdirde sert ve kaba söz, beraberinde haşinliği getirir, hatta kaba kuvvete başvurmaya da sebebiyet verir ki hiçbir şiddet türünün eğitim değeri yoktur.

Ayrıca sözün asıl güzelliği ve tesiri, doğruluğunun yanında yumuşaklığında. Hitabın bu vasfına dikkat çeken Allah Resûlü, *“Allah Refîk'tir. O, kullarına yumuşak ve nazîk davranılmasını da sever. Yine hiç şüphesiz O, sert ve katı söz ve davranışa vermeyeceği sonucu, nazîkçe söylenen söz ve gösterilen yumuşakça tavra (rifk) verir.”*¹⁶⁷ buyurur. Zira eğitim ve öğretimde istenilen başarı ve sonuçlar, sertlikle, nezaketsizlikle ve şiddetle değil, “rıfk”la elde edilebilir. Rehber-i Ekmel Efendimiz de talim ve terbiyenin âdeti külli bir kaidesini ifade sadedinde şöyle buyurur: *“Bir kimse yumuşaklıktan/ nezaketten mahrum ise o, hayrın tamamından mahrumdur.”*¹⁶⁸

Kötü Lakap Takma

Hitaplarda dikkat edilmesi gerekli bir husus da muhatapla alay etmemek ve ona, kötü lakap takmamaktır. Zira hem alay hem de lakap takma, muhatapı hafife alma, aşağılama manasına gelir ki bu tarz bir hitabın eğitime hiçbir katkısı olamaz. Kaldı ki böyle bir hitap muhatapın onurunu kıracağı için onu ilim ve eğitim ortamından da uzaklaştıracaktır. Kur'an da ilişkilerde bu tarz hitap ve davranışları yasaklar: *“Ey iman edenler! Sizden hiçbir topluluk bir başka toplulukla alay etmesin. Ne malum? Belki alay edilenler, alay edenlerden daha hayırlıdır. Kadınlar da başka kadınlarla alay etmesinler. Belki de alay edilenler, edenlerden daha hayırlıdır. Bir de kendi nefislerinizde ayıplar aramayın, birbirinizi de ayıplamayın ve birbirinize lakaplar yakıştırmayın, birbirinize lakaplarla hitap ederek yaralamayın!...”*¹⁶⁹ Dolayısıyla muhatapın hoşlanmadığı ve hakareti çağrıştıran bütün isim ve lakapla hitap bu yaşağın sınırları içine girer.

Ebeveyn/muallim/rehber/idareci, muhataplarına asla bir eksikliğini, kusurunu ve yanlışını ifade eden sıfatlarla hitap etmemelidir. Fakir bir insana, fakirliğini ima ve ifade eden bir lakapla hitap etmek, özürlü bir insana sakatlığını nazara veren bir isimle/lakapla seslenmek ya da yanlış bir

167 Müslim, *Birr* 23/77 (2593)

168 Müslim, *Birr* 23/74 (2592)

169 Hucurât Sûresi, 49/11

şey yapmış kimseye yaptığı hatayı yüzüne vuran bir vasıfla hitapta bulunmak asla insani ve İslami değildir. Zira “Müslüman, Müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu mahcup etmez ve küçük düşürmez. Müslümanın Müslümana canı, malı ve şahsiyetini çiğnemesi/yaralaması haramdır. Takva burada yani kalptedir. Kişiyi kötülük olarak Müslüman kardeşini hor bakır görmesi, onu küçük düşürmesi yeter.”¹⁷⁰

Efendimiz, müminin ne olmadığını tanımladığı bir hadislerinde, “Mümin, zem ve gyybetle insanların ırzlarını yaralayan, insanlara lanet okuyan ve başkalarına aşağılayıcı kötü sözler söyleyen kimse değildir.”¹⁷¹ buyurur ki bu da kötü/aşağılayıcı hitap ve sözlerle insanları rencide etmeyi açıkça yasaklar. Buna mukabil O’nun bu noktada tavsiye ettiği ölçü, muhabata, sevdiği ve sevineceği şekilde hitap etmektir. Zira O’nun beyanıyla, “Farzlardan sonra Allah’a en sevimli amellerden biri de Müslüman’ı sevindirmektir.”¹⁷²

Allah Resûlü, sahabilerine hitabıyla güzel örnek olmuş ve bunun en güzel misallerini de ümmetine sunmuştur. Mesela Efendimiz, Hz. Ebû Bekir’e, cehennemden azat olunmuş manasına “Atık” ve çok sadık manasına “es-Siddik”; Hz. Ömer’e, hak ile batılı birbirinden ayırıp adaletle hükmeden anlamına “el-Fârûk” şeklinde hitap etmiştir. Hz. Osman’a iki kızını nikâhladığı için “iki nur sahibi manasına “Zinnûreyn” diye seslenmiştir. Yine ilmin kapısı diye tarif ettiği damadı Hz. Ali’ye, “Haydar, el-Murtezâ, Esedullahi’l-Gâlib” ve onun tevazusunu da nazara vererek toprağın babası anlamında “Ebû Türab”; amcası Hz. Hamza’ya, “Allah’ın aslanı” anlamında “Esedullah” ve şehitlerin efendisi manasında “Seyyidü’ş-şühedâ”; Hz. Halid’e de “Allah’ın kılıcı” anlamında “Seyfullah” lakaplarını takarak, onlara sahip oldukları iyilik ve faziletleriyle hitap etmiş ve bu vasıfları ümmetin nazarına arz etmiştir.

Sonuç

Allah Resûlü’nün hayatında güzel hitabın, nezaketin, insana değer vermenin pek çok örneğini göstermek mümkündür. O bu çeşit hitap-

170 Tirmizî, *Birr* 18

171 Tirmizî, *Birr* 48

172 Taberânî, *Mu’cemul-Kebîr* (10923)

larıyla hem sahabilerini takdir hem de motive etmiştir. Onlar da O'nun bu hitaplarından çok memnun olmuş, kendisine büyük bir medyûniyet duymuş ve bu güzel lakapların hakkını vermeye çalışmışlardır. Dolayısıyla ebeveyn-evlat ve muallim-talebe arasındaki sevgi, saygı ve samimiyeti güçlendirmede, eğitim-öğretimdeki başarıyı artırmada bu sünnet asla ihmal edilmemelidir. Çünkü güzel hitap en doğru hitaptır. Doğruluktan maksat da hitabın hem vakiya hem de Kur'an ve Sünnet'in hitaplaşmada verdiği temel ilkelere uygun olmasıdır. İçinde sevgi, saygı, ihlas ve samimiyet barındıran, riya, sum'a ve ucuptan uzak yapılan hitaptır. Hep iyilik ve hayır gözetilerek rıfkla, mülayemetle, nezaketle ve dostça yapılan, dilden dökülen değil, gönülden kopup gelen hitaptır. Müminleri birbirine yaklaştıran ve aralarındaki kardeşlik bağlarını güçlendiren, anne-babayı evlada, muallimi öğrencilerine, rehberi talebelerine sevdiren hitaptır. Hasılı, güzel hitap sahibinin bakışlarında sıcaklık, sohbetinde huzur, yüzünde sevgi ve şefkat, davranışlarında ise daima saygı nümeyandır.

SORUMLULUK KAZANDIR

Sosyal bir varlık olan insanın hem kendine hem çevresine hem de ona hayatı bahşeden Yüce Yaratıcı'sına karşı birtakım sorumlulukları vardır. Bu sorumlulukları yerine getirebilmesi için de onun "sorumluluk şuuru" kazanması gerekir. Zira insanın mahiyetine çekirdek hâlinde yerleştirilen bu duygunun inkişafı, ancak eğitim, öğretim ve tecrübe ile mümkündür. Sorumluluk, bir ferдин içinde yaşadığı aile ya da topluma karşı görevlerini yerine getirmesi, başkalarının hukukuna saygılı olması, çevresindekilere uyum sağlaması ve iyi-kötü davranışlarının sonuçlarını üstlenmesi demektir.

Sorumluluk sahibi kişi, değer yargıları olan, davranışlarını akıl, mantık ve inançları doğrultusunda süzgeçten geçiren, kendi hürriyetinin sınırlarını bilen ve başkalarının haklarını da hakkıyla gözetken kimsedir. Sorumluluk, insanın hem zihnî, bedenî ve fikrî açıdan hem de duygusal ve sosyal açıdan gelişebilmesi için çok önemlidir. Bu yönüyle o, insanın dünya hayatında başarılı ve huzurlu, ahiret yurdunda ise kurtuluşa ermesi için en gerekli kişilik özelliklerinden birisidir. Kur'an ve Sünnet, çocuklara ve gençlere bu duygunun kazandırılması ve geliştirilmesi adına birçok uyarı ve tavsiyelerde bulunur:

İnsan Yaptıklarından Sorumludur

Çocukluktan itibaren insana, yapacağı her şeyden sorumlu olduğu/tutulacağı ilkesi anlatılmalı, şuuraltına ve zihnine yerleştirilmelidir. Bunun

için Hz. Lokman (aleyhisselam) oğluna sorumluluk bilinci aşılama adına şöyle buyurur: “*Yapılan iş, bir hardal tanesi ağırlığında da olsa, bu ister kaya parçasında ya da göklerde veya yerin derinliklerinde de saklı bulunsa, Allah, tartıya koymak ve hesabını sormak üzere onu getirip açığa çıkarır.*”¹⁷³ Bu husus, ahirette imanla doğrudan irtibatlı olması hasebiyle Kur’an’ın üzerinde durduğu ana konulardan birisidir. Yine “*Yoksa insan öyle başıboş ve gayesiz yaratıldığını; kendi başına ve sorumsuz bırakılacağını mi sanmaktadır?*”¹⁷⁴ buyrulur ve insanın, asla bu duygudan bağımsız düşünülmemeyeceğine dikkat çekilir. Onun zerre ağırlığınca bile olsa, iyilik ve kötülüklerinden sorumlu tutulacağı çok etkili bir şekilde dile getirilir.¹⁷⁵ Malına ve gücüne güvenerek kendisini, kimsenin görmediği ve kimsenin de hesaba çekemeyeceği zannına kapılmaması gerektiği vurgulanır.¹⁷⁶

Sorumluluk Şahsidir

Bu duygu ve bilinç kazandırılırken üzerinde durulması gerekli bir husus da “sorumluluğun şahsiliği” ilkesidir. Kur’an’a göre insanlar kendi yapıp-ettiklerinden sorumlu tutulacaktır: “*Hiçbir günabkâr başkasının günabını yüklenip çekemez. Yükü ağır olan onun taşınması için başkasını çağırsa ve o kişi kendisinin en yakını bile olsa onun günah ağırlığından kendisine bir şey yüklenemez.*...”¹⁷⁷ “*De ki: Siz bizim işlemiş olduğumuz suçlarımızdan hesaba çekilecek değilsiniz ve biz de sizin yaptıklarımızdan sorgulanacak değiliz.*”¹⁷⁸ Herkes sözlerinin, ahitlerinin, yaptıklarının ve davranışlarının sorumluluklarıyla muhatap olacak ve hesap verecektir: “*Hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olmadığın bir konuda konuşma/tartışmaya girme. Çünkü kulak, göz ve gönül gibi azaların hepsi de sorumlu tutulacaktır.*”¹⁷⁹ Dolayısıyla sorumlulukla ilgili bu temel esaslar, çocuklara/gençlere yaşları gözetilerek verilmeli, şuuraltlarına sorumluluk düşüncesi iyice yerleştirilmeye çalışılmalıdır.

173 Lokman Sûresi, 31/16

174 Kıyamet Sûresi, 36/75

175 Bkz. Zilzal Sûresi, 99/7, 8; Nahl Sûresi, 16/93

176 Bkz. Beled Sûresi, 90/5-7

177 Fâtır Sûresi, 18/35

178 Sebe Sûresi, 34/25; Bkz. Yunus Sûresi, 10/41

179 İsrâ Sûresi, 17/34, 36

Zaman ve Yol Haritası

“Sorumluluk eğitimi-öğretimi” ciddi bir emek, süreç ve sabır ister. Zira muhataplara bu duyguyu kazandırmak ve onu tabiatın bir derinliği hâline getirmek öyle birkaç kez anlatma ya da telkinle gerçekleşebilecek bir husus değildir. Bunun için bir yol haritası çıkarmak ve bunu dikkatlice takip etmek gerekir:

Önce Sev, Şefkat Göster ve Saygı Duy

Sorumluluk eğitimin temelinde sevgi, şefkat ve saygı vardır. Aile ortamında yeterli sevgi ve şefkat gören ve kendisine saygı gösterilen fertlerin, aynı zamanda kendilerine güveni ve sorumluluk duyguları da oluşmaya ve gelişmeye başlar. Allah (celle celâluhu), anne ve babanın gönlüne, daha çocuk dünyaya gelmeden sevgi ve şefkat duygusu yerleştirmiştir. Bunun içindir ki çocuk doğar doğmaz, her ikisi de onun üzerine titrer ve ona, binbir ihtimamla hizmet ederler. Gecelerini gündüze katar ve çocuklarına sahip çıkma adına her türlü fedakârlığa katlanırlar. İşte çocuk, ilk sorumluluk derslerini, büyük bir mesuliyet duygusuyla hareket eden anne ve babanın, bu sevgi ve merhamet dolu ilgisinden alır. Bu şekilde kendisine emek verilen çocuğun sorumluluk duygusu da oluşmaya ve gelişmeye başlar. Bundan dolayı sağlıklı bir aile ortamı çok önemlidir. Allah Resûlü'nün, “*Küçüklerine merhamet/şefkat göstermeyen bizden değildir?*” buyurması da bu açıdan manidardır.

Kabiliyetleri ve Gücü Ölçüsünde Sorumluluk Ver

Çocuk büyüdükçe tabiatıyla kendisine bazı görevler verilmeli, omuzlarına yaşına ve gücüne uygun bazı sorumluluklar yüklenmelidir. Zira bir duygu ve kabiliyetin gelişimi onu işler hâle getirmeye bağlıdır. Aksi takdirde yatırım yapılmayan ya da işletilmeyen duygular zamanla körelmeye mahkûmdur. Fakat çocuklara/gençlere kaldıramayacakları yükümlülükler vermek onlara bir şey kazandırmayacağı gibi sorumluluk üstlenmekten kaçınmalarına da sebep olabilir. Bu çerçevede Kur'an'da “*Allah, hiç kimseye*

*gücünün üstünde bir sorumluluk yüklemeyiz.*¹⁸⁰ buyrularak aynı zamanda insanın, takatini aşan şeylerle yükümlü tutulmasının da doğru olmadığı ifade edilir.

Allah Resûlü, yanında tuttuğu ve eğittiği çocuklara/gençlere kabiliyetlerine göre görevler veriyor ve böylece onlara hem sorumluluk duygusu kazandırıyor hem de gelecekte farklı alanlardaki ihtiyacı karşılayacak kadrosunu yetiştiriyordu. Mesela O Medine'ye hicret ettiğinde Hz. Zeyd İbn Sabit on bir yaşlarında çok zeki ve akıllı bir çocuktur. Efendimiz, Yahudilerle yaptığı görüşmeler ve yazışmalar sırasında kendisine yardımcı olması için ondan, İbranice ve Süryanice öğrenmesini istedi. O da kısa sürede bu iki dilde hem okuma-yazma hem de konuşmayı öğrendi. Ayrıca ona vahiy kâtipliği görevi de verdi ve böylece onun Kur'an ilimleri sahasında yetişmesine zemin hazırladı. Fakat yaşı itibarıyla cephenin sorumluluklarını kaldıramayacağı için onu Uhud'dan geri çevirdi ve arkada kalanlara göz kulak olma görevi verdi.¹⁸¹

Şiddet ve Baskı ile Sorumluluk Kazandırılmaz

Çocuklarda/gençlerde sorumluluk duygusunun oluşması ve gelişmesi için onların irade ve tercihlerine saygılı olunmalı asla onlara baskıda bulunulmamalıdır. Baskı yerine, onların önüne yaş ve kabiliyetlerine göre farklı alternatifler konulmalı, seçme hakkı tanınmalıdır. Allah Resûlü de tebliğde bulunurken asla muhataplarını zorlamamış ve iradelerine en küçük bir baskıda bulunmamıştır.¹⁸² O, kendi bakımı ve görümlü altında bulunan on yaşındaki Ali'yi bile İslam'a davet ederken iradesine saygı göstermiş, asla zorlamamıştır. Ona hak ve hakikatleri anlatmış, Mekke'deki şartları dikkate alarak kimseye bir şey söylememesini istemiş ve ihtiyaç duyarsa babasına da danışmasını tavsiye etmiştir. Sabaha kadar Allah Resûlü'nün kendisine anlattıkları üzerinde düşünen Hz. Ali, sabahleyin Efendimiz'in huzuruna çıkıp, "Allah, beni yaratırken Ebû Talib'e sormadı ki ben de O'na inanmak ve ibadet etmek için gidip kendisine sorayım." demiş ve Müslüman olmuştur.

180 Bakara Sûresi, 2/286

181 Geniş bilgi için tıklayınız: <https://peygamberyolu.com/efendimizin-sas-yetistirdigi-prototip-bir-genc-zeyd-ibn-i-sabit-ra/>

182 Bkz. Kaf Sûresi, 50/45

Babası onun durumunu haber aldığıında “Ey oğulcuğum! Senin tercih ettiğın bu din nedir?” diye sorar. Hz. Ali, “Babacığım! Ben Allah’a ve O’nun Resûlü’ne iman, Peygamberimizin getirdiklerini de tasdik ettim. O’na uydum ve O’nunla birlikte namaz kıldım.” der. Bunun üzerine baba Ebû Tâlib’in verdiği cevap din ve vicdan hürriyeti açısından çok manidardır. “Ey oğlum! Amcanın oğlunun dinine sana da kendi tercihinle girmek yararır. O, seni daima hayra davet ve teşvik eder. Ona itaate devam et.”¹⁸³

Öfkene Kapılma, Sabırlı Ol

Sorumluluk duygusu kazandırma ve bunu geliştirme adına anne-baba ya da muallimlerin/rehberlerin dikkat etmesi gerekli başka bir nokta da öfkelerine kapılmamaları, bilakis sabırlı olmalarıdır. Zira çocuklar/gençler, kendilerine verilen görevleri yerine getirirken bazen hata yapabilir, kırıp dökebilirler. Bu tür durumlar karşısında sorumluluk duygusu geliştirilmek istenen kimseye öfkelenmek yerine onunla konuşmak, başarılı olabileceğini telkin etmek ve ona yol göstermek daha da etkili olacaktır.

On yaşından yirmi yaşına kadar Allah Resûlü’nün yanında kalan, bir taraftan eğitim alırken diğer taraftan O’nun hizmetini gören Hz. Enes İbn Malik, Resûlullah’ın bu konuda takip ettiği eğitim ilkelerini şöyle özetler: “Resûlullah’a on yıl hizmet ettim. Her işim istediği gibi olmuyordu. Hizmetim sürecinde yaptığım herhangi bir şey için ‘Bunu niye böyle yaptın?/Bunu ne kadar kötü yaptın!’ ya da yapmadığım bir şey için de ‘Niye böyle yapmadın?’ demedi. O, beni ne azarladı ne ayıpladı ne incitici bir söz söyledi ne bir kez olsun yüzünü ekşitti ne de dövdü. Bırakın bunları bir kez olsun bana ‘öf’ bile demedi.”¹⁸⁴ Dolayısıyla tatlı dil ve yapıcı/öğretici üslubun yerine asla öfke konulmamalıdır. Aksi takdirde öfke patlamalarının yaşanması ve o ana kadar elde edilen kazanımların kaybedilmesi muhtemeldir.

Onun işini Sen Yapma

Sorumluluk duygusu kazandırılmak istenen çocuklara/gençlere verilen görevler tamamen onlar tarafından yapılmalıdır. Vazifesini aksatan ya

183 Bkz. İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe* s. 871, 872

184 Buhârî, *Edeb* 39; Ebû Dâvûd, *Edeb* 1; Müslim, *Fedâil* 13/51, 52, 53 (2309)

da yapmayan kimselere yol göstermek, motivasyonunu artırmak adına bir şeyler yapmak uygun olsa da bütünüyle yerine getirmediği sorumluluklarını üstlenmek, bu duygunun oluşmasına ve gelişmesine zarar verecektir. Zira her defasında sorumluluklarını idrak etmeyip aksatanın işini yapmak ya da tamamlamak onu “Nasıl olsa görevlerim yapılıyor!” diye tembelleğe ve gevşekliğe hatta vurdumduymazlığa götürecektir.

Allah Resûlü bu doğrultuda “Herkesin kendi işini kendisinin yapması” prensibini vazetmiştir. Bir defasında çarşıdan satın aldığı eşyaları taşımak isteyen Hz. Ebû Hureyre’ye “*Bir şeyi sahibinin taşınması daha uygundur. Ancak taşıyamazsa Müslüman kardeşi ona yardım eder.*”¹⁸⁵ buyurmuş ve elindekileri ona vermemiştir. O, mümkün olduğu ölçüde evinde dahi kendi işlerini kendisi yapar, dikilecek söküğü varsa kendi diker, elbisesini temizler, ayakkabılarını tamir eder, koyun sağlar ve ailesine de yardım ederdi.¹⁸⁶ Allah Resûlü’nden bu terbiyeyi alan ashâb-ı kiram da böyle davranır, bineklerinin üzerinde iken yere kamçılarını düşse onu kimseden istemez, inip kendileri alırlardı.¹⁸⁷

Örnek Ol

Çocuklar/gençler, ebeveyn/muallim ve rehberlerin davranışlarını gözlemler ve onları model alarak öğrenirler. Bunun için sorumluluk duygusu kazandırılmak istenen kimselere bir şey anlatmadan önce sorumluluk noktasında güzel örnek olmak önemlidir. Zira muhataplar söylenenlerden daha çok davranışa bakar ve daha fazla etkilenirler. Bu yönüyle bütün peygamberler, kendi kavimlerine, Peygamber Efendimiz ise bütün insanlığa en güzel örnek olarak gönderilmiştir.¹⁸⁸ Risalet davasında bile temsil, daima tebliğin önündedir. Hiçbir peygamber yapmadığı ya da yaşamadığı bir şeyi söylememiş ve çevresine onu telkin etmemiştir. Nitekim Kur’an’da “*Ey iman edenler! Niçin yapmadığımız şeyleri başkalarına söylüyorsunuz?*” ikazında bulunulur ve bunun yalnızca insanlar arasında etkisizliğe değil, Allah katında da büyük gazaba sebep olacağı beyan buyrulur.¹⁸⁹

185 Kadı İyaz, *eş-Şifâ*, I/117

186 Bkz. Buhârî, *Eżzan* 44; İbn Hibban, *Sahîb* (5677)

187 Bkz. Müslim, *Zekât* 36/108 (1043)

188 Bkz. Ahzâb Sûresi, 33/21

189 Bkz. Saf Sûresi, 61/2, 3

Sorumluluğunu Yerine Getirince Takdir Et

Çocuklara/gençlere sorumluluk bilinci kazandırma adına ihmal edilmemesi gerekli diğer bir husus da sorumluluklarını yerine getirdiklerinde onları tebrik ve takdir etmektir. Bu durum onları hem harekete geçirir hem de mesuliyetlerini yerine getirmeye teşvik eder. Zira muhatabın aldığı “Çok güzel yapmışsın! Çok teşekkür ederim!” gibi takdir ve iltifatlar, onu psikolojik yönden destekler ve kendisinde güven ve sorumluluk şuurunun gelişmesine önemli katkıda bulunur. Nitekim Allah Resûlü çevresine karşı daima “takdir edici bir rehber” olmuştur. O, bir taraftan büyük bir sorumluluk şuruyla risalet vazifesini yerine getirirken, diğer yandan da ashabına sorumluluk bilinci aşılamaaya çalışmıştır. Ashab-ı kiram, Efendimiz’den aldıkları sorumluluk şuuruna göre vazifelerini hakkıyla eda ederken Allah Resûlü de onların bu davranış ve hassasiyetlerini takdirden geri durmamıştır. Mesela Hz. Hamza’ya “Esedullah/Allah’ın Aslanı”, Hz. Halid İbn Velid’e “Seyfullah/Allah’ın Kılıcı”, Hz. Zübeyr İbn Avvam’a “Havârim”, Hz. Ubeyde İbn Cerrah’a “Emînullah/Allah’ın Emin Kulu” gibi güzel lakaplar takarak onları farklı kabiliyetleriyle hem takdir etmiş hem de sorumluluk bilinciyle hareket eden ashabını kıyamete kadar örnek olarak nazara vermiştir. Yine “*Ensar kadınları ne güzel kadınlardır ki hayâ duyguları onları ilim tahsil etmekten alıkoymuyor.*”¹⁹⁰ buyurarak onların ilim aşkını ve mesuliyet duygusunu takdir etmiş, onları kadınlık âlemine örnek göstermiştir. Efendimiz’in bu iltifat ve takdirleri, ashâbının sorumluluk bilinçlerinin katlanmasına vesile olmuş ve hayatı daha da dikkatli yaşamalarını sonuç vermiştir.

Sonuç

Sorumluluk şuru, şahsiyetin oluşmasında ve kemale ermesinde önemli bir değerdir. Bu yönüyle o, hakiki manada insan olmanın en belirgin özelliklerinden biridir. Sorumluluk bilincine sahip olan kimse, hem Rabbine hem kendisine hem de çevresine karşı adaletli ve dengeli davranır, zulme girmez. Kendine ve çevresine karşı ölçülü ve saygılı olur, vazife ve sorumluluklarını aksatmadan yerine getirir ve başkalarına yük olmaz. Böylece içinde yaşadığı aile ve topluma huzur ve güven verir. Bu duygudan mahrum kişi ise bütünüyle sorunun kaynağına dönüşür.

190 Müslim, *Hayız* 65; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, VI/148

BAĞIRMA!

Eğitim sürecinde karşılına çıkan sorunlarla baş edemeyen birçok anne-baba çocuklarına, muallimler de öğrencilerine bağırma-yı bir çözüm yöntemi olarak kullanır. Bağırarak baskı altına aldıkları, sindirdikleri ya da tehditle korkuttukları muhataplarını, terbiye ettiklerini zannederler. Hâlbuki sözlü şiddetin ve bu duygusal istismarın eğitimde bir faydası olmadığı gibi insanın psikolojisini, zihnî, fizikî ve sosyal gelişimini de olumsuz etkiler. Kaldı ki şahsiyeti zedelenecek insana, onur ve değer kazandırılmaz. Çocuklara/gençlere bağırma-k/azarlamak ebeveyn ya da muallimlere iyi gelse(!) ve sözde kendilerini rahatlatmalar bile muhatapların benliğinde ömür boyu iyileşmeyecek yaraların/problemlerin oluşmasına sebebiyet verebilir. Bu açıdan Kur'an ve Sünnet'in talim ve terbiye adına üzerinde durduğu önemli esaslardan biri de "ses ve sözün kontrolü" de diyebileceğimiz "bağırma-ma" ilkesidir.

Kur'an Bağırma-yı Yasaklar

Cenâb-ı Hak Kur'an'da *"Ey Resûlüm! Söyle o kullarıma, daima sözlerin en güzelini, en güzel biçimde söylesinler..."*⁹¹ diye buyurur. Bu ölçünün korunması için insanlarla iletişim, eğitim ve öğretimde temel bir ölçü olarak "bağırma-ma" ilkesini de vazeder: *"... Konuşurken sesinin tonunu ayarla, bağırarak*

---

191 İsra Sûresi, 53/17

*konuşma!*¹⁹² Hz. Lokman'ın oğluna nasihatleri arasında zikredilen bu ölçü, “konuşmada, üslubun ve ses tonunun ayarlanması” gerektiği mesajını verir ve muhataba bağırma, onları söz ve sesle de olsa rahatsız etmeyi yasaklar. Bu ilkeyi koyarken de herkesin dikkatini çekecek bir benzetme yapar: “... *Unutma ki seslerin en iticisi, avazı çıktıkça bağırarak sesidir.*”¹⁹³ Bu ifadeyle Kur'an insanogluna âdeta şöyle der “Şeytan gibi kibre kapılarak ‘Ben bilirim!’ iddiasıyla büyüklük taslayarak sesini yükseltme!” Zira anırmaya benzeyen bağırmanın eğitim ve iletişim değeri yoktur. Hatta bazı âlimler, bu teşbihten hareketle bağırmanın haram olduğunu belirtirler.¹⁹⁴

Eğitim ve iletişimde karşılıklı konuşmak kadar önemli olan başka bir husus da “konuşmanın niteliği” yani nasıl konuşulduğudur. Bu konuda yapılan araştırmalar iletişimde/egitimde ses tonunun %38 etkili olduğunu göstermektedir. Geriye kalan tesirin %55'i beden diline %7'si de kullanılan kelimelere aittir. Hatta çoğu zaman seçilen kelimeleri ve kurulan cümleleri dahi ses tonu belirler. Bunun için hem muhatapla sağlıklı bir iletişim kurabilmek hem de onlara değerler eğitiminde faydalı olabilmek için sesin hacmine de dikkat edilmelidir.

Tonu ve tınısı ayarlanmış sesin ve sözlerin içinde sevgi, şefkat ve saygı vardır. Bağırıldığı andan itibaren ise bu özellikler kaybolur ve onun yerini, öfke, nefret ve düşmanlık alır. Böyle bir yöntemle ise eğitim ve öğretim yapmak mümkün değildir. Çünkü bağırma, muhatabı gerer ve onun da sinirlenmesine ve bağırmasına sebebiyet verir. Sinirlerin gerildiği bir ortamda ise muhataplar birbirini duymaz, dinlemez ve anlamaz. Karşılıklı ses kontrolünün kaybolması, beraberinde ardı-arkası kesilmeyen tartışmaları da getirir. Onun için insanın kontrolünü kaybetmesi, ses kontrolünü kaybetmesiyle başlar. Bu durumda talim-terbiye, yerini söz düellolarına, duygusal istismara ve şiddete bırakır.

Allah Resûlü Nezaket İnsanıydı

Kur'an'ın beyanıyla Allah Resûlü, “en yüce ahlak üzere”¹⁹⁵ bir hayat

192 Lokman Sûresi, 31/19

193 Lokman Sûresi, 31/19

194 Bkz. İbn Keşir, Lokman Suresi 19. ayetin tefsirinde

195 Kalem Sûresi, 68/4

yaşıyordu. O, insanlarla ilişkilerinde daima bu üstün ahlaka göre hareket ediyor, herkese güzel muamelede bulunuyor,¹⁹⁶ hitabında nezaket ve zarafetten ayrılmıyordu. Hz. Âişe validemiz Allah Resûlü'nü tanıtırken "O, *sahip olduğu ahlak ve karakterinin gereği olarak sesinin futri sınırlarını aşmaz, ağzını bozamaz ve bağırarak üste çıkmaya çalışmazdı. Çarşı pazarda dahi yüksek sesle bağırarak konuşmaz, kötülüğe karşı kötülükle karşılık vermezdi. Bilakis af ve müsamaha gösterir bağışlardı.*"¹⁹⁷ der ve O'nun hayatına hâkim olan genel üsluba dikkat çeker.

Allah Resûlü'nün insanlarla iletişim kurarken ya da onlara hitap ederken hislerinin etkisinde kalarak sesini yükselttiğine dair tek bir misal bile kayda geçmemiştir. O, "*Kardeşine tebessüm etmen sadakadır...*"¹⁹⁸ ölçüsünü vermiş ve bir ömür boyu bu çizgide yaşamıştır. İnsanlarla diyaloga geçerken kelimelerini özenle seçmiş, hitaplarında daima yumuşak ve gönül alıcı bir çizgi takip etmiştir. O'nun rahle-i tedrisinde yetişen talebeleri de aynı iyilik anlayışını ve güzelliğini hayatlarına taşımışlardır. Hatta onlardan Hz. Abdullah İbn Ömer iyiliği tanımlarken "*İyilik, zor değil kolaydır. O da güler yüz, yumuşak ve tatlı sözdür.*"¹⁹⁹ demiştir.

Bağırma Tesir Etmez

Doğruların söylenmesi/hatırlatılması bile olsa, hiçbir insanın psikolojisi kendisine bağırılmayı kaldırmaz ve kabul etmez. Onun için muhatabına bağırın kimse hakikati dahi seslendirse, karşı taraf bundan rahatsızlık duyar ve dinlemez. Gücü varsa o da bağırır, yoksa zahiren siner fakat bildiğinden de vazgeçmez. Hâlbuki bunun yerine "kavl-i leyyin" yani yumuşak ve tatlı dille yaklaşılsa, muhatap üzerinde müspet tesir yapar ve mesele ne ise çözüme daha da yaklaşılmış olur. Nitekim Allah (celle celaluhu), Hz. Musa ve Hz. Harun'u "*Ben, sizin en büyük ilahınızım!*" diyecek kadar küstahlaşan Firavun'a gönderirken bile "*Ona tatlı/yumuşak bir tarzda hitap edin. Olur ki aklını başına alır, yahut hiç değilse biraz ürperir/çekinir.*"²⁰⁰ buyurur

196 Bkz. Tirmizî, *Bîrr* 55

197 Tirmizî, *Bîrr* 69; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, VI/174

198 Tirmizî, *Bîrr* 36

199 Beyhakî, *Şuabul-İman*, X/404

200 Tâ Hâ Sûresi, 44/20

ve onların şahsında kıyamete kadar gelecek bütün müminlere özellikle davet/tebliğ/eğitim ve öğretimde hitabın niteliği ve muhataplara yaklaşıma dair değişmez bir ölçü verir.

Bağırma, Bağırıtı Olarak Kalmaz

Bağırma, çoğu zaman içinde hakareti, aşağılamayı ve küçümsemeyi de barındırır. Hâlbuki Allah Resûlü, "...Müslüman, Müslüman'ın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu yardımından mahrum bırakmaz, onu hor görmez ve hakaret etmez. Kişiye, Müslüman kardeşini tahkir etmesi günah olarak yeter..."²⁰¹ buyurur, sebep ve durum ne olursa olsun hakaret etmeyi yasaklar. Kaldı ki bağırma ve tahkirle, iyi ve kâmil insanlar yetiştirmeyi beklemek muhali talep olur ki sonunda bağırana da kaybeder, kendisine bağırılan da. Hele bu yola sık sık başvurulursa muhatabın gönlünde/duygularında huzursuzluk, korku ve endişe oluşur ki bu tür durumlarda eğitim/öğretim imkânı da tamamen kaybedilir.

Bu yüzden talim ve terbiyede başarılı olabilmek için ebeveyn ve muallimler, bağırmanın gücünden yararlanmayı düşünme yerine, sevginin, şefkatin, samimiyetin ve kelimelerin gücünden istifade etmelidir. Zira muhataba sükûnet ve güven veren bu üslup, duygular üzerinde etkili olacak ve böylece onun muhtaç olduğu fazileti kazanmasına yardımcı olunabilecektir.

Bağırarak, Kişinin Kendi Saygınlığına Zarar Verir

Bağırarak, muhatabın şahsiyet ve karakter gelişimine zarar verdiği gibi bağırana kişinin saygınlığına ve ruh sağlığına da zarar verir. Zira normal bir ses tonuyla/ölçülü konuşma, kişinin kendine olan saygısını, güvenini, sözünün doğruluğunu ve fikrinin gücünü yansıtır. Muhatabına, kendinden ve değerlerinden şüphesi olandan başkası saygı sınırlarını aşarak bağırıp çağırmaz. Nitekim Allah Resûlü, hiçbir zaman bağırılmayı, aşağılamayı talim ve terbiye anlayışında bir yöntem olarak kullanmamıştır. Yapılan eksik ve yanlışlar karşısında

201 Müslim, *Birr* 10 (2563)

O, şefkat ve müsamaha ile yaklaşarak karşı tarafı uyarmış ve izahta bulunarak rehberlik yapmaya çalışmıştır. Bunun en yakın şahitlerinden biri olan Hz. Enes şöyle der: “Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) asla kötü sözlü, bağırıp çağıran ve çevresine lanet yağdıran birisi değildi. İçimizden bir kimse yanlış yaptığında -mutlaka bir şey söyleyecekse- onu iyiliğe yönlendirmek için yumuşak bir üslupla şöyle buyururdu: O, nasıl böyle bir şey yapar! Önce kendisine saygılı duymalı değil mi?”²⁰²

Allah Resûlü hayırlı muallimi tarif ettiği bir hadislerinde de şöyle buyurur: “Öğretiniz, bağırıp çağırmayınız! Muhatablarınızı tehdit edip korkutmayınız! Sözlü şiddette bulunarak duygularını yaralamayınız! Onları, ayıplamayın, kınamayın ve alay etmeyiniz! Gereklî ve yeterli sevgi, ilgi ve şefkatten de mahrum bırakmayınız! Zira gerçek muallim, muanniften yani böyle davrananlardan daha hayırlıdır.”²⁰³

Bağırma Sabret

Çocukların hataları, eksikleri ve yanlışları, bağırma ile değil, sabırla karşılanırsa düzeltme imkânı elde edilir. Bu yönüyle sabır hem çözümün anahtarı hem de muhatapla iletişimin yıpranmasını önleyecek önemli bir vesiledir. Zira birçok problem sabırla ve ona bağlı akıl, mantık ve muhakeme içerisinde konuşularak zamanla kolayca çözüme kavuşturulacaktır. “... Allah sabredenleri sever.”²⁰⁴ ayeti, sabredenlerin O’nun tarafından seviyeceğini bildirdiği gibi sabırlı kimselerin muhatapları tarafından seviyeceği hakikatini de ihtiva eder. Zira Allah, sevdiği kimseyi kullarına da sevdirebilir.²⁰⁵ Talim ve terbiyenin esası da bu sevgi ve muhabbet ortamıdır. Sabırla sevmeye devam eden ve sabırla sevilenler, problemlerini sözlü şiddete ihtiyaç duymadan sevgi ve saygı potası içerisinde rahatlıkla çözeceklerdir.

Allah Resûlü “Gerçek manada güçlü kimse, insanları güreşte yenen değil, öfke anında öfkesine kapılmayandır.”²⁰⁶ buyurur, talim ve terbiyeyi de içine alan ikili ilişkilerde, öfkeye hâkim olmanın değerine dikkat çeker. Diğer

202 Buhârî, Edeb 38

203 Tayâlisî, Müsned (2659)

204 Âl-i İmrân Sûresi, 3/146

205 Bkz. Buhârî, Bed’u’l-Halk 6, Edeb 41; Müslim, Birr 157

206 Müslim, Birr 107

taraftan “...Allah, sabredenlerle beraberdir.”²⁰⁷ ayeti sağlıklı iletişim ve eğitimin önemli bir sırrını verir. Eğitimci sabırlı davranabilirse, talebe de sabrı öğrenir ve eğitim/öğretim devam eder. Aksi takdirde aceleciliğin hâkim olduğu ortamlara ilim, eğitim ve terbiye değil, bağırma, öfke, kin ve nefret hâkim olur. Kendisine bu şekilde davranılan kimse de öfkeyi ve bağırma-yı öğrenir. Bu hususta Allah Resûlü’nün verdiği şu ölçü herkesin temel davranış kriteri olmalıdır: “...İnsanların sana nasıl davranmasını istiyorsan, sen de onlara öyle davran. İnsanların sana yapmasını/söylemesini istemediğin şeyi sen de onlara asla yapma/söyle!”²⁰⁸

Bağırıldıysan Özür Dile

Çoğu zaman çocuğuna bağırarak anne-baba bundan pişmanlık duyar, muhasebesini yapar, üzülür ve “Ben bu masuma nasıl bağırıldım? Evet bu çocuk yanlış yaptı ama ben de bağırarak onu çok kırdım ve yanlış yaptım. Bunu yapmamalıydım!” der. Aslında bu muhasebe, yanlışın giderilmesi ve muhatabın duygularında açılan yaraların tedavisinde sorumluları harekete geçirecek önemli bir yaklaşımdır. Fakat sadece muhasebe ile yetinilmemeli, özleştirme mutlaka özre dönüştürülmelidir. Allah Resûlü’nün beyanıyla Sünnet’te asıl olan “...Sonunda özür dilemek zorunda kalacağın şeyi söylememek, yapmamaktır...”²⁰⁹ Ancak sabrı, muhasebeyi ve bu ölçüyü bir kenara koyarak hareket eden kimseye düşen sorumluluk, özür dilemek ve bununla iletişimde/talim terbiyede yeni bir sayfa açmaktır. Böylece büyükler hem büyüklüklerini göstermiş hem de muhataplarına hayat boyu unutmayacakları örnek bir davranış sergilemiş olurlar.

Bağırıldıysan Sebebini İzah Et

Özür dilemek, muhatabı hata ve yanlışlarıyla baş başa bırakmak anlamına gelmez. Bilakis öfkeye sevk edip bağırma sebepleri olan hata/kötülük ya da günahın maddi-manevi zararları, muhatabın seviyesine ve anlayışına göre akli, mantuki delilleriyle kendisine izah edilmeli ve hatanın tekrarı ön-

207 Bakara Sûresi, 2/153

208 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, VI/383 (27153); Heysemî, *Zevâid*, I/48

209 İbn Mâce (4171); *Müsned* (23498)

lenmelidir. Bunun için hataya değil, muhataba müsamaha ile yaklaşılmalı kendisine şefkat ve mülayemetle rehberlik yapılmalıdır.²¹⁰ Yoksa özür diledikten sonra muhatabın ıslahı adına kavli ve fiili adım atılmazsa tek başına müsamaha ya da özür dilemek, muhatabın olumlu manada değişimine bir katkı sunmayacaktır.

Allah Resûlü mescidinde iken bir bedevi gelir, mescidin bir köşesine çekilir ve bevletmeye başlar. Manzaraya şahit olan sahabiler adama bağırarak onu engellemeye kalkışırlar. Durumu fark eden Allah Resûlü, “Bırakın, rahatsız etmeyin onu!” der. Adam işini bitirince orada bulunanlara “Şimdi kalkın ve idrarını yaptığı yere bir kova su dökün. Siz zorlaştırıcı değil kolaylaştırıcı olarak görevlendirildiniz.” buyurur.²¹¹ Ardından bedeviyi de yanlıyla baş başa bırakmaz, yanına çağırır ve yumuşak bir üslupla “*Mescitler, bevletmek için uygun yerler değildir. Zira buralar, sadece Allah’ı zikir, namaz ve Kur’an okumak için tahsis edilmiş mekânlardır.*”²¹² buyurur. Böylece ona hem ashabın kendisine bağırıp-çıkışmasının sebebinin izah eder hem de yaptığının doğru bir şey olmadığını öğretir.

Sevgini Tekrar İfade Et

İstmeden de olsa bağırarak, çocuğun üzerinde menfi tesir meydana getirecek ve anne/babasının ya da öğretmenin kendisini sevmediğini ya da istemediğini düşündürecektir. Dolayısıyla bu durumda sadece özür dilemek yetmez. Ayrıca çocuğu sevdiğini sözlü olarak yeniden ifade etmek faydalı olacaktır. Allah Resûlü “*Sizden bir kimse, Allah için sevdiği kardeşine, onu sevdiğini haber versin.*” buyururken, sevginin ifade edilmesi gerektiğine de işaret eder.²¹³ Hatta duyguların yara aldığı böyle bir durumda hediyeleşme sünnetini yaşatmak da önemlidir: “*Hediyeleşiniz ki birbirinize olan muhabbetiniz artsın.*”²¹⁴ Bundan dolayıdır ki Hz. Enes İbn Mâlik çocuklarına “Evlatlarım! Kendi aranızda sıkça hediyeleşin. Zira aranızdaki sevgi bağını güçlendir-

210 Bkz. <https://peygamberyolu.com/nebevi-egitimin-ilkeleri-3-hor-gorme-hos-gor/>

211 Buhârî, *Vudû* 58; *Edeb* 80; Ebû Dâvûd, *Tabâret* 138; Tirmizî, *Tabâret* 112

212 Müslim, *Tabâret* 30/100 (285)

213 Ebû Dâvûd, *Edeb* 122; Tirmizî, *Zühd* 54

214 Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred*, s. 159, No: 594

mede onun gibisi yoktur.” derdi.²¹⁵ Hediyeleşme Allah Resûlü’nün beyanıyla kalpteki kırgınlık, nefret, kin ve düşmanlığı giderir, yerine güzel düşünceleri yerleştirir.²¹⁶

Bağırma, Bilakis İyilik Yap

Çocuklara/gençlere bağırın anne/baba ve öğretmenlerin bir hatası da yanlışlarını en kısa zamanda telafi etmeyi düşüneceklerine, iletişim ve diyaloglarını kesmeleridir. Bu durum, belki de henüz yanlışının bile farkına varmayan, kendisine niçin bağırıldığını tam anlayamayan bir kimseyi cezalandırma demektir ki bunun eğitim adına bir değeri yoktur. Zira araya konulan mesafe uzadıkça talim-terbiye ve rehberlik imkân ve fırsatı da o nispette kaçınılır. Bu durumda takip edilecek en sağlıklı yol iletişimi kesmek değil, yeniden kurmaya çalışmak olmalıdır. Bunun için en isabetli vesile de bir iyilikle başlamaktır. Kur’an’ın Allah Resûlü’ne bildirdiği, O’nun da hayat boyu nice örnekliklerini sunduğu şu ölçü, her anne-baba ve muallimin, eğitim ve terbiye adına temel davranış ilkesi olmalıdır: *“İyilikle kötülük bir olmaz. O hâlde Sen, kötülüğü iyilikle, en güzel tarzda uzaklaştırmaya bak!”*²¹⁷

Kötülükler, ihsan şuuruyla ve iyiliklerle savılırsa ana/baba ya da muallim ile muhataplar arasında açılan mesafe en kısa zamanda doldurulur ve ayetin beyanıyla eskisinden daha sağlam ilişkilerin kurulmasına vesile olur: *“(Sen iyilikle yaklaşırsan) bir de bakarsın ki seninle kendisi arasında düşmanlık olan kişi candan sıcak bir dost oluvermiş.”*²¹⁸ Kötülükler karşısında öfkeyi ve bağırmayı değil de iyilik yapmayı başarmak tabii ki herkesin kolayca yaşayabileceği bir ölçü değildir. Bu büyük bir irade ve azim gerektirir. Bu güce ulaşmak için de Kur’an iki dinamik üzerinde durur: *“Kötülüğe karşı iyilik yapma hasleti ancak sabredenlerin, bir de faziletten yana nasibi bol olanların kârıdır.”*²¹⁹ Unutulmamalıdır ki darılma, gücenme, kırma, kırılma, bağırma ve uzun süre tavır almalar... çocukları/gençleri anne babadan, talebeleri de muallim ve rehberlerinden uzaklaştıracak ve koparacaktır.

215 Buhârî, *el-Edebu’l-Müfref*, s. 159, No: 594

216 Bkz. Tirmizî, *el-Velâ ve’l-Hibe* 6 (2130)

217 Fussilet Sûresi, 41/34

218 Fussilet Sûresi, 41/34

219 Fussilet Sûresi, 41/35

Sonuç

Allah Resûlü, hatalı ya da yanlış bir davranış gördüğünde yüzü değişse de öfkeye kapılmaz asla muhatabına bağırıp çağırmazdı. Böyle durumlarda O, hiç kimseyi hor ve hakir görmez, yaptığından dolayı kınayıp insanların içinde küçük düşürmezdi. Her zaman herkese karşı sevgi, şefkat ve nezaketini korur, onlara da örnek olurdu. Söyleyeceğini, onu hayra yönlendirebilecek bir üslupta etkili söyler ama asla gönül kırmazdı. İncinse de kimseyi incitmezdi. Af yolunu tutar, iyilikle emreder, hâlden ve dilden anlamayan kimselerden de yüz çevirirdi.²²⁰ Şefkatle yaklaşır, muhabbet dolu bakışları ve saygı dolu cümleleriyle onu kucaklar, yanlışını tashih eder/ettirirdi. Hiç kimseye kendi şahsı için celallenmez, intikam alma duygusuna kapılmazdı. Dolayısıyla talim terbiyede zorlanan ve zaman zaman çocuklara/gençlere öfkelenen, bağırıp-çağırın ve böylece onları terbiye ettiklerini/edeceklerini zannedip başka çıkar yol görmeyen/bilmeyen bütün anne/baba ve muallimler, O'nun bu hususta da rehberliğine son derece muhtaçtırlar.

---

220 Bkz. A'raf Sûresi, 7/199

HATAYI YÜZE VURMA!

Eğitim ve öğretimde sıkça karşılaşılan yanlış muamelelerden birisi de muhatabın hatalarını yüzüne vurmaktır. Birçok anne/baba ve muallim bu şekilde onları terbiye ettiklerini ve geleceğe hazırladıklarını düşünürler. Hâlbuki insan, nisanla malul bir varlıktır. Unutkanlığı, gaffleti, aceleciliği ya da çeşitli zaaflarından dolayı hata edebilir. Allah Resûlü'nün beyanıyla *"Her insan hata yapabilir. Ancak hata yapanların en hayırlısı çokça tevbe edenlerdir."*²²¹ Dolayısıyla burada önemli olan husus, hata karşısında doğru bir tavır belirlemek, yanlış yapan kişiye isabetli rehberlik yapabilmek ve muhatapta hatadan dönebilme irade, şuur ve gayretini oluşturmaktır. Hatalı söz ve davranışlar karşısında takip edilecek temel strateji insanı utandırmak değil, bilakis ona yanlışlarından kurtulabileceği şekilde yaklaşmak ve hatalarının yerine doğruları ikâme etmeye çalışmak olmalıdır.

Hatayı Asla Yüze Vurma

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), hiç kimsenin hatalı davranışını yüzüne vurmaz; yaptığı sohbetleri ya da verdiği hutbeleri arasında konuyu ele alır ve şahıs ismi zikretmeden yapılan yanlışla değinir ve onun bir daha tekrar edilmemesini tembihlerdi. Hz. Âişe validemizin ifadesiyle O, herhangi bir kişide hoş olmayan bir davranışa (ya da söze) muttali oldu-

221 Tirmizî, *Kyamet* 49; İbn Mâce, *Zühd* 30

ğunda “Fılan kimseye ne oluyor ki şöyle yapıyor (veya şöyle şöyle diyor.)!” demezdi. Bilakis isim ve adres belli etmeden aynı yanlışın başkaları tarafından da yapılmaması için “Bazılarına ne oluyor ki şöyle şöyle söylüyor ya da yapıyorlar!” buyururdu.²²²

Allah Resûlü, Ezd kabilesinden İbn Lütbiyye’yi, zekât toplamak üzere memur olarak tayin eder. O da vazifesini yapar ve geri döner. Topladığı zekâtı teslim ederken, “Ey Allah’ın Resûlü! Bunlar sizindir, şunlar da bana hediye olarak verilenlerdir.” der. Bunun üzerine Efendimiz, “*Sen, evinde otursaydın bunlar sana hediye olarak verilir miydi?*” diye sorar ve onun böyle bir hakkı olmadığını kendisine anlatır. Ardından bir hutbe irad eder ve şöyle buyurur: “Ben birinizi memur olarak görevlendiriyorum. Sonra da geldiğinde bana ‘Bu size ait olandır, bu da bana hediye edilenlerdir.’ diyor. Bu kimse, sözünde doğruysa, annesinin veya babasının evinde otursaydı, kendisine bu hediyeler verilir miydi? Allah’a yemin olsun ki, sizden her kim hakkı olmayan bir şeyi alırsa, kıyamet günü onu sırtına yüklenmiş olarak Allah’ın huzuruna çıkar.”²²³

Görüldüğü üzere Allah Resûlü, İbn Lütbiyye’nin yaptığı bu hatayı onu rencide edecek şekilde yüzüne vurmaz. Hatta benzeri hataların yapılmaması adına bu olayı, toplumu eğitmek için fırsat ve imkâna dönüştürür. İnsanları bu konuda uyarır ve bunu yaparken de asla şahıs ismi vermez, umumi ifadeler kullanır. O, bu üslubuyla hem nezaketini gösterir hem de insan şahsiyetine ve onuruna verdiği değeri ortaya koyar.²²⁴

Önceden Tedbir Al

Talim ve terbiyede asıl olan, muhatabı hata ve yanlışlardan koruma adına önceden tedbir almaktır. Allah (celle celâluhu), Kur’an’da sadece iyiliği emretme ve kötülüğü yasaklama ile yetinmez, iyiliği gerçekleştirmek için vasıta konumunda bulunan fillere de teşvik eder, kötülüğe vasıta olan fiilleri ise yasaklar. İslam fıkında “sedd-i zerâî” (kötülüklere götüren yol-

222 Ebû Dâvûd, *Edeb* 6

223 Buhârî, *Hibe* 17; *Eyman* 3; *Hijel* 15; Müslim, *İmâret* 7/26

224 Konu ile alakalı bkz. <https://peygamberyolu.com/sahabede-uslup-hassasiyeti-ve-insan-onuru/>

ları kapama) prensibiyle açıklanan bu husus aslında eğitim ve öğretimde de takip edilmesi gerekli önemli bir ilkedir. Mesela İslam'da içki içmek, kumar oynamak haram kılınmış²²⁵, buna bağlı olarak insanı içki içmeye ya da kumar oynamaya götürecektir vasıtalar/sebepler de yasaklanmıştır. Böylece muhataplar bir yanlışa düşmeden önce koruma altına alınmıştır. Buna manevi hijyen de denilebilir. Aksi takdirde muhatapları yanlışa/kötülüğe bulaştıktan sonra düzeltmeye çalışmak daha zor olacaktır.

Allah Resûlü, Hz. Muaz İbn Cebel'i Yemen'in Cened valiliğine tayin etmişti. Orada hem valilik ve kadılık yapacak hem halka Kur'an'ı ve İslam'ı öğretecek hem de toplanılan zekât ve sadakaları vazifelilerden teslim alacaktı. Allah Resûlü onu uğurlarken kendisiyle bir miktar yürümüş ve şu tavsiyeleri yapmıştı: “Sen ehl-i kitap bir kavmin yanına gidiyorsun. Onları, bir olan Allah'a iman ve benim de Resûlullah olduğuma şهادete davet et. Eğer bunu kabul ederlerse, onlara, Allah'ın beş vakit namazı farz kıldığını bildir. Eğer bunu da kabul ederlerse Allah'ın kendilerine, zenginlerinden alınıp fakirlerine verilecek zekâtı farz kıldığını bildir. Eğer bunu da kabul ederlerse, mallarının en değerli ve kıymetli olanlarını seçip almamaya dikkat et!...”²²⁶

Görüldüğü üzere Allah Resûlü büyük bir sorumluluk yüklediği Hz. Muaz'a hem vazifesini hakkıyla yerine getirmesi hem de bu hususta hata ve yanlışlara düşmemesi adına tavsiyelerde bulunarak önlem alır. Kendisinden daha fazla öğüt talebinde bulunan Hz. Muaz'a ayrıca şu nasihatlerde bulunur: “*Nerede olursan ol, Allah'tan kork. Kötülüğün/günahın arkasından hemen iyilik ve hayır yap ki onu yok etsin. Bir de insanlara daima güzel ahlak ile muamelede bulun!*”²²⁷ Bütün bunların yanında Hz. Ebû Musa el-Eşari ile birlikte yola çıkacak olan Hz. Muaz'a, kendilerini birçok hata ve yanlıştan koruyacak şu temel ilkeyi de öğretir: “*Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız! Sevdireni, nefrete etirmeyiniz! Birbirinizle anlaşın, iyi geçinin, ihtilafa düşmeyin!*”²²⁸

225 Bkz. Maide Sûresi, 5/90

226 Buhârî, *Meğâzî* 60

227 Tirmizî, *Birr* 55; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, V/153 (22112)

228 Buhârî, *Cihad* 164; Müslim, *Cihad* 3/6-8

Utandırmada Değil, Rehberlikte Acele Et

İnsan aceleci bir tabiata sahiptir.²²⁹ Bundan dolayı çoğu zaman acele ve öfke ile hareket eder, yaptığıının isabetli olup-olmadığını düşünmeden muhatabının üzerine yürür. Hâlbuki böyle hissî bir yaklaşım, muhatapları anne/baba ya da öğretmenden uzaklaştırır ve onu, hataların ve insi-cinni şeytanların kucağına iter. Allah Resûlü *“Teenni ile hareket etmek Allah’tan, acele etmek ise şeytandandır.”*²³⁰ buyurur ve insana daima aklını, mantığını ve muhakemesini kullanarak hareket etmesi gerektiğini yani hilmi ders verir. Zira itidal, teenni ve hilim, problemi büyümeden çözer. Nitekim Allah Resûlü kendisine gelen olayları iyice araştırır ve karar vermede acele etmez teenniyle hareket ederdi. O’nun hayatında bunun birçok örneğini göstermek mümkündür.

Başka makalelerde de değinildiği üzere Râfî’ İbn Amr, bir gün Ensar’dan birisinin bahçesine girer. Taş atarak hurma ağaçlarından birinden düşürdüğü hurmalardan yer. Bu esnada bahçe sahibi kendisini yakalayarak Efendimiz’in huzuruna getirir. Şikâyetçi olur ve Râfî’in cezalandırılmasını ister. Allah Resûlü ise acele etmez ve sakin bir şekilde çocuğa yaklaşır. Şefkat dolu bir ses tonuyla, *“Yavrurum! Hurma ağacını niçin taşladın?”* diye sorar. Çocuk da *“Karnım açtı, yemek için taşladım.”* diye cevap verir. Bunun üzerine Allah Resûlü, *“Bir daha ağacı taşlama! Fakat dibine dökülenlerden yiyebilirsin.”* buyurur. Allah Resûlü biraz daha yaklaşır ve bir taraftan başını okşarken diğer taraftan ona şöyle dua eder: *“Allahım! Buna karnımı doyuracağı rızık lütfet.”*²³¹

Görüldüğü üzere Allah Resûlü burada acele edip çocuğun üzerine gitmemiş, hatasını yüzüne vurup azarlamamış, onu mahcup etmemiş, korkutmamış ve hemen cezalandırma yoluna gitmemiştir. Bilakis kendisine *“Yavrurum!”* diye hitap ederek sevgi ve şefkatle yaklaşmış *“Bir daha acıktığında ağacın dibine düşenlerden yiyebilirsin.”* diyerek alternatif yol da göstermiştir. Dahası onun başını okşayarak duayla kucaklamıştır. Dolayısıyla talim ve terbiyede acele edip çocukların hatalarını yüzlerine vurmamak, onları

229 Bkz. İsra Sûresi, 16/11

230 Tirmizî, *Bîrr* 66

231 Tirmizî, *Buyu*’ 54; İbn Mâce, *Ticârât* 67

doğruya yönlendirebilme adına çok önemlidir. Zira çocuklar çok defa yaptıkları yanlışın ya da yaptıklarının yanlış olduğunun farkına varamazlar. Bu durumda kızmak, bağırarak, utandırmak ya da cezalandırmak onların psikolojilerinde bir daha onarılmayacak yaralar açabilir. Onun için böyle bir olay anında çocukların/gençlerin, önündekileri, sığınabilecekleri sakin ve güvenli bir liman olarak görmeleri her şeyden önce gelir.

Utandırma, Doğruyu Öğret

Muhatapların hatalarını yüzlerine vurmak ve buna bağlı olarak, onları azarlamak, hakaret etmek ve tehditte bulunmak sözlü şiddettir. Bunların yerine yumuşak bir üslupla doğruyu hatırlatmak, öğretmek ve her zaman hakkı tavsiye etmek daha isabetli ve faydalıdır. Nitekim Kur'an'ın bu husustaki emir ve tavsiyesi azarlamak değil, güzel öğüte devam etmektir: “*Sürekli olarak hatırlatıp öğüt ver! Zira gerçeği hatırlatıp nasihatte bulunma inananlara ve inanacaklara fayda verir.*”²³² Dolayısıyla hata yapan çocuk ya da gencin azarlanmaya değil, sevgiyle kucaklanmaya, tatlı bir dille doğruya yönlendirilmeye ve şefkat dolu bir rehberliğe ihtiyacı vardır. Azarlayıp, hatasını yüzüne vurarak korku ve güvensizlik duygusunu harekete geçirmektense sevgi ve saygı duygularını harekete geçirerek öğretmek daha kolaydır.

Allah Resûlü'nün terbiyesinde yetişen Ömer İbn Seleme, sofrada yemek yerken yaptığı bir yanlış, Efendimiz'in nasıl tashih ettiğini şöyle anlatır: “Yemek yerken, elimi yemek tabağının her yanında gezdiriyordum. Bunun üzerine Allah Resûlü, bana, şefkatle ‘*Oğlum! Yemeğe başlamadan önce besmele çek! Yerken sağ elinle ye! Bir de kaşığı tabağın her tarafında dolaştırma daima önünden ye!*’ buyurdu. O'nun bu tavsiyelerinden sonra hep öyle yedim.”²³³

Görüldüğü üzere Allah Resûlü burada çocuğu “Sen nasıl yemek yiyorsun? Böyle yemek yenir mi?” vs. gibi menfi sözler söyleyerek kınamaz, hatasını yüzüne vurmaz. Bilakis ona nasıl yemek yenmesi gerektiğini güzel bir üslupla öğretir. İnsan, “Tab'an medenidir.” yani tabiatı itibarıyla medeni bir varlık olarak yaratılmıştır. Medenilere galebe ise ikna ile dir. Mu-

232 Zârîyât Sûresi, 55/51

233 Buhârî, *Et'ime* 2, 3; Müslim, *Eşribe* 13/108

hatabın akıl, mantık, muhakeme ve duygularına birlikte hitap edildiğinde çözülemeyecek mesele yok gibidir. Allah Resûlü, kendisine gelen problemlerde bu hususa dikkat eder, hiçbir zaman muhataplarını utandırmaz onlara ikna yöntemiyle yaklaşırdı.

Müdahalede Geç Kalma

Hataları yüze vurmak şahısları doğruya yönlendirmez, fakat zamanında ve isabetli müdahale, yanlışların doğru davranışlara dönüşmesine büyük ölçüde vesile olur. Müdahalede geç kalındığında ise insan tabiatıyla bütünleşen yanlış anlayış, hata ve kötülükleri tedavi etmek artık kolay olmaz. Bu konuda sorumlular muhataplarını yakından takip etmeli, aldıkları haber ya da gördükleri hata ve yanlışlar karşısında zamanında ve hikmetlice hareket etmelidirler.

Ashab-ı kiramdan üç kişi, pak annelerimizi ziyaret eder ve Allah Resûlü'nün ibadet hayatına dair sorular sorarlar. Kendilerine anlatılanı az bulurlar ve "Biz nerede, Peygamber nerede! Allah O'nun geçmiş gelecek bütün günahlarını affetmiştir." derler. Kendi aralarında şu kararı alırlar. İçlerinden biri, "Ben artık gece boyu namaz kılacak başka bir şeyle meşgul olmayacağım." İkincisi, "Ben de hayatım boyunca her gün oruç tutacağım." Üçüncü sahabi ise "Ben de artık evlenmeyecek, kendimi ibadet u taate vereceğim."

Onların bu durumu Efendimiz'e ulaştınca bir hutbe irad eder ve "Bazı kimselere ne oluyor ki şöyle şöyle diyorlar! Dikkat edin! Vallahi sizin Allah'tan en ziyade korkan ve sakınanız benim. Lakin ben bazen oruç tutarım bazen tutmam. Bazen nafile namaz kılar bazen de uyurum, evlenirim de. Her kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir."²³⁴ buyurur.

Görüldüğü gibi Allah Resûlü ashaptan bazılarının bu ifrat anlayışı karşısında vakit kaybetmeden duruma müdahale eder. Bunu yaparken de "Siz nasıl benim ibadetlerimi küçümser ve kendi kafanıza göre bir din ve ibadet anlayışı geliştiriyorsunuz?" diye onları azarlayıp utandırmaz. Bilakis bunu bir fırsat bilerek hakiki takva anlayışının ölçüsünün insanların kendi düşünceleri olamayacağını, her şart ve durumda bu hususta sadece Sünnet'e tâbi olmaları gerektiğini veciz bir şekilde ifade eder.

234 Müslim, *Nikâb* 1/5; Buhârî, *Nikâb* 1

Hataları Ört ve Tevbeye Teşvik Et

İslam'da aslolan kişisel hataları yüze vurmak ya da başkalarına yaymak değil, örtmektir. Bu konuda Allah Resûlü, "...*Kim bir arkadaşının hatasını/ayıbını örterse Allah da dünya ahiret onun ayıbını örter...*"²³⁵ buyurur. Aksine davrananların misliyle cezalandırılacakları da şöyle ifade edilir: "...*Kim de bir mümin kardeşinin ayıbını ortaya çıkarırsa, Allah da onun ayıbını açığa vurur. Hatta evinin içinde bile olsa onu ayıbıyla rezil eder.*"²³⁶ Bunun için marifet, insanların hatalarını ifşa etmek değil, bilakis affetmekte, setretmekte ve insanların birbirlerini tevbeye yönlendirmeye çalışmasıdır.

Kur'an insanları tevbe etmeye davet ederken²³⁷ aslında bütün inananların birbirlerini tevbeye çağırması gerektiğini ders verir. Allah Resûlü de "*Ey insanlar! Allah'a tevbe edip ondan af dileyiniz. Zira ben ona günde yüz defa tevbe eder beni bağışlamasımı dilerim.*"²³⁸ buyurur. Böylece insanları bir taraftan tövbeye yönlendirir, diğer taraftan kişilerin birbirini utandırmaya değil, tövbeye teşvik etmeye çalışması gerektiğine işaret eder.

Bu hususta Hz. Ömer'in şu yaklaşımı ne güzel bir örnektir:

Şam ehlinden zengin ve nüfuz sahibi bir kimse ara sıra Hz. Ömer'i ziyarete gelirdi. Uzun bir zaman ziyarete gelmeyince Hz. Ömer çevresindekilere "Falan zat, ne yapıyor, artık görünmez oldu?" diye sorar. Yanındakiler "Ey müminlerin emîri! O kendisini tamamen şaraba kapırdı, gece gündüz içiyor." derler. Bunun üzerine çok üzülen Hz. Ömer, kâtibini çağırır ve kısa bir mektup yazdırır: "Sana selam olsun! Kendisinden başka ilah olmayan, günahları bağışlayan, tevbeleri kabul eden, azabı çetin ve ihsanı bol olan Allah'a hamd ederim. Ondan başka ilah yoktur, dönüş de ancak O'nadır."

Hz. Ömer mektubu yazdırdıktan sonra arkadaşlarına dönerek "Şimdi de hep beraber, Allah'a yönelmesi ve O'nun da tevbesini kabul etmesi için kardeşimize dua edelim." der ve onları duaya teşvik eder.

235 Müslim, *Zikir* 11/38; Tirmizî, *Krâât* 12; Ebû Dâvûd, *Edeb* 68

236 İbn Mâce, *Hudûd* 5 (2546)

237 Bkz. Nûr Sûresi, 24/31; Hûd Sûresi, 11/3; Tahrîm Sûresi, 66/8

238 Müslim, *Zikir* 12/41-43; Buhârî, *Daavât* 3

O zat da mektup kendisine ulaşınca dikkatlice okur. Bilhassa “Allah, günahları bağışlayan, tevbeleri kabul eden ve azabı da çetin olandır.” cümlesini birkaç kez üstünde durarak okur. Ardından “Allah, beni hem azabı ile korkutuyor hem de günahlarımı affedeceğini vadediyor.” der ve ağlamaya başlar. Sonunda ciddi pişmanlık göstererek tevbe eder. Bunu duyan Hz. Ömer çok sevinir ve “İşte böyle yapınız! Bir kardeşinizin yoldan çıktığını, günaha daldığını gördüğünüzde onu doğru yola iletmek için Allah’ın affına güvendirmeye çalışınız. Hatta bununla yetinmeyiniz, bir de tevbesinin kabulü için Allah’a dua ediniz. Asla kendisine beddua ederek şeytana yardımcı olmayınız.” buyurur.²³⁹

Sonuç

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), gördüğü ya da karşılaştığı hata ve yanlışları, sahibinin yüzüne vurarak muhataplarıyla perdeyi yırtmaz, onları söz ve davranışlarıyla kınamaz, azarlamaz ve rencide etmezdi. Bunun için yanlış yapan kişileri çoğu zaman doğrudan uyaralmaz, dolaylı yolları tercih ederdi. Gecikmeden hikmetli yaklaşım, yerinde ve zamanında müdahaleleriyle yanlış düşünce ve davranışın yerine doğruyu ikame ederdi. şahısları değil, yapılan yanlışları hedef alır, hatalı davranan kimsenin kişiliğini zedelememeye azami dikkat ederdi. Bazen hoşlanmadığı bir şey gördüğünde muhataplarını mahçup etmemek için susar ancak mesajını yüz hatlarıyla verirdi.²⁴⁰ Bu hususta o kadar hassas ve dikkatliydi ki Mekke’nin fethinden sonra bile kendisine ve Müslümanlara yapılan yanlışları gündeme getirmemiş; onları yaptıkları zulümler ve işledikleri cinayetlerle dahi mahçup etmemişti. Hatta içlerinden İslam’a yeni giren kimselerin, müşrik olarak ölen babalarıyla utandırılmalarına da müsaade etmemişti.

239 Ebû Nuaym, *Hilye*, IV / 97-98

240 Bkz. Buhârî, *Edeb* 72; *Menakıb* 23; Müslim, *Fedâil* 16/67

ADİL OL

Nebevi eğitimin temel ilkelerinden birisi de “adalet” ilkesidir. Adalet, insan ilişkilerini karşılıklı haklara riayet ederek belirleyen en önemli değerdir. Adalet duygusunun oluşması ve gelişmesi, çocuğun dünyaya gelmesiyle birlikte başlar. Bir çekirdek olarak çocukların fitratlarına yerleştirilmiş bu duygu, erken dönemde anne ve babayı ilk rol model olarak gelişmeye başlar. Sonra devreye çevre ve okul girer. Ailede sağlam bir temel alan çocuklar, eğitim ve sosyal ilişkilerle duygularını daha da geliştirir ve ben-merkezci yapılarını dengeye kavuşturma imkânı elde ederler. Burada adalet duygusunu tek başına algılamak doğru değildir. Onu, doğruluk, dürüstlük, hakperestlik, cömertlik, müsamaha, iyilik ve eşitlik gibi bazı kavramlarla birlikte düşünmek gerekir. Zira adalet, kendi içinde bunların hepsini barındıran geniş anlamlı bir olgudur. Toplumun maddi-manevi saadetinin temel dinamiği olan adalet duygusunu vicdanlara yerleştirmenin ve her alanda hâkim kılmanın yegâne yolu “adalet duygusu eğitimi”nden geçer.

Sevgi ve İlgide Adil Ol

Anne-baba, çocukları arasında başta sevgi olmak üzere eşit ve adil davranmalı, duygusal iletişimde haksızlık yapmamalıdır. Bu yaklaşım, çocukların fitratındaki sevgi duygusunun doğru gelişimi adına şarttır. Ebeveyn çocuğun yaşına, zekâsına, dış görünüşüne, boyuna ve cinsiyetine bakmadan maddi bakım ve görünümünü üstlendiği gibi sevgi, şefkat,

merhamet ve ilgide de dengeye ve adalete riayet etmeli, onların psikolojik ve ahlakî gelişimlerine aynı derecede önem vermelidir. Zira ebeveyne Allah'ın emaneti olarak verilen bir canı, diğerine tercih ettirecek bir sebep, birinin hakkını diğerine aktaracak haklı bir gerekçe olamaz.

Böyle bir ayırım, çocuklar arasında kıskançlığa da sebebiyet verir ki bu da onların psiko-sosyal gelişimleri açısından çok mahzurludur. Bunun en çarpıcı örneklerinden birisi, Hz. Yusuf'un (aleyhisselâm) kardeşleriyle yaşadığı imtihandır. Her ne kadar babaları Hz. Yakub (aleyhisselâm), hepsine adil davransa da kardeşleri, Yusuf'un daha fazla sevildiğini "zannettiklerinden" kıskançlık duygularına kapılmış ve onu öldürmeyi planlayacak kadar ileri gitmişlerdi.²⁴¹ Dolayısıyla anne-baba, her bir çocuğunu, ciğerpareleri olarak eşit bir şekilde bağına basarsa onların adalet duygusu gelişimine olumlu katkıda bulunur. Aksı takdirde her türlü ayrımcılık, çocuklarda bu duygunun gelişimini menfi etkileyecek ve onların ruh dünyasında, bir ömür iyileştirilemeyecek yaraların açılmasına neden olacaktır. "Annem ya da babam beni hep dışlamıştı! Kardeşimi daha fazla sevmişlerdi! Bana haksızlık yapmışlardı. Beni hep ezmiş, onu el üstünde tutmuşlardı!" gibi şikâyetlerle, evlat ve ebeveyn ilişkileri sağlıklı bir zemine oturtulamayacaktır.

Aynı aile ortamında doğup büyüseler de her çocuğun/gencin, kızın erkeğin karakter yapıları birbirinin dengi olmaz. Onun için yaşı ve karakteri ne olursa olsun ebeveyn çocuklarına adil davranmalı, birini mizacından ötürü daha çok beğendiği için ötekinden daha fazla sevmemeli, daha çok ilgi göstermemelidir. Ortada istenmeyen bir durum varsa muhabata, sevgi ve şefkatle yaklaşıp ıslah edilmeye ve kötü alışkanlığın yerine, güzel huy kazandırılmaya çalışılmalıdır. Zaten o istenmeyen huy ya da mizacın oluşması ve gelişmesinde anne ve babanın da payı vardır. Onun için anne-baba, yanlışa çocukça duygularla değil, daima bir yetişkin ve terbiyeci olarak yaklaşmalıdır.

Ebeveynin bu adil, makul ve sıcak yaklaşımı, adaletin gerçek güç ve tesiriyle birleşince istenilen sonuç rahatlıkla alınacaktır. Hatta anne-babalar sadece kendi çocukları değil, başkalarının çocukları arasında da adil dav-

241 Bkz. Yusuf Sûresi, 1-30

ranmaya azami hassasiyet göstermelidir. Zira bu örnek davranış, çocuklarda adalet duygusunun gelişimine olumlu katkıda bulunacaktır. Bu sayede çocuk, adaletin herkesi içine alan ortak bir değer olduğunu görecektir ve bu suuru daha da içselleştirecektir.

Çocuklara sevgide ve ilgide adaletin gözetilmesi gerektiğine dikkat çeken Allah Resûlü, bu konuda şöyle buyurur: *“Bir öpücükle bile olsa çocuklarımızı birbirine denk tutun!”*²⁴², *“Allah, bir öpücükle konusunda bile olsa çocuklarımızı adil/ eşit davranmamızı sever.”*²⁴³

Allah Resûlü Çocuklara Karşı Adildi

Allah Resûlü, tavsiye ettiği bu ölçüleri hakkıyla yaşar ve yaşatılması için de örnek olurdu. Zaman zaman çeşitli vesilelerle hem torunlarına hem de ahabın çocuklarına karşı sevgisini izhar ederdi. Torunlarını kucığına alır, onlara şefkatle sarılır ve öperdi. Bunlarla da yetinmez, *“Ey Rabbim! Bunlara merhamet et! Ben bunları çok seviyor, çok şefkat duyuyorum, Sen de sev!”*²⁴⁴ diyerek onların ve yanında bulunanların duyacağı şekilde dua ederdi. Hatta onları birbirinden ayırmaz iltifatını birlikte yapardı: *“Bunlar benim cennetteki iki çiçeğim!”*²⁴⁵ Birini bineğine redifine alacak olsa, diğerini de önüne oturturdu.²⁴⁶

O, torunlarına olan bu sevgi ve ilgisini ahabının yanında da gösterir ve böylece hem çocukların sevgiyle yetiştirilmesinde örnek olur hem de adil davranarak çocuklar arasında ayırım yapılmaması gerektiğini ders verir. Bir defasında torunlarından birini sağ dizine, diğerini de sol dizine oturtur ve şefkat dolu bakışlarla bir ona, bir de diğerine bakar. Bu tatlı tablodan etkilenen sahabilerden birisi, *“Ey Allah’ın Resûlü! Onları çok mu seviyorsun?”* diye sorunca, Efendimiz: *“Kim onları severse beni sever, kim de onlara buğzederse bana buğzeder.”*²⁴⁷ buyurur ve sevdiklerinin de sevilmesi gerektiği dersini verir.

242 Abdurrezzak, *el-Musannef*, Vesâyâ 23 (16501)

243 Ali el-Muttakî, *Kenzu’l-Ummâl*, 45346-45350)

244 Buhârî, *Fedâilu’s-Sabâbe* 18 (3746-3752); Müslim, *Fedâilu’s-Sabâbe* 57-59 (2421-2424)

245 Buhârî, *Fedâilu’s-Sabâbe* 22 (3753)

246 Bkz. Müslim, *Fedâilu’s-Sabâbe* 8/60 (2423)

247 Bkz. İbn Sa’d, *Tabakât*, VI/360-362

Dolayısıyla yuvada sevgi ve şefkat eğitiminin yanında adalet duygusu eğitimi de birlikte gözetilmelidir. Aslında duyguların eğitimini birbirinden bağımsız düşünmek doğru değildir. Zira insan duygusal olarak parçalanamaz bir bütündür. Bu açıdan sevgi ve adalet duygularının eğitim ve gelişiminde anne babanın yeri tartışılmazdır. Allah Resûlü'nün ifadesiyle sevgi, anne ve babadan veraset yolu ile kazanıldığı gibi²⁴⁸ adalet duygusu da erken çocukluk döneminde ebeveynden miras alınır. Kendilerine eşit/adil sevgi, şefkat ve merhamet gösterilen çocuklar/gençler, sevgi ve şefkati öğrenmenin yanında, adil olmayı ve davranmayı da öğrenir ve tabiatlarının bir derinliği hâline getirirler.

Allah Resûlü'nün sevgi ve ilgide adaletin örneklerinden birisi de Mescid-i Nebevi'de yaşanan şu vakadır. Bir gün hutbe irad ederken torunları Hasan ile Hüseyin, mescidin kapısından içeriye girerler. Yürür, koşar, zaman zaman da tökezleyip düşerler. Onların bu hâlini gören Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm), hemen hutbesine ara verir ve minberden inip her ikisini de kucaklayıp götürür ve önüne oturtur. Hutbeye devam etmeden önce kendisini izleyen cemaate hitaben “Meğer Cenâb-ı Hak, *‘Doğrusu mallarımız ve çocuklarımız sizin için bir imtihandır. Asıl büyük mükâfat ve mutluluk ise Allah’ın katındadır.*”²⁴⁹ buyurmakla ne kadar doğru söylemiş. Bu iki yavruya baktım, yürürken yere düştüklerini görünce dayanamayıp konuşmamı kestim ve gidip onları alıp geldim.”²⁵⁰ buyurur.

Yine İbn Rebîa İbni’l-Hâris’in anlattığı şu olay da bu hususta O’nun hassasiyetinin apaçık bir göstergesidir: “Babam beni, Abbas da oğlu Fadl’ı Resûlullah’a gönderdi. Huzurlarına girdiğimiz zaman bizi sağlı-sollu bir şekilde dizlerine oturttu. Ardından da o kadar şefkatli ve sıkı bir şekilde kucakladı ki o güne kadar bizi öylesine samimi bağrına basan kimse görmemiştik.”²⁵¹

Hasılı Allah Resûlü muhataplarına sevgi ve ilgisini eşit derecede gösterir ve bu hususta adalete dikkat edilmesini tembihlerdi. Bunun içindir ki O, nurlu beyanlarının birinde “*Allah’tan korkun ve çocuklarımız arasında*

248 Bkz. Buhârî, *Edebu’l-Müfred*, s. 15 (43)

249 Teğâbun Süresi, 64/15

250 Buhârî, *Fiten* 20; Ebû Dâvûd, *Salât* 225-227 (1109); Tirmizî, *Menâkıb* 30 (3774)

251 İbn Hacer, *el-Metâlibu’l-âliye*, II/441

*adil olun.*²⁵² buyurmuş ve bu ölçünün her hâlükârda korunması için uyarıda bulunmuştu. Bu ifadenin, çocuklara sadece adil davranma değil, aynı zamanda onlara güzel örnek olma hususunu da ihtiva ettiği göz ardı edilmemelidir.

Erkek ve Kız Ayırımı Yapma

Cahiliye döneminde görülen yanlış bir uygulama da erkek ve kız çocukları arasındaki ayrımcılıktı. Onlardan birisine kız çocuğu doğduğu haberi verilince öfkelenir, yüzü mosmor kesilir, verilen müjdenin “kötülüğünden” halktan gizlenirdi. Böyle bir durumda onu yanında tutup büyütüp büyütmeyeceğini düşünür, toprağa gömüp gömmeme kararı arasında gidip gelirdi.²⁵³ Adaletsizliğin ve ayrımcılığın kendilerini sürüklediği bu zulüm, onları çocuk katilleri hâline getirmişti. Allah Resûlü gelip masum yavrulara el uzatacağı ana kadar bu âdetin kendilerini insanlıktan ne kadar uzaklaştırdığının farkında değillerdi.

Rehber-i Ekmel Efendimiz bu konuda eşitlik ve adalet ilkesini getirmiş ve çevresini de müşahede ettiği olaylar karşısında uyarmıştır. Bir gün kendisini ziyarete gelen bir adamın biraz sonra oğlu çıkıp gelmişti. Adam hemen onu kucaklamış, öpmüş ve kucağına oturtmuştu. Derken az sonra da kızı gelmişti. Adam, kızının gelişini çok önemsememiş ve ona ilgi göstermeden yanına oturtmuştu. Bunun üzerine Efendimiz, “*İkisine de eşit davranmalı değil miydin? Eşit davransaydın bu senin için daha hayırlı olurdu. Çocuklarınıza onları öpme bile olsa eşit/adil davranın!*”²⁵⁴ diye ikaz etmişti.

Allah Resûlü cinayetlere son vermekle kalmamış, hayat hakkından bile mahrum edilen kız çocuklarına, toplumda adil bir statü kazandırmak için verilecek mücadelenin değerine dikkat çekmişti: “*Kimin bir kız çocuğu olur da onu toprağa gömmez, hor görmez ve erkek çocuğunu ona tercih etmez, adil olursa, Allah onu cennete koyar.*”²⁵⁵ Yine Allah Resûlü kız çocuklarına karşı oluşan menfi bakışları tashih için “*Her kim iki kız çocuğunu yetişkinlik çağı-*

252 Buhârî, *Hibe* 13 (2587); Müslim, *Hibât* 3/13 (1623)

253 Bkz. Nahl Sûresi, 16/58, 59

254 Abdurrezzak, *el-Musannef*, Vesâyâ 23 (16501); Heysemî, *Zevâid*, VIII/156

255 Ebû Dâvûd, *Edeb* 130 (5146)

na gelinceye kadar büyütiüp terbiye ederse kıyamet günü o kimselerle şöyle yan yana bulunacağız.”²⁵⁶ buyurmuş ve parmaklarını birleştirmiştir. Yine bir başka nurlu beyanlarında “Kimin üç kız çocuğu olur ve onların bakım görümünü iyi yapar, eğitir/ terbiye eder, evlendirir ve onlara ibsanda bulunursa, onun mükâfatı cennet olur.” buyurmuştur.²⁵⁷

Hasılı aile içi ya da dışında erkek kız ayırımı bir zulümdür. Böyle bir davranış, neticede çocuğun adalet duygusu gelişimi üzerinde menfi tesir yapacak ve çocuk küçük yaşta ayırımcılığı öğrenecektir. Muhataplarını cinsiyeti, şekli, şemali ve ırkı üzerinden ayıplamaya ve onlara hakaret etmeye kalkışacaktır. Neticede çocuklar farklı olanı, “hemcinsi” ve “zenginlik” olarak değil, “öteki” ya da “düşman” olarak algılayacak ve ona karşı istenmeyen duygular geliştirecektir. Allah Resûlü getirdiği hak, adalet ve denklik anlayışı ile çocukların gelişimine ve sonuçta aile ve toplumun vahdetine çok büyük zarar verecek uygulamalara son vermiştir.

Mali Konularda da Adaleti Gözet

Her işinde adaleti gözeten ve haksızlıktan sakınan Allah Resûlü, çocuklara mali konularda da adil davranılmasını emir ve tavsiye etmiştir. Zira adalet hem maddi hem de manevi hayatta hâkim kılınması gereken önemli bir değerdir. Her iki cepheden birinde gösterilecek kusur ve ihmaller, muhatapların gönlünde/duygularında onulmaz yaraların açılmasına, sosyal ve iktisadi hayatta ise birçok problemin doğmasına sebebiyet verecektir.

Ensar-ı kiram’dan Hz. Numan İbn Beşîr’in başından geçen şu vaka, bu konuda Allah Resûlü’nün hassasiyet ve yaklaşımını net olarak göstermesi bakımından çok önemlidir: “Babam bana bir miktar mal bağışlamıştı. Fakat annemin gönlü bu hibeye çok yatmamıştı. Bunun üzerine annem, babama, bunu Peygamberimize sormasını aksi takdirde rızasının olmadığını söylemişti. Annemin bu itirazı üzerine babam beni de yanında götürdü ve Resûlullah’a gittik. Babam olup biteni anlatıp O’ndan bu hibeye şahitlik yapmasını talep etti. Bunun üzerine O, “Numan dışında başka çocukların var mı?” diye sordu. Babam “Evet!”

256 Müslim, *Bîrr* 46/149 (2631)

257 Ebû Dâvûd, *Edeb* 130 (5147)

diye cevap verince Allah Resûlü, “Peki buna verdiğini diğer çocuklarına da verdin mi?” diye sordu. Babam, “Hayır vermedim!” diye cevap verince Allah Resûlü, “*Peki onlara vermen de seni sevindirmez mi? O zaman benden şabitlik isteme! Zira ben, haksızlığa ve zulme şabitlik yapmam. Şabitlik yapacaksam ancak hak ve adil olan bir meselede şabitlik yaparım. O hâlde sen de hibenden dön! Bir de unutma! Çocukların arasında adaletli davranman onların senin üzerindeki hakkıdır. Senin de onlar üzerindeki hakkın, sana iyilikte bulunmalarıdır.*” buyurdu.²⁵⁸

Sonuç

Adalet sadece fertlerin değil, toplumun ve insanlık ailesinin emniyet, güven ve huzurunu temin ve tesis eden çok önemli bir kavramdır. Adalet varsa hak ve hukuk gerçekleşebilir ve bu sayede insanlık, her türlü zulüm ve haksızlığa karşı kendini emniyet ve güvende hissedebilir. Aksi takdirde insanoğlunun yeryüzünde mutlu olması mümkün değildir. Binaenaleyh hem insanlığın huzur ve saadetinin temeli olan adaletin temin ve tesis edilmesi hem de onun nesilden nesle intikali adına küçük yaşlardan itibaren “adalet duygusu” eğitiminin başlatılması şarttır. Bu eğitim ve öğretim faaliyeti sadece erken döneme münhasır değildir, bilakis bir ömür boyu devam eder. Küçük yaşlarda atılan temeller daha sonraki öğrenilen bilgi, yaşanılan olay ve tecrübelerle pekiştirilir ve daha da geliştirilir. Zira eğitim, öğretim ve manevî terakki, beşikten mezara kadar devam eden uzun bir süreçtir.

258 Müslim, *Hibât* 3/9-19 (1623); Ebû Dâvûd, *Buyu'* 85 (3542)

İYİLİK YAP

Nebevi eğitimin diğer önemli bir ilkesi de muhataba iyilik yapmaktır. Eğitim aslında bir iyilik hareketidir. İyiliği yaşama, yayma, büyütme ve güçlendirme, kötülüklerin ve haksızlıkların önünü alma eylemidir. Kötülüklere bulaşmanın önünü alma, bulaşanları işledikleri hata ve yanlışlardan kurtarma ve bunların yerine iyilik tohumlarını ekme ve yeşertme gayretidir. Bu faaliyeti gerçekleştirirken iyilikle yaklaşmak ve iyilik çizgisinden hiç ayrılmamak çok önemlidir. Zira insanların gönüllerine girip duygularını şekillendirmenin, onlara ahlak, fazilet ve değer kazandırmanın en önemli vesilelerinden biri her fırsatta onlara iyilik yapmaktır. Bu açıdan iyiliğin eğitim değeri çok yüksektir ve bunun yerine başka bir şey de konulamaz. Bütün iyilik ve güzellikler ancak hem kendimize hem de başkalarına iyilik yaparak öğrenilebilir ya da öğretilir.

Allah Kullarına Bol Bol İyilik Yapandır

Öncelikle iyilik yapma konusu ilahi ahlak ve terbiye açısından ele alındığında görülür ki her şeyi yaratan, yaşatan, rızık veren, hayatlarını idame ettirebilecekleri yollara sevk eden ve bunun için muhtaç oldukları çeşit çeşit nimetleri kendilerine lütfeden Allah'ın, canlı cansız bütün mahlukatına muamelesi iyilik eksenlidir. O'nun ihsan, lütuf ve merhameti âlemleri kuşatır. Kur'an'ın beyanıyla Allah (celle celâluhu),

bütün yarattıklarına ve kullarına bol bol iyilik edendir: *إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ* (إنَّهُ هُوَ الْبَرُّ) “Gerçekten O, ‘Berr’dir, Rahîm’dir.”²⁵⁹

Allah, bütün iyilikleri yaratan ve mahlukatına bol bol iyilik eden, ihsan ve kerem sahibi, bütün hayırların/iyiliklerin kaynağı ve rahmeti sonsuzdur. O, insanı imtihan hakikatine uygun olarak hem iyiliğe hem de kötülüğe meyilli yaratmış, ancak iyi ve kötünün mücadelesinde onu yalnız bırakmamıştır. Bilakis önderdiği peygamberler/örnek insanlar ve indirdiği kitaplarla doğru yolu göstermiştir. Kullarından da “berri” yani iyiliği yaşayıp yaşatmalarını istemiş, onlara olabildiğince merhametli, adaletli, insafı, nazik ve lütfkâr davranarak daima iyilik yapmalarını emretmiştir.²⁶⁰ İyiliğin karşılığının daima iyilik olacağını belirtmiş²⁶¹ ve samimi iyilikten daima iyilik doğacağı hakikatine dikkat çekmiştir.

Yine O, her türlü kötülük, çirkinlik ve fenalıklardan, azgınlık ve zorbalıklardan da sakındırmıştır.²⁶² Kötülüğe rızasının olmadığını, işlenen zerre ağırlığına iyiliğin mükâfatsız ve kötülüğün de cezasız kalmayacağını haber vermiştir: “Her kim zerre ağırlığında hayır/iyilik yapmışsa onun mükâfatını görecektir ve her kim de zerre kadar kötülük yapmışsa onun cezasını çekecektir.”²⁶³ İyiliklerin karşılığının katlanacağı, kötülüklerin ise olduğu gibi kalacağını bildirerek de iyiliğe teşvik etmiştir: “Kim Allah’a güzel bir amelle gelirse/iyilik işlerse, ona on misli verilir. Kim de bir kötülükle gelirse, sadece kötülüğüne denk bir ceza görür ve hiç kimseye haksızlık yapılmaz.”²⁶⁴

Allah Resûlü “iyilik” düşüncesinin karşılıksız kalmayacağını ayrıca şöyle müjdelemiştir: “Kulum iyi bir iş yapmaya niyet eder de yapmazsa ona bir iyilik sevabı yazarım. Amma onu yaparsa on kattan yedi yüz katına kadar iyilik sevabı yazarım. Eğer kulum bir kötülük yapmaya niyet eder de onu işlemezsene ona tam bir sevap yazılır. Fakat o kötülüğü işlerse ona sadece bir kötülük günahı yazarım.”²⁶⁵

259 Tûr Sûresi, 28/52

260 Bkz. Nahl Sûresi, 16/90

261 Bkz. Rahman Sûresi, 55/60

262 Bkz. Nahl Sûresi, 16/90

263 Zilzal Sûresi, 99/7, 8. Ayrıca bkz. Kasas Sûresi, 28/84

264 En’am Sûresi, 6/160; Nisa Sûresi, 4/40; Bkz. Hûd Sûresi, 115

265 Buhârî, *Tevhid* 35; Müslim, *İmân* 59/203-207 (128, 129, 130, 131)

Dolayısıyla anne-baba, eğitimci ve rehberler bu ilahi ve nebevi ahlak üzere hareket etmeli, iyiliği ve iyi kimseleri sevmeli, herkese ve her şeye karşı iyi duygu ve düşünceler içinde olmalı, iyilik yapmalı, iyilik yapanları ödüllendirmeli ve hiçbir iyiliği karşılıksız bırakmamalıdır. Ne olursa olsun kötülüğe bulaşanları dışlamamalı, bilakis iyilikle gönüllerine girme yollarını aramalı ve her halükârda onları ilgi, sevgi ve şefkatle doğruya yönlendirmeli, ıslahlarına çalışarak onları iyiliklerle buluşturma gayreti içinde olmalıdırlar.

Sadece İyilik, Kötülükleri Yok Eder

İyilik hem insanın kendi iç dünyası hem de muhatapların psikolojisi üzerinde kötülüğün bütün menfi tesirlerini izale edecek bir güce sahiptir. Tahrip kolaydır fakat iyiliğin, duygular üzerinde iyileştirici etkisi daha büyüktür. Kötülükleri yok edip, yerine faziletleri ikâme etmenin sırrı daima iyilik yapmaktan geçer. Kur'an'ın beyanıyla *“İyilikler, insan rubunu eğitip olgunlaştırarak kötülükleri giderir.”*²⁶⁶ Ancak bu ilkeye sadık kalmak bazen nefse ağır gelebilir. Onun için Kur'an, iç ve dış zorluklara karşı sabırlı olmayı tavsiye eder: *“Ve sabret! Zira Allah, iyilik yapanların/güzel davrananların karşılığını elbette zayi etmez.”*²⁶⁷

İyiliğin, insanı arındıran ve âdeta yeniden inşa eden özelliğine dikkat çeken Allah Resûlü Hz. Muaz'ı Yemen'e uğurlarken kendisine şu öğüdü verir: *“Nerede olursan ol Allah'tan kork. Beşeriyet gereği işleyeceğin herhangi bir kötülük olursa, ardından hemen bir iyilik yap ki onu yok etsin/temizlesin. Bir de insanlara güzel ablak üzere iyi davran!”*²⁶⁸

Allah Resûlü muhataplarında karşılaştığı eksikleri gidermek için onlara daima iyilikle yaklaşmış, iyi ve güzel olana, tatlı dil ve yumuşak bir üslupla yönlendirmiş ve teşvik etmiştir. On yıl kendisinden hem ilim tahsil eden hem de hizmetinde bulunan Hz. Enes İbn Mâlik, O'nu bu yönüyle şöyle anlatır: “Resûlullah'a on yıl hizmet ettim. Her işim O'nun arzu ettiği gibi olmuyordu. Hizmetim

266 Hûd Sûresi, 114/11. Ayrıca bkz. Ankebût Sûresi, 45/29

267 Hûd Sûresi, 115/11

268 Tirmizî, *Birr* 55

sürecinde yaptığım herhangi bir şey için ‘Bunu niye böyle yaptın?’, yapmadığım bir şey için de ‘Niye şöyle yapmadın?’ demedi. O, beni ne azarladı ne ayıpladı ne incitici bir söz söyledi ne bir kez olsun yüzünü ekşitti ne de vurdu. Bırakın bunları bir kez olsun bana ‘öf’ bile demedi.”²⁶⁹

Hiçbir İyiliği Küçük Görme

İnsan bazen iyilikleri ve güzel davranışları “sıradan” ya da “değersiz” görerek “Bunlar çok küçük şeyler!” diye düşünebilir. Bundan dolayı kolayca yapabileceği “basit iyilikleri” önemsemez ve terk eder. Bu anlayış ise giderek onda bir hayat tarzına dönüşür ve zamanla onu, daha büyük iyilikleri de yapmamaya götürür. Hâlbuki iyilik, özünde iyilik olduğu için büyüktür.

Bazen öyle özel anlar ve durumlar olur ki zahiren küçük görülen bir iyilik, çok büyük bir iyilik kadar insana hayır ve sevap, muhatabına da değer ve mutluluk kazandırabilir. Bir de insan hangi iyiliğinin Allah katında kabul edileceğini ve hangi iyilikle muhataplarının gönlüne girebileceğini ve duygularında olumlu bir etki meydana getireceğini tam olarak bilemeyeceği için iyilikleri bütün çeşitleriyle işlemeye talip olmalıdır. Onun için Allah Resûlü bu hususta mü’minlere şu genel ölçüyü verir: “*Kardeşini güler yüzle karşılayan bile olsa hiçbir iyiliği sakın küçük görme!*”²⁷⁰

Allah Resûlü iyiliğin küçümsenmemesi gerektiği prensibini nazara verirken bunu sadaka kavramıyla birleştirir ve “*Her iyilik bir sadakadır.*”²⁷¹ düşürünü ortaya koyar. Bu hakikati çeşitli örneklerle de şöyle açar: “*Kardeşine tebessüm etmen sadakadır. İnsanlara iyiliği emretmen, onları kötülükten alıkoymak için gayret etmen sadakadır. Yolunu kaybetmiş bir kimseye yol göstermen sadakadır. Ama bir kimseye yardımcı olup gideceği yere götürmen sadakadır. Kovandan, kardeşinin kabına su koyman sadakadır. İnsanların gelip geçtiği bir yol üzerindeki taş, diken ve çer-çöpü kaldırman sadakadır.*”²⁷², “*Bir hurma ile bile olsa birisine iyilikte*

269 Buhârî, *Vesâyâ* 25; *Edeb* 39; *Diyyât* 26; Müslim, *Fedâil* 13/51-53 (2309); Ebû Dâvûd, *Edeb* 1; Tirmizî, *Birr* 69

270 Müslim, *Birr* 144

271 Tirmizî, *Birr* 45

272 Tirmizî, *Birr* 36

*bulunarak cebennemden korunun. Onu da bulamazsamız, en azından bir güzel kelime ile iyilik yapın.” Zira “Güzel söz de sadakadır/ iyiliktir...”*²⁷³

Eğitim ve öğretimde tebessüm, tatlı dil, iltifat, takdir gibi güzel söz ve davranışlar asla küçümsenmemelidir. Zira eğitim faaliyeti iyiliklerden bağımsız düşünülemez. Bazen muhatabın muhtaç olduğu bir tebessüm, hatırını sorma veya hafifçe başını okşama bile istenilen davranışların öğretilmesine ve geliştirilmesine ciddi katkıda bulunur. Bundan dolayıdır ki Hz. Abdullah İbn Ömer iyiliği üç şeyde toplar: “İyilik, zor değil kolaydır. O da güler yüz, yumuşak ve tatlı sözdür.”²⁷⁴

Yaptığın İyiliği Başa Kakma

Çoğu anne-baba ve eğitimci, yaptıkları iyilikleri sayıp dökmenin, muhatapları üzerinde müspet etki yapacağını zanneder ve bu sebeple onları sık sık dile getirirler. Hâlbuki eğitimde yapılan büyük bir yanlış da budur. Zira insan psikolojisi, gördüğü iyiliklerin kendisine hatırlatılmasından hoşlanmaz, böyle bir şeyden mahcubiyet duyar ve küçük düşürüldüğü kanaatine varır. Bu çerçevede Kur’an ve Sünnet’in ortaya koyduğu temel bir ilke de “minnet etmeme” yani yapılan iyiliklerle muhatapları ezmeme, onları kırmama, duygularını incitmeme ilkesidir. Böyle bir davranış iyiliği, iyilik olmaktan çıkarır ve iyiliğin olumlu tesirini kırar hatta tamamen iptal eder. Kur’an, “Gönül alıcı tatlı bir söz söylemek veya muhatabının bir kusurunu örtüp bağışlamak, peşinden başa kakma ve incitme gelen bir iyilikten/ sadakadan daha hayırlıdır...”²⁷⁵ buyurur ve bu hususa dikkat çeker. Allah Resûlü de yaptığı iyiliklerle insanları baskı altına almayı ve ezmeyi ahlak hâline getirenlerin, cennete giremeyeceğini özellikle belirtir.²⁷⁶

Güzel söz veya tatlı bir cümle kalplerin yarasını sarar ve muhatabı mutlu eder. Karşı tarafın hatası varsa onu bağışlamak da gönülleri kin ve nefretten arındırır ve yerine sevgi, saygı eker, kalpleri/insanları birbirine yaklaştırır. Dolayısıyla anne-baba ve eğitimciler, yaptıkları iyilikleri asla bir üstünlük ve baskı aracına dönüştürmemelidirler. Aksi takdirde minnet et-

273 Buhârî, *Cibâd* 72; *Edeb* 34; Müslim, *Zekât* 17/56 (1009)

274 Beyhâkî, *Şuabul-İmân*, X/404

275 Bakara Sûresi, 2/263

276 Bkz. Nesâî, *Eşribe* 46

mek, iyiliğin sevabını alıp götürdüğü gibi eğitim değerini de alır götürür. Bilakis yapılan iyilikler unutulmalıdır. Kur'an'ın üzerinde durduğu bu hususu hafife alıp "Bunda ne var ki? Ne olacak ki? Ben, onun iyiliği için bunu yapıyorum!" gibi mazeretlerin arkasına sığınarak iyilikler, işneye ya da çuvaldıza dönüştürülmemeli, muhatapları olumsuz bir tepkiye sevk edecek davranışlardan kaçınılmalıdır.

Gördüğün İyiliklere Teşekkür Et

Muhatalara gördükleri iyilikler karşısında teşekkür etme bilincini vermek ve yerleştirmek de önemlidir. Bunun için anne-baba ve eğitimcilerin güzel örnek olmaları ve bu istikamette muhataplarına telkinde bulunmaları gerekir. Allah Resûlü mü'minlerde "teşekkür duygusunun" oluşması ve yerleşmesi için şu temel ölçüyü verir: *"İnsanlara teşekkür etmeyen, Allah'a bakıyla şükretmiş olmaz."*²⁷⁷ İlaveten sadece teşekkürle yetinmemek gerektiğini, teşekkürün dua ile taçlandırılmasının daha güzel olduğunu belirtir: *"Kendisine iyilik yapılan bir kimse, iyiliği yapana, 'Allah seni hayırla mükâfatlandırırsın!' derse ona en güzel şekilde teşekkür etmiş olur."*²⁷⁸

Yine O başka bir tavsiyelerinde imkânı olanlara iyiliğe, iyilikle karşılıklıta bulunmayı ders verir: *"Kime bir iyilik yapılırsa, imkânı varsa o da ona karşılık versin. İyilik yapmaya gücü yoksa, onu medh u sena etsin. Zira böyle yapan kişi teşekkür etmiş olur. Bunu yapmayan ise iyiliğe karşı nankörlük yapmış demektir."*²⁷⁹ Böylece kişiden fiilen iyilik yapmaya gücü yetmezse birkaç güzel cümleyle de olsa duygularını ifade edip hayır duada bulunmaya ve başkalarını daima iyiliğe teşvik etmeye, iyiliği yaşatmaya -sözlü de olsa- katkıda bulunmasını ister. Aksi takdirde kötülüğün ve nankörlüğün hâkim olduğu yerde eğitim, öğretim ve ahlakî olgunluk ve kemalden bahsedilemez.

277 Ebû Dâvûd, *Edeb* 12; Tirmizî, *Birr* 35

278 Tirmizî, *Birr* 88

279 Ebû Dâvûd, *Edeb* 12; Tirmizî, *Birr* 87

KÖTÜLÜĞÜ İYİLİKLE SAV

Nebevi eğitimin temel ilkelerinden bir diğeri de “kötülükleri iyilikle savma” prensibidir. Kötülükleri yok etmenin en etkili yöntemi, onları iyiliklerle karşılamak ve böylece iyiliği artırmaktır. Kur’an’da Allah Resûlü’ne verilen ve O’nun da hayat boyu nice örneğini sunduğu bu ilahi ölçü, her anne-baba ve muallimin eğitim ve terbiye adına temel davranış kuralı olmalıdır: *“İyilikle kötülük bir olmaz. O hâlde Sen, kötülüğü iyilikle, en güzel tarzda uzaklaştırmaya bak...!”*²⁸⁰ Bir yanlış ya da kötülük karşısında muhabata öfkeyle yaklaşma ve uzaklaştırma yerine, sevgi, şefkat ve merhametle yaklaşma, iyilikle mukabelede bulunma, gönle dostluk tohumları eken ve onu hakka, doğruya ve iyiliğe açan önemli bir disiplindir. Nitekim yukarıda zikrettiğimiz ayetin sonunda böyle bir iyiliğin/güzelliğin tesiri şöyle dile getirilir: *“... İşte o zaman, aranızda kin ve düşmanlık bulunan kişinin sanki birdenbire candan sıcak bir dosta dönüştüğünü görürsün.”*²⁸¹

İyilikle Kötülüğün Sonuçları Aynı Değildir

Kur’an, zikrettiğimiz ayette her insan aklının anlayabileceği ve herkesin kabul edeceği bir gerçek üzerinden tebliğ, talim ve terbiyenin

280 Fussilet Sûresi, 41/34. Ayrıca bkz. Mü’minûn Sûresi, 23/96; Ra’d Sûresi, 13/22; Kasas Sûresi, 28/54

281 Fussilet Sûresi, 41/34

temeline/esasına dikkat çeker: “İyilikle kötülük, iyi davranışla kötü davranış, iyi sözle kötü söz bir olmaz.” Onun için gerçek bir mübelliğ, mürşit ya da eğitimi, kötülüğe kötülükle karşılık vermez. Zira iyiliğin insan psikolojisi üzerinde bırakacağı tesirle, kötülüğün etkisi aynı değildir. Nitekim kötülük yaptığı hâlde iyilik gören kimsenin olumsuz duyguları yatıştır, isyankâr ruhu yumuşar. Bu sayede büyük bir huzur, emniyet ve güven duygusu hisseder. Muhatabına ve sorumlu kişilere karşı daha sıcak duygular besler ve meselelere duygusal değil, daha makul yaklaşmaya başlar.

Bunun içindir ki çok öfkeli ve gergin bir kimse, güzel bir söz ve yumuşak bir üslup karşısında sakinleşir hatta gösterdiği hırçınlığa pişmanlık da duyar. Buna karşılık insan, kızgın bir muhatabına aynı şekilde karşılık verse öfkesi daha da artar ve iş gittikçe büyük bir kavga döner. Kavga ise aradaki sorunları çözmeyeceği gibi işi daha da içinden çıkılmaz noktalara taşır. Bir de devreye nefis ve egolar da girince iyilikle halledilebilecek pek çok sorun artık çözülemez olur. Onun için aklen ve mantıken iyilikle kötülük birbirine eşit olmadığı gibi pratikteki sonuçları açısından da aynı değildir. Dolayısıyla iyiliğin davranış ve eğitim değeri çok yüksektir, kötülüğün ise hiçbir ahlaki ve eğitim değeri yoktur.

Kur’an’ın aynı mantık üzerinden hatırlattığı başka bir hakikat de iyilerle kötülerin bir tutulamayacağı gerçeğidir: “Kötülüklerle cesaretle dalanlar sanıyorlar mı ki biz kendilerini, iman edip salih amel işleyenlerle, iyi ve güzel iş yapanlarla bir tutacağız. Hayatları ve ölümleri onlarla aynı mı olacak? Ne kötü ne yanlış bir muhakeme bul!”²⁸² Hâlbuki “Körle, gören bir olmaz! İnanan ve iyi işler yapanlarla kötülük yapan bir olmaz. Ne kadar kat düşünüyorsunuz!”²⁸³

Hasılı, tevhit ile şirk, iman ile küfür, adalet ile zulüm, hilm ile sertlik, ilim ile cehalet, af ile öfke yani iyilikle kötülük asla aynı değildir. İyilik, düşmanlığı dostluğa, kötülük ise dostluğu düşmanlığa çevirir. İyilik, serkeşliği uysallığa, kötülük ise uysallığı isyankârlığa dönüştürür.

282 Câsiye Sûresi, 45/51

283 Ğâfir Sûresi, 58/40

Kötülüğü İyilikle Sav

Ayet-i kerimede, “*İyilikle kötülük bir değildir.*” hakikati ifade edildikten sonra insanın eğitim ve terbiyesinde başarılı olmak için üzerinde durulan ilk husus, “*Kötülüğü iyilikle sav!*” tavsiyesidir. Bununla Allah Resûlü’ne ve onun şahsında bilhassa anne-baba ve eğitimcilere şu beş temel hakikat ders verilir:

Her insanın özünde iyiliğin üstün bir yeri ve değeri vardır. Talim ve terbiyede bu hakikat kesinlikle göz ardı edilmemelidir. Aksi takdirde “Ben bu çocuğa/talebeye iyilik yapsam da anlamaz ya da bir faydası olmaz.” ön yargısı eğitimin önündeki en büyük engellerden biri olur.

Eğitim ve öğretim mahz-ı hayr yani bütünüyle bir iyilik hareketidir. Onun için karşılıklı kötü söz ve davranışlarla eğitim yapılamaz ve başarılı da olunamaz, muhataba güzel ahlak ve güzel davranışlar kazandırılmaz. Bu ancak güzel söz, güzel davranış ve ihsan u ikramla olur.

“*Ey Resûlüm! ‘Herkes kendi miçaç ve karakterinin gereğini sergiler...’*”²⁸⁴ Sen, sana kötülük yapsalar da zaten kötülük yapmazsın. Zira “*Sen en üstün ahlak üzereisin!*”²⁸⁵ Nitekim Hz. Âişe validemiz de Allah Resûlü’nün eğitimde takip ettiği bu temel çizgiyi şöyle tarif eder: “*O, hiç kimseye karşı asla kötü söz ve davranışlarda bulunmaz, çarşı-pazarda insanlarla münakaşaya girmez, kötülüğe, kötülükle karşılık vermez, bilakis gördüğü kötülük karşısında iyilik yapma imkân ve fırsatı yakaladığını düşünür, bağışlayıcı ve müsamahalı davranır.*”²⁸⁶ Hiç şüphesiz eğitimde af ve müsamahayla birlikte iyilik yapmak da çok önemlidir. Dolayısıyla mü’minler bu hususta Peygamberimizi örnek almalıdırlar.

Kur’an başka ayetlerde de Allah Resûlü’ne ve müminlere bu konuda uyarı ve ikazlarda, takdir ve teşviklerde bulunur. Kötülük karşısında onlara üsluplarını bozmama/değiştirmeme dersi verir: “*Sabırlı ol ey Resûlüm! Unutma ki Allah’ın vaadi mutlaka gerçekleşecektir. Kendi söylediklerine dahi yürekte inananlar, tabrikleriyle sakın seni hafıflığa ve tepkisel bir davranışa sürüklemesin! Sana üslubunu bozdurmasın!*”²⁸⁷, “*Rahman’ın has kulları o kimselerdir*

284 İsra Sûresi, 17/84

285 Kalem Sûresi, 68/4

286 Tirmizî, *Birr* 69

287 Rûm Sûresi, 60/30

ki yeryüzünde tevazu ile yürürler. Cabiller kendilerine sataşursa onurlu ve efendi bir tavırla karşılık verir, 'Kalın selamtle!' der geçip giderler."²⁸⁸

Bütün bir insanlığa hem rahmet hem de muallim olarak gönderilen Allah Resûlü, öğrenmeye ve tekâmüle muhtaç olan muhataplarına kaba ve kırıcı davranışlar sergileseler de asla aynısıyla karşılık veremezdi. Zira O'nun görevi, bu insanları hem yetiştirmek hem de onlara örnek olmaktı. O, misliyle mukabele etse muhatapları doğruları öğrenemez, onların yaşanabileceğini düşünemez ve ahlaki açıdan kemale eremezlerdi. Dolayısıyla hiçbir anne-baba ya da muallim duygularına kapılıp üslubunu bozmamalı, yanlış yapan muhatabın seviyesine düşmemelidir. Bilakis onları sevgi ve şefkat dolu bir üslupla kucaklamalı, fiili olarak iyiliğin dilini ve gücünü kullanmalıdır.

Allah, her şart ve durumda adaleti, iyiliği ve güzel davranmayı emreder. Her çeşit kötülüğü, fenalığı, hayâsızlığı, zulmü, zorbalığı, selim akla ve sağduyuya aykırı tüm çirkin söz ve davranışları da yasaklar.²⁸⁹ Dolayısıyla muhatap hiçbir ölçü ve kural tanımadan hareket etse bile bir mümin, kural dışına çıkamaz. Hakkını meşru sınırlar içinde ve kötülük yaparak değil, iyilikle ve doğrulukla arar. Hz. Ömer bu hususu çok veciz bir şekilde şöyle ifade eder: "Bir kimse sana, Allah'a isyan ederek kötülük yapsa bile sen ona Allah'a itaat ederek yani iyilik yaparak ya da en güzel şekilde karşılık ver."²⁹⁰ Hz. Abdullah İbn Abbas da bunun güzel bir örneğini şöyle verir: "Mümin öyle bir kimsedir ki birisi kendisine sövünce, 'Bana söylediğinde doğru ve haklı isen, Allah beni bağışlasın! Yok eğer yalancı isen, Allah seni bağışlasın!'"²⁹¹

Kötülüğe karşı sabır, hilm, af, akıl, mantık, merhamet ve tatlı dille birlikte fiili iyiliğin/ihsanın gücü de kullanılınca hem kötülük savılır hem de muhatabın gönül kapıları gerçeklere ve güzelliklere açılır. Bu ihsan şuuru, ana/baba ya da muallim ile muhataplar arasında açılan mesafeyi de en kısa zamanda doldurur ve ayetin beyanıyla eskisinden daha sağlam ilişkilerin kurulmasına vesile olur.

288 Furkân Sûresi, 25/63; Zuhuruf Sûresi, 43/89

289 Bkz. Nahl Sûresi, 16/90

290 Bkz. Kurtubî, *Tefsir*, Fussilet Sûresi, 34. ayetin tefsirinde

291 Bkz. Kurtubî, *Tefsir*, Fussilet Sûresi, 34. ayetin tefsirinde

İyilikten Dostluk Doğar

Ayet-i kerimede üzerinde durulan önemli bir psikolojik değer de iyiliğin kalpleri birbirine ısındırıldığı ve yeniden dostlukların kurulmasına vesile olduğudur: “...İşte o zaman, aramızda kin ve düşmanlık bulunan kişinin sanki birdenbire candan sıcak bir dosta dönüştüğünü görürsün.”²⁹² İyilikten, iyilik ve dostluk, kötülükten de kötülük ve düşmanlıklar doğar. Bu açıdan kötülüğe, iyilikle ve en güzel şekilde karşılık vermek hem kötülöklere son vermenin hem düşmanlıkları dostluğa çevirmenin hem de kötülüğe kabiliyeti olan kimselerin kabiliyetlerini hayra/iyiliğe yönlendirmenin yegâne formölüdür. Abdullah İbn Abbas kötölükten dostluğa giden bu yolu şöyle özetler:

“Bu ayet kendi içinde sabrı, öfkeye hâkim olmayı, hilmi, affetmeyi ve muhataba iyilik yapmayı barındırır ki bunlarda muvaffak olan kimseyi, Allah insi-cinni şeytanların zararlarından korur. Düşmanlarının kalbini hakka açar ve onları, kendilerine güzel davranan bu kimselere boyun eğdirir.”²⁹³

Ayrıca bu güzel yaklaşım, nefislerdeki olumsuz duyguları giderir, arada oluşmuş olan kin, nefret ve intikam duygularını temizler, şeytanın muhatabın içine atmış olduğu vehim ve vesveseleri izale eder, sonuçta yeni bir dostluk kurulur. Onun için anne-baba ya da muallimler eğitim ve öğretimde iyiliğin/güzelliğin dostluklar kuran özelliğinden/gücünden azami istifade etmelidirler. Ebeveyn “Oğlum/kızım, hata yaptı, kötölük işledi!” diye hemen onu yanlışına mahkûm etmeyi ve cezalandırmayı değil, bilakis gönlüne girebileceği bir iyilik yaparak yeniden dostluğunu kazanmayı ve onu, tekrar güzelliklerle buluşturmayı planlamalıdır.

Öğretmenler, “Bu öğrenciler kötü!” ya da “Bu öğrenciler şu şu kötölükleri işliyorlar. Bunlardan adam olmaz!” ön yargısıyla hareket etmemeli. Bilakis onların işledikleri kötölüklerden daha fazla iyilik yaparak yeniden dostluklarını kazanmalıdırlar. Zira dost hâline getirilemeyen muhataplara, ruh ve şekil vermek, onları kötü alışkanlıkların bağımlılığından ve kötülerin arkadaşlığından kurtarıp güzel ahlakla/iyiliklerle donatmak ve eğitim yetiştirmek mümkün olmaz.

292 Fussilet Sûresi, 41/34

293 Bkz. İbn Kesîr, *Tefsîr*, Fussilet Sûresi 24. ayetin tefsirinde

Kötülüğe Karşılık İyilik, Sabredenlerin Kârıdır

Kötülükler karşısında öfkeye hâkim olmak ve kötülük duygularını aşırp iyilik yapmaya odaklanmak, herkesin kolayca gerçekleştirebileceği bir davranış değildir. Bu erdemi yaşamak ve yaşatmak, sağlam bir irade ve büyük bir azim gerektirir. Onun için Kur'an bu güce ulaşma adına şu iki dinamik üzerinde durur: *"Kötülüğe karşı iyilik yapma basleti, ancak sabredenlerin ve bir de faziletten yana nasibi bol olanların kârıdır."*²⁹⁴

Eğitim ve öğretim uzun bir süreçtir, ciddi bir emek ve sabır gerektirir. Onun için eğitimciler kötülükler karşısında tercihlerini daima sabırdan ve faziletten yana kullanmayı esas almalıdırlar. Aksi takdirde darılma, kırma, azarlama, kınama, bağırma, şiddet ve uzun süre tavır almalar vs. iletişime/ eğitime çok büyük zarar verir, çocukları/gençleri anne babadan, talebeleri de muallim ve rehberlerinden koparır. Talim ve terbiyenin önündeki en büyük engel, yanlış yapan çocuklar/talebeler değil, anne-babaların ya da muallimlerin aceleciliğidir.

Vesveseler Sabrını ve Seni Esir Almasın

İyilikte istikrar ve sabrın baş düşmanlarından biri de vesvesedir. Yapılan yanlış ve kötülükler karşısında kişiler, "Sen yine de iyilik yap!" ilkesini yaşarken nefis ve duygularına kapılabilirler. "Bak! Sen bunun bütün yanlış ve kötülüklerine karşı hep iyilik yaptın ancak onda bir değişiklik olmadı. Senin, 'Kötülüğe karşı iyilik yap!' formülün tutmadı. Demek ki bu ilkenin bir faydası yokmuş. Bu insan iyilikten anlamayacak. Gel sen, bu ölçüden vazgeç ve ona haddini bildir!" gibi farklı düşünce ve vesveseler zihnine hücum edebilir.

İşte bu tür şeytani ve nefsanî telkinlere karşı mü'minler Allah'a sığınmaya davet edilir: *"Eğer insi-cinni şeytandan gelen bir vesvese/ kışkırtma seni dürtmeye başlar ve iyilikten uzaklaştırmaya çalışırsa hemen Allah'a sığın. Çünkü O, her şeyi işitir, her şeyi mükemmel tarzda bilir."*²⁹⁵

Şeytan insanı öfke damarından yakalayabilir ve onu kışkırtabilir. En nihayetinde insanın içinde maruz kalınan kötülüğe karşı sabretmeme ve

294 Fussilet Sûresi, 41/35

295 Fussilet Sûresi, 41/36; Mü'minûn Sûresi, 23/97, 98; A'raf Sûresi, 7/199, 200

intikam alma isteği uyandırabilir. Şeytanın bu oyununa karşılık Allah'a sığınmak, O'ndan yardım dilemek hem sorumluları hem de muhatapları koruyacak olan önemli bir yönlendirmedir. Bu dua ve sığınmalar insanın duygularına kapılmasının, eğitim ve öğretimin temel ölçülerinden uzaklaşılmasının önüne geçecektir.

Kötülükler Karşısında İyilik Yapamasan Bile

Talim ve terbiyede “kötülükleri iyilikle savma” ilkesi ne kadar çok tesirli ve önemli olsa da insan, nefis ve benliğini aşır bu prensibe göre hareket edemeyebilir. Bununla birlikte anne-baba ya da muallim, en azından düşmanca duygulara kapılmamalı, Allah Resûlü'nün verdiği şu ölçüye mutlaka riayet etmelidir: *“İnsanlar iyilik yaparsa biz de iyilik yaparız, zulmederlerse biz de zulmederiz, diyen zayıf karakterli kimseler gibi olmayınız! Bilakis insanlar size iyilik yaptıklarında iyilik yapmayı, kötülük yaptıklarında ise onlara zulmetmemeyi (daima adaleti gözetmeyi) bir ilke olarak benimseyin!”*²⁹⁶

Eğitim ve öğretimde ana ilke, iyiliğe, iyilikle karşılık verme, kötülüğü de yine iyilikle savmadır. İyilik yapılamayacaksa bile en azından muhataplara haksızlık yapılmamalı adalet gözetilmelidir. Kur'an bu hususta “haklılık sınırının” korunmasını emrederken, kötülüğü iyilikle savma adına da teşvikte bulunur: *“Bir kötülüğün karşılığı ona denk bir cezadır; ama kim affeder ve kötülük yapanla arasını düzeltme yolunu tutarsa onun mükâfatı Allah'a yaraşan tarzda olur. Şüphesiz ki O, zalimleri hiç sevmez.”*²⁹⁷

Başka bir ayette de sabretmenin misliyle karşılık vermeden daha faziletli olduğu şöyle ifade edilir: *“Eğer size hakaret ve haksızlık edenlere ceza verecekseniz, size yapılan kötülüğe denk bir karşılık verin. İşte bu adaletin ta kendisidir. Ama eğer sabredip, affedip bakalarınızdan vazgeçerseniz, bilin ki bu, netice itibarıyla daha hayırlı, daha faziletlidir.”*²⁹⁸

Kötülüğü iyilikle savma ilkesini yerinde ve zamanında kullanmak sorumluların basiret ve ferasetinin yanında tecrübelerine de bağlıdır. Bu genel prensipler çerçevesinde anne-baba ya da muallimler/rehberler mu-

296 Tirmizî, *Bîrr* 63

297 Şûra Sûresi, 40/42. Ayrıca bkz. Bakara Sûresi, 194/2

298 Nahl Sûresi, 16/126

hataplarının yaş, seviye ve karakter yapılarına göre bir yol haritası belirlemelidir. İşlenen kötülüğe karşılık müeyyide uygulamalarının daha isabetli ve faydalı olduğunu düşündüklerinde muhataplarının yaşına ve yapıp ettiklerine göre adalete riayet ederek bir ceza da verebilirler. Ayrıca burada şunu da belirtmeliyiz ki Kur'an ve Sünnet'in affetme ve kötülüğe karşı iyilikle mukabelede bulunma gibi emir ve tavsiyeleri şahsi hakların ihlal edilmesiyle ilgilidir. Bu ilke, kamuya karşı işlenen suçları/kötülükleri kapsamaz.

GÜZELLİKLERİ GÖR, MÜSPET DÜŞÜN

Nebevi eğitimin temel ilkelerinden birisi de muhatapların daima iyi tarafını görmek ve güzel vasıflarını seslendirmektir. Bu ilke muhabata iyilik yapmanın, onu iyiliklerle tanıştırmamanın, iyiliğe olan meylini güçlendirmenin ve “iyi/kâmil insan” olarak yetiştirebilmenin/geliştirebilmenin önemli bir dinamiğidir. Zira insan, telkine açık ve hakkında söylenen güzel ya da çirkin söz ve yorumlardan etkilenmeye müsait bir fıtrata/psikolojiye sahiptir.

Eğitim sürecinde muhabatın iyi ve güzel yönleri görülüp esas alınmalı, sahip olduğu iyilik ve güzellikleri üzerinden kendisine yaklaşılmalı ve böylece içinde bulunduğu yanlışlardan, işlediği kötülüklerden ya da ihmallerinden kurtarılmaya çalışılmalıdır. Diğer bir ifadeyle muhabatı iyi ve güzel olan bir vasıfıyla benimseyip diğer iyiliklerle buluşturmaya gayret edilmelidir. Bu metot, hem muallim, anne-baba ve rehberleri motive edecek hem de muhabatı etkileyecek, sevindirecek, ümitlerini tazeleyecek, hak ve hakikatlere yaklaştıracaktır.

Bediüzzaman'ın ifadesiyle “Güzel gören güzel düşünür. Güzel düşünen de hayatından lezzet alır.”²⁹⁹ Zira güzel olanı ya da güzelliği görenler, güzel ve olumlu duygu ve düşüncelere, daima kötüyü ya da kötülüğü görenler de olumsuz his, fikir ve bakış açılarına sahip olur. Muhataplarına menfi duygularla yaklaşanlar, çoğu zaman onların yanlışlarını terk edip

---

299 Said Nursî, *Mektûbât*, Hakikat Çekirdekleri

iyi bir insan olamayacağını düşünür ve daha baştan ümit ve heyecanlarını kaybederler. Muhatabın eğitim ve öğretimine emek harcamayı, gereksiz görür, eğitimden ve realiteden koparlar. Olumsuz düşünceler ile kendilerini şartlandırır ve muhatabı ön yargılarının kurbanı yaparlar. İşte Allah Resûlü, talim ve terbiyesini üstlendiği insanlara hep olumlu taraflarıyla yaklaşmış ve yapıcı bir üslupla onları hak ve hakikatle buluşturmaya çalışmıştır. Onların sahip olduğu bir güzelliği ya da iyi bir vasfı nazara vermiş, onunla eğitim ve öğretime zemin ve ortam hazırlamıştır.

Allah Kullarının İyiliklerine Değer Verir

İlahi ahlak ve takdir açısından meseleye bakıldığında insanların işlediği iyilikler ile Allah'ın hidayeti arasında doğru bir orantı söz konusudur. Bir diğer ifadeyle Allah, kullarının kalbine iman kıvılcımını atmayı takdir buyururken onların iradeleri yanında geçmiş iyiliklerine, tavır ve davranışlarına göre de ihsanlarda bulunur. Bu yönüyle Allah, iyiliklere değer verir ve zerre ağırlığınca iyiliği dahi zayi etmez. Hakîm İbn Hizam, cahiliye döneminde cömertliği ile meşhur bir tüccardır. Kazancından hayırlar yapar, onlarca köleyi hürriyetine kavuşturur ve yüzün üzerinde deveyi de fakirlere bağışlar. Müslüman olduktan sonra da hayır ve hasenata devam eder. Bir hac mevsiminde yüz köle azat eder ve yüz deveyi kurban edip dağıtır. Bir gün Allah Resûlü'ne şu soruyu sorar: “Ey Allah'ın Resûlü! Cahiliye devrinde sadaka vermek, köle azat etmek, günahlardan uzak durmak ve sıla-i rahim gibi yaptığım birtakım iyilikler var. Bana bunlardan bir sevap gelecek mi?” Onun bu sorusu üzerine Efendimiz, “*Sen zaten daha önce yaptığın bu iyilikler vesilesiyle Müslüman oldun.*”³⁰⁰ buyurur ve iyiliğin insanı doğruğa yönlendirdiğini kendisine hatırlatır. Aynı şekilde doğruluğun insanı cennete giden yola sevk eden güç ve özelliği üzerinde durur.³⁰¹

Güzel işler ve iyilikler, insanı iman edecek bir kıvama getirir ve ona mümin olma liyakatini kazandırır. Bu yönüyle iyilikler filî bir dua gibidir. Allah, samimi sözlü dualar gibi filî duaları da cevapsız bırakmaz. Nitekim

300 Buhârî, *Zekât* 24 (1436); *Buyu'* 100 (2220); *İtk* 12 (2538); *Edeb* 16 (5992); Müslim, *İman* 55/194-196 (123)

301 Bkz. Buhârî, *Edeb* 69 (6094); Müslim, *Birr* 29/103-105 (2607)

bunun bir sonucudur ki Cenabı Hak, Hakım İbn Hizam'a yaptığı iyiliklerin karşılığını daha hayırlı bir şekilde lütfetmiştir. Onun için insanların iyiliklerini görmek, sahip oldukları güzel vasıflarıyla onları takdir etmek ve onlara bu özellikleriyle değer vermek, ihmanda bulunmak hem ilahi bir ahlak hem de talim ve terbiyenin olmazsa olmaz bir esasıdır. Diğer yandan Allah'ın değer verdiğine değer vermek ve O'nun ahlakı üzere hareket etmek, muhatabın kalbinin hakka ve hayra açılmasına önemli bir vesiledir.

Kötülük İşleyene Lanet Yok

Asr-ı saadette Abdullah isminde nüktedan bir zat vardır. Latifeleriyle zaman zaman Allah Resûlü'nü de güldüren bu zat, bir gün şarap içer ve kendisine had cezası uygulanır. O esnada hazır bulunanlardan biri dayanamaz ve "Allah sana lanet etsin! Ne kadar da sık içki içiyor ve her defasında böyle cezalandırılıyor ve bir türlü akıllanmıyorsunuz!" diye çıkışır ve kendisini kınar. Bu sözleri işiten Allah Resûlü böyle sert ve gereksiz bir müdahaleyi doğru bulmaz; *"Hayır onu (ve onun gibileri) asla lanetlemeyin! Zira Allah'a yemin olsun ki ben onu tanıdığım günden beri Allah ve Resûlü'nü sevdiğimi biliyorum."*³⁰² buyurarak o şahsın güzel bir hasletini dillendirir. Böylece muhatabın elinden tutup kaldırmak için işlediği kötülöklere değil, iyiliklere odaklanmak gerektiği dersini verir.

Görüldüğü üzere Allah Resûlü, günah işlemiş bir şahsı cezalandırdıktan sonra bile işlediği kötülüğe, ona takdir ettiği cezaya takılıp kalmaz. Bilakis onun sahip olduğu bir güzelliği öne çıkarıp, başkalarının ona olan yanlış bakışlarını tashih eder. Böylece o zatı tekrar topluma kazandırmanın ilk adımlarını atar. Bununla asıl ve değerli olanın muhatabı cezalandırmak değil, gönlünü kazanmak olduğunu vurgular. Zira menfi söylemlerle duyguları rencide edilen, yanlışlarıyla ademe mahkûm edilen ve toplum dışına itilen bir kimse tamamen kaybedilir. Onun için âdeta tövbe kapısı kapatılır ve iyilerden/iyiliklerden tamamen uzaklaştırılır. Buradan çıkaracağımız ders, olumsuz fiil ve sözler, iter ve uzaklaştırır, sevgiyi ve iyiliklerini ifade ise uzak olanı ya da yanlışından dolayı uzaklaşma ihtimali olanı yakınlaştırır. Onu muallimine/rehberine daha da samimi bağlar.

302 Buhârî, *Hudûd* 5 (6780)

Had Cezası Alsa Bile Kardeşini Kucakla

Yine başka bir gün Allah Resûlü'ne içki alışkanlığını henüz terk edememiş bir şahıs getirilir. Had cezası uygulanırken o ana şahit olanlardan bazıları “Allah seni rezil u rüsvay etsin!” diye onu yerer ve beddua eder. Buna şahit olan Rehber-i Ekmel (aleyhissalatü vesselam) onlara “*Hayır! Öyle söylemeyiniz! Kardeşinizin aleyhine şeytana yardımcı olmayınız!*” buyurur.³⁰³

Görüldüğü üzere Allah Resûlü burada da had gerektiren bir günahı işleyen kimseye cezayı uygular fakat ondan sonra onu kınamaya kalkışanları susturur ve muhatabın bütünüyle uzaklaştırılmasına, şeytanın kucağına itilmesine engel olur. Bu müdahaleyi yaparken de muhatabının duyacağı şekilde “kardeşiniz” diyerek hem onu duygularıyla tutup ayağa kaldırmayı ve o yanlışından tamamen vazgeçirmeyi hedefler hem de toplum içinde ona karşı kalıcı menfi bir duygu oluşmasına mâni olur. Âdetâ “O, bu günahı işlese de bizim kardeşimizdir. Onu yanlışıyla kınayarak şeytana teslim etmemeli, hakkında güzel konuşarak gönlünü almalı ve kardeş olarak bağrınıza basmalısınız. Ta ki işlediği kötülüğe devam etmesin ve şeytanı değil, sizi kardeş bellesin!” mesajını verir. Diğer taraftan beddua edilmesini yasaklayarak onun toplumdaki dışlanmasını önler ve onu İslamî dairede tutarak, kötülüklerden kurtulmasına rehberlik yapar. Aksi takdirde cezanın yanında bir de sözlü şiddet ya da beddua ve kınamalar, muhatabı dinden soğutur ve Müslüman toplumdaki koparır.

Kardeşinizin Kötülükleriyle Değil, İyilikleriyle İlgilenin

Hz. Abdullah İbn Huzafe'nin (radiyallahu anh) bazı arkadaşları Allah Resûlü'ne gelir ve “Ey Allah'ın Resûlü! Abdullah, çok şaka yapıyor ve boş şeylerle uğraşıyor!” diyerek onu şikâyet ederler. Bunun üzerine Habibi-i Ekrem, “*Onunla uğraşmayınız. Zira o gerçekten Allah ve elçisini sever.*”³⁰⁴ buyurur.

Görüldüğü üzere Allah Resûlü, hakkında şikâyette bulunulan şahsın hatasına ya da bir eksikliğine odaklanmaz, bilakis sahip olduğu önemli bir fazileti seslendirir. Böylece hem ona mesaj gönderir hem de muhatabları-

303 Buhârî, *Hudûd* 4 (6777)

304 Muhammed Nâsır el-Elbânî, *İrvâ'u'l-Ğalîl*, VIII/157

na, hata yapanların yanlısına değil, güzel vasıflarına odaklanmak gerektiği dersini verir. Nitekim Allah Resûlü'nün bu ikaz ve yönlendirmeleri sayesinde hem sözün muhatapları hem de hakkında açıklamalarda bulunulan kimseler bundan gerekli dersi alır, davranışlarını tashih ederler.

Kardeşinin İmanına Odaklan

Hız. İtbân İbn Mâlik kendi kabilesi olan Sâlimoğulları yurdunda imamlık yapar. Ancak eviyle mescid arasında bir vadi vardır. Yağmur yağdığı zaman o vadiyi geçip namazlara gidemez. Bu sebeple Allah Resûlü'ne gidip durumu anlatır ve Efendimiz'den evine gelip namaz kıldırmasını ve orayı mescit olarak ilan etmesini ister. Allah Resûlü de kendisine “İnşallah bu isteğini yerine getireceğim.” buyurur ve onu uğurlar. Ertesi sabah güneş yükseldiğinde Hız. Ebû Bekir'le birlikte onu evinde ziyaret eder ve daha oturmadan nerede namaz kılmasını istediğini sorar. Hız. İtbân kendisine yer gösterince de tekbir alıp namaza durur. Orada hazır bulunanlar da kendisine tâbi olurlar.

Namazdan sonra ikramları kabul eden Allah Resûlü, hazır bulunan mahalle sakinleriyle bir müddet sohbet eder. O esnada birisi “Mâlik İbn Duşum nerede? Onu göremiyorum!” diye sorar. Yanındaki ona “Boş ver onu! O, Resûlullah'ı sevmeyen bir münafıktır.” der. Bu sözü duyan Rehber-i Ekmel Efendimiz, “Hayır! Öyle söyleme! Görmüyor musun o, Allah'ın rızasını dileyerek ‘Lâ ilâhe illallah’ diyor.” buyurur. Bunun üzerine o şahıs, “Allah ve Resûlü daha iyi bilir. Ancak biz, onun münafıkları sevdiğini onlarla sık görüşüğünü görüyoruz.” der. Rahmet Peygamberi ise ona “Allah Teâlâ, rızasını umarak, kelime-i tevhid getiren kimseye cehennemi haram kılmıştır.”³⁰⁵ buyurur.

Görüldüğü üzere Resûlullah Efendimiz münafıklarla fazla görüşmesinden dolayı hakkında menfi bir kanaat oluşan sahabisine sahip çıkar ve hakkındaki suizannı bertaraf eder. Bunu yaparken de onun samimiyetini ve sadece Allah'ın rızasına talip olduğunu özellikle dile getirir. Böylece hem onun hakkındaki menfi bakışı tashih eder hem aleyhindeki dedikodu-

305 Buhârî, *Salat* 46 (425); *Tebeccüd* 36 (1186); *Et'ime* 15 (5401); *İstibatetü'l-Mürteddîn* 9 (6938); Müslim, *İman* 10/54 (33)

yu sonlandırır hem de gıyaben Hz. Mâlik'in imanını ve sağlam duruşunu takviye edecek şekilde bir açıklama yapar. Nitekim bunu duyan Hz. Mâlik, daha dikkatli hareket eder ve töhmet noktalarından uzak durmaya başlar.

Kureyşlileri Zemmeden Katâde'ye İkaz

Uhud savaşı sonrasında müşriklerin şehitlere yaptığı vahşilikleri gören Hz. Katâde, kendini tutamaz ve Kureyşliler aleyhinde söylenmeye başlar. Bunu işiten Efendimiz kendisine Kureyşlilerin bugün yaptıklarına takılıp kalmaması gerektiği dersini verir ve *“Sakin ol ey Katâde! Kureyş hakkında kötü söz söyleme! Aslında onlar emanette ehil insanlar. Gün gelecek, onlardan öyle kimseler göreceksin ki onların yaptığı ameller ve iyilikler karşısında kendi amelini, iyiliklerini küçümseyeceksin. Şayet Kureyşliler şımarmayacak olsa Allah katında onlar için hazırlanmış olanları baber verirdim.”*³⁰⁶ buyurur.

Burada açıkça görüldüğü üzere Allah Resûlü, kötülük yapanları o kötülöklere bağılı değerlendirmey, onların güzel yanlarını ve geleceklerini nazara alarak, kalplerine girmeyi hedefler. Ayrıca onların gönülleri fethedilebilirse, şerde bu kadar ısrarlı ve gayretli olan kimselerin hayırda da o derece önde olacaklarını hesaba katar ve bu hususta ashabına yeni bir perspektif kazandırır. Böylece Hz. Katâde'yi içinde yaşadığı şartlara bağılı karar verip yanılmaktan korumanın yanında istikballe ilgili önemli bir müjde de verir. Nitekim sonunda Allah Resûlü'nün verdiği müjde gerçekleşir ve Mekke'nin fethiyle Kureyşliler Müslüman olur ve pek çoğı İslam'ın bayraktarları hâline gelirler. Mesela onlardan biri olan Hz. Halid İbn Velid'in İslam'a hizmetleri herkesin malumudur.

Sonuç

Eğitim ve terbiyede sevgi, saygı ve samimiyetle verilen sistemli ve planlı emeklerin yanında muhatabın iyi/güzel taraflarını görme ve hakkında daima hayır düşünüp güzel sözler sarf etmek de göz önünde bulundurulması gereken temel hususlardandır. Kur'an'ın beyanıyla güzel söz, toprağını bulmuş ve zemine sağlam yerleşmiş her mevsim meyvesini

306 Taberâni, *Mu'cemu'l-Kebir* 14745

verebilecek bir ağaç gibidir: “...*Güzel söz/ yorum kökü yerin derinliklerinde sabit, dalları ise göğe doğru yükselmiş bir ağaç gibidir ki Rabbinin izniyle her zaman meyvesini verir...*”³⁰⁷ Nitekim bu sırdandır ki Allah Resûlü, “*Güzel söz sadakadır.*”³⁰⁸ buyurur, olumlu söz ve değerlendirmelerin muhatabın önemli bir ihtiyacı olduğuna ve bunun onun gönül dünyasında sıdk ve sadakati mayalayacağına dikkat çeker.

Eşya zıddıyla bilinir fehvasınca Kur’an, kötü/çirkin söz ve yorumun faydasızlığını ağaç benzetmesiyle şöyle anlatır: “*Çirkin söz ise gövdesi toprağın üstünden kolayca çıkarılabilen, kökleşip yerleşmeyen değersiz bir ağaca benzer.*”³⁰⁹ Onun için insanları eğitmek, onlara kalp ve ruh güzelliği kazandırmakla görevli kimseler, yanlış yapan kişilere karşı sert ve aşağılayıcı bir tutum takınmamalı, haklarında kötü beyan, lanet, beddua ve yargıda bulunmamalıdır. Zira bunun muhataba kazandıracığı müspet hiçbir katkı yoktur.

Eğitimciler ve terbiyeciler, muhataplarını herhangi bir kötülükten kurtarmada, yanlışını tashih ya da eksikliğini telafi etmede onlara rehberlik yapmak istiyorlarsa işe onların sahip olduğu iyilik ve güzellikleri görerek ve gündeme getirerek başlamalı, onları bir faziletinden yakalamalı daha sonra birçok faziletle donatmalıdır. Yoksa mesele muhatabı işlediği bir kötülük ya da kötü bir huyu ile baş başa bırakmak değildir. Bu açıdan eğitimciler/rehberler muhataplarını çok iyi tanımalı, kusur, kabahat ya da eksiklerinin farkında olmalı, ancak bunlara odaklanmadan ziyade muhataplardaki güzellik ya da güzelikleri vesile kılarak onlara yaklaşarak kötü huy ve kötülüklerden onları uzaklaştırmalı ve iyiliklerle buluşturmalıdır.

307 İbrahim, 14/24, 25

308 Buhârî, *Cihad*, 128 (2989); Müslim, *Zekat* 17/56 (1009)

309 İbrahim, 14/26

YAKIN OL

Nebevi eğitim ve öğretimin temel ilkelerinden birisi de muhataba yakın olmak, yakın davranmak ve yakınlık göstermektir. Birçok anne-baba ve muallim “Yakın olursam annelik-babalık/muallimlik otoritem sarsılır ve çocuklarım/öğrencilerim gevşer, şımarır, söz dinlemez, eğitim-öğretim yapamam.” gibi mazeretlerle terbiyeleriyle mesul olduğu kişilerle aralarına çok fazla mesafe koyarlar. Ciddi ve vakar olmakla muhatabalarına yakınlık ve samimiyet dengesini ayarlayamazlar.

Pedagogların araştırma ve tespitlerine göre bu hususta dengeyi bulmak ve bunu korumak verimli bir eğitim için şarttır. Zira bu yakınlığı hissettirmek muhatabaların iradelerini güçlendirir, onları eğitime motive eder, ilişkileri zenginleştirir, sevgi ve saygıyı besler ve güven ortamını oluşturur. Bunların tabii bir sonucu olarak verimlilik artar ve disiplin problemleri bir hayli azalır.³¹⁰

Muhataba Yakınlık İlahi Ahldır

Allah kullarına yakındır. Kur’an Cenabı Hakk’ı tanıtırken, O’nu (أَلْقَرِيبُ) “Karîb” yani “kullarına yakın” ismiyle de tanıtır: “*Kullarım Beni senden soracak olurlarsa, bilsinler ki Ben pek yakınlım. Bana dua edenin duasına*

310 Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Aynur Geçer, Deniz Deryakulu, Öğretmen Yakınlığının Öğrencilerin Başarıları, Tutumları ve GÜdülenme Düzeyleri Üzerindeki Etkisi, dergipark.org.tr

*icabet ederim. Öyleyse onlar da davetime icabet ve Bana hakekıyla inanıp tasdik etsinler ki doğru yolda yürüyerek selamete ersinler.*³¹¹ Başka bir ayette de bu yakınlığın derecesi çok çarpıcı bir teşbihle açıklanır: “*İnsanı Biz yarattık. Onun için nefsinin kendisine neler fışıldadığını, neler telkin ettiğini Biz pek iyi biliriz. Çünkü Biz ona şah damarından daha yakınız.*”³¹²

Dolayısıyla her insan aracıya ihtiyaç duymadan isteğini doğrudan doğruya Rabbinden talep edebilir. Allah, herkesin isteğini duyar ve bazen kulun istediği gibi bazen de ondan daha hayırlı bir şekilde dualarına icabet buyurur. İnsanın bu yakınlığı bilmesi, ona büyük bir huzur, itminan ve güven verir. Bu şuur onu Rabbine bağlar ve yaklaştırır; imanını ve teslimiyetini güçlendirir, takvasını artırır, söz ve davranışlarına çeki düzen verir. O’na yöneldiğinde “Acaba beni duyar mı? Acaba isteklerime cevap verir mi?” diye zerre kadar endişe duymaz, gönülden, tam bir yakîn ile O’na yalvarır. Bu manevi yakınlığın yerine konulabilecek başka bir alternatif de yoktur. İnsan nerede olursa olsun kendisine şah damarından daha yakın olan Rabbine yalvarıp yakarabilir, her türlü ihtiyacını O’na arz edebilir; sesini duyurmasına ve isteğini Rabbine ulaştırmasına kimse mâni olamaz. Kur’an’ın beyanıyla “...Her nerede olursanız olun O, sonsuz ilim ve kudretiyle tek Rab ve İlah olarak her an ve her yerde sizinle beraberdir...”³¹³ Bu iman, kulun iradesini güçlendirir. Söz ve davranışlarını daima kontrol etme, bu vesileyle şahsiyetini güzelleştirme imkânı sunar. Allah Resûlü bir sefer esnasında bu yakınlığı ihlal etmeme adına tespil ve tekbir getirirken seslerini fazla yükselten ashabını şöyle uyarır: “*Ey insanlar! Kendinizi yormayın! Sizler işitmeyen veya uzakta olan birine seslenmiyorsunuz. O, nerede olursanız onunla birlikte. Şüphesiz şanı yüce olan Allah hem ‘Semi’ işiten hem de ‘Karîb’ yani yakın olandır.*”³¹⁴

Dolayısıyla Allah’ın kullarına yakınlığını duyurması, kullarının da bu yakınlığı koruma adına dikkat ve gayretleri, onları yanlış duygu ve düşüncelerden arındıran, kötülöklere karşı koruyan, iman, amel ve ahlak açısından motive edip kemale yönlendiren önemli vesilelerden birisidir. O’nun,

311 Bakara Sûresi, 2/186 ve bkz. Hûd Sûresi, 11/ 61; Sebe’ Sûresi, 34/50

312 Kâf Sûresi, 16/50

313 Hadîd Sûresi, 57/4

314 Buhârî, *Cihâd* 131 (2992); Müslim, *Zikr* 13/44 (2704)

Rab olarak kullarına yakın olması ve yakınlığını duyurması, anne-baba ve eğitimcilere “mutlaka muhataplarına yakın olma, yakın durma ve onların bir yakını olma ve bu yakınlığı onlara hissettirmeleri” gerektiği ilkesini ders verir. Zira âlemlerin Rabbi insanlara yakınlığını çok etkili bir ifade ile bildirerek sevgisi ve yakınlığı ile onların kalplerine yerleşir ve onları gönülden itaate yaklaştırır.

Muhataba Yakınlık Nebvi Bir Ahldır

Kur’an, Allah Resûlü’ne “*Sana tâbi olan müminlere sevgi, şefkat ve merhametle kol kanat ger!*”³¹⁵ diye emir buyurur ve muhataplarını eğitebilmesi, kötülüklerden arındırabilmesi adına onlara olabildiğince yakınlık göstermesinin gerekliliğini beyan eder. O da bu emri hakkıyla yerine getirir ve bu yakınlığı zirveye taşır. Kur’an bu eşsiz yakınlığı ifade ederken şöyle buyurur: “*Nebi, mü’minlere kendi öz canlarından daha yakındır...* ”³¹⁶ Allah Resûlü bizatihi kendisi de “*Nefsimi kudret elinde tutan Allah’a yemin olsun ki hiçbir mü’min yoktur ki ben ona, dünyada ve abirette insanların en yakını olmayayım...* ” buyurur ve bütün müminlere karşı beslediği yakınlığı net olarak seslendirir. Hatta o sadece bu gerçeği ifade etmekle kalmaz, bunun omuzlarına yükleyeceği maddi sorumlulukların da altına girer: “*Kim bir mal bırakırsa onu mirasçuları alsın. Eğer geride bir borç veya korunmaya muhtaç çoluk-çocuk bırakırsa bana gelsin, ben onun yakınıyım.*”³¹⁷

O, bir taraftan mü’minlerin ilk muallimi olarak muhataplarına karşı kendi konumunu ifade ederken, diğer taraftan kıyamete kadar gelecek bütün mü’minlere de “Resûlullah’a yakın durma” dersi verir: “*Hayatım elinde olan Allah’a yemin olsun ki ben bir kimseye ailesinden, anne-babasından, çocuğundan, servetinden ve bütiin insanlardan daha sevgili/yakın olmadığım sürece o kişi gerçek manada iman etmiş olamaz.*”³¹⁸ Böylece muallim ya da rehberden tam istifade adına onlara yakın olmak/yakın durmak gerektiğine de işaret eder.

Allah Resûlü’nün bu yakınlık anlayış ve hassasiyeti sadece inanan insanları değil, inananmayan kimseleri de içine alır. Binaenaleyh bütün cehd ve

315 Şu’arâ Sûresi, 26/215

316 Ahzab Sûresi, 33/6

317 Müslim, *Ferûîz* 5/14-16 (1619)

318 Buhârî, *İman* 8 (14, 15); Müslim, *İman* 16/69, 70 (44)

gayretlerine rağmen insanların O'ndan ve iman hakikatlerinden uzak durmaya devam etmesi O'nu iki büklüm eder.³¹⁹ Kur'an bu üzüntünün derinliğini ifade ederken O'nun duygularına şöyle tercüman olur: “Ey Resûlüm! Neredeyse onlar iman etmiyor diye üzüntüden kendini yiyip tüketeceksin.”³²⁰

Ashabı da Resûlullah'a Yakındı

Allah Resûlü, ashabına yakın olduğu gibi ashab-ı kiram da kendisine yakındı. Zaten yakın durmasalar O'nun ilim, iman, hikmet ve ahlakından istifade edemezlerdi. O kadar Allah Resûlü'nü seviyor ve O'na yakın duruyorlardı ki maddi-manevi bütün tercihlerini O'ndan yana yapıyorlardı. O'nu canlarından çok seviyor ve duydukları yakınlığı her vesileyle “Annem babam sana feda olsun ya Resûlallah!”³²¹ diyerek en belîğ bir şekilde ifade ediyorlardı.

Allah Resûlü de bu sevgi ve yakınlığı, onları yetiştirme adına tam değerlendiriyor ve İslamî hayatı bütün teferruatıyla ele alıp öğretiyordu. Hatta O'nu ve ashabını bu noktada tenkit eden müşrikler, bir gün Hz. Selman'a gelir ve kendisini sıkıştırmaya çalışırlar. “Bakıyoruz da Nebiniz, tuvalet adabı dâhil her şeyinizle ilgileniyor ve her şeyi size öğretiyor!” diye alay ederler. Bunun üzerine Hz. Selman, “Evet! O, bize tuvalet adabını da öğretiyor. Nitekim bize, sağ elimizle temizlenmeyi, hacet giderirken kibleye doğru dönmeyi, hayvan kemikleri ve tersleriyle taharet yapmayı da yasaklıyor...”³²² diye cevap verir.

Evet, ashab Resûlullah'ı öylesine yakın bellemişlerdi ki hiç kimseye açamayacakları en mahrem problemlerini O'na rahatlıkla danışabiliyor ve çözüm bekliyorlardı. Bir gün Allah Resûlü Mescid-i Nebevi'de iken yanına bir genç yaklaşır ve çok özel bir arzusunu dile getirir: “Ya Resûlellah! Ben şehvetime hâkim olmakta zorlanıyorum. Zina için bana izin verir misin?” Bu isteği duyan bazıları derhâl öfkelenir ve onu susturmaya kalkışırlar. Allah Resûlü ise hem sükûnetini muhafaza eder hem de “Onu bana bırakınız!” buyurarak onları yatıştırır. Ardından o gençten önüne oturmasını

319 Bkz. İnşirah Sûresi, 94/3

320 Şu'arâ Sûresi, 26/3; Kehf Sûresi, 18/6

321 Bkz. Buhârî, *Meğâzî* 38 (4205)

322 Müslim, *Taharet* 17/57-60 (262)

ister. Kendisine birtakım sorular sorar ve onu isteğinin doğru olmadığına ikna eder. Ardından da yakınlığını duyuracak şekilde elini gencin göğsünün üzerine koyar ve ona şöyle dua eder: “Allah’ım! Bu gencin kalbini kötü düşüncelerden arındır, günahını bağışla, kendisini de iffetli kıl!”³²³

Bu içten dua, yakınlık, şefkat ve kavli-fili dualarla kendini toplama imkânına kavuşan delikanlı daha sonra Medine’nin en iffetli gençleri arasında yerini alır ve bizzat Allah Resûlü tarafından evlendirilir. Onun için eğitici konumda bulunan kimseler, muhataplarına ne kadar yakın olurlarsa onlara o kadar daha fazla yardımcı olabilir, yol gösterebilirler. Aksi takdirde anne-babalarını, muallimlerini ve rehberlerini kendilerine uzak gören kimseler, iç dünyalarında yaşadıkları/yaşayacakları problemlerini onlara danışmaktan çekinir/korkarlar. Öyle olunca da tam ihtiyaçlarının olduğu bir dönemde sıkıntılarını onlara açamadıkları için yanlışa düşerler. Bütün bunlardan sonra birisi yakınlık gösterip el uzatmazsa kolay kolay kalkamaz ve hatalarından kurtulamazlar.

Hasılı, Allah Resûlü ve ashabının takip ettiği bu yol her eğitimcinin takip etmesi gereken evrensel bir metottur. Zira insanlara yakın olmayan, yakınlık duymayan bir kimse mesajını tam olarak ulaştıramaz, onları kendine ve mesajına yaklaştıramaz. Muhataplarına yeni bir ruh ve şekil veremez, eğitemez, şahsiyet kazandıramaz. Yakın olabilmenin sözlü-sözsüz vesileleri vardır ki bunlar yerine getirilmeden yakınlık iddiası ortada kalır. Bu konu makalenin ikinci bölümünde detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

323 Ahmet İbn Hanbel, *Müsned*, V/257 (22847); Taberânî, VIII/190 (7679); Zeynuddin el-İrâkî, *Tabrîcu’l-İbyâ*, II/411; Heysemî, *Zevâid*, I/129

YAKINLIĞINI DUYUR

Eğitim, öğretim ve iletişimde yakın olmanın ve bunu muhataba duyurmanın sözlü ve sözsüz olmak üzere farklı şekilleri vardır. Bu vesileler aslında talim ve terbiye hayatının üzerine kurulu olduğu temel esaslar arasındadır. Zira ebeveynin, rehberin ya da öğretmenin bu yöntemlere başvurmadan muhatabın duygularına yakınlığını duyurması çok zordur. Allah Resûlü'nün talim ve terbiye metodolojisi içinde “sünnet” olarak yaşanan bu yöntemler, muhatabın kalp ve ruhunun şekillenmesinde önemli dinamiklerdendir.

İsmiyle Hitap Etmek

Sözlü yakınlık davranışlarından bir tanesi muhataplara ismiyle hitap etmektir. Tanışma ya da konuşma esnasında muhataba ismiyle hitap edilmesi hem zarafetin hem de saygının bir gereğidir. Bu nezaket ve saygı, muhataba kendisini değerli hissettirir, ikili iletişimi güçlendirir ve şahısları birbirine yakınlaştırır. Aksi takdirde muhatabın aklına gelecek “Adımı söylemedi zira o bana değer vermez. Hatta o benim adımlı bile bilmez/hatırlamaz. Bugüne kadar bir kerecik olsun adımlı anmadı, bana isimle hitap etmedi.” gibi duygu ve düşünceler, iletişim, eğitim ve öğretimi olumsuz etkiler.

Allah Resûlü, yakınlığını duyurma adına ashâbına ya ismiyle ya da sevdiği künyesiyle hitap eder, muhataplarını onurlandırır. Ebû Hureyre'nin

anlattığı şu hatıra bunun yüzlerce örneklerinden birisidir: “Mescid-i Nebevî'nin içindeki Suffe mektebinde barınan ve ders gören talebelerin ne malları vardı ne de aileleri. Ben de onlardan biriydim. Bazen açlıktan yüzü koyun yere yatar, bazen de midemin üzerine taş bağlardım. Bir gün ashâb-ı kiramın gelip geçtiği yol üzerine oturdum. Derken Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) çıkageldi. Beni görünce gülümsedi ve ‘Ey Ebâ Hırr!’ diye seslendi. ‘Ya Resûlallah! Buyurunuz emrinize amadeyim!’ dedim. ‘Beni takip et!’ buyurdu. Peşinden gittim. Hane-i saadetlerine varınca bir müddet bekleyip kapıyı çaldım. İçeri buyur etti ve ben de girip bir köşeye oturdum. Mutfakta bir tas sütü görünce hanımına ‘Bu süt nereden geldi?’ diye sordu. Annemiz sütün hediye olarak getirildiğini söyledi. Bunun üzerine bana döndü ve ‘Ey Ebâ Hırr! Suffe ashâbına git ve onları buraya çağır. Onlar Müslümanların misafirleridir. Ne malları ne de aileleri vardır.’ buyurdu. Zaten O’na zekât malları geldiğinde hiçbir şey almaz, Suffe talebelerine gönderirdi. Hediye geldiğinde ise haber yollar ve onları gelen hediyelere ortak ederdi.”

Allah Resûlü’nün bu davranışı talebelerine ne kadar yakın olduğunun başlı başına bir göstergesidir. Zira O, ilgilendiği ve geleceğe hazırlamak istediği muhataplarının maddi-manevi her meselesini yakından takip eder, gerçekten ‘onların en yakını’ olduğunu ruhlarına hissettirirdi.

Hız. Ebû Hureyre olayın devamını şöyle anlatır: “Suffe ashâbını çağırma fikri hoşuma gitmedi. Onun için yolda giderken kendi kendime şöyle dedim: ‘Bir tas süt, bütün Suffe ashâbına nasıl yetecek? Onlar da gelirse bana ve Resûlullah’a buradan pay kalmaz ki? Ben açlığımı giderecek kadar ondan kana kana içmek isterdim fakat O’na itaat etmekten başka da çarem yok!’ Bu düşünceler içerisinde ders arkadaşlarımla yanına varmıştım. Allah Resûlü’nün kendilerini yemeğe davet ettiğini haber verdim. Sonra da birlikte dönüp huzuruna girdik ve oturduk. Efendimiz bana ‘Ey Ebâ Hırr! Süt tasını al ve herkese ikram et!’ buyurdu. Tası alıp teker teker herkesi dolaştım. Hepsi doyasıya içti ve en son sütü kendisine takdim ettim. O da süt tasını ellerinin arasına aldı ve tebessüm ederek ‘Ey Ebâ Hırr! Şimdi otur ve sen de iç!’ buyurdu. Aldım ve kanasıya içtim. Tası kendisine takdim etmek isteyince ‘Daha da iç!’ buyurdu. İçmeye devam ederken ‘İç, iç!’ diyordu. Sonunda

‘Seni hak ile gönderen Allah’a yemin olsun ki artık içemeyeceğim; çok doydum!’ dedim. Bunun üzerine tası aldı ve Allah’a hamd ettikten sonra besmele çekerek geriye kalanı da O içti.”³²⁴

Örnekte görüldüğü üzere Allah Resûlü, talebesine sevdiği künyesiyle hitap eder ve bununla ona yakınlığını duyurur. Üstelik yakınlığın gereği onun derdiyle ilgilenir ve evine davet ederek ikramda bulunur. Bu davranışıyla O, hem yakınlığın ve İslam kardeşliğinin gereğini yerine getirir hem de talebesini evinde ağırlayarak onurlandırır. Allah Resûlü onun talebe arkadaşlarını da düşünür ve onları davet ettirerek herkese, talim ve terbiyesiyle muvazzaf olduğu kimselere yakın olma, dertleriyle ilgilenme ve problemlerini çözmede yardımcı olma dersi verir.

Güzel Davranışları Dua ile Takdir

Muhatapların düşüncelerini ve davranışlarını methederek pekiştirmeye çalışmak da sözel yakınlık davranışlarından birisidir. Her talebenin/ çocuğun övülecek bir kabiliyeti/davranışı mutlaka vardır. Anne-baba ve muallimler, yeri ve zamanı geldiğinde bunu görmeli ve takdir fırsatını kaçırmamalıdır. İyi davranışları takdir edilen kimseler, bu muameleden olumlu etkilenir ve motive olurlar. Ayrıca bu övgü, onları hem cesaretlendirir hem de iyiliklere yönlendirir.

Allah Resûlü, muhataplarında beğendiği güzel huy ve davranışları, dualarla birlikte takdir eder. Bir gün çocuk yaştaki Amr İbn Ahtab’dan su ister. O da bir bardak su getirir ve tam takdim edeceği sırada bardağın kenarında bir saç teli görür. Amr onu dikkatlice alır ve öyle takdim eder. Suyu alan Allah Resûlü ise onun bu davranışını hem yanağını okşayarak hem de “*Allah’ım onu daba da güzelleştir.*” diye dua ederek metheder.³²⁵

Abdullah İbn Abbas ise Resûlullah’ın kendisine yaptığı medh u senayı şöyle haber verir: “Bir gün Allah Resûlü’nün abdest alması için su hazırladım ve bekledim. Geldiğinde abdest suyunun hazır olduğunu görünce bundan çok memnun oldu ve ‘Bunu kim hazırladı?’ diye sordu. ‘Ab-

324 Buhârî, *Rikâk* 17 (6452)

325 İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 1679 (10000); Tirmizî, *Menâkıb* 9 (3629)

dullah hazırladı.’ denilince döndü ve ‘Allah’ım! Bu çocuğu dinde fakih kıl.’³²⁶ ve ‘Ona Kur’an’ın tevilini/tefsirini öğret!’ diyerek dua etti ve yaptığımı takdir buyurdu.’³²⁷

Örneklerde görüldüğü üzere Allah Resûlü karşılaştığı güzel davranışları ve kendisine duyulan yakınlık ve ilgiyi, yapılan hizmetleri dualarla takdir eder. Böylelikle hem muhataplarını ilme, öğrenmeye ve güzel davranışlara motive eder hem de duyduğu bu yakınlıkla onları hakka yönlendirir ve iyiliğe teşvik eder.

Gıyabında Methetmek

Allah Resûlü’nün sözel yakınlık uygulamalarından birisi de yetiştirmek istediği kimseleri güzel davranışları ve yaşantılarıyla gıyabında takdir ederek, onlardan beklediği başka bir davranışa vurgu yapmasıdır. Abdullah İbn Ömer’in anlattığı şu hatıra konuyu aydınlatma adına önemlidir: “Allah Resûlü döneminde ashâb-ı kiramdan birisi rüya gördüğünde gelir, onu Efendimize’e anlatırdı. Ben de buna imrenir ve ‘Keşke ben de bir rüya görsem de onu anlatsam.’ diye içimden geçirirdim. O dönemler genç ve bekârdım. Bir gün Mescid-i Nebevî’de uyuyakaldım ve bir rüya gördüm. Rüyamda iki melek beni alıp doğruca cehenneme götürdüler. Cehennem kuyu duvarları gibi taşlarla örülüydü ve iki de direği vardı. Orada bazı tanıdıklarımı da görmüştüm. Bu manzara karşısında ürperdim ve ‘Cehennemden Allah’a sığınırım, cehennemden Allah’a sığınırım!’ diye dua etmeye başladım. Derken bir melek geldi ve bana ‘Korkma, Korkma!’ dedi.”

Hz. Abdullah kendisini çok etkileyen bu rüyayı ablası Hz. Hafsa validemize anlatır. O da Allah Resûlü’ne anlatınca şöyle buyurur: “*Abdullah ne iyi ve ne salih bir insan! Keşke geceleri de namaz kılssa.*” Allah Resûlü’nün hakkındaki bu takdirini duyan Hz. Abdullah, o günden sonra gece ibadetlerini daha düzenli ve devamlı hâle getirir.³²⁸

Hureym el-Esedî’yi de “...*Hureym, ne güzel adam!*” diyerek gıyabında metheden ve yakınlığını/ilgisini gösteren Allah Resûlü, onda tashih et-

326 Buhârî, *Vudu’* 10 (143); Müslim, *Fedâil* 30/138 (2477)

327 Müsned, (2397); İbn Kesîr, *el-Bidaye ve’n-Nibaye*, VIII/299

328 Buhârî, *Fedâilü’s-Sahabe* 19 (3738); Müslim, *Fedâilü’s-Sahabe* 31/139 (2479)

mek istediği bir hususu ise bu takdirden sonra şöyle dile getirir: “*Keşke saçlarını o kadar çok uzatmasa ve bir de elbisesini yerde sürümesel..*”³²⁹ Peygamber Efendimiz’in bu takdir ve taleplerini duyan Hz. Hureym çok memnun olur ve denilenleri de vakit kaybetmeden yerine getirir.

Allah Resûlü bazen de güzel davranışı takdirle yetinir arkasından bir şey söylemez. Bununla mevcut davranışı pekiştirmeyi hedefler. O’nun, gıyaben iyiliği ve salahatiyle andığı pek çok kimse vardır: “...*Üseyd İbn Hudayr, ne iyi ve ne güzel insan! Sabit İbn Kays İbn Şemmas ne iyi insan! Muaz İbn Cebel ne iyi insan! Muaz İbn Amr İbni'l-Cemûh ne iyi insan!*”³³⁰

Başka bir zaman Hendek savaşı için kazı çalışmaları devam ederken Zeyd İbn Sabit de oradadır ve kazılan toprağın hendekten taşınmasında canla-başla çalışır. O gün için Hz. Zeyd daha on beş yaşında bir gençtir. Onun bu samimi gayretlerine şahit olan Allah Resûlü, “*O ne iyi ne gayretli bir genç!*”³³¹ buyurur. Böylece onu ve onun şahsında, çalışan bütün askerlerin güzel davranışlarını takdir eder, nazara verir.

Resûl-i Ekrem, muhataplarının sahip olduğu güzel hasletleri hem pekiştirme adına onları metheder hem de örnek hayat ve davranışlarına dikkat çeker. Hadis kaynaklarının “Menâkıb ve Fedâilu’s-Sahabe” bölümlerinde bu çerçevede değerlendirilebilecek pek çok örnek vardır. Ashâb-ı kiram bu tür iltifat, takdir ve dualardan son derece memnun olur. Dolaşısıyla anne-baba ve muallimler bu sünnetin, eğitim ve öğretimde başarıyı artıran motive edici gücünü kullanmayı ihmal etmemelidir.

Hâl ve Hatır Sormak

Sözlü yakınlık davranışlarından birisi de muhatapların hâl ve hatırlarını sormaktır. Bu hem insani hem de İslami bir görevdir. Zira talebenin psikolojik açıdan önemli bir ihtiyacı da büyükleri tarafından hâlinin/hatırının sorulmasıdır. Bu, çok kolay ve maliyeti olmayan bir davranış olmasına rağmen maalesef eğitim-öğretimde ihmal edilen sünnetlerden birisidir.

329 Ebû Dâvûd *Lîbas* 26 (4089); Ahmet İbn Hanbel, *Müsned*, (17622)

330 Tirmizî, *Menâkıb* 92 (3795)

331 İbn Sâd, *Tabakât*, V/219; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, s. 424 (1824)

Allah Resûlü bir gün huzuruna gelen talebelerinden Hz. Muaz İbn Cebel'in selamını alır ve ardından “Ey Muaz! Bugün nasıl sabahladın?” diye hatırını sorar. Hz. Muaz “Ey Allah’ın Resûlü! Allah’a hamdolsun! O’na imanla sabahladım.” cevabını verir. Bunun üzerine Efendimiz (aleyhisselatü vesselam) yine kendisine ismiyle hitap eder ve “Ey Muaz! Her sözün doğruluğuna bir delil gerekir. Senin bu sözünün doğruluğuna delilin nedir?” buyurur. O şöyle cevap verir: “Ey Allah’ın Resûlü! Ben sabah olduğunda, akşama çıkamayacağımı, akşam olduğu zaman da sabaha varamayacağımı düşünürüm. Bir adım attığım zaman, ikinci adımı atamayabileceğimi hesap ederim. Bütün insanların mahşer meydanında toplandığını görür gibi olurum. Onlar nebilere de yanı başlarında dururken kendilerine verilecek kitapları almak üzere çağırılırlar. Bazılarının yanında ise taptıkları putları vardır. Diğer taraftan cehennemdeki insanların çektikleri azabı ve ehl-i cennetin karşılaştıkları sevap ve mükâfatları da görür gibiyim.” Bunun üzerine Efendimiz (aleyhissalatü vesselam), “Ey Muaz! Çok iyi ve isabetli düşündün. Böyle düşünmeye ve yaşamaya devam et. Bu çizginden hiç ayrılma!”³³² buyurur.

Vahiy kâtiplerinden Hz. Hanzala bir gün ağlar vaziyette Hz. Ebû Bekir’e uğrar. Hz. Ebû Bekir, “Nasılsın ey Hanzala! Ne oldu neyin var?” diye sorar. O, “Hanzala münafık oldu!” der. Bu cevaba şaşırان Hz. Ebû Bekir, “Sübhanellah! Bu nasıl söz öyle!” diye tepki verir ve izahını ister. Hz. Hanzala ise içinde bulunduğu durumu şöyle açıklar: “Ey Ebû Bekir! Allah Resûlü’nün yanında olduğumuzda, bize cennet ve cehennemi anlattığında çok etkileniyor onları görür gibi oluyoruz. Fakat onun yanından ayrılıp, evlerimize ve işimize döndüğümüzde çok şeyi unutup dünyaya dahiıyor ve değişiyoruz.” Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, “Vallahi biz de aynıyız. Kalk Resûlullah’ın huzuruna varıp bunu O’na soralım.” der.

Geldiklerinde Hz. Ebû Bekir, “Ya Resûlallah! Hanzala münafık olmuş.” der. Peygamber Efendimiz hemen Hanzala’ya döner ve kendisine “Sakin ol! Neyin var?” diye sorar. Hanzala iç dünyasında yaşadığı çelişkileri, Hz. Ebû Bekir’e anlattığı gibi kendisine de aktarır. Onu dikkatlice dinleyen Rehber-i Ekmel, bunun münafıklık sayılmayacağını bilakis insan tabiatının bir gerçeği olduğunu çok veciz bir şekilde şöyle ifade

332 el-Ukaylî, *ed-Duafân-ı-Kebîr*, II/291; Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetu’l-Enlîya*, I/211 (247)

eder: “*Siz, benim bu zürumdaki kalbî ve rubî hâlinizi kesintisiz olarak devam ettirebilecek olsaydınız, melekler yollarınızda ve evlerinizde sizinle selamlaşmak ve musafaha yapmak için birbirleriyle yarışlardı. Lakin ey Hanzala! İşte insan bu! Bazen öyle bazen böyle!*”³³³

Görüldüğü üzere Allah Resûlü çeşitli vesileler ile muhataplarının hâl, hatırını sorar ve ihtiyaçlarına göre açıklamalarda bulunur. Böylece O, hem onlara ne kadar yakın olduğunu, durumlarını yakından gözettiğini hissettirir hem de pek çok sorunlarını çözer.

Memnuniyeti İfade Etmek

Talim ve terbiyede sözlü yakınlık davranışlarından biri de ortaya koyulan güzel ve başarılı bir iş ya da doğru ve isabetli bir görüş karşısında duyulan memnuniyeti ifade etmektir. Allah Resûlü, Hz. Muaz İbn Cebel’i Yemen’e vali olarak uğurlarken kendisine “*Sana bir mesele arz edildiğinde nasıl hüküm vereceksin?*” diye sorar. Hz. Muaz, “Allah’ın kitabına bakar ve onunla hüküm veririm.” der. “*Peki, sana sorulan meselenin cevabı Allah’ın kitabında yoksa ne yaparsın?*” buyurur. Hz. Muaz, “O zaman da Resûlullah’ın sünnetine bakarak hüküm veririm.” diye cevap verir. “*Ya sana sorulan meselenin cevabını sünnette bulamazsan ne yaparsın?*” diye sorar. Hz. Muaz kendinden emin bir şekilde “O zaman kendi görüşümle hareket ederim!” karşılığı verir. Talebesinden aldığı bu cevaplardan çok hoşnut olan Rehber-i Ekmel, eliyle onun göğsüne dokunur ve memnuniyetini şöyle ifade eder: “*Resûlü’nün elçisini/ valisini, O’nun razı olacağı işe muvaffak kılan Allah’a hamdolsun.*”³³⁴

Görüldüğü üzere Allah Resûlü, muhatabını yeni bir vazife mahalline uğurlarken bir müddet onunla yürür ve böylece ona olan sevgisini ve yakınlığını gösterir. Sorduğu sorulara karşılık aldığı isabetli cevaplardan da memnuniyetini hamde ortaya koyar. O, bu hamd ve takdirleriyle Hz. Muaz’ı yeni görevine hem motive eder hem de cesaretlendirir. Hoşnutluğunu izhar ederek bu isabetli düşüncüyü pekiştirir. Dolayısıyla hoca-talebe ilişkisini/yakınlığını canlı tutma ve güçlendirme adına bu dinamiğin değeri yüksektir. Bu yakınlık, talebeyi ilim ve aksiyona teşvik edeceği gibi başarıyı da artıracaktır.

333 Müslim, *Teybe* 3/12, 13 (2750); Tirmizî, *Sıfatul-Kyamet* 59 (2514)

334 Ebû Dâvûd, *Akdiyye* 11 (3592); Tirmizî, *Abkâm* 3 (1327)

YAKINLIĞINI DAVRANIŞA DÖNÜŞTÜR

Daha önce yayınlanan iki makalede eğitim ve öğretimde sözlü yakınlık davranışları üzerinde durulmuştur.³³⁵ Bu makalede ise “sözsüz yakınlık davranışları” incelenecektir ki bunların ilki, fiziksel temastır. Muhatabın başını okşama, elini tutma, omzuna/göğsüne dokunma gibi basit davranışlar -kültür farklılıkları mahfuz- hem sağlıklı bir iletişim hem de verimli bir eğitim-öğretim programı yönüyle şarttır. Tabiatıyla fiziksel teması, çocuklar ve yetişkinler olmak üzere iki ayrı kategoride ele almak gerekir. Allah Resûlü çocuk eğitimine bakan yönüyle bu ilkeyi şu uygulamalarıyla hayata taşımıştır:

Sevgi ve Merhametle Yakın/Yakını Olmak

Çocuk eğitiminde sevgi ve şefkat kadar önemli bir husus da fiziksel dokunuşlarla sevgiyi/şefkati daha da yakınlığa dönüştürmek ve aradaki iletişimi güçlendirerek, yakınlık duygularını beslemektir. Bu açıdan çocukları kucağa almak, öpmek, okşamak, omzuna ya da sırtına bindirmek, şakalaşmak ve birlikte oyun oynamak yakınlığı güçlendirecek önemli dinamiklerdir. Bu tür davranışlara dönüşmeyen sevgi ve merhamet ise çocukların duygusal iletişim ve fiziksel gelişimlerinde, eğitim ve öğretimlerinde tek başına yeterli olmayacaktır.

335 Bkz. <https://peygamberyolu.com/nebevi-egitimin-ilkeleri-17-yakinaliginini-duyur/>

Allah Resûlü çocuklara çok yakın davranır; onları kucığına alır, öper, dizine oturtur, başlarını ve yanaklarını okşar, onlarla vakit geçirirdi. Onların aklına hitap ettiği kadar, duygularına da hitap ederdi. Fiziksel temas yoluyla duygusal bağlantı kurar, sözleriyle gönüllere yerleşir ve çocukların davranışları üzerinde tesirli olurdu. Böylece eğitim ve öğretimi hem sevdirebilir hem kolaylaştırır hem de istenilen davranışı pekiştirirdi. Zira çocuğun başını okşama, musafaha yapma ve onu bağrına basma gibi davranışlar, çoğu zaman söz ve nasihatlerin tesirini çok daha ileri seviyeye götürür. Bu anlamda fiziksel temas ile duygusal teması birbirinden ayrı düşünmemek gerekir. İnsanın, bedeni ve duygularıyla bir bütün olduğu gerçeği eğitim-öğretimde göz ardı edilmemelidir.

Kucaklama ve Öpmek

Allah Resûlü'nün çocuklara yakınlık davranışlarından birisi de torunlarını kucığına alması, onlara şefkatle sarılması ve öpmesidir. O bu yakınlığını "Ey Rabbim! Bunlara merhamet et! Ben bunları çok seviyor, çok şefkat duyuyorum, Sen de sev!"³³⁶ buyurur ve dua ile taçlandırır. Böylece hem onlara hem de etrafındakilere sevgi ve şefkatin yanında yakınlık dersi verirdi.

Bir defasında torunu Hüseyin'i sokakta arkadaşlarıyla oynarken görür ve yanına çağırır. O ise oyuna dalar ve dedesinin çağırısına kulak vermez. Bunun üzerine Efendimiz (aleyhissalatü vesselam) gülerek ardından koşar ve kendisini yakalayıp kucaklar. Şefkatle öptükten sonra da şöyle buyurur: "Hüseyin benden, ben de Hüseyin'denim. Hüseyin'i çok seviyorum. Allah'ı seven Hüseyin'i de sever. O, benim torunumdur."³³⁷

Allah Resûlü'nün bu derece sevgi ve yakınlığını anlayamayan Akra İbn Hâbis durumu yadırgar ve şöyle der: "Ey Allah'ın Resûlü! Benim on tane çocuğum var. Fakat bugüne kadar hiçbirini öpmedim." Rehber-i Ekmel Efendimiz (aleyhissalatü vesselam) buna karşılık şu külli prensibi koyar: "Merhamet etmeyene, merhamet edilmez."³³⁸ Yine bir defasında badiyeden gelen bir şahıs, "Siz çocuklarınızı öper mi-

336 Bkz. Buhârî, *Fedâilü's-Sahabe* 18 (3735); Müslim *Fedâilü's-Sahabe* 57-59 (2461)

337 İbn Mâce, *Mukaddime* 11; Hâkim, *Müstedrek*, III/177

338 Buhârî, *Edeb* 18 (5997); Müslim, 15/65, 66 (2318, 2319)

siniz? Biz onları hiç öpüp okşamayız!” der. Bunun üzerine Allah Resûlü “*Allah, kalplerinizden merhameti söküp almış ise ben ne yapabili-
rim?*” buyurur.³³⁹

Dolayısıyla anne ve babaların çocuklarına yakınlıklarını hissettirmesi için onları kucaklayıp öpmesi, onlarda hem sevgi ve merhamet duygularını oluşturma hem de duygusal gelişimlerine katkıda bulunma adına önemli bir sünnettir. Nitekim bugün psikiyatri alanında yapılan bazı araştırmalar, psikosomatik hastalıkları olan kişilerin küçükken yeterince sevilmediklerini, öpülüp kucaklanmadıklarını ortaya koymaktadır.

Görüldüğü üzere Allah Resûlü sevgi ve ilgisini davranışlara dönüştürür, ayrıca bunu aleni yaparak Cahiliye anlayışından yeni çıkan bir toplumda, sevgi ve yakınlık davranışlarının eğitim ve öğretimdeki önemini net olarak ortaya koyar. Geleneğin baskısı altında bunu anlayamayan kimselelere de çok etkili cevaplar vererek bu ilkelerin/davranışların toplumda yerleşmesini temin eder.

Dizlerine Oturtmak

Allah Resûlü’nün çocuklara olan sevgi ve yakınlığının bir göstergesi de onları dizlerine oturtmasıdır. Böylece O, çocuklarla duygusal bir bağ kurar, ashabına da çocukların sevgi, ilgi ve yakınlıkla yetiştirilmesinde örnek olurdu. Bir defasında Hasan’ı sağ dizine Hüseyin’i de sol dizine oturur ve şefkat dolu bakışlarla bir ona bir de diğerine bakar. Bu tatlı tablodan etkilenen sahabilerden birisi, “Ey Allah’ın Resûlü! Onları çok mu seviyorsun?” diye sorunca, Efendimiz: “*Kim onları severse beni sever, kim de onlara buğzederse bana buğzeder.*”³⁴⁰ buyurur.

Bu uygulamanın bir örneğini de İbn Rebîa şöyle anlatır: “Babam beni, Hz. Abbas da oğlu Fadl’ı Resûlullah’a gönderdi. Huzurlarına girdiğimiz zaman bizi sağlı-sollu bir şekilde dizlerine oturttu. Ardından da bizi o kadar şefkatli ve sıkı bir şekilde kucakladı ki o güne kadar öylesine samimi şekilde bağrına basan kimse olmamıştı.”³⁴¹

339 Buhârî, *Edeb* 18 (5998); Müslim, *Fedâil* 15/64 (2317)

340 Bkz. İbn Sa’d, *Tabakât*, VI/360-362

341 İbn Hacer, *el-Metâlibu’l-âliye*, II/441

Hız. Üsâme İbn Zeyd de Allah Resûlü'nün kendisine gösterdiği yakınlığı hiç unutmaz ve zaman zaman dile getirir: "Allah Resûlü beni bir dizine, torunu Hasan'ı da diğer dizine oturtur ve ikimizi bağrına basarak şöyle buyururdu: *'Allah'ım, ben bunları seviyorum Sen de sev!*"³⁴²

Örneklerde görüldüğü üzere Allah Resûlü sözsüz yakınlık vesilelerini iç içe kullanır ve muhataplarının zihin ve duygularında ömür boyu unutamayacakları izler ve hatıralar bırakır. Bu açıdan çocuk eğitiminde doğumdan itibaren öpme, sarılma, başı okşama, dizlerine oturtma, şakalaşma ve seviyelerine göre çocuklarla oynama gibi davranışlar, onlarda sevgi, şefkat ve güven duygusunu geliştiren önemli vesilelerdir. Bu tür davranışlar sadece bir eğlence değil, duygusal ve zihinsel eğitimin bir parçası olarak düşünülmelidir. Zira anne-babanın hayat boyu çocukları ve torunlarıyla sağlam bir duygusal iletişim kurabilmelerinin temeli bu dönemde ve bu tür davranışlarla atılır.

Omuz Almak

Allah Resûlü'nün gösterdiği sevgi ve yakınlık davranışlarından birisi de çocukları omzuna almasıdır. Hız. Berâ İbn Âzib bu husuta şahit olduğu bir tabloyu şöyle aktarır: "Bir gün Hasan'ı Peygamberimizin omuzlarında gördüm. Hem onu gezdiriyor hem de *'Allah'ım! Ben bunu seviyorum, Sen de sev!*" diye dua ediyordu."³⁴³ Yine bu minvalde rivayet edilen bir vaka da torunlarından Hız. Zeyneb'in kızı Ümâme ile ilgilidir. Allah Resûlü bazen onu omuzlarına alır, mescide gelir ve öylece nafle namaza durur. Rükûya varırken onu indirir, ayağa kalkarken de tekrar omuzuna bindirirdi.³⁴⁴

Başını ve Yanaklarını Okşamak

Allah Resûlü sadece kendi çocuklarına/torunlarına karşı değil, ashabın bütün çocuklarına karşı da sevgi, şefkat ve yakınlığını gösterirdi. Mesela Hız. Cabir İbn Semure bir hatırasını şöyle anlatır: "Allah Resûlü ile birlikte öğle namazını kılmıştık. Ailesinin yanına gitmek için kalktı ve ben de peşinden

342 Buhârî, *Fedâilü's-Sahabe* 22 (3747)

343 Buhârî, *Fedâilü's-Sahabe* 22 (3749); Müslim, *Fedâilü's-Sahabe* 8/57, 58 (2422)

344 Buhârî, *Salât* 106, *Edeb* 18 (5996); Müslim, *Mesâcid* 10/41-43 (543)

çıkıttım. Derken sokağın başında duran çocuklar O’nu karşılayınca ben de onların arasına karıştım. Efendimiz tek tek onlarla ilgilendi ve yanaklarını okşadı. Bana sıra gelince beni de sevdi ve okşadı. O esnada elinin serinliğini hissettim, güzel kokusunu aldım.”³⁴⁵

Yine Saib İbn Yezîd anlatır: “Teyzem, Allah Resûlü’nü ziyarete giderken beni de yanında götürmüştü. O, başımı okşamış ve bana dua etmişti.”³⁴⁶ Amr İbn Hureyre de annesinin, kendisini Efendimiz’in huzuruna götürdüğünü ve Resûlulah’ın başını okşayıp kendisine bol rızık verilmesi için dua ettiğini haber verir.³⁴⁷ Abdullah İbn Selâm da bir oğlu dünyaya gelince onu Allah Resûlü’ne götürür. Efendimiz çocuğu kucacağına alır ve onu “Yusuf” diye isimlendirir. Ardından bir de şefkatle başını okşar.”³⁴⁸

On yaşından itibaren Allah Resûlü’ne talebeliğe ve hizmete başlayan Hz. Enes de Allah Resûlü’nün ellerinin dokunduğu zülüflerini kestirmezdi. Hatta Efendimiz bazen onu bu zülüflerinden tutar ve şakalaşırdı.³⁴⁹ Abdullah İbn Hişam’ı annesi Zeynep Bint-i Humeyd elinden tutar ve biat etmesi için Efendimiz’e götürür ve beyatının kabulünü ister. Allah Resûlü ise “O, daha küçüktür!” buyurur ve başını okşar ve kendisine dua eder.³⁵⁰

Elini Başına Koymak ve Yüzünü/Göğsünü Sıvazlamak

Allah Resûlü’nün çocuklara ve gençlere yakınlık davranışlarından bir tanesi de mübarek ellerini başlarına koyması ve yüzlerini, göğüslerini sıvazlayarak onlara dua etmesidir. Bunun bariz bir örneğini böyle bir yakınlığa mazhar olan Ebû Mahzûra anlatır ki “Müsamahalı Ol” başlığı altında daha önce işlenmişti.³⁵¹

Bahsi geçen olayda Allah Resûlü, ezanı hafife alan ve onunla eğlenen genç yaştaki Ebû Mahzûra’ya yakınlık gösterir. Bu yakınlık sayesinde kal-

345 Müslim, *Fedâil* 80

346 Buhârî, *Daavât* 30

347 Buhârî, *Edebu’l-Müfref* s. 221 (632)

348 Buhârî, *Edebu’l-Müfref* s. 134 (367)

349 Bkz. Ebû Dâvûd, *Tereccül* 15 (4196)

350 Buhârî, *Abkam* 46 (7210)

351 İbn Mâce, *Ezân* 2 (708); Nesâî, *Ezân* 5,6 (632)

bi yumuşayan Ebû Mahzûra'nın nefreti sevgiye dönüşür ve İslam'ı seçer, hatta o gün yaşadıklarını hiç unutmaz ve merak edip soranlara heyecanlı anlatır. Öyle ki Allah Resûlü'nün kendisinin başını okşarken ellerinin değdiği kaküllerini de hiç kesmez.³⁵² Ömür boyu, başını okşayan Resûlullah'ın yakınlığını değerli bir hatıra ve büyük bir emanet olarak muhafaza eder.

Hediye Vermek ve Beğendiğini İfade Etmek

Sözsüz yakınlığın ifade çeşitlerinden biri de hediye vermek ya da muhatabın sahip kıldığı maddi-manevi güzellikleri çeşitli vesilelerle dile getirmek, beğendiğini ifade etmek ve iltifat etmektir. Bu davranışta sözsüz ve sözlü yakınlık davranışları iç içedir. İnsanın temel psikolojik ihtiyaçlarından birisi de beğenilme ve iltifat edilme ihtiyacıdır. Bu ihtiyaca/duyguya cevap verilmesi, mübalağaya girilmediği ölçüde her zaman olumlu sonuç verir, iletişimi güçlendirir ve pekiştirir. Muallimi ve eğitim-öğretimi sevdirir, başarıya müspet katkıda bulunur, muhatabın başarı grafiğinin yükselmesine vesile olur. Allah Resûlü "*Hediyeleşiniz ki birbirinize olan muhabbetiniz artsın.*"³⁵³ buyurur. Bir başka hadislerinde ise "...*Hediyeleşin ki sevginiz artsın. Hediyeleşin ki kalpteki buğuz ve düşmanlık hisleri temizlensin.*"³⁵⁴ buyurarak hediyeleşmenin, duygulardaki kötü düşüncelerin temizlenmesi ve yerlerine olumlu düşüncelerin yerleşmesine vesile olacağına, insanların birbirine yakınlaşmasını sağlayacağına dikkat çeker.

Allah Resûlü, sadakaların hepsini Ehl-i suffe'nin ihtiyaçlarına tahsis eder ve kendisine takdim edilen hediyeleri de çoğu zaman onlar için kullanırdı.³⁵⁵ Kendilerini ilme ve ibadete adanmış Mescid-i Nebevi'nin bu özel talebelerine daima îsâr hasletiyle yaklaşır, kendi aile fertlerinden önce onları düşünürdü. Bu yakınlığıdır ki onlara Efendimiz'i ve ilmi sevdirmiş, karın tokluğuna kendilerini eğitim, öğretim ve İslami hizmetlere adanmalarına vesile olmuştur.

Ümmü Halid'in anlattığı şu hatıra da konumuz açısından gayet önemlidir: "Habeşistan'dan Medine'ye döndüğümde küçük bir kız çocuğuydum.

352 Bkz. Ebû Dâvûd, *Salât* 28 (501)

353 Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred*, s. 159 (594)

354 Muvatta, *Hüsnü'l-Halk* 16 (1635)

355 Bkz. Buhârî, *Rikâk* 17 (6452)

Resûlullah bana yünden bir siyah elbise giydirdi. Elbisenin üstünde süslü şekiller vardı. Efendimiz eliyle o damgalara dokunmaya ve ‘senah, senah!’ demeye başladı. Senah, Habeşçe’de ‘güzel’ demektir.”³⁵⁶

Burada da görüldüğü üzere Allah Resûlü, yakınlığını ifade adına bu kız çocuğuyla bizatihi ilgilenir, hediye verir, sevgi ve şefkatle yaklaşır. Üstelik hediye ettiği elbise kendisine giydirildikten sonra da süslerine dokunarak “Çok güzel olmuş, çok yakışmış!” diyerek ona iltifat eder ve arasındaki duygusal bağ daha da güçlendirir. Allah Resûlü’nün yakınlığını bu şekilde göstermesi onun üzerinde o kadar tesirli olur ki bunu hiç unutmaz, beğenisi ve dokunuşlarını tatlı bir hatıra olarak nakleder.

Sonuç

Allah Resûlü, talim ve terbiye hayatında sözlü ve sözsüz yakınlık davranışlarına önem verir hem kendi çocukları ve torunlarına hem de çevresindeki çocuklara karşı bunları sergiler. Böylece bir taraftan istenilen davranışların nasıl kazandırılacağına dair usuller sunarken, diğer taraftan çocukların hata, olumsuz tavır ve davranışları karşısında nasıl yaklaşılması gerektiğine dair de örnekler ortaya koyar. Bu şekilde muhataplarla duygusal bağın ihmal edilmemesi gerektiğini ders verir ve çocuklara karşı gösterilecek yakınlık davranışlarının eğitim ve öğretimin bir parçası olduğunu fiili olarak gösterir.

O (sallallahu aleyhi ve sellem) bu davranışlarını herkesin görebileceği ortamlarda da sürdürür. Böylece cahiliye alışkanlıklarından yeni çıkmakta olan bir toplumda hem çocuklara bakışı değiştirir hem de çocuk eğitiminde yeni ilkeler vazeder. Eğitimde başarının, sevgiyle, şefkat ve merhamet duymakla ve yakınlık gösterip bunları fiilyata dökmekle elde edileceğine işaret eder.

356 Buhârî, *Menâkıbu'l-Ensâr* 37 (3874)

VELİLERİ ZİYARET EDİN

Başarılı ve verimli bir talim ve terbiye için sadece akademik ilişki kurmak asla yeterli değildir. Bunun yanında hem talebeler hem de velilerle iletişime geçmek ve dostluklar kurmak çok önemlidir. Zira muallimlerin/rehberlerin muhataplarını tam tanıyabilmesi için onların yaşadıkları ev, aile ortamı ve sosyal çevreyi bilmeleri de önemlidir. Bunu sağlayacak olan da veli ziyaretleridir. Bu ziyaretler, muallim, aile ve talebe yakınlığını güçlendirir ve muhataplar üzerinde kalıcı ve olumlu tesirler bırakır. Ayrıca öğrencileri öğretmenlerine/rehberlerine yakınlıştırır ve onları eğitim-öğretime motive eder. Karşılıklı güven ve saygıyı artırır.

Nebevi eğitim sisteminde bu tür ziyaretlerin ayrı bir yeri vardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) eğitimin bir parçası olarak talim ve terbiyesiyle meşgul olduğu çocukların/gençlerin ailelerini ve yakınlarını zaman zaman ziyaret eder hem velilere hem de talebelerine yakınlığını hissettirirdi. Bu ziyaretlerinde beraberinde bazı ashâbını da götürür onların da yetişmesini temin ederdi.

Muhatabına Vakit Ayır, Ziyaret Et

Talim ve terbiyede muhatabı sevme, ona şefkat ve merhametle yaklaşma sorumluluğun başlangıç noktasıdır. Zaman içerisinde bu vesileyle

oluşan irtibat ve yakınlığın, sıla-i rahim ve ziyaretlerle geliştirilmesi ve daha da güçlendirilmesi gerekir. Zira bu uygulama, muallim ve rehberleri muhataplarına sevdiren, yaklaştırır ve model hâline getirir. Bunun içindir ki karşılıklı ziyaretleşmelerin salih bir amel olduğu kudsî bir hadiste şöyle ifade edilir: “Allah (celle celâluhu) buyurur ki ‘Benim için birbirini seven, Benim için bir araya gelip oturan, Benim için birbirini ziyaret eden ve birbirine ikramda bulunanlara muhabbetim hak olmuştur.’”³⁵⁷

Allah Resûlü, Cenâb-ı Hakk’ın yedi grup insanı Arş’ın gölgesi altında barındıracağını müjdelere ve bunlar arasında “Allah için birbirlerini karşılıksız sevenlerin” yanında “sırf O’nun rızası için bir araya gelip-dağılan kimseleri” de sayar.³⁵⁸ Bir diğer hadislerinde de onların, ötelede nurdan minberler üzerinde ağırlanacağını haber verir.³⁵⁹

Enes İbn Mâlik’in Ailesini Ziyareti

On yaşında iken Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile tanışıp O’na hizmet etme şerefine nail olan Hz. Enes (radiyallahu anh), on yıl da O’nun rahle-i tedrisinde bulunur. Allah Resûlü, her fırsatta bu talebesinin ailesini ziyaret eder, onlarla sohbet eder, evlerinde ibadet eder ve hane sakinlerine dua eder. Mesela bir ziyaretlerinde yaşananları Hz. Enes şöyle anlatır:

“Bir gün Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) evimize ziyarete gelmişti. Annem, kendisine ikramda bulunmak için bir sofraya hazırladı. Sofrada hurma ve yağ vardı. Ancak Efendimiz oruçlu olduğunu söyledi ve ikramı kaldırmamızı istedi. Bir müddet sohbetten sonra kalktı ve bir köşede nâfile namaza durdu. Namazdan sonra da anneme ve ailemize hayır duada bulundu. Tam ayrılmak üzereyken annem kendisine, ‘Ya Resûlallah! Arz etmek istediğim bir ihtiyacım var.’ dedi. Efendimiz ‘Buyur!’ deyince annem: ‘Senin şu hadimciğin Enes! Ona, dünya ve ahiret hayatının bütün hayırlarına sahip olması adına dua eder misin?’ dedi. Bunun üzerine Efendimiz, ‘Allah’ım! Onu çok mal ve evlat ile rızıklandır ve kendisine onları mübarek kıl. Ömrünü uzun eyle ve günahlarını bağışla.’ diye bana dua etti.”

357 Muvatta, *Kitabu’ş-Şear* 5 (1731); Müsned (22030)

358 Bkz. Buhârî, *Eş’an* 36, *Zekât* 16, *Rikâk* 24; Müslim, *Zekât* 31/91 (1031)

359 Bkz. Tirmizî, *Zühd* 53 (2390)

Allah Resûlü bu ziyaretlerinde sohbetleri, duaları ve uygulamalarıyla ashâbını hem eğitir hem de onlara İslam'ı öğretir. Hz. Ümmü Süleym'in talebi ve Efendimizin de ona özel dua etmesi, büyüklerin ziyaretlerinde kendilerinden hane halkına dua istemenin ve onların da dua etmesinin sünnet olduğunu gösterir. Ayrıca bu tür ziyaretlerde çocukların misafirlerle birlikte bulunması eğitim noktasında çok önemlidir.

Muhatablarının Derdiyle de Dertlen

Çocuğun ahlaki davranış ve disiplin problemleri, yetiştiği ve yaşadığı ortandan ya da içinde bulunduğu maddi-manevi şartlardan kaynaklanabilir. Ev ziyaretlerinde ya da ikili görüşmelerde sıkıntının sebebini yerinde tespit etme ve aile ile daha isabetli çözümler üretme imkânı elde edilebilir. Bu tür durumlarda mutlaka muhatabın derdiyle özel ilgilenilmeli ve çözüm üretilmelidir. Sıkıntılılarıyla ilgilenilmeyen ve dertleriyle baş başa bırakılan kimseler, muallim ve rehberlerine güven duymaz, onlarla bir gönül bağı kurmaz ve zamanla uzaklaşırlar. Bu açıdan birebir görüşmelerin ve ziyaretleşmelerin eğitim değeri çok yüksektir.

Bir gün birisi gelir ve çok kilolu olduğundan dolayı mescide gelmeye ve cemaate katılmaya güç getiremediğini belirtir ve Resûlullah'ı evine davet eder. Bunun üzerine Efendimiz söz verdiği gün ziyaretine gider. Peygamberimiz eve varınca oturur ve ikramları kabul buyurur. Bir müddet sohbetten sonra ayrılmayı düşünür ve kendisine namaz kılması için bir yer gösterilmesini ister. Odanın bir köşesine hasır ya da halı serilince iki rekât namaz kılar ve aile halkına da dua buyurur. Böylece ona namazını bu köşede kılabileceği mesajını verir.³⁶⁰

Hayatı boyunca Sâlimoğulları yurdunda bir mescitte imamlık yapan İtbân İbn Mâlik, bir gün Resûlullah'ın huzuruna gelir ve gözlerinin rahatsızlığından bahseder. Yağmurlu ve fırtınalı günlerde cemaate katılıp imamlık yapamadığını belirtir. Çözüm olarak da Allah Resûlü'nden evini ziyaret ederek orada namaz kıldırmasını rica eder, Efendimiz de bu çözümlü isabetli bulur. Ertesi gün Hz. Ebû Bekir ile davete icabet eder. Ev halkına ve mahalle sakinlerine evde iki rekât namaz kıldırır. Bu ziyarete ve

360 Bkz. Buhârî, *Ezân* 41 (670); *Edeb* 65 (6080)

çözümüne çok sevinen Hz. İtbân, Allah Resûlü'nün namaz kıldırıldığı odayı mescide dönüştürür ve namazları artık orada kıldırılmaya başlar.³⁶¹

Ashab-ı kiram da birbirininin maddi-manevi dertleriyle ilgilenir, birbirlerine yardımcı ve hayırhah olurlar. Selmân-ı Fârisî bir gün kardeşi Ebu'd-Derdâ'yı ziyaret eder. Onun kendisini tamamen ibadet u taate verdiğiğine ve ailesini ihmal ettiğine şahit olur. "Beni ilgilendirmez!" demez, durum tespiti yapmak ve problemi çözmek adına onda misafir kalır. Gördüğü yanlış uygulamalar karşısında Ebu'd-Derdâ'ya "Senin üzerinde Rabbi'nin hakkı vardır, nefsinin hakkı vardır, ailenin hakkı vardır. Böyle yapmama- lı, her hak sahibine hakkını vermelisin!" diyerek rehberlik yapar. Bunun üzerine Ebu'd-Derdâ durumu Allah Resûlü'ne anlatır. O da (aleyhissalâtu vesselâm), "Selman sana doğru söylemiş ve doğru yolu göstermiş!" buyurur.³⁶² Hz. Selman, hem kardeşlik haklarını yerine getirmek hem de yakınlığın hukukuna riayet için Hz. Ebu'd-Derdâ'yı Şam'a hicret ettikten sonra da Medâin'den yaya olarak yola çıkıp ziyaret eder ve geri döner.³⁶³

Ziyaretleri de Eğitimin Bir Parçasıydı

Allah Resûlü, ev ziyaretleriyle hem iletişimini güçlendirir hem de bu vakti eğitim-öğretim adına değerlendirir. O'nun bu ziyaretlerinden birisini Kays İbn Sa'd şöyle anlatır: "Allah Resûlü bir gün ziyaretimize gelmişti. Babam, O'nun verdiği selamı duymayacağı şekilde kısık sesle aldı. Ben, kendisine 'Peygamberimizin verdiği selamı alıp O'na izin vermiyor musun?' diye sordum. Babam bana 'Dur, acele etme! Bize daha fazla selam versin!' dedi. Efendimiz (aleyhissalatü vesselam) tekrar selam verdi. Bu sefer babam yine selamına kısık sesle cevap verdi. Resûlullah, üçüncü defa "es-Selâmu aleyküm ve rahmetullah." diye selamını tekrarladı ve izin istedi. Sonra da cevabı duymayınca ayrılmaya karar verdi.

Bunun üzerine babam hemen koştu ve 'Buyurun, ey Allah'ın Resûlü! Ben verdiğiniz selamı duyuyordum fakat sizin daha fazla selamınıza mazhar olmak için kısık sesle size karşılık veriyordum.' dedi. Babamın bu

361 Bkz. Buhârî, *Ezân* 40 (667); *Ezân* 50 (686); Müslim, *İman* 10/54 (33)

362 Bkz. Buhârî, *Edeb* 86 (6139)

363 Buhârî, *Edebu'l-Müfred*, s. 127 (346)

izahından sonra Efendimiz geri döndü ve birlikte eve geldiler. Babam, Peygamber Efendimiz için su hazırlanmasını istedi. Efendimiz de gusül abdesti aldı ve kendisi için hazırlanan za'feran ile kokulanmış bir havluyla kurulandı. Sonra da ellerini kaldırarak bize şöyle dua buyurdu: *'Allah'ım! Sa'd İbn Ubâde'nin ailesine rahmet ve bereket ihsan eyle!'*

Daha sonra da kendisine ikram ettiğimiz yiyeceklerden biraz yedi. Bir müddet sohbet ve söyleşiden sonra ayrılmak isteyince babam, sırtında kadife örtü bulunan bir binek getirdi ve bana Efendimize yol arkadaşlığı yapmamı tembihledi. Ben de O'nunla yola çıktım. Bana 'Gel sen de bin!' dedi ve beni redifine almak istedi. Ancak ben çekindim ve kabul etmedim. 'O zaman ya bin ya da yorulma geri dön!' buyurdu. Bunun üzerine ben de geri döndüm."³⁶⁴

Bu konuda başka bir örnek de Abdullah İbn Âmir'in bizatihi yaşadığı şu vakadır: "Allah Resûlü bir gün bizi ziyarete gelmiş, salonda oturuyorduk. O arada annem beni çağırды ve 'Gel sana bir şey vereceğim!' dedi. Ben kalktım ve anneme doğru giderken Allah Resûlü, 'Peki ona ne vereceksin?' diye sordu. Annem 'Ona bir miktar hurma vereceğim!' dedi. Bunun üzerine Efendimiz, 'Şayet ona bir şey vermeyecek olsaydın, yalan söylemiş olurdun ve sana bir yalan günahı yazılırdı!' buyurdu."³⁶⁵

Muhatabı Zor Zamanında Mutlaka Ziyaret Et

İnsanda zor zamanlarında kendisine iyilik, ihsan ve ziyarette bulunan kimselere karşı ayrı bir sevgi, saygı ve vefa duygusu gelişir. Bu da eğitimde gözetilmesi gereken hususi bir durumdur. Bu çerçevede Efendimiz muhataplarını ve ailesini yakından takip eder, hastalık ve cenaze gibi sıkıntılı zamanlarında ziyaret eder, yakınlığını hissettirirdi. Dolayısıyla muallimin/rehberin hastalanan öğrencisini ya da talebenin hasta olan öğretmenini ziyaret etmesi kul hakkı olmasının yanında³⁶⁶, değerli bir yakınlık davranışıdır da.

Allah Resûlü hasta ziyaretlerini mü'minin mü'min üzerindeki haklarından biri sayar ve bu salih amelin ötelerdeki karşılığını belirterek buna

364 Ebû Dâvûd, *Edeb* 138 (5185)

365 Ebû Dâvûd, *Edeb* 87 (4991)

366 Bkz. Buhârî, *Cenâiz* 2 (1240); Müslim, *Selam* 4 (2162)

teşvik eder: “*Kim Allah için bir hastayı veya bir Müslüman kardeşini ziyaret ederse bir münadi ona şöyle seslenir; Müjdeler olsun sana! Ne güzel bir ziyaret yaptın ve ne iyi bir amel işledin. Bu yürüyüşüne terettüp eden mükâfatın da güzel oldu ve bununla sen cennette kendine bir yer hazırladın.*”³⁶⁷ Allah Resûlü başka bir hadislerinde de hasta ziyaret eden bir kimsenin dönünceye kadar cennet yolunda ve cennet nimetlerinin içinde olduğunu sarih olarak belirtir.³⁶⁸

Allah Resûlü, hastalanan ashâbını bizatihi ziyaret eder, hatırlarını sorar, onlara dua eder ve kendilerinin de dua etmesi için onlara dualar öğretir.³⁶⁹ Bir gün kendisine zaman zaman hizmet eden Yahudi bir çocuk hastalanınca hem onu hem de aileyi ziyarete gider. Bu ziyarete şahit olanlardan Enes İbn Mâlik o esnada yaşananları şöyle anlatır: “Allah Resûlü çocuğun başının ucuna oturdu ve kendisini İslam’a davet etti. Çocuk O’nun bu daveti karşısında ne yapacağını bilemeyip yanında duran babasına baktı. Babası da ona ‘Oğlum, Ebu’l-Kâsım’a itaat et!’ deyince çocuk İslam’a girdi. Nebi (sallallahu aleyhi vesellem) oradan çıkarken çok sevinçli bir şekilde ‘*Onu cehennemden kurtaran Allah’a hamdolsun!*’ buyurdu.”³⁷⁰ Hiç şüphesiz Yahudi babanın evladına yaptığı yönlendirmede Allah’ın Resûlü’nün çocuğuna verdiği değer ve kalkıp evlerine kadar gelmesi çok etkili olur.

Muhatabın Yakınlarını da Ziyaret Et

Allah Resûlü talebeleri ve aileleri yanında yakın dairedeki akrabalarını da ziyaret eder, bu ziyaretleri duygu ve düşüncelerini ulaştırma adına değerlendirir. Bu konuda bir hatırasını anlatan Hz. Enes İbn Malik şöyle der: “Bir gün ninem Hz. Müleyke Allah Resûlü’nü yemeğe davet etti. Davet günü geldiğinde Efendimiz davetine icabet buyurdu. Yemekler yenildikten sonra Allah Resûlü bize hem namaz kılmak hem de orada hazır bulunanlara namazın nasıl kılınacağını öğretmek için ‘Kalkın birlikte namaz kılalım!’ dedi. Ben namaz kılmak için seccade olarak bir hasır ayarladım

367 Tirmizî, *Birr* 64 (2008); İbn Mâce, *Cenâiz* 2 (1443)

368 Bkz. Müslim, *Birr* 13/39-42 (2567)

369 Bkz. Buhârî, *Cenâiz* 44 (1304); Müslim, *Cenâiz* 6/12 (924), *Cenâiz* 7/13 (925); Müslim, *Zikr* 23 (2688); Tirmizî, *Da’avât* 73 (3487)

370 Buhârî, *Cenâiz* 79 (1356); *Merdâ* 11 (5657); Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 5 (3095)

ve onu temizleyip yere serdim. Allah Resûlü imamete geçince ben ve evin yetim çocuklarından Damre İbn Sa'd el-Hımyeri hemen arkasında saf tuttuk. Kadınlar da bizim arkamızda saf oldu. Allah Resûlü bize iki rekât namaz kıldırды ve duadan sonra da ayrıldı.”³⁷¹

Sonuç

Talim ve terbiye sadece okul ortamında gerçekleşen bir faaliyet değildir. Okul ortamındaki eğitim ve öğretime aile ziyaretleriyle anne, baba ve yakın akrabaları da ortak etmek, talebelerin hem öğrenim başarılarına hem de ahlakî gelişimlerine önemli katkıda bulunur. Resmîyetten uzak samimi ziyaretler vesilesiyle aile ile yakın bağlar kurmak, çocuklar/gençler üzerinde olumlu tesirler bırakır ve onların muallimlerinden/rehberlerinden daha çok istifade etmesine zemin hazırlar. Bu sünnet, eğitim-öğretim ortamında yaşanan disiplin sorunlarının azalmasına da çok ciddi destek verir. Muallimini/rehberini ihtiyacı olduğunda kendisine “yakın ve ulaşılabilir konumda” gören talebenin eğitim moral ve motivasyonu daha da yükselir.

---

371 Buhârî, *Salât* 20 (380); Müslim, *Mesâcid* 49/266 (658)

İLME TEŞVİK ET

Cahiliyye döneminin en belirgin özelliklerinden biri ilmî, ahlaki, dinî, hukuki ve içtimai hayatın tevhid ve düzenden mahrum oluşudur. Bundan dolayıdır ki bu devir; cehaletin, ırkçılığın hâkim olduğu, güçlünün zayıfı ezdiği, her türlü taşkınlık, yağma, saldırı, gasp ve zulmün yaygın olduğu bir dönemdir. Büyük çoğunluğu itibarıyla göçebe bir hayat süren Arap kabileleri, tabiatıyla pek çok alanda geri kaldığı gibi eğitim sahasında da kurumsal bir anlayış ve yapıdan uzaktılar. Okuma ve yazma bilenlerin azlığı, yazı malzemesinin çok sınırlı olması gibi sebeplerden ötürü şiir, hitabet, edebiyat ve nesep ilimleri de şifahi olarak devam ettirilirdi.³⁷²

İlmî, ahlaki ve içtimai değerlerin alt üst olduğu böyle karanlık bir dönemde âlemlere rahmet olarak gönderilen Allah Resûlü, muhataplarını sürekli ilme, öğrenmeye ve öğrendiğini yaşamaya teşvik etmiş ve bedevi Arap toplumunun içinden bütün insanlığa örnek olabilecek bir nesil çıkarmıştı. Nitekim Kur'an, o neslin, iman, ilim, ahlak ve salih amelle ulaştığı noktaya özellikle dikkat çekmiş ve onları takdir etmişti: *“Siz, insanlığın iyiliği/ buzurur ve dünyevî ve uhrevî kurtuluşu için meydana çıkarılmış bir topluluk oldunuz. Siz iyiliği, adaleti ve doğruluğu emreder ve yaygınlaştırır; zulme, haksızlığa ve her türlü kötülüğe de engel olursunuz. Çünkü siz Allah’a gerektiği gibi inanırsınız.”*³⁷³

372 Cahiliye döneminde eğitim hayatı hakkında daha geniş bilgi için bkz. Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, VIII/226-259

373 Âl-i İmran Sûresi, 3/110

Kur'an İlme Teşvik Eder

Kur'an, ilk inen ayetlerinde okuma, yazma ve ilim üzerinde durur ve bir taraftan "her şeyin başı ve sonuyla ilme bağlı olduğu hakikatini ders verir" diğer taraftan da ilim ve öğrenmeye teşvik eder: "*Oku, her şeyi yaratan Rabbinin adıyla! O, insanı (rahim cıdarına) yapışan bir hücreden yarattı. Oku, Rabbin sonsuz kerem sahibidir. Kalemle yazmayı öğretendir. İnsana bilmediklerini öğretendir.*"³⁷⁴ Yine Kur'an, "*Ey Resûlüm de ki! Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Ancak aklı selim sahibi olanlar düşünüp ibret alır.*"³⁷⁵ Buyurur, hak katında ve halk nezdinde ilmin insana kazandıracığı değeri nazara verir.

Başka bir ayette ise "*...Kulları içinde ancak âlimler, Allah'ı gerektiği tarzda tazim ederler...*"³⁷⁶ buyurur. Hakiki marifetin ve O'nu hakkıyla takdir edebilmenin ancak ilme bağlı olduğunu beyan eder. Kur'an'ı hakkıyla anlayabilecek ve yaşayabilecek kimselerin alimler arasından çıkacağını da özellikle belirtir: "*...İşte Biz, bu misalleri insanlar için veriyoruz fakat onları ancak âlimler düşünüp anlayabilir.*"³⁷⁷

Dolayısıyla Allah katında en değerli olan kimseler, iman eden ve ilmiyle salih amel işleyen âlimlerdir. Onlar sadece iman ve amelleriyle değil, rehberlikleri ve aksiyonlarıyla da toplumun önderleri konumundadırlar. Allah, bu vasıflarıyla onları yücelteceği gibi ilme ve âlimlerine değer veren toplumu da yüceltir: "*...Allah, sizden iman etmiş olanları yükseltir ve kendilerine ilim verilmiş olanları ise derece derece yüceltir...*"³⁷⁸ Bu sebeptendir ki ilim rütbesi, fert ve toplum için bütün değerlerin ve rütbelerin üstündedir.

Allah Resûlü'nün İlme Teşviki

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), insanlığı Cahiliye karanlığından kurtarma adına herkesi imana/tevhide davet ettiği gibi ilme/öğrenmeye ve tefekküre de teşvik eder. Zira insanların kötülüklerden arınıp iyiliklerle buluşabileceği başka bir yol yoktur. Bu yönüyle O'nun nebevi eğitim ilke-

374 Alak Sûresi, 96/1-5

375 Zümer Sûresi, 9/39

376 Fâtır Sûresi, 28/35

377 Ankebût Sûresi, 29/43

378 Mücadele Sûresi, 11/58

lerinden biri de muhatapları ilme ve ilme dayalı yaşamaya (salih amele) teşvik etmektir. Çünkü teşvikle oluşacak “ilim ve araştırma isteği”, talim ve terbiyede başarının ilk şartıdır. Teşvikle ilme ilgi uyarılır, merak artırılır ve öğrenme sevdirilirse öğrenim kolaylaşır, isteksizlik ise kolay olanı zorlaştırır.

Kur’an’ın beyanıyla bütün peygamberler gibi Efendimiz’in vazifesi de insanlığı iman ve ilimle aydınlatmak ve onları Cahiliyenin bütün kirlerinden arındırmadır: *“O Allah ki kitap nedir iman nedir bilmeyen eğitimsiz (ümme) bir topluma, kendi içlerinden öyle mübarek bir Peygamber gönderdi ki hem onlara Allah’ın ayetlerini okuyor hem onları inkâr, cehalet ve günah kirlerinden arındırıp tertemiz kılıyor hem de kendilerine ilahi kitabı talim ediyor ve örnek yaşantısıyla ortaya konan hikmeti öğretiyor. Hâlbuki onlar, kendilerine elçi gönderilmeden önce apaçık bir cehalet ve sapkınlık içindeydiler.”*³⁷⁹

Bundan dolayı Allah Resûlü ilim yolunu cennete giden bir yol olarak tarif eder: *“Kim ilim öğrenmek için bir yola girerse, Allah ona cennet yolunu kolaylaştırır. Melekler ilim öğrenenlerden hoşlandıkları için onlara kanat gererler. Göklerde ve yerde bulunan bütün varlıklar hatta sudaki balıklar bile âlimlerin affedilmesi için Allah’a yalvarırlar. Bir âlimin, sadece ibadetle meşgul olan kimseye üstünlüğü, on dördüncü gecesinde ayın diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir. Âlimler peygamberlerin mirasçılarınıdır. Peygamberler altın, gümüş değil, sadece ilim miras bırakırlar. Bu ilim mirasına konan kimse, çok büyük bir kismete erer.”*³⁸⁰

Allah Resûlü, ilmin toplumda hızla yayılması ve hâkim olması için Mescid-i Nebvi’de ilim talebeleri için özel bir mekân oluşturur ve düzenli eğitim başlatır. “Suffe Mektebi” olarak bilinen bu mekânda yatılı kalan talebeleri aralarında müzakere halkaları oluşturmaya teşvik eder ve her zaman bundan duyduğu memnuniyetini ifade eder. Bir gün mescidine girdiğinde bir grubun Kur’an okuduğuna, diğerlerinin ise ilim halkası kurup aralarında müzakere ettiklerine şahit olur. Her iki grubun durumundan hoşnutluğunu belirtir ve *“İkisi de hayır işliyorlar! Bunlar Kur’an okuyor, Allah’a dua ve zikrediyorlar. Allah dilerse dualarını kabul eder, dilerse etmez. Fakat şunlar ilim öğreniyor ve öğretiyorlar. Mubakkak ki ben muallim olarak gönderildim.”*³⁸¹ buyurur.

379 Cuma Sûresi, 62/2. Ayrıca bkz. Bakara Sûresi, 3/129, 151, 231

380 Tirmizî, *İlim* 19; Ebû Dâvûd, *İlim* 1

381 İbn Mâce, *Sünnet* 17 (229); Dârimî, *Mukaddime* 32 (361)

Peygamber Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm) sadece mescitlerin değil, evlerin de ilim tahsili adına değerlendirilmesine yönlendirmede bulunur: "...Allah'ın evlerinden birinde, O'nun kitabını okumak ve kendi aralarında mütalaa etmek üzere toplanan her topluluğa Allah iç buzuru verir, onları rahmet bürür. Çevrelerinde melekler toplanır ve Allah onları meleklerin yanında anar..."³⁸²

Resûl-i Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) kendi döneminde Kur'an'ın doğru ve güzel okunmasının yanında iyi anlaşılmasını ve ona ait ilimlerin yaygınlaşmasını da planlar ve bunu temin eder. "Allah kim hakkında hayır murat buyurursa onu dinde fakih/anlayışlı kılar."³⁸³ buyurur ve ashâbını ilimde derinleşmeye teşvikte bulunur. Üstelik ilim faaliyetini salih amel kapsamında ele alır ve hatta onun bir arınma kurnası olduğunu haber verir: "Kim ilim talep ederse, bu işi geçmişteki günahlarına kefarettir."³⁸⁴

Allah Resûlü ilmin öneminin daha iyi anlaşılması için ashâbına bazen müşahhas misaller de verir ve böylece ilme talip olanların nasıl büyük bir manevi zenginliğe sahip olduklarına/olacaklarına dikkat çeker. Sohbetlerinin birinde bu hususu gündeme getiren Rehber-i Ekmel, "Hanginiz sabahleyin Buthan veya Akik vadisine gidip, Allah'a karşı günah işlemeyen ve akrabalık bağlarını kesmeden iri börgüçlü, gösterişli iki deve satın almak ister?" diye sorar. Oradakiler "Bunu hepimiz isteriz ey Allah'ın Resûlü!" derler. Bunun üzerine onlara şu hakikati ders verir: "Vallahi, birinizin her sabah mescide gidip Allah'ın kitabından iki ayet öğrenmesi, onun için iki deveden daha hayırlıdır. Eğer üç ayet öğrenirse üç deveden daha hayırlıdır. Dört ayet öğrenirse dört deveden daha hayırlıdır. Okunacak her ayet kendi sayısınca deveden daha hayırlıdır."³⁸⁵

İlim Meclislerinden Uzak Durmak

İlmin fazileti, ilim tahsil edilen mekânlara da sirayet eder ve oralara ayrı bir değer kazandırır. Bu hususa dikkat çeken Allah Resûlü, ilim ortamlarından dolayısıyla ilimden uzak durmaya karşı da herkesi uyarır. Hz. Ebû Vâkid el-Leysi'nin anlattığı şu hadise O'nun bu hassasiyetini çok net gösterir: "Bir gün Mescid-i Nebevî'de Resûlullah'ın huzurundaydık. O esnada

382 Müslim, *Zikir* 11/38 (2699)

383 Buhârî, *İlim* 13; Tirmizî, *İlim* 1

384 Tirmizî, *İlim* 2

385 Müslim, *Salâtu'l-Müsâfirîn* 41/250, 251 (802, 803)

kapıda üç kişi gözüktü. Biri dışarıdan içeriye doğru baktı ve gitti. Diğer ikisi içeri girdi ve Efendimiz'in yanına kadar geldiler. İçlerinden birisi hal-kada gördüğü bir boşluğa oturdu. Diğeri ise yer kalmadığı için ve kimseyi de rahatsız etmeme düşüncesiyle halkanın hemen arkasına oturuverdi.

Allah Resûlü gözünden kaçmayan bu tablo üzerine, "Size şu üç kişinin hâlini anlatayım mı?" diye sordu ve ardından şu açıklamayı yaptı: "*Halkaya oturan Allah'a sığındı, Allah da onu himayesine aldı. İkinci şahsa gelince o kimse de Allah'tan hayâ etti, edebe uygun hareket etti. Allah da o kulundan hayâ etti ve onu azabından emin kaldı. İçeri girmeyene gelince o, bu meclisten yüz çevirdi. Allah da ondan yüz çevirdi.*"³⁸⁶ Allah Resûlü, bu açıklamalarıyla ilimden, âlimlerden ve ilim/zikir ve tefekkür meclislerine rağbet etmeyip uzak duranların ebedî olarak kaybedebileceği ikazını yapar ve mü'minleri müzakere meclislerine davet eder.

İlim Yok Olmadan Önce Talip Olun

Allah Resûlü ilme değer verildiği kadar âlimlere de değer verilmesi gerektiği üzerinde durur ve bunun içtimai bir sorumluluk olduğunu dile getirir. Zira dini, imanı, ilmi ve toplumu korumak ve ilmî faaliyetleri devam ettirip geliştirebilmek ilim adamlarının varlığına bağlıdır: "*Allah (celle celâlubu) ilmi, insanların başlıklarından silip unutturmak suretiyle değil, fakat âlimlerin ölümü suretiyle alır. Neticede ortada hiçbir âlim kalmaz. İnsanlar bir kısım cabilleri kendilerine baş edinirler. Onlara birtakım fetvalar/ meseleler sorulur onlar da bilmedikleri hâlde fetva verirler. Sonuçta hem kendileri sapıklığa düşer hem de insanları saptırırlar.*"³⁸⁷

İnsanı insan-ı kâmil hâline getirecek ve faziletli kılacak vesileler iman, ilim ve salih amellerdir. İlmi ve bilimsel çalışmaları ihmal eden bir toplum maddi-manevi terakki edemez, ilme/bilime önem veren milletlerden geri kalır. Âlimlerini kaybeden toplumlar zamanla dalalete düşer ve bunun farkında bile olmazlar. Bunun içindir ki Allah Resûlü bilmeden fetva vermeyi yasaklar ve doğruyu bildiği hâlde muhataplarını kasıtlı olarak yanıltağın hainlik yapmış olacağını bildirir.³⁸⁸

386 Buhârî, *İlim* 8; Müslim, *Selam* 10/26 (2176)

387 Buhârî, *İlim* 34; Müslim, *İlim* 5/13 (2673)

388 Bkz. Ebû Dâvûd, *İlim* 8

Ahir Zaman Fitnesine Karşı İlim

Allah Resûlü ahir zamanda yaşanacak çok büyük fitnelere karşı da ashâbını ve mü'minleri uyarır. Kıyametten önce ilmin kaldırılacağı ve yerine cehaletin hâkim olacağı günlerin geleceğini haber verir ve bu dönemde yaşanacak dalgalanmalara karşı korunmak için ilmi adres gösterir: “Gelecekte çeşit çeşit fitneler ortaya çıkacak. Kişi mü'min olarak sabahlayacak fakat akşamı kâfir çıkacak. Bu tehlikeden kendisini ancak Allah'ın kendisini ilimle ihya ettiği kimse koruyabilecek.”⁸⁸⁹

İnsan Ölse de Miras Bıraktığı İlimle Yaşar

Allah Resûlü'nün üzerinde durduğu bir nokta da ilmin insanı bir nevi ebedileştireceği hususudur: “İnsan ölüncə, şu üçü dışında bütün amellerin sevabı kesilir. Sadaka-i cariye, kendisinden istifade edilen ilim ve arkasından hayır dua eden salih bir evlat.”⁸⁹⁰ Bundan dolayıdır ki Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) âlime ve bir de malını Allah yolunda infak eden kimselere gıpta edilebileceğini ifade buyurur: “Sadece şu iki kimseye gıpta edilir: Biri Allah'ın kendisine Kur'an verdiği ve gece gündüz onunla meşgul olan âlim kimse. Diğeri de Allah'ın kendisine mal verdiği ve bu malı gece-gündüz O'nun yolunda harcayan kimse.”⁸⁹¹

İşte ilmin insana kazandıracağı bu derece ve ölümden sonra da insanlığa hizmet sunmasından dolayıdır ki Allah Resûlü mü'minlerin hayra/iyiliğe doymayacağını ifade buyurur: “Mü'min cennete girinceye kadar işittiği hiçbir hayra/ilme doymaz.”⁸⁹² Nitekim O, mü'minlerin açlığını ve arayışını ifade ettiği başka bir nurlu beyanlarında da şöyle buyurur: “Hikmet/ilim, müminin yitiğidir. Onu nerede bulursa alır/almaya daba layıktır.”⁸⁹³

İlmin Peşine Düş

Allah Resûlü ashâbını ilim ve öğrenmeye teşvik ederken, gerekirse bu uğurda yolculuk yapmaya da teşvik eder. Bir gün Ebû Zerr'e “Ey Eba Zerr!

389 İbn Mâce, *Fiten* 9; Dârimî, *Mukaddime* 32

390 Müslim, *Vasiyyet* 14

391 Buhârî, *İlim* 15; Müslim, *Müsaferin* 47/266-268 (815, 816)

392 Tirmizî, *İlim* 19

393 Tirmizî, *İlim* 19

*Sabah evinden çıkıp Allah'ın kitabından bir ayet öğrenmen evinde kalıp yüz rekât nafile namaz kılmandan daha hayırlıdır. Yine sabah evinden çıkıp kendisiyle amel edeceğin ya da etme ihtiyacı duymayacağın ilmî bir meseleyi öğrenmen, evinde kalıp bin rekât nafile namaz kılmandan daha hayırlıdır.*³⁹⁴ buyurur.

Bundan dolayıdır ki Abdullah İbn Mes'ud, "Kimse âlim doğmaz. İlim ancak öğrenimle elde edilir. Onun için ya âlim ol ya da ilim talibi!"³⁹⁵ der ve çevresindekileri ilme teşvik eder. Allah Resûlü'nün bu teşviki ve ashâbın ilim öğrenmedeki aşk ve heyecanı, hicrî 6. yüzyılın başlarına kadar devam edecek olan "Rihle/ilim öğrenme yolculuklarının" yapılmasına ve devam etmesine vesile olur. Bu sayede ilim hem kaynağından alınır hem de bütün toplumu içine alacak şekilde yaygınlaşma imkânı bulur.

394 İbn Mâce, *Ebrabu's-Sünne* 16 (219)

395 Salih İbn Abdullah İbn Humeyd, *Nadretu'un-Naim*, VII/2976

ÖDÜLLENDİR

Çocukların ya da gençlerin talim ve terbiyesinde güzel/makbul davranışları oluşturmak ve pekiştirmek, istenmeyen davranışlara karşı ise onları korumak ya da varsa bu tür şeylerden onları uzaklaştırmak için sıkça başvurulan yöntemlerden birisi de ödüllendirme ve cezalandırma. İşte bu makale serisinde “Bu iki yöntem ne kadar ve nasıl kullanılmalı? Ya da ceza yöntemine gidilmeli mi gidilmemeli mi? Ödüllendirme ya da cezalandırmanın eğitim değeri nedir? Her iki yöntemin uygulanmasında dikkat edilmesi gerekli hususlar nelerdir? Ödül, şımartır mı eğitir mi?” gibi pek çok sorunun cevabını işlemeye çalışacağız.

İlahî Ahlak Açısından Ödüllendirme ve Cezalandırma

Genel anlamda ödüllendirme ve cezalandırma Allah'ın kullarına bir muamelesidir. Kur'an-ı Kerîm'de iman edip salih amel işleyenlere ve son nefesine kadar ahdinde vefalı olanlara cennet vadedilir. Cennet kelimesi Kur'an'da çoğulu “cennât” ile birlikte toplam 135 defa geçer. Allah'a iman edip emrini yerine getirmeyen kimseler için ceza olarak vadolunan cehennem ise 77 kez kullanılır.³⁹⁶ İlahî emirleri dinlemeyen ve nehiylerden sakınmayan inançsızların/günahkârların azaba maruz kalacaklarını bildiren toplam 264 ayette ise cezanın ağırlığı farklı sıfatlarla ifade edilir: “Elem

---

396 Bkz. Muhammed Fuad Abdulbaki, *el-Mu'cemül-Müfrehes*, Cennet ve Cehennem maddeleri.

verici azap, büyük azap, şiddetli azap, aşağılayan zelil kılan bir azap, yakıcı azap, ebedî azap, en kötü azap, çok zor, çetin bir azap, ağır bir azap, geri çevrilemeyecek, baştan savılamayacak bir azap.” Zaten “derin kuyu” anlamına gelen cehennem kelimesi, ebedî olan ahiret hayatında inkâr edenlerin sürekli, mücrim mü’minlerin ise günahlarına göre farklı şekillerde ve farklı oranlarda cezalandırılacakları azap yurduudur.

Allah (celle celaluhu) kullarını imana ve salih amel işlemeye davet ederken, onlara cennetten ve orada ihsan edeceği nimetlerden/ödüllerden bahseder. Mesela bir ayette “Ebrâr” yani “iyi ve kâmil mü’minler” olarak nitelendirdiği ebedî kurtuluşu hak eden kimselere vereceği ödülleri şöyle açıklar:

“Gerçekten ebrar kimseler (iyilik ehli olan salih ve sadık mü’minler) artık nimet/ ebedî saadet içindedirler. (Tabii gibi konforlu) koltuklar üzerinde oturup etraflarını hayranlık ve mutlulukla) seyrederek. (Onlara baktığında) yüzlerinde ebedî cennet nimetine ermenin sevinç parıltılarını fark edip sezersin. Onlara (mü’minler için özel ambalajlanıp) mübürlenmiş halis cennet şarabından içilir. Hitamî misktir, içildiğinde sonu mis gibi kokar. İşte yarışacaklarsa insanlar, bu cennet ödülüne konmak için yarışsınlar!”³⁹⁷

İman etmeyip inkâr edenlere, münafıklara ve zalimlere vadedilen cezaıyla ilgili de yer yer tafsilat verilir: “Onlar için cehennem ateşinden döşekler ve üstlerinde de yine ateşten örtüler vardır. İşte biz zalimleri böyle cezalandırırız.”³⁹⁸, “Kıyamet gününde, biriktirilen o altın ve gümüşler cehennem ateşinde kızdırılıp onların alınları, yanları ve sırtları bunlarla dağlanacak ve onlara: ‘İşte bunlar, kendiniz için biriktirdiğiniz altın ve gümüşlerdir. Şimdi tadın bakalım o durmadan yağıp biriktirdiğiniz şeylerin cezasını!’ denilecek.”³⁹⁹ Bu örnekleri pekâlâ çoğaltmak mümkündür.

Görüldüğü üzere talim ve terbiyede mükâfat ve ceza uygulaması ilahi bir metottur. Allah kullarına çeşit çeşit ödüller vererek/verdiğini belirterek ve vadederek güzel davranışlara rağbeti artırır ve istenilen davranışları pekiştirir. Cezalandırma unsurunu da kullanarak kötü fiil ve davranışlardan vazgeçirir. Peygamberler de kavimlerine tebliğde bulunup onları

397 Mutaffifîn Sûresi, 86/22-26

398 Arâf, 7/41

399 Tevbe, 9/35

eğitirken bu iki usule müracaat etmişlerdir. Onlar, Kur'an'ın da beyanıyla hem "Beşîr" hem de "Nezîr"dirler.⁴⁰⁰ Beşîr, müjdeleyen yani bir mana da sonsuz ödüller vadeden, nezîr ise uyarıcı, ikaz eden, kendilerine iman edilip itaat edilmezse varacakları cehennem azabına ve kötü sona karşı muhataplarını uyarıcı/uyandıran demektir. Onun için müjde, iyi ve güzel davranışa motive eder, inzar ise kötü ve istenmeyen davranışlardan sakındırır. Doğru davranışa yönlendirir ve onu pekiştirir.

Ödül ve cezanın insan psikolojisi üzerindeki tesiri, tercih ve davranışlar üzerindeki belirleyiciliği, motive edici ve pekiştiriciliği müsellemidir. Nitekim bu gerçeklikten terğîb ve terhîb diye adlandırılan müstakil bir üslup da ortaya çıkmıştır. Terğîb, iyiye, güzele teşvik; terhîb de kötülüklerden ve kötü davranışlardan sakındırma, uzaklaştırma demektir. Ödüllendirmede terğîb, cezalandırmada terhîb de bir yoldur.

Sünnette Ödüllendirme

Allah Resûlü gönlüne girmek ve hayatında bir değişim dönüşüm yaşamasını arzu ettiği kimseleri bazen maddi, bazen manevi bazen de hem maddi hem manevi ödüllendirirdi. Bunun en bariz örneğini olayı bizzat yaşayan Ebû Mahzûra anlatır ki bunu "Müsamahalı Ol" başlığı altında daha önce zikretmiştik.⁴⁰¹

Söz konusu örnekte de görüldüğü üzere Allah Resûlü, ezanı hafife alan ve onunla eğlenen genç yaştaki Ebû Mahzûra'yı "Sen nasıl ezanla alay edersin?" diye azarlamaz ya da cezalandırmaz, bilakis ona karşı hoşgörülle yaklaşır ve kendisine ezanı öğretir ve okumasını ister. Okuyuşunu da sonuna kadar dinler ve kendisini hem maddi hem de manevi olarak ödüllendirir. O da azarlanmayı hatta cezalandırılmayı beklerken aldığı bu ödüller karşısında yumuşar ve o ana kadar nefret ettiği Efendimiz'i sevmeye başlar ve tavrını/davranışını değiştirerek Müslüman olur. Üstelik Allah Resûlü bu yaptıklarıyla yetinmez onu Mescid-i Haram'a müezzin olarak tayin eder. Ona makam verir, taltif eder ve hidayetini daha da pekiştirir.

400 Bkz. Bakara, 2/213; Nisa, 4/165; En'am, 6/48; Kehf, 18/56

401 Nesâî, *Ezan* 5,6; İbn Mâce, *Ezan* 2

Spor Karşılaşmalarında Ödüllendirme

Allah Resûlü spor karşılaşmalarında da çocukları harekete geçirmek için ödül unsurunu kullanırdı. Bazen tek sıra hâlinde dizdiği çocuklara: “Kim geçerse, benden ona şu şu var.” derdi. Yarışı başlatmadan belli bir yere kadar ilerler sonra da yarışı başlatırdı. Çocuklar da ona doğru koşar ve göğsüne asılır, o da onları kucağına alır ve öperdi.⁴⁰² Yine yetişkin ashabını da iyi işler/salih ameller yaptıklarında medh u sena eder, manevi olarak ödüllendirirdi. O’nun bu yaklaşımı sahabenin gönlünde maddi ödüllerden daha fazla etkili olur, onları motive eder ve hayırda yarışa yöneltirdi.

Ayrıca Allah Resûlü döneminde oruç tutmaya gücü yeten çocukların teşvik edilmesi ve iftara doğru mescide götürülmeleri, açlığa tahammül edebilmeleri için orada çeşitli oyuncakların bulundurulması ve onlara yönelik eğlencelerin tertip edilmesi manevi ödüller olarak önemlidir.⁴⁰³

Kız Çocuklarına Özel Ödülleri

Ümeyme bint-i Kays’ın yaşadığı şu vaka da Allah Resûlü’nün istenilen davranışları sergileyen kimseleri ödüllendirdiğine dair güzel bir örnektir: “Hz. Ümeyme, Ğıfar oymağına mensup henüz büluğa ermemiş bir kız çocuğuydu. Hicretin yedinci yılı başlarında Ğıfaroğullarından bir grup kadınla birlikte Allah Resûlü’nü ziyaret edip beyat etmişlerdi. Olayın gerisini Hz. Ümeyme’nin bizatihi kendisinden dinleyelim: ‘Allah Resûlü Hayber seferine çıkmak için hazırlık yapıyordu. Ben de bir kadın grubunun içerisinde bulunuyordum. Birlikte huzuruna vardık ve -yaralıları tedavi etmek, yemek yapmak ve su dağıtmak gibi- geri hizmetlerde bulunmak için müsaade istedik. O da bize onay verdi ve onunla beraber yola çıktık. Allah Resûlü beni redifine alarak onurlandırdı. Hayber’in fethinden sonra bize ganimetten pay vermedi ancak bazı mükâfatlar dağıttı. İşte şu boynumda gördüğünüz gerdanlığı bizatihi kendisi elleriyle taktı. Vallahi onu o günden bugüne kadar hiç çıkarmadım.’”⁴⁰⁴

402 Müsned, 248/3 (1836); Heysemî, *Zevâid*, 5/266, 9/20, 288

403 Buhâri, *Savm* 47 (1960); Müslim, *Siyam*, 21/136, 137 (1136)

404 İbn Sa’d, *Tabakât*, 10/229 (5075)

Görüldüğü üzere Allah Resûlü Hz. Ümeyme (radıyallahu anha)'nın o yaşında hizmet etme heyecanını çok takdir ediyor ve onu redifine alarak manen ödüllendiriyor. Harbin sonunda kendisini bir gerdanlıkla maddi olarak da mükâfatlandırıyor. O da bu hem maddi hem de manevi ödüllendirmeden çok ciddi etkileniyor ve bir ömür boyu bu ödülü ve hatırayı unutmuyor. Hatta söz konusu gerdanlığın boynundan çıkarılmamasını vasiyet ediyor ve onunla birlikte defnediliyor.

Teşvik İçin Ödül/Hediye İlanı

Ödülle hediye arasında çok yakın bir ilişki söz konusudur. Çoğu zaman ödüller hediye olarak da takdim edilir. Allah Resûlü bazen hem sevgisini kazanmak hem de gönlüne sevgisini yerleştirmek istediği kimseyi ödüllendireceğini/ona özel bir hediye vereceğini ifade eder, böylece o kişinin dikkatini çekirdi. Bir gün kendisine hediye olarak gelen bir gerdanlığı ailesinden en çok sevdiğine vereceğini söylemiş, orada bulunan herkes de gerdanlığı Hz. Âişe'ye vereceğini düşünmüştü. Ancak Allah Resûlü torunu Ümâme'yi (Hz. Zeyneb'in kızı) çağırılmış ve gerdanlığı onun boynuna takmıştı.⁴⁰⁵

Başka bir sefer de Habeş kralı Necâşi Ashame'den hediye olarak gelen zinet eşyaları arasında bulunan taşlı altın bir yüzüğü ona takdim edip “Ey kızcağzım! Bunu tak, bununla süslen.” buyurmuştu.⁴⁰⁶ O, Ümâme'yi çok sever, bazen onu omuzuna alır ve mescide giderdi. O hâldeyken namaza başlar, rükû ve secdeye varacağı zaman onu yere bırakarak namazı kıldırırdı.⁴⁰⁷ Allah Resûlü'nün bu özel ilgi ve davranışlarının her biri, maddi ödüllerle kıyas edilemeyecek derecede kıymetli manevi ödüllerdir.

Sonuç

Ödül, bir şarta bağlı olarak verilen ve muhatap tarafından cazip görülen maddi-manevi bir değerdir. Ödül yoluyla kişi, istenilen hedefe, iş ve davranışa motive edilebilir. Mükâfat, çoğu zaman çocukların/gençle-

405 Bkz. Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 6/101, 260

406 Bkz. Ebû Dâvûd, *Hatem* 8 (4235); İbn Mâce, *Libas* 40 (3644)

407 Bk. Buhârî, *Salât* 106; Müslim, *Mesâcid* 41

rin niyetlerini/iradelerini güçlendirir azimlerini bilir ve sorumluluklarına odaklanmalarına büyük katkı yapar. Ancak bu yöntem yanlış uygulanırsa istenmeyen sonuçlar da ortaya çıkabilir. Mesela bir kimseye sorumluluk alanında olan ve yapması gerekli bir işi/ödevi yaptığı ya da yapması gerekli güzel/ahlakî bir davranışı sergilediği için mükâfat vermek doğru değildir. Zira bu durumda çocuk, ödevini zamanında ve en iyi şekilde yapmasının kendi sorumluluğunda olmadığını düşünebilir, vazifelerini sorumluluk bilinciyle değil annesinin ve babasının sevgisini kazanmak ya da onlardan bir ödül koparmak için yapar. Dolayısıyla çocuğa her defasında “Ödevlerini yapar ya da odanı toplarlarsan sana şu ödülü veririm.” veya bir gence “Sorumluluklarını yerine getirir ve şöyle davranırsan harçlığın her zaman benden!” diye bir çeşit rüşvet teklif etmek onu zamanla ödül bağımlısı hâline getirebilir. Mükâfata bağımlı hâle getirilen çocuklar/gençler ödüle doyurulamaz, bekledikleri ödülü bulamadıklarında da mesuliyetlerini yerine getirmezler.

Çocuklara/gençlere ödül vadetmek/vermek, sorumluluklarını yerine getirmede etkili olabilir, hatta böylece heyecanları daha da artabilir. Fakat ödül kaldırılınca vazifelerini yerine getirmeyi bırakıyorlarsa o işi faydalı olduğuna inandıkları için değil, ödül almak için yapıyorlar demektir. Burada hata ödüllendirmede değil yanlış kullanımdadır. Onun için ne kadar sık ödüle başvurulursa ödüllendirme dinamiği de o ölçüde değersizleşir ve olumlu tesirini kaybeder. Buna bağlı olarak ödüllerin boğduğu/şımarttığı çocukları disipline etmek ve onları sorumluluk bilinciyle davranmaya/yaşamaya yöneltmek de çok zor olur.

Mesuliyet duygusuna sahip fertler yetiştirmek için ödüllendirme yöntemine başvurulacaksa ödül ön şart olarak koşulmamalıdır. Önce muhataba kazandırılmak istenen güzel davranışın faydaları ve gerekliliği, seviyesine uygun bir şekilde iyice anlatılmalı, aklı ikna, kalbi tatmin edilmelidir. Akıl, kalp ve duygularıyla birlikte ele alınan çocuklar/gençler daha hızlı olumlu davranışlar sergilemeye başlayacaklardır. Bu seviyedeki muhataplara maddî-manevî ödül/hediye verildiğinde de onların iç disiplin kazanması çok daha ileri derecede olur.

ÖDÜLLENDİR (2)

Kur'an ve Sünnet'e Göre Çocuk Gelişiminde Ödül ve Ceza

Talim ve terbiyede mükâfat çeşitleri maddi ve manevi olmak üzere iki grupta incelenebilir. Maddi ödüller muhatabın yaşına ve ihtiyacına göre oyuncaklar, yiyecekler, giyecekler ve çeşitli hediyeler gibi farklı şekillerde olabilir. Her ne kadar maddi ödüllerin daha değerli olduğu düşünülse de aslında manevi/duygusal ödüllendirmeler daha tesirlidir. Zira iç tatmin oluşturan manevi ödüller muhatabın psikolojik gelişimi üzerinde daha olumlu sonuçlar verir ve onun geleceğe daha sağlıklı hazırlanmasına zemin oluşturur. Manevi ödüller üç başlık altında ele alınabilir:

Sevgi ve İlgi

Eğitim ve öğretimin temelinde sevgi ve onun hayata en büyük yansımalarından sayılan şefkat, ilgi ve merhamet vardır. Bunlar olmadan talim ve terbiyeden bahsetmek mümkün değildir. Sevmeyen ilgi duyamaz, şefkat gösteremez, muhatabına sabredemez ve eğitime kalbini koyamaz. İlgi ve emeği olmayanın da kuru sevgisi bir değer ifade etmez. Bunun için ilgiye, şefkate ve merhamete dönüşmüş sevgi, en büyük duygusal ödüllerden birisidir.

Âlemlere rahmet ve muallim olarak gönderilen Allah Resûlü'nün isimlerinden birisi de “el-Habîb”dir.⁴⁰⁸ Habîb, seven, sevilen, sevdiği- ni ifade eden ve sevdiren demektir. O'na özellikle bu adın verilmesi ve kendisine Allah'a nisbetle “Habîbullah” denilmesi, O'nun tebliğ, irşad ve eğitim/öğretim yolunun tamamen sevgi, ilgi ve merhamet üzerine kurulu olduğunu açıkça gösterir. Şairin, “Muhabbetten, Muhammed oldu hasıl; Muhammed'siz, muhabbetten ne hasıl?” ifadesiyle, O'nun asıl cevherinin muhabbet olduğunu sezenler de muhabbet ödülünden talebelerini/evlat- larını mahrum bırakmazlar.⁴⁰⁹

İltifat, Dua ve Takdir

Anne-babanın çocuklarına ya da öğretmenin talebelerine başarılarından dolayı iltifat etmesi, yerinde ve zamanında takdirlerini belirtmesi de- ğerli birer ödüldür. Her talebenin/çocuğun övülecek bir kabiliyeti/davra- nışı mutlaka vardır. Eğitimciler yeri ve zamanı geldiğinde bunu görmeli ve takdir fırsatını kaçırmamalıdır. İyi davranışları takdir edilen kimseler, bu muameleden olumlu etkilenir ve motive olurlar. Aynı zamanda bu övgü, onları hem cesaretlendirir hem de iyiliklere yönlendirir.

Allah Resûlü çevresindekilere karşı daima “takdir edici bir mual- lim” olmuştur. O, talim ve terbiyeleriyle meşgul olduğu kimseleri sürekl- li salih amele ve güzel ahlaka teşvik ettiği gibi, onları izlemiş, duruşla- rı, manevi kıvamları, ilme ve ibadet u taata karşı iştiaqları, hakkı temsil ve fedakârlıklarıyla... takdir ve tebrik etmiştir. Öyle ki örnekleri oldukça bol olan bu vakalar için hadis kaynaklarında “Fedâilu's-Sahabe, Menâkıb, Menâkıbu'l-Ensâr” adlı müstakil bölümler meydana getirilmiştir. O'nun bu iltifat ve takdir ödülleri, ashab-ı kiramın talim ve terbiyesinde, şahsiyet- lerinin oluşmasında ve kabiliyetlerinin inkişafında ciddi rol oynamıştır.⁴¹⁰

O, muhataplarında beğendiği güzel huy ve davranışları dualarla birlik- te takdir eder ve bir şekilde onları ödüllendirirdi. Nitekim çocuk yaştaki

408 Bkz. Tirmizî, *Menâkıb* 3 (3616); Dârimî, *Mukaddime* 8 (48)

409 Bu mevzuda daha geniş malumat için “Sev ve Şefkatli Ol” adlı makaleye bakılabilir.

410 Bu konuda daha geniş bilgi için peygamberyolu.com sitesindeki “Takdir Edici Yoldaş Olma Sünneti” başlıklı makaleye bakılabilir.

Amr İbn Ahtab'ın kendisine su takdim ederken bardağın kenarındaki saç telini görüp alması karşısında hem yanacağını okşayarak hem de “*Allah'ım onu daba da güzelleştir.*” diyerek dua etmesini daha önce zikretmiştik.⁴¹¹

Yine Abdullah İbn Abbas'ın Resûl-i Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) için abdest suyu hazırlaması karşısında bundan çok memnun olması ve onun için “*Allah'ım! Bu çocuğu dinde fakih kıl.*”⁴¹² diye dua ve iltifat etmesini de “YAKINLIĞINI DUYUR” başlığı altında daha önce işlemiştik. Bu manevi ödülün de İbn Abbas'ın (radıyallahu anh) “Ümmetin en âlimi ve Kur'an'ın tercümanı” ünvanını hak edecek noktaya ulaşmasında büyük bir katkısı vardır.

Başka bir defasında da Hz. Ebû Hureyre'yi sorduğu bir sorudan dolayı hem takdir eder hem de sorusunu cevaplar. Ebû Hureyre, “Ey Allah'ın Resûlü! Kıyamet günü senin şefaatinle en mesut olacak kişi kimdir?” diye sorar. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de: “Ben de zaten senin ilme olan merakından dolayı bu konuda başkasının bana soru sormayacağını tahmin ediyordum. Kıyamet günü şefaetimle en mutlu olacak insanlar, ihlasla gönülden ‘Lâ ilâhe illellah/Allah'tan başka ilah yoktur’ diyenlerdir.”⁴¹³ şeklinde cevap verir.

Örneklerde görüldüğü üzere Allah Resûlü karşılaştığı güzel davranışları ve kendisine duyulan yakınlık ve ilgiyi, ilme merakı, kendisine yönelik hizmetleri vs. dualarla takdir eder muhataplarını ödüllendirirdi. Böylece O, hem muhataplarını ilme, öğrenmeye motive eder hem de güzel davranışlarını pekiştirirdi.

Sarıma ve Kucağa Alma

Manevi ödüllerden bir kısmı da hayatın akışı içerisinde gerek sevgi ve ilgimizi gösterdiğimiz gerekse çocukların/gençlerin ruhlarına onları çok sevdiğimizi ve düşündüğümüzü ifade ettiğimiz yakınlık davranışlarıdır.

411 İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 1679 (10000); Tirmizî, *Menâkıb* 9 (3629)

412 Buhârî, *Vudu'* 10 (143); Müslim, *Fedâil* 30/138 (2477) ‘ve ona Kur'an'ın tevlini/tefsirini öğret!’ diyerek dua etti ve yaptığımı takdir buyurdu.” (Müsned, (2397); İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nibaye*, VIII/299. Bu konuda daha geniş bilgi için “Yakınlığımı Duyur” adlı makaleye müracaat edilebilir.

413 Buhârî, *Rikâk* 51 (6570)

Bunlar genel olarak “Aferin!” deyip tebrik etme, sarılma, öpme, başını okşama, kucağına alma, omuzlarına dokunma, elinden tutma, alkışlama vb. davranışlardır.

Allah Resûlü, çocuklara çok yakın davranır, onları kucağına alır, öper, dizine oturtur, başlarını ve yanaklarını okşar, onlarla vakit geçirirdi. Onların aklına hitap ettiği kadar duygularına da hitap eder, fiziksel temasla onlarla duygusal bağlantı kurar, sözleriyle gönüllere yerleşir ve davranışları üzerinde tesirli olurdu. Böylece onları ödüllendirir ve istenilen davranışı pekiştirirdi. Zira eğitim esnasında fiziki temas/bu şekil bir ödüllendirme beden dilinin önemli bir unsurudur. Bir çocuğun başını okşama, onunla musafaha yapma ve onu bağrına basma gibi davranışlar/ödülleri çoğu zaman söylenen söz ve yapılan nasihatlerin tesirini daha da katlar. Bu ödüller çocukların hayatında unutamayacağı mükâfatlardır.⁴¹⁴

Allah Resûlü bazı insanların kalplerini İslam’a ısındırmak hatta onlar Müslüman olduktan sonra bile imanlarını ve salih amelde devamlarını pekiştirmek için ödüllendirme yöntemini kullanmıştır. Kur’an’da müellefe-i kulub olarak isimlendirilen bu sınıfa zekât verilebileceği de açıkça belirtilmiştir. Bu yönüyle zekât bir ödül gibi insanlığın hidayetine giden yolda -ihtiyaç sahibi olsun ya da olmasın- bir teşvik ve pekiştirme vesilesi olarak kullanılmıştır. Mesela Safvân b. Ümeyye şöyle der: “Resûlullah Huneyn savaşı sonrasında dağıtılan ganimet mallarından bana da bol bol pay verdi. O ana kadar kendisi insanlar arasında en sevmediğim kimse idi. Fakat bana ihsan etmeye devam ettikçe en sevdiğim kişi hâline geldi.”⁴¹⁵

Allah Resûlü Cahiliye inanç ve alışkanlıklarından yeni kurtulan ya da kurtulmaya çalışan Kureyşlilerin maddi ödüllerle kalplerini yumuşatıyor, İslam’ı benimsemelerini kolaylaştırıyor, Müslüman olurlarsa ya da olmuşlarsa onları ödüllendiriyordu. Böylece hem başkalarını Müslüman olmaya özendiriyor hem de İslam’a girenlerin inancını pekiştirip bağlılıklarını güçlendiriyordu. Bunun için Huneyn savaşında elde edilen ganimeti büyük bir oranda Ensar ve muhacirlere değil, henüz Müslüman olmuş kimseler arasında dağıtmıştı. Lider konumunda bulunan nüfuz sahibi bu kimselere bir nevi

414 Bu mevzuda daha geniş bilgi ve örnekler için “Yakınlığı Davranışa Dönüştür!” adlı makaleye bakılabilir.

415 Tirmizî, *Zekât*, 30 (666)

ödül olarak dağıtılan mallar sayesinde onların kavimleri de İslam'a ısınmış ve Müslüman olmuşlardı. Ebû Süfyan ve oğulları, Safvan İbn Ümeyye, Hakîm İbn Hizam, Süheyl İbn Amr, Akra' İbn Hâbis, Abbas İbn Mirdâs ve Mâlik İbn Avf bunlardan bazılarıydı. Nitekim söz konusu isimlerin hepsi bu süreçten sonra samimi Müslüman olmuş ve İslam'a hizmet etmişlerdi.

Sonuç

- Ödül, muhatapta olumlu bir davranışı oluşturmak ve pekiştirmek için kullanılan etkili bir tekniktir.

- Ödüllendirme, abartıya kaçmadan doğru yer ve zamanda yapılmalı, olumlu istek ve davranışların pekiştirilmesinde bir vesile olarak kullanılmalıdır. Böyle kullanıldığında faydalı olan bu yöntem, sık sık başvurulmuş bir yol olursa müspet anlamdaki etkisi kırılr, faydalıyken zararlı hâle gelebilir.

- Abartılı ödüller ya da ödüllendirmede ifrat muhatabı şımartır ve doyumsuz hâle getirir. Ödüle boğulan ve âdeta ödül için sorumluluklarını yerine getiren çocukları, daha sonra verilecek en pahalı hediyeler, ödül ve oyuncaklar da tatmin etmez.

- Ödül ile de maddi bir obje olarak düşünülmemelidir. Bazen muhataba gülümsemek, bir işi başardığında takdir ve dua etmek de çoğu zaman yeterlidir.

- Ödülün motive yönü ve olumlu tesirleri her yaş için geçerlidir. Ancak hayatın öğrenildiği ve pek çok tecrübenin kazanıldığı ilk 10 yıl bu açıdan çok daha önemlidir. Bu dönemde özellikle maddi ödüller/hediyeler değil, manevi/duygusal ödüller daha etkili ve daha kalıcıdır.

- Ödüllendirmek kadar ödülün niteliği de önemlidir. Niteliksiz ödüller fayda yerine zarar da verebilir. Ödül, muhatabın ihtiyacına cevap vermiyorsa ya da muhatap ödülü çok istemiyor hatta onun ödül değeri olmadığını düşünüyorsa söz konusu ödülün olumlu bir tesiri olmaz. Ayrıca muhatabın rahatlıkla elde edebileceği bir şeyin ödül olarak verilmesi eğitim/terbiye açısından bir anlam taşımaz.

- Bilhassa şuuraltının şekillendiği 0-6 yaş aralığında ödül ve hediyelerin daha çok manevi olması tercih edilmelidir. Çocukla birlikte oyun oy-

namak, sarılmak, kucaklamak, sırtında taşımak, oyun parkına ya da hayvanat bahçesine götürmek, oyun hamurları ve boyama kitapları satın almak, kitap okumak, beraber resim yapmak, bebek ve çocuk şarkıları dinlemek, film seyretmek gibi.

- 6-12 yaş arasında ödüllendirmede, daha çok muhatabın kabiliyetlerini önceleyen bir programa göre hareket edilmeli; ona göre sosyal ve spor aktiviteleri yapılmalıdır. Bisiklet almak ve birlikte sürüşler düzenlemek, kabiliyet ve meyillerine göre bir spor dalına yönlendirmek/kursuna yazdırmak, yemeğe ya da pikniğe götürmek, yemek/pasta ve kek tarzı şeyler yapmak, birlikte geziye çıkmak, kamp düzenlemek vs. bu etkinliklerden bazıları olabilir.

- Ergenlik döneminde ise çocuğun kendisine artık daha çok güvenildiğini gösteren ve sorumluluk taşımaya müsaade edilen ödüller daha faydalı olur. Bu çerçevede mesela odasını kendisinin düzenlemesine izin vermek, arkadaşlarıyla evde kutlama yapmasına imkân hazırlamak, onlarla geziye katılmasına müsaade etmek, öğretmenlerin ya da rehberlerin öncülüğünde düzenlenen bir yaz kampına ya da gezilere göndermek, evde birlikte vakit geçirmek istediği bir arkadaşını davet etmesine izin vermek gibi ödüller, bu yaşta daha etkili ve isabetli mükâfatlardır. Yukarıdaki alternatiflere çocuğun/gencin yaşına ve ailenin maddi-manevi imkânlarına göre farklı ilaveler yapılabilir.

- Ödül için iş yapar hâle getirilen çocuklarda bu yöntem ile sonuç almak mümkün değildir. Zira yaptığı doğru ve güzel bir işin ya da davranışın her defasında ödüllendirildiğini gören çocuk bunu artık ahlakî ya da iyi olduğu için yapmaz, anne-babasını memnun edip ödülü kazanmak için yapar. Hayatını ödül üzerine kuran çocuk kendisine mükâfat verecek kimse bulunmadığında kazanmış olduğu güzel davranışı da çoğu zaman terk eder. Bu durumda çocuğun iyilik heyecanı tamamen söner. Zira çocuk bu davranışların kendisine kazandıracığı maddi manevi güzelliklerin/değerlerin farkında değildir. Bunun için ödüllendirmede koşullandırma değil, farkındalık oluşturma dikkat edilmesi gerekli en önemli ilkedir.

- Talim ve terbiyede, ödüllendirmenin teşvik edici ve pekiştirici özelliğinden mutlaka istifade edilmeli ancak arzu edilen davranış değişikliklerinin

tek başına bu yöntemle gerçekleşmeyeceği de iyi bilinmelidir. Zira sadece ödülün motivasyon özelliği muhatapta yeterli isteği uyarmaya yetmez, iradesini tam olarak kullanmasını temin etmez. Değişim ve dönüşüm isteği ya da disiplinli olma ve yaşama kararının çocuğun/gencin kendi içinden gelmesi de önemlidir.

CEZALANDIRMA

Çocukları ve gençleri eğitim ve öğretim faaliyetlerine yönlendirmek ve motive etmek için ödüllendirme yöntemi kullanıldığı gibi cezalandırma tekniği de kullanılır. Bu yöntemlerden hangisinin ve nasıl kullanılacağı muhatapların tutum ve davranışlarına göre belirlenir.

Ödüllendirme yöntemi talim ve terbiyede çok etkin bir metot olduğu gibi tabiatıyla rüşd döneminden sonra cezalandırmanın da belli ölçüler çerçevesinde katkısı olacağı düşünülebilir. Öncelikle bilinmelidir ki çocukların/gençlerin yetiştirilmesi ve geleceğe hazırlanması onlarla kurulacak sağlıklı bir ilişki ve iletişime bağlıdır. Bundan sonra ise terğib (teşvik) ve ödüllendirme esasları gelir. Ancak ödüllendirme yönteminin kendi içinde dengelenmesi ve rantabl işletilebilmesi için cezalandırma unsuruna da ihtiyaç duyulabilir. Sorumluluklarını yerine getiren ya da belli başarılar elde eden kimseye ödül veriliyorsa, mesuliyetlerini aksattığı zaman da bir karşılık mutlaka verilmelidir. Yoksa başarılı olduğunda ödül alacağını fakat başarı için gayret etmezse ya da sorumluluklarını yerine getirmezse bir şey olmayacağını düşünen kişi, kendi iç disiplinini kuramaz ve oturtamaz. Ceza sözcüğü her ne kadar soğuk ve ürkütücü bir kavram ise de ödüllendirmeyle birlikte düşünüldüğünde, dengeli ve şartlarına uygun bir şekilde uygulandığında, muhatapların motivasyonuna ve sonuçta eğitim-öğretime katkısı büyüktür. Önemli olan bu yöntemin ödül tekniğinde olduğu gibi sağlıklı bir şekilde uygulanmasıdır.

Çocukların Fıtratı İşlemeye Müsaittir

Kur'an, bir taraftan insanları şirk, inkâr ve kötülüklerden sakındırmak, diğer taraftan imana ve salih amellere yönlendirmek için ödül vadedtiği gibi ceza da vadeder. Terhîb denilen bu usul ikaz etmeyi, uyarıyı ifade eder. Bu manada bütün peygamberler "Nezîr" yani uyarıcı/ikaz edicidirler. Hak ve hakikate kulak verip tâbî olmayanları kendilerini bekleyen cehennem ve azabına karşı uyarır ve muhataplarını şirk, inkâr ve her çeşit günah, kötülük ve ahlaksızlıklardan sakındırırlar. Bu metotla insan önceden bilgilendirilir, uyarılır ve kötülüklerle karşı bir nevi aşılır, koruma altına alınır. İnsanın kötü/olumsuz duygularına karşı gelebilmesi için iradesine güç ve kuvvet verilir, eğitim ve öğretim faaliyetine karşı ilgi uyarılır, öğrendiklerini yaşamaya motive edilir.

İnsanoğlu doğduğunda hiçbir şey bilmeden dünyaya gözlerini açar. Kur'an bunu ifade ederken *"Allah sizî analarınızın karınlarından öyle bir hâlde çıkardı ki hiçbir şey bilmiyordunuz..."* buyurur. Ayetin fezlekesinde ise kendisine iyiyi-kötüyü, hayrı ya da şerri öğrenebileceği ve birbirinden ayırabileceği bir donanımın da verildiği belirtilir: *"...Öyle iken size kulaklar, gözler, kâpler verdi ki şükredesiniz."*⁴¹⁶ Dolayısıyla insan, ilim ve terbiye ile kemâle erebilecek bir donanıma sahiptir.

Allah Resûlü *"Her çocuk İslam fıtratı üzere doğar. Sonra da içinde neşet ettiği çevreye göre şekillenmeye başlar. Ebeveyni Yahudi ise onu Yahudileştirir, Hristiyan ise Hristiyanlaştırır Mecusi ise Mecusileştirir..."*⁴¹⁷ buyurur ve insanın bu nötr ve tertemiz yaratılışına/donanımına dikkat çeker. Dolayısıyla her çocuk yaratılış itibarıyla masum ve işlenmeye müsait bir tabiatla yaratılır, iyiliğe de kötülüğü de yanlışa da erdemli davranışlara da yönlendirilmeye açıktır. Önemli olan onlara daima iyiliği öğretmek ve onları hayra/iyiliğe ve güzel davranışlara teşvik etmektir. Onların eğitim ve gelişimlerinde en etkili kurum da başlangıçta aile sonra okul ve çevredir.

Allah Resûlü bu istikamette ebeveynlere sorumluluklarını hatırlatırken *"Çocuklarınıza değer verin, onlara güzel muamelede bulunun. Bir de güzel ter-*

416 Nahl, 16/78

417 Buhârî, *Cenâîz* 78 (1359); Müslim, *Kader* 6/23-25 (2658)

*biye kazandırın.*⁴¹⁸ buyurur. Böylece O, çocuklara değer verip, maddi-manevi ihtiyaçlarını karşılamayı, temiz fitrat ve tertemiz duygularını sevgi ve şefkatle hayra yönlendirmeyi, kalplerini imana/hakka açmayı vazife olarak ailenin omuzlarına yükler. Ayrıca “*Onlara güzel muamelede bulunun!*” diyerek, ihsan kavramı üzerinde durur. Bu şekilde onların duygusal ve ahlakî gelişimleri adına güzel davranışın eğitim değerine dikkat çeker. Bu hikmetli davranış tarzı onları âlemlerin Rabbi’ne bağladığı gibi insanlığa, hayata, içinde yaşadıkları topluma ve çevreye de güvenle bağlar. Onların iyiliği yaşayan, daima hayır, hak ve adalet üzere hareket eden ve hakkı yaşatan bir insan olmalarını temin eder. Bu anlamda Allah Resûlü “*İyi/güzel muamele yümnü/iyiliği, feyzî ve bereketi artırır. Kötü muamele de bütün güzelliikleri/iyilikleri alır-götürür.*”⁴¹⁹ buyurur.

Diğer taraftan bu mukaddes vazife sadece ebeveynlerin değil, eğitim müesseselerinin ve toplumundur da. Zira Allah Resûlü yukarıdaki ilkeyi sadece ebeveynlere değil, muallimlere/topluma da verir. Anne ve baba üzerinden onlara da “*Talebelerinize/neslinize değer verin, onlara daima güzel muamelede bulunun. Bir de birlikte güzel terbiye kazandırmaya çalışın.*” buyurur. Bunun için okul kurumu ve toplum da aileyle el ele çocuklara/gençlere değer vermeli, onların fiziki ve zihnî gelişimleri adına sistematik faaliyetler yürütmeli, ahlak ve ruh terbiyeleri adına güzel muamele sorumluluklarını yerine getirmelidirler. Aksi takdirde aile, okul ve toplum arasındaki itikadi, amelî, ahlaki ve kültürel çelişki ve çatışmalar, çocukların/gençlerin zihin ve gönül dünyalarını karıştırır ve onları bir ikilemin içine atar.

Hasılı tertemiz masum fitratlar cezalandırma yöntemiyle değil, öncelikle değer verilerek, kendilerine maddi-manevi ihsanda bulunularak iyilikle ele alınmalı ve geleceğe hazırlanmalıdırlar. Her insan farklı kabiliyet ve duygusal donanımıyla başlı başına bir âlemdir. Allah Resûlü, bu farklılığa dikkat çekerken madenler üzerinden misal verir: “*İnsanlar altın ve gümüş madeni gibi madenlerdir. Cahiliye döneminde hayırlı olanlar Müslüman olduktan sonra İslam’ı iyice anladıkları oranda daha hayırlı olurlar...*”⁴²⁰ Burada önemli olan

418 İbn Mâce, *Edeb* 3 (3671)

419 Ebû Dâvûd, *Edeb* 133 (5162, 5163)

420 Müslim, *Birr* 49/160 (2638)

çocukları fitrat ve kabiliyetleriyle iyice tanımak ve ona göre onları eğitime-öğretime tâbi tutarak insani, İslami ve ahlaki değerlerle yoğurmak, iyilik, güzellik ve başarıyla buluşturmadır.

Cezalandırmayı Düşüneceğine Önce Öğret

Allah Resûlü ve bütün peygamberler muallim/öğretici olarak gönderilmiştir.⁴²¹ Allah'ın vahyettiği bütün kitaplar insana bilmediklerini öğretmek, nelerin iyi, nelerin kötü olduğunu bildirmek için indirilmiştir. Dolayısıyla çocukların ya da gençlerin eğitiminde cezalandırma yöntemine gidilmeden önce ilk yapılacak şey onları bilgilendirmek, bilgi eksikliklerini gidermektir. Kötünün niçin kötü, iyinin niçin iyi olduğunu zarar, fayda ve hikmetleriyle iyice belletmektir. Yoksa hemen cezalandırmaya gitmek, haksızlık ve adaletsizliklere sebebiyet verebilir. Asr-ı saadette Abbâd İbn Bîşr'in başından geçen şu olay bunun çok ibretlik bir örneğidir. Hadiseyi bizatihi kendisinden dinleyelim:

“Köyümüzde çok ciddi kıtlığın olduğu bir dönemdi. Aç bir şekilde Medine'ye varmış ve bir tarlanın duvarından içeri girmiş karnımı doyurmaya başlamıştım. Derken bahçe sahibi çıkageldi ve beni yakalayıp dövdü. Üstelik bununla yetinmedi bir de elbisemi aldı. Yapabilecek bir şeyim yoktu. Doğrudan Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) gittim ve olup bitenleri anlattım. Kendisi, hemen bahçe sahibini çağırttı ve olayı ona da sordu. Bahçe sahibi yaptıklarını itiraf edince Allah Resûlü ona ‘Aç ise onu doyurmalı değil miydin? Ya da izinsiz yenilemeyeceğini bilmeyecek kadar cahil ise ona öğretmeli değil miydin? Ona elbisesini geri ver.’⁴²² dedi.”

Görüldüğü üzere Allah Resûlü, insanların talim ve terbiyesinde önce bilgilendirmeye/öğretmeye önem veren bir metot takip ediyordu. Hatanın vukuunda ise adaletsizlik yapmamak, haksız yere kimseyi cezalandırmamak için tam bilgi alıyor, hüküm vermek ya da muhatabı doğru yönlendirebilmek için de onun içinde bulunduğu hâl, durum ve şartları gözetiyordu. Söz konusu örnekte cezalandırmada acele eden sahabiyi “Ona başkasının malını izinsiz yiyemeyeceğini, sahibini bulamazsa ağacın

421 Bkz. İbn Mâce, Mukaddime 17 (229); Dârimî, *Mukaddime* 32/361

422 Ebû Dâvûd, *Cihad* 93 (2620); İbn Mâce, *Ticârât* 67

altına düşen ürünlerden ancak karnını doyurabileceğini öğretmeli değil miydin?” diye sorarak öncelikle muhatabı bilgilendirmesi gerektiğini talim buyuruyor. Bununla yetinmiyor “Onu sen yedirmeli değil miydin?” buyurarak kendi hatasını ona hatırlatıyor. Ardından da aldığı elbisesini ona iade etmesini emrediyor. Bu ikaz ve uyarılarıyla yetinmeyen Allah Resûlü, ardından o muhtaç kimseye 60 sa’ (150 kilo) hurma verilmesini de emrediyor.

Cezalandırmayı Düşüneceğine Kötülüğün Sonuçlarını Göster

Yanlış tashih adına ceza vermek düşünüleceğine önce kötü söz, fiil ve davranışların fert, aile ve toplum hayatındaki olumsuz sonuçları hikâyelerle ve yaşanmış örneklerle iyice anlatılmalı, kötülüklerle karşı sağlam bariyerler oluşturulmalı fertlerin iradesi güçlendirilmelidir. Bu yöntem Kur’an ve Sünnetin takip ettiği bir yöntemdir. Bu anlamda peygamberlerin hayatı ve kötülerle mücadeleleri, onları dinlemeyen ve çağrılarına icabet etmeyen kavimlerin kötü akıbetleri -yaş seviyelerine uygun hazırlanmış eserlerden- mutlaka anlatılmalı ya da okutulmalıdır. Hatta Kur’an bunun için hususi geziler düzenlemeye bile davet ve teşvik eder: *“Yeryüzünde gezin, dolaşın! Sizden önce yaşamış ve şirke, inkâra ve günaha/isyana batmış milletlerin akıbetlerinin nasıl olduğuna ibret nazarıyla bir bakın, inceleyin. Onların çoğu ilâhlığında, hâkimiyetinde, mülkünde ve tasarruflarında Allah’a ortak koşan/her türlü kötülüğü yapan, zulmü işleyen müşriklerdi.”*⁴²³

Cezalandırmayı Düşüneceğine Affı Dene

Çocukta/gençte görülen ilk yanlış davranışlar görmezlikten gelinmeli ancak muhatap uzaktan takip edilmelidir. İstenmeyen söz, fiil ve davranışlar devam ediyorsa utandırılmadan/hatası yüzüne vurulmadan hikmetle uyarılmalıdır. Bu durumda af dinamiği hemen cezalandırmaya gitmekten daha faydalı olacaktır. Nitekim Abdullah İbn Ömer’e affı öncelikli bir yöntem olarak öğreten Allah Resûlü’nün şu yaklaşımı önemlidir: İbn

423 Rûm, 42/30

Ömer bir gün Efendimize “Ey Allah’ın Resûlü! Hizmetçimi ne kadar affedeyim?” diye sorar. Peygamberimiz onun bu sorusuna cevap vermez ve susar. Ancak sahabi sorusunu üç kere üst üste tekrar edince “*Gerekirse onu her gün yetmiş defa affet.*” buyurur.⁴²⁴

Kısacası af, muhatapların talim ve terbiyesinde cezadan daha etkili bir yöntemdir. Cezanın etkisi daha kısa ve geçici, affın etkisi ise daha uzun ve kalıcıdır. Cezadan daha etkili bir teknik varken onu kullanmamak eğitim adına büyük bir eksiklik ve kayıptır. Önemli olan burada da dengeli davranmak, yani affı istismar ettirmemek, bunu bir adım daha ileriye taşıyıp muhatabın empati yapmasını temin etmektir. Muhataptan, yaptığı kötülükten zarar gören kimsenin yerine kendisini koymasını istemek, pişmanlık yaşamasını sağlamaktır. Bu hâl onun vicdanını geliştirecek, içinde kötülüğe karşı tiksinti, iyiliğe karşı ise iştihak uyacaktır. Zaten eğitimin gayesi de muhatabı cezalandırmak değil, af ve empatiyle vicdanları/duyguları geliştirmektir.

Cezalandıracağına Hatanın Kaynağına İn

Olumsuz söz, fiil ve davranışın tekrarı hâlinde çocuklar/gençler tekrar dinlenilmeli, onlarla daha yakın iletişime geçip yanlışın kaynağına inilmelidir. Hemen kavli ve fiilî cezalandırmaya başvurmamalı, bunun yerine üslupta tasrife gidilerek farklı örnekler ve anlatım teknikleriyle muhatabın aklına, duygularına ve kalbine bir bütün hâlinde bir kez daha hitap/nasihat edilmelidir. Aksine muhatap yanlışıyla ve onun istenmeyen sonucuyla baş başa bırakılmamalıdır. Zira yanlışına rağmen kendisine gösterilen yakın ilgi, sevgi ve şefkat, muhatabı daha da uyarır ve kötülüğe değil, ebeveynine ya da muallimine/rehberine yaklaştırır. Zaman içinde cezalandırma yöntemine ihtiyaç bırakmaz. Hatta imkân ölçüsünde kendisini yanlışta sevk eden sebepler ortadan kaldırılınca muhatap doğruyla buluşur. Şayet bu sebep ortam ise arkadaş çevresinin değiştirilmesi de faydalı olur. Allah Resûlü’nün hayatı bunun yüzlerce örneğiyle doludur.

424 Ebû Dâvûd, *Edeb* 133 (5164); Tirmizî, *Birr* 31 (1949)

Ceza Yerine Manevi Ödülle Ödüllendirme

Hatalı ve yanlış davranışları karşısında çocukları/gençleri cezayla değil, manevi ödüllerle mükâfatlandırma daha kesin ve hızlı sonuç almaya vesile olabilir. Bu konuda daha önce bahsini ettiğimiz çocuk yaştaki Râfi' İbn Amr'ın başından geçen olay gayet manidardır.⁴²⁵ Bu sahabi izinsiz bir şekilde başkasına ait bir bahçeden hurma yemesine rağmen Allah Resûlü kendisine sevgiyle yaklaşmış ve “*Yavrum! Hurma ağacını niçin taşıladın?*” diye sormuştur. O da aç olduğu için yemek zorunda olduğunu belirtmiştir. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), “*Bir daha ağacı taşılama! Fakat dibine dökülenlerden yiyebilirsin!*” buyurur ve çocuğa biraz daha yaklaşarak bir taraftan başını okşar, diğer taraftan da ona şöyle dua eder: “*Allah'ım! Buna karnını doyuracağı rızık lütfet.*”⁴²⁶

Görüldüğü üzere Allah Resûlü olayı sakin bir şekilde dinler, öfkelenip çocuğu azarlamaz, “Sen nasıl böyle bir şey yaparsın?” diye çıkışmaz ve onu korkutmaz. Bilakis ona sevgi ve şefkatle yaklaşır, “Yavrum!” diyerek hitap eder, sakin bir şekilde konuşur ve “Bir daha acıktığında ağacın dibine düşenlerden yiyebilirsin.” diyerek alternatif gösterir. Hatta bununla da yetinmeyip başını okşayarak duayla ödüllendirir. Ceza ile değil, manevi ödüllerle terbiye yolunu tercih eder.

Cezalandırma Yöntemi Faydalı mı?

Talim ve terbiyede yukarıda belirtilen aşamalar yerine getirildiği hâlde olumlu sonuç alınamıyorsa belli kıstaslar çerçevesinde ceza yöntemine de başvurulabilir. Ne var ki ebeveynler/muallimler/rehberler şunu bilmelidirler ki sözlü ya da fiziki ceza vererek, istedikleri iyi/güzel davranışı ancak zorla yaptırabilirler. Fakat bu davranışı onların tabiatının bir derinliği hâline getiremezler. Zorla güzellik olmayacağı içindir ki Kur'an “*Dinde zorlama/baskı yoktur.*”⁴²⁷ prensibini koyar. Zihne, kalbe ve ruha birlikte hitap eder, hürriyete vurgu yapar mükâfat ve ceza vadeder ama zorlamaz.

425 Bkz.: “Sakin OP” ve “Hatayı Yüze Vurma!” adlı makaleler.

426 Ebû Dâvûd, *Cihad* 94 (2622)İbn Mâce, *Ticârât* 67 (2299)

427 Bakara, 2/256

Resûlü'ne de “*Sen onlar üzerine hâkimiyet kurup baskı yapmak için gönderilmiş bir zorlayıcı değilsin.*”²⁸ buyurur.

Zorlamakla insan, mümin ve güzel ahlaklı, kâmil bir kişi olmaz ancak münafık olur. İstenerек ve gönülden yapılan davranışlar, benliğe mal edilen fiiller, değerlidir. Zira iradeye değil de baskıya dayalı davranışlar insanı kemale taşımaz. Baskının olduğu yerde faziletli davranış gider, yerine keyfilik gelir. Hâlbuki cezalandırmada hedef doğru davranışı yerleştirmektir.

Sonuç

Ceza eğitici ve öğretici değildir. Onun için bu yöntem, ebeveyn, öğretmen ve öğrenci ilişkilerinin/iletişiminin sağlam ve sağlıklı olduğu bir ortamda ihtiyaç duyulmayacak bir yöntemdir. Diğer bir ifadeyle ailede ya da okulda cezayı gerektirecek bir davranış varsa, önce ilişkinin/iletişimin ve eğitimin kalitesi gözden geçirilmelidir.

Cezanın etkisi hem kısa hem de geçicidir. Cezalandırmanın ya da baskının verdiği korku, üzüntü ya da acı geçince iyi davranış da çoğu zaman biter. Cezasını çeken kimse genellikle bedel ödediğini düşünerek artık özgür olduğuna karar verir. Ayrıca muhatap cezalandırmaya ve baskılara bağımlılık kazanmışsa artık talim ve terbiye fasit bir daire içerisine girer. Her defasında fazlasıyla uygulanan ceza ise ilişkilere daha çok zarar verir, eğitim-öğretimin gerektirdiği saygın ortam/zemin tamamen kaybedilir. Dolayısıyla ödüllendirme yönteminde olduğu gibi cezalandırma yöntemi de kısa vadede çözüm getiriyor gibi gözükse de tam olarak tabiata mal edilmek istenen davranışın kazandırılmasında yeterli değildir.

Faydalı olduğu düşünülen cezalandırmaların, antibiyotikler gibi getirdikleri fayda kadar verdikleri zarar, yani yan tesirleri de hesaba katılmalıdır. Mesela cezayı veren kimseye karşı içte büyütülecek bir öfke, nefret ve intikam duyguları, çocukları/gençleri muallimlerinden/ebeveynlerinden tamamen koparabilir, şiddete daha meyilli hâle getirebilir. Cezayla iyi bir davranış kazandırılmak istenirken şiddet öğretilmiş olabilir. Bunun için ebeveynin ve muallimlerin muhataplarına karşı ödül ve ceza uygulamaları, onların fiziki ve duygusal/ruhsal gelişimlerine uygun

olmalıdır. Ceza, talim ve terbiyenin başına indirilmiş bir topuza/balyoza dönüştürülmemelidir.

Ceza ve tehditlerle baskılanmış çocuklar/gençler iyiliği öğrenip benliklerine mal edeceklerine riyakâr, iki yüzlü bir münafık olabilirler. Kendilerini takip eden ve cezalandıracak birisinin olmadığı yerde istedikleri gibi davranır, büyükleri tarafından görüldükleri ortamlarda ise onların istedikleri gibi davranır, gözlerine girmeye çalışırlar.

CEZALANDIRMA (2)

Nebevi Eğitimde Ceza

Talim ve terbiyede ceza, istenmeyen olumsuz bir davranış görüldüğünde o davranışı değiştirip yerine olumlu/iyi davranışı yerleştirmek için uygulanan yaptırımları içerir. Her ne kadar ceza denildiğinde akla dövme/dayak atma gelse de eğitimde cezalandırmanın da bir değeri olduğunu belirten bütün ekoller, ittifakla böyle bir uygulamayı doğru bulmazlar. Nebevi eğitimde ceza yöntemini dört başlık altında incelemek konunun daha iyi anlaşılması için isabetli olacaktır.

1. Fiziksel Ceza

Zihin, vicdan ve ahlak gelişimini olumsuz bir şekilde etkileyen fiziki ceza uygulamaları maalesef bazı toplumlarda/aile ve okullarda hâlâ yaygındır. Söz konusu hususlarda eksik gelişim ya da zayıflık ise iradenin zayıflığını beraberinde getirecektir. İradeleri zayıflatılmış, fiziksel cezalarla duyguları hasara uğratılmış, büyükleriyle/rehberleriyle ilişkileri yıpratılmış, saygın eğitim ortamı/zemini elinden alınmış kimseler ise iç denetimlerini kuramayacak ve iyi/güzel davranışları benliklerine mal edemeyeceklerdir.

Fiziksel cezalarla zihinleri ve duyguları ezilmiş nesiller zamanla ebeveyn ve muallimlerine olan sevgi, saygı ve güveni kaybedecekleri gibi kendilerine göstermeleri gereken saygı ve özgüveni de kaybedeceklerdir.

Allah Resûlü, “Üç gruptan kalem kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan, bülüğa erinceye kadar çocuktan ve akıllanıncaya kadar akıl hastasından.”⁴²⁹ buyurur. Dolayısıyla bülüğa ereceği ana kadar çocukların talim-terbiyelerinde fiili ceza-i müeyyide uygulamak doğru ve isabetli değildir. İslam, onları mükellef tutarken bile en isabetli yaşlarını/mümeyyiz olmalarını şart koşar. Binaenaleyh eğitimciler çocuklara küçük yaşta fiziki cezalar vermemeli, bilakis merhametle yaklaşmalıdır.

Bu konuda “Çocuklarınıza yedi yaşındayken namazı emredin. On yaşına ya da on üç yaşına geldiklerinde hâlâ kılmıyorlarsa onları hafifçe dövün/uyarın.”⁴³⁰ sözü hadis olarak rivayet edilir ve hemen delil olarak getirilir. Hâlbuki bu yaklaşım, Allah Resûlü’nün sahih beyanı, uygulamaları ve İslam’ın bülüğ çağına kadar çocukların cezai ehliyetlerinin olmadığı gerçeğiyle açıkça çelişir. Dolayısıyla bu zayıf rivayet böyle önemli bir meselede delil olarak kullanılamaz.

İkinci olarak, yanlış söz ve davranışları karşısında fiziksel cezaya/dayağa maruz kalanlar, daha çok hatalı söz ve davranışlarını değiştirmeyi değil, öfkeyi ve şiddeti öğrenirler. Sonuçta “Artık uslanmalı ve yanlıştan vazgeçmeli, doğruları yaşamalıyım!” hükmüne değil, “Ben intikam almasını bilirim!” yargısına varır ve ilk fırsatta ebeveyninden/evden, eğitimcilerden/rehberlerden/okuldan, üstelik onları suçlayarak kaçarlar. Bu kötü rol modeller sayesinde çocuklar/gençler şiddete daha eğimli yetişir ve problemlerini daima bu yöntemle çözmeye kalkışır.

Allah Resûlü’nün talim ve terbiye sisteminde fiziksel cezanın/dayağın asla yer almadığını Hz. Âişe validemiz şöyle özetler: “Allah Resûlü, cihad haricinde hiçbir zaman eliyle bir şeye vurmamış ya da hizmetçisini/talebesini ya da bir hanımını dövmemiştir...”⁴³¹ Şayet böyle bir yöntem

429 Ebû Dâvûd, *Hudûd* 16 (4398); Nesâî, *Talak* 21 (3432)

430 Hadis olarak nakledilen bu söz temel hadis kaynaklarında geçmemektedir. Ahmet İbn Hanbel’in *Müsned*’inde (106), Taberani’nin *Mu’cemul’Ensa’*’ında (4129) ve Darekutni’de (1/231) geçen bu rivayetin ravileri arasında bulunan Dâvûd İbn Muhabber, zayıf ve metruk bir rivaidir. Dolayısıyla onun hadisiyle amel edilemez. Bununla birlikte söz konusu rivayeti hadis olarak kabul eden bazı hadis şarihleri, “Metinde geçen (d-r-b) fiilinden maksat dayak atmak değil, muhatabı biraz sert bir şekilde uyarmaktır.” der. Metindeki on yaş ifadesinden de bülüğa ermiş, mümeyyiz çağa gelmiş gençlerin kastedildiğini belirtirler. Bkz. İbn Reslân, *Şerhu Sünen-i Ebi Dâvûd*, 3/363

431 Müslim, *Fedâil* 20/79 (2328)

muhataplara değer kazandırmada faydalı olsaydı bunu ilk uygulayan Peygamber Efendimiz olurdu. Bunun yerine ashabın uygulamalarında görüldüğü üzere muhatabın hafifçe kulağını tutup ikaz etmek daha olumlu ve kalıcı tesirler bırakabilir.

Sahabe-i kiramdan Abdullah İbn Büsr el-Mâzinî anlatıyor: “Annem bana bir tabak üzüm vermiş ve bunları Resûlullah’a götürmemi istemişti. Yolda giderken canım çekmiş tabaktan biraz yemiştim. Geri döndüğümde annem bana ne yaptığımı sorunca kendisine bir miktarını yediğimi geri kalanını götürüp takdim ettiğimi anlatmıştım. Bunun üzerine o da kulağımın ucundan tutmuş ve beni, ‘Ey Guder! Nasıl böyle bir şey yaparsın!’ diye uyardı.”²⁴³²

Çoğu zaman bu kadarlık bir uyarı yeterli gelebilir; yapılan hatanın bir daha tekrar etmesinin önüne geçebilir. Muhataplarda olumlu davranışın kalıcı bir şekilde yerleşmesine vesile olabilir.

2. Sözlü Ceza

Sözlü cezalar farklı farklı olabilir. Mesela “Şöyle şöyle yaparsan seni Kur’an çarpar, cinler ya da şeytanlar çarpar. Şunları yaparsan cehennemde şöyle yanarsın!” gibi ifadeler, korkutma türüne girer. Bu konuda pek çok hikâyeye ve menkıbeden de istifade edilir. Anlatılanlardan korkan çocuk ya da genç belki istenilen davranışları yerine getirir fakat bunu sevdiği ve istediği için yapmaz. Başına bir kötülük gelmesinden ya da çarpılmaktan korktuğu için yapar. Bu korku geçtiğinde ya da bunların efsane olduğunu düşünmeye başladığı andan itibaren iyi/güzel davranışı terk eder.

Dolayısıyla bu tür cezalar uzun vadede faydalı olmadığı gibi zararlıdır da. Bu tür korkutucu masal ve hikâyeler, çocukların/gençlerin Allah, Kur’an ve din ile sağlıklı bir irtibat kurmasını zedeler. Onları İslam’dan soğutur, özgüven gelişimine olumsuz etki eder ve korkak, kendi içine kapalı, çekimser hâle getirir. Nitekim Allah Resûlü’nün Kur’an ile korkutarak eğittiğine dair herhangi bir uygulamasını bilmiyoruz.

Sözel ceza türünden muhatabı küçümseme ve alay etme de onun şahsiyetine karşı yapılmış açık bir saldırdır. Allah Resûlü hakareti, başkasının

432 Heysemî, *Zevâid*, 4/150

şahsiyetini/benliğini çığnemeyi, ona zarar vermeyi yasaklar ve bunu büyük günahlar arasında sayar.⁴³³ Zira böyle bir davranış ya da sözün eğitim değeri yoktur.

Küçümşenen kimselerin şahsiyetleri yücelmez bilakis körelir, ahlakların/takvaları gelişmez, geriler. Onlar bu kötü rol model sayesinde hakareti, muhataplarını aşağılayıp susturarak problemlerini çözmeyi öğrenirler. Miras aldıkları bu kötü davranışı çocuklarına karşı uygular ve onlara da miras bırakırlar. Bundan dolayıdır ki Allah Resûlü hayırlı muallim ve rehberleri tarif ettiği bir hadislerinde şöyle buyurur:

*“Öğretiniz, bağırıp çağırmayınız! Muhataplarınızı tehdit edip korkutmayınız! Sözlü şiddette bulunarak duygularını yaralamayınız! Onları, ayıplamayın, kinamayın ve alay etmeyiniz! Gerekli ve yeterli sevgi, ilgi ve şefkatten de mahrum bırakmayınız! Zira gerçek muallim, muanniften yani böyle davrananlardan daha hayırlıdır.”*⁴³⁴

Allah Resûlü’nü (sallallahu aleyhi vesellem), Rabbi terbiye ettiği için O’nu en güzel ahlak ve davranış şekilleriyle donatmıştı. Bundan dolayı O, talim ve terbiye sisteminde kötü sözlere yer vermiyor, muhataplarının kalplerini kırmadan, duygularını incitmeden onlara söz ve davranış güzelliği kazandırmaya çalışıyordu. Yetiştirdiği örnek sahabilerinden Abdullah İbn Amr ibnu’l-Âs Resûlullah’ın bu yönünü şöyle ifade eder: “Allah Resûlü kötü sözlü birisi değildi. Kötü söz söylemeye kalkışsa bile temiz tabiatı onu yapmasına müsaade etmezdi. O bize daima ‘Sizin en hayırlınız ahlakı/davranışları en güzel olanınızdır.’ buyururdu.”⁴³⁵

Resûl-i Ekrem kendisini daima sözlerin en güzelini söylemeye alıştırmış, kötü söz ve davranışlarla karşılaşsa da Rabbinin “*Cabillerden yüz çevir.*”⁴³⁶ yani “onlar gibi davranma” emrine imtisal etmişti. Sefihlerin ve haddini bilmezlerin kem sözleri karşısında bile üslubunu bozmamış, hep kendine yararlı şekilde davranmıştı.

Diğer taraftan sözel ceza olarak çok yaygın kullanılan bağırma ve beddua etme gibi yöntemler de muhataplarda müspet anlamda bir

433 Bkz. Müslim, *Birr* 10/32 (2564); Tirmizî, *Birr* 18 (1927); Ebû Dâvûd, *Edeb* 40 (4882)

434 Tayâlisî, *Müsned* (2659)

435 Buhârî, *Menâkıb* 23 (3559); Müslim, *Fedâil* 16/68 (2321)

436 Arâf, 7/199

davranış değişikliğine sebep olmaz.⁴³⁷ Muvakkaten istenilen davranışı yerine getirirler bile bunu tabiatlarına mal etmezler hatta hem kendilerine bağırandan hem de bağırılmasına neden olan davranıştan nefret ederler.

Mesela namazla ilgili sorumluluğunu yerine getirmediği için bağırılan ya da aşağılanan bir genç hem kendisine bağırandan hem de namazdan soğur. Beddua etmek ise bundan daha olumsuz sonuçlar doğuracağı için Allah Resûlü bunu tamamen yasaklar: *“Kendinizi beddua etmeyiniz. Çocuklarınıza ve mallarınıza da beddua etmeyiniz. Zira duaların kabul edildiği bir vakte denk gelir de Allah bedduanızı kabul ediverir.”*⁴³⁸

3. Sevgiden Yoksun Bırakma ve Azarlama

Cezalandırma yöntemlerinden birisi de muhatapla ilişkiyi kesme, ona karşı tavır alma ve sevgiden mahrum bırakmadır. Bu yöntem de sonuçları fiziksel ceza kadar ağır ve komplikasyonları olan bir tekniktir. Fiziksel ceza bedeni incitirken, sevgiden mahrumiyet çocuğun/gencin ruhuna ıstırap verecektir. Bu cezada doz ve denge ayarlanamaz, süre uzatılırsa muhatabın içinde öfke birikmesi de olacaktır.

Sevgisizlik ve ilgisizlik çocuğu ebeveyn ve öğretmenlerinden koparacak, yalnızlaştıracak, içine kapanmasına götürecektir ya da evde ve okulda bulamadığı sevgiyi arkadaşlarında/çevresindekilerde aramaya itecektir. Yine çocuk o süreçte yaşadıklarını bizatihi yeterli bir ceza olarak algılayacak, kendisinden beklenen davranışla bütünleşmeyecek ve iç disiplini gerçekleştiremeyecektir. Bu durumda ebeveyn ve eğitimcilerinin sevgilerinin karşılıksız olmadığını düşünen muhataplar güven bunalımı da yaşayacaklardır.

Allah Resûlü'nün eğitim sisteminde fiziksel ceza olmadığı gibi tehdit etme, azarlama, kınama ya da sevgiden mahrum bırakma da yoktur. On yıl Efendimiz'e hem talebelik yapan hem de hizmetini gören Hz. Enes İbn Mâlik, O'nun eğitim anlayışı ve uygulaması hakkında şu bilgileri verir: *“Resûlullah'a on yıl hizmet ettim, bir kerecik olsun bana canı sıkılıp ‘öf’ bile demedi. Yaptığım bir şeyden dolayı da ‘Niye böyle yaptın?’ diye bana*

437 Bu konuda daha geniş bilgi için “Bağıрма!” başlıklı makaleye bakılabilir.

438 Müslim, *Zühd* 19/74 (3009)

çıkışmadı/azarlamadı. Yapmadığım bir şey sebebiyle ‘Niçin böyle yapmadın?’ deyip kınamadı da.”⁴³⁹

Hz. Enes’in anlattığı şu hatıra da çocukların eksik ve yanlış davranışları karşısında Allah Resûlü’nün sözel cezayı değil, muhataplarına hilm ile yaklaşımını ortaya koyan önemli bir örnektir:

“Resûlullah bir gün beni bir yere göndermek istedi. Ben ‘Vallahi gitmem!’ dedim. Hâlbuki içimden gitmeyi düşünüyordum. Çünkü beni gönderen Allah Resûlü’ydü. Fakat nedense öyle söyledim. Zaten hemen kalktım ve dediği yere gitmek için yola da çıktım. Ancak sokakta oynayan çocukları görünce bir müddet onlara takıldım. Derken ne kadar vakit geçmişti bilmiyorum, Allah Resûlü arkamdan gelerek beni ensemden tuttu ve gülümseyerek, ‘Enescik! Seni gönderdiğim yere gittin mi?’ diye sordu. Ben de ‘Şimdi hemen gidiyorum.’ dedim.”⁴⁴⁰

Görüldüğü üzere Allah Resûlü, Hz. Enes, “Gitmek istemiyorum!” de-yip âdeta emre muhalefet edince Peygamber Efendimiz, kendisine bağır-mıyor, onu azarlamıyor bilakis vazifesini söylüyor. Çocuklarla oyuna dalıp geciktiğini görünce de gülümseyerek onu ensesinden tutuyor, fakat kına-mıyor. Sadece “Gönderdiğim yere gittin mi?” diye soruyor. O da “Şimdi gidiyorum!” deyince, “Tamam” diyor ve onu yola koyuyor. Bağırma yok, kınama yok, kızma ya da dayak da yok. Mülayemetle sorumluluğunu hatırlatma var. “Dediklerimi yapmadı.” diye uzun süre sevgiden mahrum etme de yok. Böyle durumlarda çocuklara yeterli sevgi verilmezse, onlarda özgüven ve kendilerini değerli hissetme duygusu tam gelişemez. Ebeveyn ve muallim sevgisinden mahrum bırakılan çocukların maddi ihtiyaçları gi-derilse bile sevgi, şefkat ve ilgi ihtiyaçları tam giderilemediği için psikolojik sıkıntı yaşarlar ve tutarlı davranışlar gösteremezler. Bunun tabii bir sonu-cu olarak sevilmediğini düşünen ya da böyle hisseden çocuklar mutsuz, ezik ve hayata küskün hâle gelirler. Şahsiyetlerini geliştiremediklerinden ötürü buldukları ortamlara adapte olma zorluğu çeker, kabiliyetlerini kullanma cesaretini ortaya koyamazlar. Böyle yetiştirilmiş çocukların ba-şarılı olacaklarına dair inançları ya hiç yoktur ya da oldukça zayıftır. İçinde

439 Buhârî, *Edeb* 39 (6038); Müslim, *Fedâil* 13/51 (2309)

440 Müslim, *Fedâil* 13/54 (2310)

büyüdükleri baskı ve sevgisizlik ortamı kendilerindeki potansiyelleri çoktan öldürmüştür.

Çocukların ve gençlerin eğitimine çok önem veren Efendimiz kendisine onca yıl hizmet eden/talebelik yapan Hz. Enes'i bir defa olsun kınamamıştır. Aynı şekilde başkalarının da onu hizmetindeki/derslerindeki bir eksikliğinden ya da yaptığı bir yanlıştan dolayı kınamasına asla müsaade etmemiştir. Bu durumu bize nakleden Hz. Enes ibn Malik şöyle der: "... *Ehbinden bazıları beni ayıplamaya, kınamaya ya da suçlamaya kalkışsa 'Onu bırakın.'* buyururdu..."⁴⁴¹

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bu ikazıyla çocuk eğitim ve gelişiminde kınama/azarlama yoluyla cezalandırmanın olumlu bir katkısı olmadığını ders verir. Zira bu tür cezalar, çocukların hem aşk u şevklerini hem de cesaret ve özgüvenlerini kırar. Hâlbuki onların gerek duygularının gerekse davranışlarının gelişebilmesi, azarlama, suçlama, korkutma gibi herhangi bir baskının olmadığı hür ortamlarda, yapmak istediklerini denemelerine/tecrübe etmelerine bağlıdır.

Ebeveyn ve eğitimciye düşen asıl misyon ise işleri zorlaştığında çocuklara rehberlik yapmak ve destek olmak için devreye girmektir. Aksi takdirde "Onun iyiliği için yakın takip ediyor, gerektiğinde azarlıyor ve kınıyorum." gibi sözde iyi niyetlerle bile yapılmış olsa, aşırı kontrol ve suçlama çocukların kabiliyetlerini köreltebilir, ruh dünyalarında büyük yaralar açabilir.

Bütün bunların yanında böyle bir muamele çocuklarda/gençlerde hem kendilerine hem de ebeveyn ve rehberlerine karşı güven eksikliğinin oluşmasına sebebiyet verir. Sürekli azarlanan ya da bağırılan çocukta nefret duygusu oluşur ve gelişir. Bu sebeple psikolojisi bozulan çocuklar ürkekleşir ve her atacakları adımda tedirginlik yaşar, normal davranışlar sergileyemez hâle gelirler.

Sonuç

- Fiziksel cezalar beklenilenin tam aksine çocuklarda zihnî, hissî ve ahlaki gelişime olumsuz tesir eder, onları şiddete meyilli hâle getirir. Bu

441 Bkz. Müsned, 12938, 13418

şekilde davranmak onların iç denetim mekanizmalarını geliştirmelerine fayda sağlamaz, tam tersine kin ve nefret duygularını tetikleyebilir, onları istifade edecekleri aile ve okul ortamından uzaklaştırabilir, ebeveyn ve muallimlerinden/rehberlerinden bir ömür koparabilir.

- Yanlışından ya da sorumluluklarının bir kısmını yerine getirmediğinden dolayı dövülen çocuklar/gençler, yaptıklarının karşılığını ödedikleri hissine kapılarak aynı davranışlarını sürdürebilirler. Bu da dayakla ceza yönteminin çoğu zaman geri tepeceğini gösteren önemli bir husustur.

- Dayak çocuğun şahsiyetini ve ahlakını geliştirmez bilakis onu ezer, cesaretini kırar. Ailesine/muallim ve rehberlerine duyması gerekli sevgi, saygı ve güveni yıkar, kendine olan özgüveni de kaybettirir.

- Fiziksel cezaya maruz kalan çocuklar/gençler, çoğu zaman kendilerini/yanlışlarını tashih etme yoluna girmez. Bilakis kendilerinin haklı, ebeveyn ya da muallimlerinin/rehberlerinin ise haksız olduğunu, aslında zulme uğradıklarını düşünür ve içlerinde onlara karşı öfke duyar, intikam duygularını büyütürler. Zira suçlu kendileri değil onları dövenlerdir.

- Talim ve terbiyede ceza verme taraftarı olan bazı otoritelerin uygun gördüğü “sevğiden mahrum etme” cezası da dayak kadar ağır ve tehlikeli bir yöntemdir. Bu durumda bedenlen olmasa da ruhen acı çektirilen çocuklar, sevgi ve ilginin beklentisiz değil, karşılıklı olduğunu düşünürler. Yani gerçek manada sevilmediklerini, büyüklerinin istedikleri gibi davranırlarsa ancak sevilip ilgilenileceklerini düşünecekleri için gerçekten o davranışı benimsedikleri için değil, sevgi devşirebilmek için yaparlar. Bu durum, karşılıklı sevgiye bedel, suni davranışlar ortaya çıkarır. Muhataplar sevgi, saygı ve samimiyeti öğreneceğine aldatmayı öğrenen iki yüzlü tiplere dönüşürler. Sevginin, ebeveyn ya da muallimlerinin beklentilerini gerçekleştirmeye bağlı olduğunu düşünen çocuklar, onlarla sağlıklı bir iletişim kuramayacağı gibi güven bunalımı da yaşarlar.

- Uğradıkları fiziksel cezalardan dolayı yuvaya/okula aidiyet hissi geliştirememiş çocuklar/gençler çoğu zaman evden ve okuldan kaçarlar. Burada apaçık görülen husus cezanın ya da ceza korkusunun iyi davranışın benimsenmesine, iç denetimin içselleştirilmesine katkıda bulunmadığı gerçeğidir.

- Fiziksel cezaya çarptırılarak terbiye edilmeye çalışılan çocuklar, ergenlik döneminden sonra sahip oldukları güç ve imkânları iyi davranışlara dönüştürmeyi düşünüp planlayacaklarına güç savaşlarına hazırlık yapabilir, intikam duyguları ve düşmanlıkla hareket edebilirler.

- Son olarak şunu da belirtelim ki yan tesiri olmayan ceza yok gibidir. Gerek fiziksel gerek tenkit, kınama, azarlama, tehdit etme gibi sözel ve gerekse sevgiden mahrum etme gibi cezaların hepsi çocukların/gençlerin şahsiyetinin oluşmasına ve şekillenmesine olumsuz tesir eder. Cezaların istenilen davranışın kazanılmasına ya da tasvip edilmeyen tutumun tekrarlanmamasına etkisi çok sınırlı ve geçicidir. Götürüsü, getirisinden daha fazladır.

Hasılı çocukların/gençlerin talim ve terbiyesinde baskı ve cezalandırma yerine sevgiye, şefkate ve saygıya dayalı, onların zihnî, hissî ve ahlaki gelişimlerini destekleyen bir eğitim metodoloji takip etmek daha isabetlidir. İstenmeyen davranışlar karşısında ise muhatabı lütufla uyarmak ve zamana yayarak ıslahına çalışmak, cezalandırmadan daha hızlı ve kesin sonuç alınacak bir yöntemdir. Unutulmamalıdır ki eğitim sabır gerektiren uzun bir yoldur. Talim ve terbiyede uygulanacak cezalandırma tekniği “hikmetle uyarma” şeklinde olmalıdır. Bu yöntemle alınacak olumlu sonuçları başka bir yöntemle almak âdetâ mümkün değildir. Gelecek makalemizde de bu konuyu detaylı olarak ele alıp inceleyeceğiz.

HİKMETLE UYAR

Cezalandırma yönteminde en isabetli teknik, muhatap ilimle, hikmetli sözlerle, örnek ahlaki davranışla ve gönül alacak etkili öğütlerle, sorumluluğunu hatırlatarak uyarmaktır. Tatlı dille ve ibret verici öğütlerle doğruyu yaşamaya ve en isabetli şekilde davranmaya yönlendirmektir. Yanlış görüldüğünde tartışıp kavgaya tutuşmamak, kaba ve kırıncı davranmadan, gönülleri incitmeden akıl, kalp ve duyguları Hak ve hakikate açmak, doğruları sevdirmek ve yaşanır kılmaktır. Bu anlamda Kur'an'ın Allah Resûlü'ne hidayete davet yolunda verdiği şu ilkeler mevzumuzu aydınlatacak önemli prensiplerdir: *“Rabb'inin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et ve muhataplarına karşı öyle bir mücadele/ eğitim yöntemi ortaya koy ki o en güzeli, en inandırıcısı ve en etkilisi olsun!...”*⁴⁴²

Bütün bunlara rağmen muhatap doğruyu benimseyip davranışa dönüştürmez hatta yüz çevirirse, ebeveyn/ muallim ve rehberlere düşen yine olgunlukla ve sabırla iyi ve güzel olana yönlendirmeye devam etmektir: *“...Şüphesiz Rabb'in, kimlerin kendi yolundan saptığını/ uzaklaştığını çok iyi bilmektedir ve kimlerin doğru yolu izlediğini/ izleyeceğini de en iyi bilen O'dur.”*⁴⁴³ Ayetin bu fezlekesi, davetçilerin yanında, ebeveyn, muallim ve rehberlere de *“Siz acele etmeyin! Kimin ne zaman hak ve doğrularla buluşacağını siz bilemezsiniz, Ben bilirim. Size düşen sabırla eğitime/ yönlendirmeye de-*

442 Nahl, 16/125

443 Nahl, 16/125

vam etmektedir.” ilkesini net olarak verir. Bu şuur ve kararlılık da zamanla muhatapta istenilen davranışı gerçekleştirme ve onu içselleştirmesi sürecinde etkili/hikmetli bir yöntemdir.

Allah Resûlü'nün ifadeleriyle “*Beyanın öylesi vardır ki sihir gibi tesir eder.*”⁴⁴⁴ Dolayısıyla bazen yerinde ve zamanında söylenen etkili bir cümle çocukların/gençlerin ufkunu açar, onların yanlış davranış ve alışkanlıklardan uzaklaşmasında çok tesirli olur. Bazen hikmetli bir cümle/yönlendirme ve kararlı/istikrarlı bir duruş, tonlarca baskı ve dayanın gerçekleştiremeyeceği dönüşümleri gerçekleştirir. Allah Resûlü'nün hayatında bunun pek çok örneğini göstermek mümkündür.

Önce Kendine Saygıya Davet

Allah Resûlü muhataplarının bir yanlışını gördüğünde ya da kendisine haber verildiğinde onları uyarmak ve hayra/iyiliğe yönlendirmek için asla bağırıp çağırılmaz, kötü söz söylemezdi. O'nun bu davranış özelliklerini Hz. Âişe validemiz şöyle özetler: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hiçbir zaman kötü sözlü, haddi aşan ve sokaklarda bağırıp-çağırana birisi olmadı. Kötülüğe karşı kötülükle karşılık vermez, affedip bağışlardı.”⁴⁴⁵

Allah Resûlü'nün talim ve terbiyede takip ettiği bu ilkeyi Hz. Enes de şöyle özetler: “Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) asla kötü sözlü, bağırıp çağırana ve çevresine lanet yağdıran birisi değildi. İçimizden bir kimse yanlış yaptığında onu ikaz edip iyiliğe yönlendirmek için yumuşak bir üslupla söyle buyururdu: O, nasıl böyle bir şey yapar! Önce kendisine saygılı duymalı değil mi?”⁴⁴⁶

Dolayısıyla hatalı davranışlar karşısında duygusal davranıp cezalandırmada acele etmenin ve haddi aşmanın eğitim değeri yoktur. Bilakis duygulara ve dile hâkim olup muhataba önce kendisine saygı duyması gerektiğini hatırlatarak işe başlamak en isabetli yoldur. Muallimlerin ya da ebeveynlerin “O nasıl böyle bir şey yapar. Önce kendisine saygı duyması gerekmez mi?” diye hikmetle söze başlamaları evlatlarının/öğrencilerinin gönlünde

444 Buhârî, *Tib* 51 (5768)

445 Tirmizî, (2016)

446 Buhârî, *Edeb* 38 (6031)

çok olumlu bir etki oluşturur. Aslında bu şekilde onlara doğru davranışı içselleştirmeleri için yeni bir imkân ve fırsat da verilmiş olur. Zira kötülüğe kötülükle değil de iyilikle karşılık vermek, muhatabı yanlışından daha da hızlı bir şekilde uzaklaştırır ve güzel davranışlarla buluşturur.⁴⁴⁷ Yine bu söz, davranış ve duruşlarıyla ebeveynler/muallimler/rehberler, muhataplarının kendilerine zarar verdiklerini, yaptıkları bu tür uyarılarla onların iyiliğini istediklerini ve kendilerini içtenlikle korumaya çalıştıkları mesajını verirler. Bu samimiyet dolu yaklaşım, cezalandırma ilkesi gibi olumsuz tesirleri olmayan ve muhatapları iyiliklerle kalıcı olarak buluşturacak bir yöntemdir.

Peygamber Efendimizin (s.a.s.) Hz. Ebû Zerr'e Uyarısı

Bir gün Hz. Ebû Zerr, hizmetçisine bir hatasından dolayı kızar ve “Ey siyah kadının oğlu!” diye azarlar. Bu hitaba çok kırılan hizmetli durumu Allah Resûlü’ne bildirir. Rehber-i Ekmel Efendimiz hemen Hz. Ebû Zerr’i çağırır ve kendisine onu bu şekilde ayıplayıp ayıplamadığını sorar. O da öyle söylediğini ifade edince Allah Resûlü “*Sende Cahiliye alameti görüyorsun!*” der. Bu ikazdan çok etkilenen Ebû Zerr “Bu yaşıma rağmen mi bende Cahiliye âdeti var.” deyince Efendimiz, “*Evet!*” buyurur ve ardından da şu hatırlatmaları yapar: “*Bu kardeşleriniz sizin yardımcılarınızdır. Allah bunları sizin emriniz altına vermiştir. Kimin, hizmetlerini gören bir kardeşi varsa ona yediğinden yedirsin, giydiğinden giydirsin, yapamayacağı işi ona vermesin, verdiği işlerde gerekirse ona yardımcı da olsun.*”⁴⁴⁸ Bu hikmetli söz ve yaklaşım karşısında söylediğine bin pişman olan Hz. Ebû Zerr, bundan sonra hizmetlisine denildiği gibi davranır ve bir daha böyle bir yanlışa asla girmez.

Hz. Üsâme'ye Tatlı-Sert Uyarısı

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Hz. Üsâme İbn Zeyd’i Cüheyne kabilesinin Huraka boyu üzerine sefere gönderir. Sabah vakti kabilenin su kuyularının bulunduğu yere varan birlik hücumu geçer. Bundan sonrasını bizatili Hz. Üsâme’den dinleyelim: “Ben ve ensardan bir kişi

447 Bu konuda daha geniş bilgi için “Kötülüğü İyilikle Sav” başlıklı makaleye bakılabilir.

448 Buhârî, *İman* 21 (30); *Edeb* 44 (6050); Müslim, *Eymân* 9/38-40 (1661)

onlardan bir adama ulaştık. Biz onun üzerine yürüyünce, ‘Lâ ilâhe illallah yani Allah’tan başka ilâh yoktur’ deyip iman ettiğini açıkladı. Bunun üzerine ensardan olan arkadaşım ona hücumdan vazgeçti. Ben ise onunla mücadeleye giriştim ve adamı öldürdüm. Medine’ye dönünce bu olay Peygamber Efendimizin kulağına gitti. Beni çağırdı ve ‘Ey Üsâme! Lâ ilâhe illallah dedikten sonra onu öldürdün mü?’ diye sordu. Ben de ‘Yâ Resûlallah! O, bu sözü sadece canını kurtarmak için söyledi.’ dedim. Peygamber Efendimiz tekrar ‘Lâ ilâhe illallah dedikten sonra adamı öldürdün mü?’ diye yine sordu. Ben yine, ‘O bu sözü silahtan korktuğu için söyledi.’ dedim. Bunun üzerine Allah Resûlü ‘Kalbini mi yardım ki bu sebeple söyleyip söylemediğini bilesin?’ buyurdu. Efendimiz bu sorusunu o kadar çok tekrarladı ki ilk defa o gün Müslüman olmuş olmayı temenni ettim.”⁴⁴⁹

Görüldüğü üzere Allah Resûlü hatalı bir içtihatla işlenmiş büyük bir yanlış karşısında sessiz kalmadığı gibi muhatabını da aşağılamaz ve bağırıp çağırmaz. Bilakis onu kalbinden/imanından ve duygularından yakalayarak Allah’a inandığını açıklayan bir kimsenin cephede bile olsa asla öldürülemediğini, kimin imanı gerçek kimin imanı sahte olduğunun kolaylıkla anlaşılamayacağını ders verir. Hatta bu meseleyi burada bırakmaz -Müslim’in bir rivayetinde belirtildiği üzere- ona “Kıyamet gününde lâ ilâhe illellah diyen o adamla besaba çekildiğinde hâlin ne olacak?” buyurur. Bunun üzerine Hz. Üsâme, belki farklı bir yaklaşımı olur diye “Ey Allah’ın Resûlü! Ama o, bizim askerimizin çok canını yakmış ve falan falan kişiyi de katletmişti.” der. Bunun üzerine Efendimiz yaptığının yanlış olduğunu en üst perdeden ifade sadedinde “Kıyamet gününde lâ ilâhe illellah diyen o adamla mubakeme için bir araya getirildiğinde hâlin ne olacak?”⁴⁵⁰ buyurur ve ikazını aynı ciddiyette devam ettirir. Bu hikmetli uyarının ardından Hz. Üsâme yanlışını anlar ve çok pişman olur. Öyle ki bu önemli hatasını temizleme adına “Keşke o gün Müslüman olsaydım!” diye düşüncelere dalar. Üstelik “Ey Allah’ın Resûlü! Benim için istiğfarda bulunsanız, affımı istesenez!” diye ricada bulunur. Ancak Rahmet Peygamber’i ona beklediği cevabı vermez, aynı ikazını sürdürür. Artık hem Hz. Üsâme hem de hiçbir sahabi bu olaydan sonra böyle bir yanlışa düşmez.

449 Buhârî, *Diyyât* 2 (6872), *Meğâzî* 45 (4269); Müslim, *İmân* 41/158,159 (95)

450 Müslim, *İmân* 41/160 (97)

İyi Niyetle Yapılan Hataya Ceza

Talim ve terbiyede cezalandırma yöntemine başvurmadan önce yanlışın niçin işlendiğini öğrenmek de önemlidir. Zira hataların sebebine inmek muhatapları onlardan kurtarabilmenin ve doğru davranışlarla buluşturabilmenin en önemli bir vesilesidir. Bunun en net örneğini Hâtıb İbn Ebî Beltaa'nın yaşadığı şu olayda görmekteyiz.

Hz. Hâtıb, Mekke'de ilk Müslümanlardandı. Medine'ye hicretten sonra da Allah Resûlü'nden hiç ayrılmamış, Bedir, Uhud, Hendek, Hudeybiye seferi ve Rıdvan Biatı'nda da yer almıştı. Mekkeli müşrikler Hudeybiye anlaşmasını ihlal edip artık anlaşmaya riayet etmeyeceklerini belirtince Allah Resûlü Mekke'nin fethini planlamaya ve bunun için gerekli hazırlıkları yapmaya başlar ve bunu çok gizli tutar. Soranlara Hayber'e doğru bir sefer düzenleyeceğini belirtir. Bununla birlikte Hâtıb, yapılan hazırlıklardan Mekke üzerine gidileceğini tahmin eder ve orada bulunan akrabalarının zarar göreceğini düşünür. Kureyşin eşrafından bazı kimselere hemen haber verip onları memnun etmeyi ve bunun karşılığında onlardan yakınlarını korumalarını talep etmeyi hedefler. Allah Resûlü ise yaptığı hazırlıkların açığa çıkıp Mekkelilerin de hazırlanmalarını ve sonunda kan dökülecek bir savaşın yaşanmasını istemez. Onun niyeti Mekke'nin kan dökülmeden fethedilmesidir. Bunun için Medine'ye giriş çıkışları, Mekke'ye gidişleri kontrol altına alır.

Bu kadar hassasiyetin hedef ve hikmetini tam idrak edemeyen Hâtıb ise Kureyş'in ileri gelenlerine yazdığı mektubu o sırada Medine'de bulunan Ebû Leheb'in müşrik cariyesi Sâre'ye verir. Mektupta Allah Resûlü'nün karşı koyamayacakları büyük bir ordu hazırladığını ve yakında da yola çıkacağını belirtir. Hâtıb'ın kendi yakınlarını korumak için yazdığı bu mektubu ve onu verdiği kadını hatta nerede olduğunu Cebrail (aleyhisselam) Peygamberimize bildirir. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hemen Hz. Ali, Zübeyr İbn Avvâm ve Mikdad İbn Amr'ı, kadını yakalayıp mektubu getirmeleri için görevlendirir. Çok geçmeden denilen yere giden ekip kadını bulur ve mektubu Peygamberimize getirirler. Bunun üzerine Hâtıb'ı çağıran Allah Resûlü ona neden böyle bir şey yaptığını sorar. Hâtıb mazeretini şöyle beyan eder:

“Ey Allah’ın Resûlü! Hakkımda acele karar verme! Ben Kureyşli değildim fakat onlarla anlaşması olan bir kimseydim. Diğer muhacirlerin hepsinin oradaki yakınlarını, ailelerini ve mallarını koruyacak kimseleri var. Fakat benim yakınlarımı koruyacak kimsem yok. Bu mektubu yazarak orada onları koruyacak kimseler edinmek istedim. Yoksa ben bununla küfre razı olmuş ve dinden çıkmış değilim.”

Allah Resûlü, “*Hâtıb doğru söylüyor!*” buyurur ve mazeretini geçerli kabul eder. Hatta Hâtıb’ın öldürülmesini isteyen Hz. Ömer’e “*O, Bedir harbine katılan bir kimsedir. Sen Bedir’e katılanlar hakkında Allah’ın ‘Siz bundan sonra ne işlerseniz işleyin ben onları bağışlayacağım!’ dediğini bilmiyor musun?*” buyurur.⁴⁵¹

Görüldüğü üzere Allah Resûlü büyük bir yanlış yapan ashabını çağırır ve ona bunu neden yaptığını sorar, böyle önemli bir hataya tevessül etmesinin sebeplerine iner. Sonra da gerekçesini makul bulur ve savunmasını kabul eder. Hz. Ömer’in düşündüğü gibi onu hemen cezalandırmayı düşünmez hatta ona nifak isnadını ve bundan dolayı öldürülme teklifini de reddeder. Onun Bedir’de bulunuşunun kurtuluş olarak kendisine yeteceğini belirterek sahabisine sahip çıkar ve onu müdafaa eder. Zaten çok geçmeden Cenabı Hak Peygamberinin yaptığını tasdik eder ve Müslümanlara düşmanlarını hangi sebeple olursa olsun dost edinmeme ilkesini verir: “*Ey iman edenler! Benim de sizin de düşmanınız olan kimseleri dost edinmeyin!*”⁴⁵²

Çok pişman olan Hâtıb, Allah Resûlü’nün yaklaşımından ve vahyin kendisine sahip çıkmasından sonra Mekke’nin fetih hareketine katıldığı gibi Huneyn savaşına da katılır. Samimi bir mümin olarak yaşar ve bir daha böyle bir yanlışa düşmez. Onun yaşadıklarına şahit olan diğer sahabiler de bu hususta daha dikkatli hareket ederler.

Ey Âişe! Öyle Bir Söz Söyledin ki!

Kadınıyla erkeğiyle sahabe, en doğru söz ve tavırları/davranışları Allah Resûlü’nden öğreniyor kendilerini geliştiriyor, insan-ı kâmil olmaya çalışıyorlardı. Tabiatıyla insan içinde yaşadığı toplumun çocuğudur. Yer

451 Buhârî, *Meğâzî* 46 (4274)

452 Mümtetine, 1/60

yer gelenek, âdet ve alışkanlıklardan kaynaklanan yanlışlar olabilirdi. İşte bu tür hatalar ve yanlışlar karşısında Allah Resûlü öfkesine kapılıp hemen onları cezalandırmıyor, bilakis hikmetli uyarılarıyla eğitiyordu. Herkese yaptığı bu muameleyi tabii ki ev halkına da yansıtıyordu. Hz. Âişe validemiz Allah Resûlü'nün sadece eşi değil, aynı zamanda yetiştirdiği zeki talebelerinden biriydi. Peygamberimiz'in çok sevdiği bir hanımı da olsa sonuçta o da bir beşerdi. Duygularıyla hareket edip yanlış yapabilir, Efendimizin hoşnut olmayacağı şekilde davranabilirdi. Nitekim bir gün Hz. Safiyye validemizin olmadığı bir yerde kıskançlık duygularıyla kısa boyluluğuna gönderme yaparak "Onun boyunun kısa oluşu sana yeter!" dedi. Allah Resûlü bu sözden hoşnut olmadı. Ortada bir gıybet ve küçümseme vardı. Bu hatalı ve kötü söz karşısında Allah Resûlü şu hikmetli uyarıda bulundu: "*Şayet senin bu sözün denizin suyuna karışsa onun rengini, tadını ve kokusunu değiştirirdi.*"

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) bu tesirli ihtarıyla, söylediği cümlenin ne kadar tehlikeli bir söz olduğunun farkına varan Hz. Âişe validemiz gerekli dersi alır ve bir daha böyle bir yanlışla düşmez.

Annemiz başka bir sefer ise tanıtmak istediği bir insanın taklidini yapar. Allah Resûlü bunu vesile ederek ona yeni bir ders daha verir: "*Bana dünyanın en kıymetli şeylerini verseler bile bir kimseyi küçümsemeyi/bakir görmeyi ihtiva/ima eden bir taklidi yapmam.*"⁴⁵³

Evet, Allah Resûlü muhatabını yanlış bir sözünden ya da yaptığı hatalı davranışından dolayı hemen cezalandırma yoluna gitmiyor, elini kullanmıyor, onu kınamıyor ve azarlamıyor. Sadece söylenen sözün ve yapılan davranışın/taklidin ne kadar kötü olduğunu çok veciz bir şekilde beyan buyuruyor. Sonunda Allah Resûlü'nün bu hikmetli ikazları etkili bir ders olarak hem muhatabı değiştirip dönüştürüyor hem de bugün bütün bir ümmete etkili bir ders olarak yetiyor.

Sonuç

Fizikî ve sözlü çeşitleriyle cezalandırma tehlikeli ve yan tesirleri itibarıyla çok riskli ve iticidir. Cezayı hak etmediğini düşünen muhatapların

453 Ebû Dâvûd, *Edeb* 40 (4875); Tirmizî, *Kyâmet* 51 (2502, 2503)

değişim ve dönüşümüne çoğu zaman katkı sunmayan bir yöntemdir. Bu davranış modeli “Bana haksızlık yapılıyor, adil davranılmıyor!” hükmüne varan muhatapları ebeveyn ve muallimlerine karşı öfke ve intikam duygularına sevk edebilir. Onları eğitim ve öğretimden tamamen koparabilir, doğrulardan uzaklaştırabilir, dinden ve ahlaktan soğutabilir Hâlbuki hikmetle uyarılarda bu riskler ve tehlikeler söz konusu değildir. Muhatabın zihni ve kalbi devreye sokularak mesele tatlılıkla çözüme kavuşturulur.

HİKMETLE UYAR (2)

Allah Resûlü kendisine vahyedilen kitabı ve verilen hikmeti öğretiyor bunu da hikmetle yani en isabetli yöntemle yapıyordu. Muhataplarını yanlışlardan ve kötülüklerden arındırırken onların kalplerini kırmıyor, uzaklaştırmıyor bilakis kendine daha da yaklaştırıyordu. Yaptığı özlü uyarılar ve verdiği hikmetli cezalarla Allah'a ve Resûlü'ne olan iman, irfan ve sevgiyi katlıyor; muhataplarını kalp ve ruhun derece-i hayatına çıkarıyordu. Onlara kazandırdığı şuurla/vicdanla bazen kendisinin uyarmasına ya da maddi-manevi cezalandırmasına ihtiyaç bırakmıyor, cezalarını bizzat kendileri veriyorlardı. Onlar cezayı hak edince yalan söylemiyor, aleyhlerine olsa bile doğruluktan ayrılmıyor, tövbeleri kabul olacağı ana kadar gözyaşlarıyla cezalarını çekiyor, hasretle affedilecekleri anı bekliyorlardı.

Seferden Geri Kalanlarla Konuşmama Cezası

Allah Resûlü geçerli mazeretleri olmadığı hâlde Tebük seferine katılmayan Mürâre İbn Rebî` el-Amrî, Hilâl İbn Ümeyye el-Vâkıfî ve Ka'b İbn Mâlik'i dinlemiş ve haklarında Allah hüküm vereceği ana kadar onlara beklemelerini söylemişti. Bu arada kendileriyle görüşülüp-konuşulmasını da yasaklamıştı. O dönemde yaşadığı ağır imtihanı Hz. Ka'b şöyle anlatır:

“İnsanlar bizimle konuşmaktan kaçındılar veya bize karşı tavırlarını tamamen değiştirdiler. Yeryüzü bize dar gelmeye başladı. Sanki burası be-

nim memleketim değildi. Elli gün böyle geçti. İki arkadaşım boyunlarını büktüler; ağlayarak evlerinde oturdular. Ben ise onlardan daha genç ve dayanıklı idim. Dışarı çıkarak cemaatle namaz kılar, çarşılarda dolaşırdım. Fakat kimse benimle konuşmazdı. Bazen Mescid-i Nebevi’de namaz bittikten sonra Resûlullah’ın yanına gelir, kendisine selam verirdim. Kendi kendime ‘Acaba selamımı alırken dudaklarını kıpırdattı mı kıpırdatmadı mı?’ diye sorardım. Bazen ona yakın bir yerde namaz kılar ve sezdirmeden kendisine bakardım. Ben namaza durunca bana doğru döner, kendisine baktığım zamanda ise yüzünü çeviriverirdi.

En yakın arkadaşları dâhil kendisine karşı bu sert tutumlar uzun süre devam edince, bir gün amcasının oğlu ve en çok sevdiği insan olan Ebû Katâde’nin bahçesine gider. Duvardan içeri atlar ve selam verir. Ancak o selamını dahi almaz. Buna çok içerlenen Hz. Ka’b kendisine “Ey Ebû Katâde! Allah adına yemin ederek soruyorum. Benim Allah’ı ve Resûlü’nü ne kadar sevdiğimi bilmiyor musun?” diye sorar. O ise hiç oralı olmaz ve kendisine cevap bile vermez. Yemin ederek tekrar sorduğunda Ebû Katâde yine ses vermez. Bir kez daha yeminle sorunca “Allah ve Resûlü daha iyi bilir.” der. Bunun üzerine gözlerinden yaşlar boşanan Hz. Ka’b oradan büyük bir inkisarla ayrılır.

Bu olayın üzerinden tam kırk gün geçer. Haklarında bir vahiy gelmediği gibi şartlar daha da ağırlaştırılır. Allah Resûlü onlara hanımlarından da ayrı yaşaması gerektiği haberini gönderir. Sadece Hilâl İbn Ümeyye’nin hanımı, eşinin çok yaşlı olmasını beyan ederek hizmeti için izin ister Allah Resûlü de kendisine müsaade eder.

Bu vaziyette on gün daha geçer. Gerisini Hz. Ka’b İbn Mâlik’ten dinleyelim: “Bizimle konuşulması yasaklandığından bu yana tam elli gün geçmişti. Ellinci gecenin sabahında, evimin damında sabah namazını kıldım. Canım iyice sıkılmış, onca genişliğine rağmen yeryüzü bana dar gelmiş bir vaziyette otururken, Sel’ dağının tepesinden, birinin var gücüyle “Kâb İbn Mâlik! Müjde, Müjde!” diye bağırdığını duydum. Sıkıntılardan kurtulma vaktinin geldiğini anlayarak hemen secdeye kapandım. Meğer o gün Allah Resûlü sabah namazını kıldırdıktan sonra Rabbimizin tövbelerimizi kabul ettiğini ilan etmiş. Bunun üzerine halk bize müjde ver-

meye koşmuş. İki arkadaşına da başkaları gitmiş. Bunlardan biri bana doğru atıyla gelmiş.

Eslem kabilesinden bir diğer müjdecî ise koşup Sel’ dağına tırmanmış, onun sesi atlıdan önce bana ulaşmış. Diğer müjdecî yanıma gelip beni tebrik edince, sırtımdaki elbiseyi de çıkarıp bu muştusuna karşılık ona giydirdim. Vallahi o gün giyecek başka elbisem yoktu. Emanet bir elbise bulup giydim ve Peygamber Efendimizi görmek için hemen yola koyuldum. Beni grup grup karşılayan sahabiler tövbemin kabul edilmesi sebebiyle tebrik ediyor ve ‘Allah Teâlâ’nın seni bağışlaması kutlu olsun!’ diye selamlıyorlardı. Nihayet mescide vardım. Allah Resûlü etrafında halka olan ashabın ortasında oturuyordu. Talha İbn Ubeydullah hemen ayağa kalktı ve koşarak yanıma geldi. Elimi sıktı ve beni tebrik etti. Vallahi muhacirlerden ondan başka kimse ayağa kalkmadı.”

Hız. Kâ’b sözüne şöyle devam eder:

“Peygamberimize selam verdiğimde yüzü sevinçten parıldayarak ‘*Dünyaya geldiğinden beri yaşadığın bu en hayırlı gün kutlu olsun!*’ buyurdu ve beni tebrik etti. Ben de kendisine ‘Yâ Resûlallah! Bu tebrik senin tarafından mıdır yoksa Allah tarafından mı?’ diye sordum. O, ‘*Benim tarafımdan değil, Allah tarafından.*’ diye buyurdu. Ben bu müjdeyi de alınca ‘Yâ Resûlallah! Tövbemin kabul edilmesine şükran olarak bütün malımı Allah ve Resûlullah uğrunda fakirlere dağıtmak istiyorum.’ dedim. Efendimiz ise ‘*Malının bir kısmını dağıtmayıp elinde tutman senin için daha hayırlı olur.*’ buyurdu. Ben de ‘Hayber fethinde hisse düşen malı elimde bırakıyorum. Ey Allah’ın Resûlü! Allah Teâlâ beni doğru söylediğimden dolayı kurtardı. Tövbemin kabul edilmesi sebebiyle, artık yaşadığım sürece sadece doğru söz söyleyeceğim.’ dedim.”⁴⁵⁴

Görüldüğü üzere büyük bir ihmalden kaynaklanan yanlış, Allah Resûlü hikmetli uyarıları ve yaklaşımlarıyla sonunda büyük bir hayra çeviriyor. Fiziki bir ceza yok, fakat ilgiden ve insanlarla görüşüp konuşmaktan tecrid etme var. Bu tabiatıyla sahabilere ağır geliyor fakat onlar için elli günlük özel bir eğitim oluyor. Sonunda hem bu ağır imtihanı yaşayan sahabiler kazanıyor hem de kıyamete kadar gelecek bütün Müslümanlar bu vakada yaşananlara bakarak aynı hataya düşmeme dersini çıkarıyor.

454 Bkz. Buhârî, *Meğâzî* 79 (4418); Müslim, *Terbe* 9/53 (2769)

Allah Resûlü ceza vermiş olmak için ceza vermiyor, bilakis bu muameleyle onları sadakat testine tâbi tutuyor. İman, teslimiyet ve bağlılıklarını pekiştiriyor, çevresinde bulunan herkesi de böyle bir yanlışa girmemesi için uyarılmış oluyor. Nitekim Ka'b İbn Mâlik kendisine düşen dersi alıyor ve gerekli değişim/dönüşümü yaşadığını bizatihi kendisi ifade ediyor: "Vallahi bu yaşadıklarımın sonra doğru sözlü olmaktan dolayı Allah Teâlâ'nın hiç kimseyi benden daha güzel mükâfatlandırdığını bilmiyorum. Yemin ederim ki Allah Resûlü'ne o sözleri söylediğim günden bu yana bilerek hiç yalan söylemedim. Kalan ömrümde de Cenâb-ı Hakk'ın beni yalan söylemekten koruyacağını umarım."

Hz. Ka'b İbn Mâlik bu hikmetli cezalandırma sonucunda ulaştığı şuuru ifade ederken de yaşadıklarının bir ceza değil nasıl büyük bir nimet olduğunu şöyle seslendirir: "Allah'a yemin ederim ki beni İslamiyet'le şereflendirdikten sonra Cenâb-ı Hakk'ın bana verdiği en büyük nimet, Peygamber Aleyhisselâm'ın huzurunda doğruyu söylemek ve yalan söyleyip de helak olmamaktır. Çünkü Allah Teâlâ o yalan söyleyenler hakkında vahiy gönderdiği zaman, hiç kimseye söylemediği şu ağır sözleri söyledi: "O savaştan kaçanların yanına döndüğünüz zaman, kendilerini hesaba çekemeyiniz diye Allah adına yemin ederler. Onlardan yüz çevirin, çünkü onlar pıstirler. Yaptıklarına ceza olmak üzere varacakları yer cehennemdir. Kendilerinden razı olmanız diye size yemin de ederler. Siz onlardan razı olsanız bile Allah fasıklardan asla razı olmaz."⁴⁵⁵

Kendisine Ceza Veren Sahabi

Cezalandırmada üzerinde durulması gerekli önemli bir nokta da muhatabın sorumluluklarını aksattığında ya da yanlış bir davranışta bulunduğu anda "kendisini yine kendisinin cezalandırması" şuurudur. Allah Resûlü'nün yukarıda bahsettiğimiz müdahale ve yaklaşımları ashabının doğru davranışlarla bütünleşmesine vesile olduğu gibi onlara bu hususta büyük bir şuur ve hassasiyet de kazandırmıştı. Yanlıslara ve istenmeyen davranışlara karşı yeteri kadar uyarılan ashab-ı kiram, yaptıkları hatanın farkına vardıklarında onu hemen telafi etmenin yoluna giriyor bazen de

455 Tевbe sûresi 9/95-96

kendi kendilerine ceza veriyorlardı. Bunun en belirgin ve çarpıcı örneği Hz. Ebû Lübâbe'dir:

Allah Resûlü Hendek savaşından daha henüz evine dönmüştü. Cebrâil (aleyhisselam) gelerek “Kalk onların üzerine yürü!” buyurdu. Efendimiz “Kimin üzerine yürüyeyim?” diye sordu. Hz. Cebrâil, Kureyzaoğulları tarafını göstererek “İşte oraya!” dedi. Bunun üzerine Efendimiz (aleyhissalatü vesselam) “Ashabım çok yorgun, birkaç gün dinlenmeleri nasıl olur?” buyurdu. Cebrâil (aleyhisselam) “Allah Teâlâ, vakit kaybetmeden Kureyzaoğulları üzerine yürümeni emrediyor. Ben yanımdaki meleklerle beraber kalelerine doğru gidiyorum. Allah onları helak edecektir.” buyurdu.

Allah Resûlü bu görüşmesinden sonra Hz. Bilâl'e “İşitip itaat eden hiçbir kimse, ikinci namazını Beni Kureyza yurdundan başka yerde kılmamasın.” diye dolaşıp ashaba duyurmasını emretti. Kısa zamanda hazırlığını tamamlayan İslam ordusu hemen yola çıktılar. Beni Kureyza'nın yaşadıkları kaleler kuşatma altına alındı. Yirmi beş gün kadar devam eden muhasara sonucu düşman zor durumda kaldı ve anlaşma yapmak istedi. Efendimiz onların bu teklifine karşı yeni bir seçenek sundu ve kendilerinin belirleyeceği bir hakemin vereceği hükme razı olacağını bildirdi. Onlar da hakem olarak Sa'd İbn Muaz'ı seçtiler. Sonra Sa'd'ın vereceği hüküm hakkında fikir edinmek üzere Ebû Lübâbe ile konuşmak istediler. Efendimiz müsaade etti ve Ebû Lübâbe onların yanına gitti. Kadın ve çocuklar onu görünce ağlaşmaya başlayıp kendilerine acındırmaya çalıştılar. İleri gelenleri de “Ey Ebû Lübâbe! Kuşatma bizi mahvetti. Muhammed bize müsaade etse de buradan çıkıp, Şam'a veya Hayber'e gitsek...” dediler. Ardından da Ebû Lübâbe'nin fikrini almak için “Ey Ebû Lübâbe! Biz teslim olursak Sa'd bize ne yapar?” diye sordular. O da bir anlık refleksiyle elini boğazına götürerek katledileceklerini ifade eden bir işaret yaptı. İyice düşünmeden yaptığı bu davranış büyük bir soğukluğa ve gerilime sebep oldu.

Ebû Lübâbe'nin bundan sonra yaşadıklarını kendisinden dinleyelim: “Vallahi bu hareketimle Allah'a ve Resûlü'ne karşı iyi bir iş yapmadığımı hemen anladım. Derhâl oradan ayrıldım ve Medine'nin yolunu tuttum. Yaptığım yanlıştan dolayı Allah Resûlü'nün huzuruna çıkmaya yüzüm ol-

madığı için O'na görünmeden dosdoğru mescide gittim ve kendimi bir direğe bağlatarak tövbe ve istiğfar etmeye başladım.”⁴⁵⁶

Görüldüğü üzere Ebû Lübâbe yetkisi olmadığı bir konuda yanlış bir davranışta bulunur. Fakat vakit geçirmeden yaptığı hareketin yanlışlığını anlar ve çok pişman olur. Ardından bunu nasıl telafi edebileceğini düşünür ve Efendimizin yanına uğramadan doğru Mescid-i Nebevi'ye gider. Orada kendisini bir direğe bağlatır ve “Cenâb-ı Hak beni affetmedikçe buradan ayrılmam.” der. Bağlı kaldığı süreçte, tövbe istiğfar ederek günlerini geçirir. Rahmet Peygamberi onu bu hâlde görünce “Madem ki o bu yolu tercih etti, Allah (celle celalahu) tövbesini kabul edinceye kadar öylece kalsın.” buyurur. Sadece namaz vakitlerinde bağları çözülür, namazını kıldıktan sonra tekrar direğe bağlanır. Affedildiğine dair âyet-i kerime nâzil olunca kadar yedi gün kadar yemek yemez. Nihayet tövbesinin kabul edildiğine dair âyet-i kerime nâzil olunca⁴⁵⁷ sahabilerden bazıları müjdeyi vermek ve işlerini çözmek için yanına giderler. Ancak o affedildiğine dair müjdeyi almasına rağmen “Allah Resûlü gelip bizatihi beni bırakmadıkça buradan ayrılmayacağım.” der. O esnada namaz için Mescid'e giren Allah Resûlü isteğini yerine getirir ve bağlarını çözüp kendisini serbest bırakır.

Ebû Lübâbe, Allah Resûlü'nden aldığı şuurla kendisini cezalandırır ve affin kapısının vahiyle kendisine aralanmasını bekler. Hatta sahip olduğu bu şuurla Medine'deki bir gayrimenkulünü bağışlamak ister. Allah Resûlü ise sadece üçte birini hibe etmesine müsaade eder.

Dikkat edilirse burada cezayı veren Allah Resûlü değil, sahabinin kendisidir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de buna karşı çıkmaz. Çünkü onun kalbi, duyguları ve ruhu bu bedelle huzur bulacak, Hakk ve hakikatle, doğrularla irtibatı daha da güçlenecektir. Talim ve terbiyede önemli olan muhatapları bu şuura kavuşturmadır. Bu şuurla, cezalandırma adına akla gelebilecek her çeşit ceza yönteminden daha etkili olacak, hatta çoğu zaman cezaya ihtiyaç da bırakmayacaktır.

456 Üsdü'l-Ğâbe, *İbnu'l-Esîr*, s. 1388 (6208)

457 Bkz. Enfâl, 27

İçinizde Nefret Ettirenler Var

İslam anlaşılması ve yaşanması kolay bir dindir. Allah Resûlü İslam'ın bu tabiatını dile getirirken “*Şüphesiz ki din kolaydır/ kolaylıktır.*” buyurur ve onu kolaylıkla tanımlar. Ardından da “*Dini yaşamayı kendisine zorlaştıranlar ona yenik düşerler. Siz orta yolu takip ediniz ve en iyiyi yapmaya çalışınız. Bunu başarırsanız sizde müjdelersun...*”⁴⁵⁸ diye sözlerini tamamlar. Bu beyanlarıyla Allah Resûlü dinî hayatı kendisine zorlaştırmaya kalkanları ikaz eder, onları ifrat ve tefritten korur. Dinin dengeli yaşanması, anlatılması ve yaşatılması gerektiği ilkesini verir.

Bir gün sahabilerden birisi gelir ve mahallesinde bulunan mescidin imamının sabah namazında kıraati çok uzatmasından dolayı cemaate katılmak istemediğini söyler. Buna çok celalenen Allah Resûlü ayağa kalkar ve şöyle buyurur: “*Ey insanlar! İçinizden bazıları insanları nefret ettiriyorlar! Sizden kim imam olursa namazı hafif kıldırın. Zira saflar arasında yaşlı, zayıf ve farklı ibtiyaç sahipleri bulunabilir.*”⁴⁵⁹ Yine Hz. Muaz'ın namazı uzattığı haberi kendisine getirilince ona “*Sen fitneci misin?*” uyarısını yapar. Bu şekilde namaz kıldırılmaya devam ederse insanları cemaatten uzaklaştıracağını çok etkili bir ifadeyle hatırlatır ve orta uzunlukta ya da kısa surelerden okumasını tavsiye eder.

Görüldüğü üzere Allah Resûlü vazifelendirdiği insanların uygulamalarıyla ilgili kendisine gelen şikâyeti dinliyor ve kalıcı çözüm getiriyor. Bunu ruhlarda tesir icra edecek vurucu bir cümleyle yapıyor. Nitekim bu da muhatabın kendini derleyip toparlaması, eksikliğini gidermesi ve yanlışını tashih etmesine yetiyor. Hatta öyle ki kıyamete kadar gelecek müminlerin ruhlarında tesirini hissettirmeye devam ediyor.

Sonuç

Talim ve terbiyede cezalandırma yöntemine başvurulacaksa -had ve kıyaslar konumuzun dışında- en isabetli yöntem hikmetle uyaraktır. Hikmet, en uygun söz ve davranış demektir. Hikmet, istenilen sonucun

458 Buhârî, *İman* 29 (39); Nesâî, *İman* 28 (5034)

459 Buhârî, *Ezan* 63 (704); Müslim, *Salât* 37/182 (466)

alınabileceği en münasip yöntem ve metot demektir. Dolayısıyla görülen büyük ya da küçük hatalar karşısında öfkeyle hareket edilmemeli, bunun yerine akıl, mantık, muhakeme ve hikmetle meselenin üzerine gidilmelidir. Zira muhatapları kalp ve ruhun derece-i hayatına yükseltecek şey ceza değil, hikmetli davet/uyarı ve en güzel, en etkili söz ve davranışlardır.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdurrezzak, *Ebû Bekr Abdurrezzak İbn Hemâm İbn Nafi' es-San'anî* (ö. 211) **el-Musannef**, Beyrut 1983
- Ahmed İbn Hanbel, (ö. 241) **Müsnedü'l-İmam Ahmed İbn Hanbel**, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 2009
- Aynî, *Bedrettin Ebû Muhammed, Mahmûd b. Ahmed el-Aynî* (ö. 855), **el Umdetu'l-Kârî şerhi Sahîhi'l-Buhârî**, (nşr. Sıtkı Cemîl Attâr) Dâru'l-fıkr, Beyrut 2005
- el-Beyhâkî, *Ebû Bekir, Ahmed İbn Hüseyin el-Beyhâkâ* (h. 384-458), **Sünenu'l-Kübra**, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 2003
- Şuabu'l-İman, (nşr. Ebû Hacer Muhammed Saîd b. Besyûnî), Beyrut 1990
- el-Buhârî, *Ebû Abdullah Muhammed İbn İsmail el-Buhârî* (h.194-256), **Sahihu'l-Buhârî**, Şeriketu'l-Kuds, Kahire 2008
- **Edebu'l-Mufred**, Dâru'l-Beşâiri'l-İslamiyye, Kahire 1980
- Cevad Ali (m. 1907-1987), **el-Mufasssal fi tarihi'l-Arab kable'l-İslâm**, Beyrut 1968-1973)
- Dârimî, *Abdullah İbn Abdurrahman ed-Dârimî* (181-255), **Müsnedü'd-Darimî**, (Sünen) Dâru İbn Kesîr, Kahire 2017
- Ebû Dâvud, *Süleyman İbn'ul-Eş'as İbn Şeddâd İbn Amr İbn Âmir es-Sicistânî* (h. 202-275), **Sünenu Ebi Dâvud**, Mektebetu't-Tevfikîyye, Kahire 2018
- Ebû Nuaym, *Ahmed b. Abdillâh b. İshâke el-İşfabânî* (h. 336-430), **Hilyetu'l-Evliya ve Tabâkâtü'l-Asfiyâ**, es-Saadetu Mısır, Kahire 2007
- Ebû Ya'lâ *Ahmed İbn Ali İbn el-Müsenâ et-Temîmî el-Mevsilî* (h. 210-307), **Müsnedu Ebi Ya'lâ el-Mevsilî**, (Neşr. Hüseyin Selim Esed) Dımeşk-Beyrut 1984-9
- Elbânî, *Muhammed Nasrudîdîn el-Elbânî*, **İrvâul-Ğalîl**, Mektebetu'l-meârif, Riyad 2007
- Gazzâlî, *Ebû Hamid, Muhammed İbn Muhammed el-Gazğâlî* (ö. 505), **İhyau Ulûmi'd-Dîn**, Dâr'us-selam, Kahire 2012

- el-Hâkim, *en-Nisâbü'rî* (ö. 405), **el-Müstedrek ale's-sahihayn**, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut 1990
- el-Heysemi, *Nureddin* (b. 725-807), **Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'u'l-fevâ'id**, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut 2004
- el-Hindî, *Ali el- Müttakî el-Hindî* (ö.888/ 975), **Kenzü'l-'ummâl fi süneni'l-a'vâl ve'l-ef'âl**, Müessesetu'r-risale, 1981
- İbn Hacer, *Abmed İbn Ali İbn Hacer* (b. 773-852), **el-İsabe fi Temyîzi's-Sahabe**, Kahire 2014
- **el-Metâlibu'l-Âliye bizevâidi'l-mesânidi's-semâniye**, (Nşr. Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşlî), Beyrut 1987
- İbn Mâce, *Ebû Abdullab, Muhammed İbn Yezîd el-Kazvîni*, (b. 209-275), **Sünenu İbn Mâce**, Mektebetü't-tevfîkiyye, Kahire 2014.
- İbn Reslân, Ebu'l-Abbâs *Şihâbüddîn Abmed b. Hüseyin b. Hasen er-Remlî el-Makdisî* (h. 773-844), **Şerhu Sünen-i Ebi Dâvud**. (Eserin bazı bölümleri Riyâd Câmîatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd'da doktora tezi olarak neşre hazırlanmıştır.) Riyad 1993-2002
- İbn Ebi Şeybe, *Ebu Bekr*, (b. 159-235) **el-Musannef**, (tahk. Seyyid U'mran) Dâru'l-hadîs, Kahire
- İbnu'l-Esir, *Ebu'l-Hasen, Ali İbn Muhammed el-Cezzerî İzzeddin* (b. 555-630), **Üsdü'l-Ğabe fi ma'rifeti's-sahabe**, Dâru İbn Hazm, 2013
- İbn Hibbân, *Ebû Hâtim, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî* (ö. 354), **Sahihu İbn Hibbân**, (Tahk. Ahmed Muhammed Şakir), Dâru'l-meârif, Mısır 2009
- İbn Hişam, *Ebû Muhammed, Abdul-Melik İbn Hişam*, (ö. 218), **es-Sîretu'n-Nebeviyye**, Dâru'l-Fecr Kahire 2013
- İbn-i Kesîr, *İsmail İbn Kesîr ed-Dimeşkî*, (b. 701-774), **es-Sîretu'n-Nebeviyye**, Nablus International, Beyrut 2011
- **Tefsiru'l-Kur'ân'il-Azîm**, (Neşre Hazırlayan: Seyyid Muhammed Seyyid) Kahire 2005
- İbn Sa'd, *Ebû Abdillâb, Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî* (b. 160-230), **et-Tabakâtü'l-Kübra**, Mektebetü'l-Hancı, Kahire 2006
- İrâkî, *Zeynuddin Abdurrahim İbn Hüseyin el-İrâkî* (b. 725-806), **Tahrîcu Ehâdisi'l-İhya**, Dâru İbn Hazm, Beyrut 2005
- Kâdı İyâz (h. 476-544) **eş-Şifa bi-ta'rifi hukûkî'l-Mustafa** (Nşr. Abduh Ali Kûşek) Beyrut-Dimeşk 2000
- Kurtubi, *Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî* (ö. 671), **el-Câmi' liahkâmi'l-Kurân**, Müessesetü'r-risale, 2006
- Malik İbn Enes (h. 93-179), **el-Muvatta'**, Dâru't-takva, Kahire 2007

- Münâvî, *Zeynüddîn Muhammed Abdürraîf b. Tâcil'ârîfîn b. Nûriddîn Ali el-Münâvî el-Haddâdî (ö. 1031)*, **Fezû'l-kadir şerhu'l-Cami'is-sağîr**, Dâru'l-ma'rife, Beyrut 2008
- Münzirî, *Ebû Muhammed Zekîyyuddîn Abdulaşîm (b. 581- 656)*, **et-Terğîb ve't-Terhîb mine'l-hadisî's-şerîf**, (thk. Mustafa Muhammed Imâre) Dârulhadis, Kahire 1987
- Müslim, *Ebu'l-Hüseyn Müslim İbnu'l-Haccac el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî (b. 206-261)* **Sahihu Müslim**, Şeriketu'l-Kudüs, Darulhadis, Kahire 2014
- Nâsiruddin, *M. el-Albânî (m. 1914-1999)*, **İrvâu'l-Ğalîl fi tahrîci ehâdisi Menârî's-sebîl**, Beyrut-Dimesşk 1985
- Nesâî, *Abmed İbn Şuayb en-Nesâî, (b. 215-303)*, **Sünenu'n-Nesâî**, Mektebetu't-tevfîkiyye, Kahire 2014
- Said Nursî, **Mektubât**, <https://www.risaleinur.hizmetvakfi.org>
- Sehâvî, *Şemseddin (h. 831-902)* **el-Makâsıdu'l-Hasene**, (nşr. Abdullah Muhammed Sıddîk) Beyrut 1987
- Taberânî, *Ebu'l-Kâsım Süleyman İbn Abmed İbn Eyyûb (ö. 360)*, **el-Mu'cemu'l-Kebîr**, Dâru'l-Fikr, Beyrut 2009
- **Mu'cemu'l-Evsat**, Dâru'l-Fikr, Beyrut 2009
- Tayâlisî, *Ebu Davûd Süleyman İbn-i Davûd İbni'l-Cârud (b. 133-204)*, **el-Müsned**, (Nşr. Muhammed İbn Abdülmuhsin et-Türkî) Beyrut 1985
- Tirmizî, *Ebû İsa Muhammed İbn İsa İbn Sâre (b. 209-297)*, **Sünenu't-Tirmizî**, el-Mektebetu't-Tevfîkiyye, Kahire 2015
- **eş-Şemâilu'n-nebeviyye**, Kahire 1985
- Ukaylî, *Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsa (h. 322)*, **Kitabu Duafai'l-Kebîr**, (thk. Abdülmu'ti Emin Kal'acî), Beyrut 1984/1404.
- Vâkidî, *Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkid el-Vâkidî el-Eslemî el-Medenî (ö. (130-207)*, **Kitabu'l-Meğâzî**, Daru'l-a'lemi, Beyrut 1989
- Zebîdî, *Ebu'l-Feyz Muhammed el-Murteza İbn Muhammed İbn Muhammed İbn Abdürrezâk el-Hüseynî, (1145-1205)*, **İthafü's-sâdeti'l-muttakîn bi şerhi esrâri ihyai ulûmiddîn** (Nşr. Muhammed Ali Beyzavî), Beyrut 2002

İnternet Siteleri

- dergipark.com
- peygamberyolu.com
- <https://www.risaleinur.hizmetvakfi.org>

